Milena'ya Mektuplar

FRANZ KAFKA

Arnoni

DÜNYA KLASİKLERİ

FRANZ KAFKA - "SEVGİLİ MİLENA" MEKTUPLAR

Türkçesi: Adalet Cimcoz

KİTAP USTUNE

Franz Kafka'nın anadili Almancaydı, Almanca yazardı yazılarını. Milena, Kafka'nın değerini daha o zaman anlamış, bunları Çekçeye çevirmeye başlamıştı. Tanışmaları bu yüzden oldu.

1920 yılında, Kafka ciğerlerinden hastalanmış, Meran'da dinleniyordu. Milena Viyana'daydı. Birbirlerini görmeden mektuplaşmaya başladılar; dostça başlayan mektuplaşmalar kısa bir süre sonra tutkulu bir sevgiye döndü. Aslında bu sevgi yalnız mektuplarda kaldı. (Kierkegard ya da Werther'in sevgisi gibi.) Üç yıl sürdü mektuplaşmalar; iki ya da üç kez buluşabildiler. Kafka bir sürü iç çatışmalar, bunalmalar içindeydi. Her buluşmadan sonra büyük bir günah işlemiş sanır, suçlu görürdü kendini; tiksinir, üzülür gene de özlerdi.

Milena o sıralarda evliydi; Kafka da nişanlıydı. (Kafka bir kızla iki kez olmak üzere üç kez nişanlanmıştır.) Ama çok sonraları bambaşka bir kızla, Dora Dymant adında bir Yahudi kızıyla evlendi. Kafka'nın son günleri Milena gibi yalnız geçmedi; çok hastaydı, ama gözünün içine bakan karısı Dora vardı yanında, bir de arkadaşı Dr. Klopstock. Acıları dayanılmaz duruma gelince, doktorun kendisine verdiği sözü anımsatarak şu sözleri söylemişti Kafka; "Çektirme, öldür beni, öldürmezsen katil sayılırsın."

Milena soylu bir Çek ana babadan geliyordu. Yurdu için dövüşen büyükbabasını Almanlar kurşuna dizmişti. Kocasıyla mutlu değildi. Milena'nın yakın bir arkadaşı olan ve bu mektupları yayınlayan Willy Hass şöyle anlatıyordu Milena'yı: "Stendhal'ın eski İtalyan kroniklerinden alıp romanlarına aktardığı tiplere benzerdi Milena. Tutkuluydu, gözüpek, akıllı ve kararlarında çok soğukkanlıydı. Arkadaş olarak bulunmaz bir kadındı: yardımı seven, kendini yüzde yüz vermesini bilen, ama öylesine de almasını isteyen bir kadın! Tutkuları için her şeyi göze alır, düşüncesiz davranırdı. Yarını yoğunu cömertçe harcamış bir insandı: Yaşamını, parasını, duygularını.»"

Bu mektupları Milena 1939 yılında W. Hass'a vermiştir. Hass'm dediğine göre, tarihsiz mektupların bir düzene konulması çok zor olmuş. Ne yazık ki, Hass mektuplarda

okunabilecek şekilde karalanmış satırları almamış kitaba, yaşayan kişiler üstüne yazılan bölümleri de çıkartmıştır. Arada bir iki mektubun eksik olduğunu da bir yere bağlanmayan, havada kalan tümcelerden anlıyoruz; bu eksik mektupları Milena vermemiş olacak. Ne yazık ki, Milena'nın Kafka'ya yazdığı mektuplar yok elimizde, ne olduğu bilinmiyor bu mektupların. Milena sonradan kocasından ayrılmıştı, "Hitler yıllarında" Yahudi dostu diye onu toplama kampına aldılar. 17 Mayıs 1944'te - özgürlüğe kavuşamadan öldü.

Adalet CİMCOZ

Meran - Untermais Ottoburg Pansiyonu

Sevgili Bayan Milena,
Size Prag'dan, sonra da Meran'dan yazmıştım. Karşılık vermediniz. Gönderdiğim o pusulacıklara karşılık beklemem yersiz, biliyorum. Yazmadığınıza bakılırsa iyi olmalısınız; bizler çoğunlukla iyi olduğumuz zaman susarız, böyle ise sevinmem gerekir. Bir şeyden kuşkulanıyorum yalnız - onun için yazıyorum bugün-sakın kırmış olmayayım sizi? (Ne kaba bir elim olmalı ki, isteklerime böyle aykırı davransın.) Ya da -daha kötüsü- "Bugünlerde biraz soluk alıyorum" demiştiniz, belki bu iyi günleriniz geçti, gene sıkıntılarınız başladı belki, kim bilir? Sizi kırmış olmam kuşkusu yersiz, biliyorum, söyleyecek sözüm de yok bu konuda; ama rahatsızsanız, ne fena, öğüt de verememem - ben kim, öğüt vermek kim?- yalnız şunu sormak istiyorum: Neden biraz ayrılmıyorsunuz Viyana'dan? Başkaları gibi Yurtsuz değilsiniz ki! Bohemya'ya gidip dinlenemez misiniz? Ama belki bilmediğim nedenlerden ötürü Bohemya'ya gitmek istemezsiniz, öyleyse başka bir yere gidin... Meran'a gelsenize! Hiç geldiniz mi buraya?
İki şey bekliyorum sizden: Ya sürecek sessizliğiniz, bu demektir ki: "Üzülme, iyiyim", ya da yazacaksınız bana. Ne tuhaf... yüzünüzü bütün ayrıntılarıyla getiremiyorum da gözümün önüne, pastanede, masaların arasından geçip gidişinizi çok iyi anımsıyorum. Biçiminizi, giysinizi görür gibiyim.
Candan Kafka

Sevgili Bayan Milena,
Çevirilerle didiniyorsunuz o sıkıntılı Viyana dünyasının içinde. Bir bakıma utanç, bir bakıma da mutluluk veriyor bu bana. Bu arada Wolff dan (*) mektup almış olmanız gerekir, yazacağını çok önceleri bildirmişti bana. Bir katalogda adı geçen "Öldüren" öyküsü benim değil, bir yanlışlık olacak; ama en iyi öyküm olduğuna bakılırsa, belki de doğrudur, bilmiyorum.
Son mektubunuzla ondan bir öncekinden anladığıma göre üzüntüleriniz, sıkıntılarınız geçmiş, kocanızınkiler de öyle olmalı, ikiniz için de bunu ne denli dilerim bilseniz. Bir pazar öğleden sonrası geliyor usuma, yıllar önceydi, rıhtımda miskin miskin bir aşağı bir yukarı geziniyordum, kocanıza rastladım. Karşılaşmış olmaktan ikimiz de sevinçli değildik. Değişik anlamlarda da olsa, ikimiz de "kafa şişirmede usta" sayılırdık. Birlikte yürüdük mü bilmiyorum, belki yalnız selamlaştık; önemli değil zaten. Çok eski, geçmiş bir anı bu, yenilenmemeli, gömülü kalmalı. Eviniz güzel mi?
(*) Wolff: Kafka'yı yayımlayan. - Çevirenin notu.

Meran - Untermais Ottoburg Pansiyonu

Sevgili Bayan Milena,
İki gün bir gece süren yağmur şimdi dindi, geçicidir bu dinme belki, gene de kutlanmaya değer, size yazarak kutluyorum bunu. Dayanılmayacak gibi değildi bu yağmur; küçük de olsa yabancı bir çevrede olmak erinç veriyor kişinin yüreğine, çevrenin yabancılığından geliyor bu. Yanılmıyorsam siz de (kısa süren, yarı yarıya sessiz geçeri bir buluşma unutulamıyor anlaşılan) Viyana'da yabancı olmaktan sevinçliydiniz ilk günlerde. Sonraları, birtakım etkilerle bu sevinciniz geçmiş olabilir. Geçtiyse, hoşlanıyor musunuz gene de yabancı bir çevrede olmaktan? (Hoşlanıyorsanız iyi bir belirti sayılmaz, belki de hoşlanmamanız gerekir.)
Ben burda iyiyim. Bu ölümlü dünyada daha çok bakımı taşıyamaz bedenim. Odamın balkonu bahçeye değin uzanıyor; balkon sarmaşıklardan, çiçeklerden geçilmez bir halde (hava çok tuhaf burda, Prag'da böyle havalarda sular donar, balkondaki çiçekler tomurcuklandı). Güneşle burun burunayım hep (daha doğrusu koyu bulutlarla örtülü bir gökle, yoksa bir haftadır güneş yüzü görmedim);

kertenkelelerle kuşlar -birbirlerine hiç de yakışmayan bu yaratıklar- beni görmeye geliyor. Meran'a gelmenizi ne denli isterdim! Geçenlerde "soluk alamıyorum" diye yazmıştınız. Tanımlamanız pek uyuyor, buraya gelirseniz azalır bu sıkıntınız.
Candan selamlarımla F.Kafka
Sizin de ciğeriniz demek! Bütün gün kafamda evirdim çevirdim bunu, başka şey düşünemez oldum. Hastalık beni ürküttü sanmayın, anlattıklarınızdan çıkardığıma göre - öyle olmasını da dilerim - çok hafif başlamış sizde. Bu hastalığın (Batı Avrupa'nın yarısı az çok ciğerlerinden hastadır), kendimden biliyorum, üç yıla yakındır kötülüğünden çok iyiliği dokundu bana. Üç yıl önce, bir gece yarısı kan boşanmasıyla başladı bende. Her yeni şeyde olduğu gibi heyecanlanıyor insan, korkuyor da tabii; hemen kalktım (sonradan öğrendim ki, hiç kımıldamamak gerekirmiş) pencereye gittim, dışarı sarktım, odada dolaştım, musluğa gittim, yatağın üstüne oturdum - kanama hiç dinmemişti bu arada. Ama üzgün değildim, biliyordum kan durunca, üç dört yıldır sürüp gelen uykusuzluğum sona erecektir. Durdu kan. (O gün bugün bir daha da olmadı.) Ben de sabaha değin deliksiz bir uyku çektim. Ertesi sabah hizmetçim geldi. (O zamanlar Şönbrun'a uzak oturuyordum.) İyi, candan, bönce bir kızdı. Kanı görünce: "Yandın doktor" dedi, "uzun sürmez ölürsün artık." Ama ben kendimi her zamankinden daha iyi duyuyordum. İşe gittim, ancak öğleden sonra doktora uğradım. Ondan sonrası pek önemli değil, anlatmaya değmez. Şunu söylemek istiyorum size: Beni üzen hastalığınız değil. (Anılarıma dayanarak kendimi inandırmaya çalışıyorum, o duygulu inceliğinizin yanında köylülere özgü bir esenliğiniz var sizin. Onun için de olmaz diyorum; bu bir uyarı belki, yoksa ciğeriniz hasta değildir.) Beni üzen, beni düşündüren bu hastalığın nedeni. "Param yok, çay ekmekle yaşıyorum. İkiden sekize çalışıyorum" diye yazmıştınız. Neyse geçelim bunları, bunlar benim anlayamadığım şeyler. Belki mektupla da anlatılamaz, karşılıklı oturup konuşmak gerekir bunları. Geçelim diyorum ya, mektupta geçebiliyorum, yoksa bir an bile usumdan çıkmıyor. Sizde bu hastalığı ortaya koyan şeyin ne olduğunu düşünüyorum. Kendiminkini biliyorum, zaten birçoklarında nedeni birdir. Şöyle oluyor: Beyin yüklenen üzüntüleri, acıları çekemez duruma geliyor. "Benden bu kadar" diyor, "bu bütünün ayakta durmasını

önemli bulan biri varsa, yardım etsin bana, azaltsın yükümü, belki yaşamını sürdürürüz biraz daha." Akciğer hemen -yitirecek çok şeyi olmadığına göre- buradayım diyor. Beynimle ciğerimin bu pazarlığından haberim olmadı, ama bu pazarlığın korkunç olduğunu şimdi anlıyorum.
Peki ne yapmayı düşünüyorsunuz? Belki de hiç önemli değil. İyi bakılırsanız hemen atlatabilirsiniz. Bunu yakınlarınızın, sizi sevenlerin bilmesi gerekir. Bencil düşüncelere de yer yok artık. Nasıl? Bu da bir kurtuluş değil mi işte? Haksız mıymışım? Yoo. hayır, şaka yapmıyorum, hiç de sevinçli değilim, ta ki yaşamınızı daha iyi, daha sağlıklı düzenlediğinizi yazıncaya dek. Son mektubunuzu okuduktan sonra, niçin Viyana'dan ayrılmıyorsunuz diye sormuyorum artık, anlıyorum şimdi. Ama Viyana'ya yakın çok güzel yerler de var, oralarda da dinlenir, kendinize gelebilirsiniz.
Görüyorsunuz ya, başka şey yazamıyorum bugün. Bence bundan daha önemli bir şey de yok. Yarın başka şeylerden söz açarım, defter için teşekkürü de yarına bırakıyorum: dokundu bana, utandırdı beni, ama sevindirdi de. Durun, bir şey daha demek istiyorum size: Çevirilerime bir saniyelik uykunuzu verecek olursanız, bunu kendim için bir ilenç sayarım. Günün birinde bu işten yargılanmak gerekirse, çok neden aramaya kalkışmadan; uykusuzluğu onun yüzündendi diyecekler, suçlandıracaklar beni haklı olarak. Yapmayın derken, kendimi düşünüyorum, kendim için yalvarmış oluyorum.
Sizin Franz K

Sevgili Bayan Milena,
Başka şeyler yazmak istiyorum bugün, ama olmuyor. Hastalığınızı çok ciddiye aldığım için mi? Değil, öyle olsaydı daha başka türlü yazardım. Bahçenin bir köşesinde açılır kapanır sandalyelerden biri dursa diyorum, yarı gölgelik bir yerde... Elinizin altında da beş on bardak süt bulunsa. Şimdi yaz ortasında Viyana'da da olabilir bu; ama her halde aç ve kaygılı olmamanız gerekir. Çok mu zor? Size bunları sağlayacak kimse yok mu? Peki, doktor ne diyor?
Gelen büyük zarfın içinde yalnız defteri görünce, düş kırıklığına uğradım. Sizden bir şeyler duymak istiyordum, eski bir gömütten gelen o çok iyi tanıdığım sesi değil...

ne demeye giriyor aramıza? Ama sonra anımsadım ki, aramızı bulan da o! Nasıl alabilirsiniz bu ağır yükü üstünüze? Anlamıyorum! Ama çevirinin güzelliği duygulandırdı beni; aslından hiç ayrılmadan, tümcelerin hepsi yerli yerinde, ne rahat, ne güzel bir dil. Kendinize özgü, yapmacıksız; Çekçeyi böylesine güzel kullanacağınızı ummazdım. Almancayla Çekçeyi bu denli iyi biliyorsunuz demek? Yazık, kötü bir öyküm bu, kötü olduğunu her satırında gösterebilirim size. Ne var ki, göstermek tiksindiriyor beni. Sizin bu öyküyü sevmiş olmanız gözümde değerlendirmiyor değil, yalnız dünya görüşümü karartıyor biraz. Bırakalım artık. "Köy Doktoru"nu size göndermesi için yazdım Wolffa.
Çekçe anlıyorum elbet. Hep soracaktım size, neden hiç Çekçe yazmıyorsunuz bana? Bundan Almancayı iyi kullanamadığınız anlaşılmasın sakın, tersine, çok iyi kullanıyorsunuz o dili; kullanamadığınız zaman da boyun eğiyor önünüzde Almanca, daha da güzelleşiyor. Hiçbir Alman kendi dilinden beklemez öyle bir eğilmeyi, böylesine kişisel yazmayı göze almaz da ondan! Ama ben Çekçe okumak isterdim sizden, çünkü ona bağlısınız, gerçek Milena yalnız orda var. (Çeviriniz gösteriyor bunu.) Oysa bana gönderdiğiniz mektuplarda Viyana'daki, ya da kendini Viyana'da yaşamaya alıştıran bir Milena var. Sizden Çekçe yazmanızı istiyorum. Sözünüzü ettiğiniz gazete bölümlerini de bekliyorum. Değersiz buluyorsunuz, ne çıkar? Değersizliğini bile bile tarih okumadınız mı? Belki ben de bunları okuyabilirim, okuyamazsam ben de bir önyargı ile elimden atarım onları.
Nişanlılık durumumu soruyorsunuz. İki kez (üç de sayılabilir, çünkü bir kızla iki kez nişanlanmıştım) nişanlandım. Üç kez evliliğin eşiğine dek geldim. İlki büsbütün kapandı. (İşittiğimize göre kızcağız evlenmiş, bir de çocuğu olmuş.) İkincisi var daha, duruyor daha... evlenme umudu olmadan... duruyor da sayılmaz pek, ya da başkalarının hesabına duruyor, öyle kendi başına... Bu işte de, öteki işlerde de genel olarak şunu anladım: Erkekler daha çok acı çekiyor... Şöyle de diyebiliriz: Bu işlerde erkeklerin daha az karşı koyma güçleri var. Oysa kadınlar, suçları olmadan acı çekerler. "Ellerinde olmadan" değildir bu acı çekiş, gerçekten çekerler acıyı... Ama bu da sonunda gene "elinde olmadan"a varır belki, kim bilir? Bunları düşünmek boşuna; neye benzer bunları düşünmek bilir misiniz? Cehennemdeki kazanı tek

başına devirmek istemeye... Zaten tek başına deviremezsiniz kazanı, devirseniz bile yanarsınız; üstelik cehennem gene bütün görkemiyle cehennem olmakta sürer gider. İşi başka yönden tutmak gerekiyor!
Bütün bunlar bir yana, sizin her şeyden önce bir bahçede uzanıp hastalığınızdan -hele gerçek değilse bu hastalık- elinizden geldiğince tatlı yanlarından yararlanmanız gerekir! İnanın bana, çoktur tatlı yanları.
Sizin Franz K

Sevgili Bayan Milena,
İstemeden mektubumdan sezinlemeyesiniz diye şunu söyleyivermek istiyorum: Aşağı yukarı on beş gündür giderek artan bir uykusuzluk çekiyorum; kaygılandığım yok pek, gelip geçici durumlar bunlar, belirli nedenleri de var (gülünç ama, Baedeker'e göre buranın havası da yaparmış!), istemediğiniz kadar hem, elle tutulur çeşitten olmasa bile... Gelgeldim kütük gibi yapıyor kişiyi, bir hayvan ürkekliği veriyor.
Ama bir avuntum var: Siz iyi uyumuşsunuz. "Tuhaf buluyorsunuz, daha dün "allak bullaktım" diyorsunuz, "gene de iyi uyudum!" Şaşıyorsunuz buna. Sevinçliyim, geceleri bana uğramayan uykunun yolunu öğrendim artık. Uykusuzluğa karşı koymak budalalık... Yeryüzünde en suçsuz nesne uyku, oysa en suçlu varlık insan!
Siz de kalkmış teşekkür ediyorsunuz bu uykusuz adama son mektubunuzda. Sorunu bilmeyen biri okusa bunu, "ne adam" diyecek, "bu konuda dağlar devirmiş anlaşılan!" Ama o adam küçük parmağını bile oynatmamış (mektup yazmak için yalnız...), süt içiyor o adam, besleyici şeyler yiyip canına bakıyor... "Çay-ek-mek" de yemiyor yalnız; işleri oluruna, dağlan da yerlerine bırakıyor. Dostoyevski'yi üne erdiren olayı bilir misiniz? Özlü bir olaydır. Biraz bu yüzden, biraz da bu büyük adın verdiği kolaylıktan ötürü yazıyorum, yoksa hiç tanınmamış birinin de başından geçseydi, değerinden gene bir şey yitirmez, anlamı değişmezdi.
Yerli yerine anımsamıyorum pek, hele kişilerin adları hiç kalmamış usumda. Dostoyevski ilk romanı "Yoksullar"! yazıyormuş. O vakitler gönüldeşi tarihçi Grigoriev'le otururlarmış. Grigoriev, romanın karalamalarını aylarca görmüş masanın üzerinde, ama romanı ancak basıldıktan sonra okuyabilmiş. Çok sevmiş; Dostoyevski'nin haberi

olmadan kitabı, o çağın ünlü eleştirmeni Nekrassov'a götürmüş. Ertesi gün, gece yarısı saat üçte Dostoyevski'nin kapısı çalınmış. Grigorievle Nekrassov gelmişler, sarılıp öpmüşler Dostoyevski'yi. O güne dek Dostoyevski'yle tanışmamış olan Nekrassov: "Rusya'nın umudu sizde" demiş Dostoyevski'ye. Bir iki saat konuşmuşlar... konulan hep romanmış. Şafak sökerken ayrılmışlar. O geceyi, yaşamının en mutlu gecesi sayan Dostoyevski pencereye dayanmış, arkalarından bakarken tutamamış kendini ağlamaya başlamış.
Nerede okuduğumu anımsamıyorum şimdi, ama o geceki duygulanmasının özünü Dostoyevski şu sözlerle belirtmişti aşağı yukarı: "Bunlar ne yetkin insanlar! Ne iyi, ne soylu kişiler! Oysa ben ne bayağıyım. Görebilselerdi içimi! Anlatmaya kalkışsam, inanmazlar ki!"
Dostoyevski'nin onlara benzemek istemesi, sonradan uydurulmuş, bir sapıklık; belki yenilmek istemeyen gençliğin son sözü etmek tutkusudur.. Hem bu anlattıklarımla da bir ilintisi yok. Bu küçük öykünün büyüsünü, usa sığmayan yanının ne olduğunu sezinleyebiliyor musunuz sevgili Bayan Milena? Şöyle sanıyorum ben: Nekrassov'la Grigoriev -genel bir görüşle -Dostoyevski'den daha üstün değillerdi elbet, ama bırakalım bu genel görüşü şimdi, Dostoyevski de o gece önem vermemiş bu genel görüşe, bir işe de yaramaz bu genel görüş tekcil olgularda; Dostoyevski'nin dediklerine bakalım, Nekrassov'la Grigoriev'in gerçekten üstün olduklarına, ama Dostoyevski'nin sonsuz bir bayağılık içinde olduğuna inanırız. Hiçbir vakit Grigoriev'le Nekrassov'a erişemeyecektir. Hele hak etmediği o büyük iyiliklerinin karşılığı hiçbir zaman ödenemez. Pencereden uzaklaştıklarım görür gibi oluyor insan, uzaklaşmalarıyla erişilmezliklerini de belli ediyorlar. Yazık ki, bu öykünün anlamı siliniyor Dostoyevski'nin büyük adının altında... Bakın uykusuzluğum nerelere götürdü beni. Boş sözler ettim, bağışlayın.
Sizin Franz K.

Bugün kısa yazacağım, yarın gene yazarım, bugün yalnız kendim için yazıyorum, yalnız kendime bir iş görebilmiş olmak için, mektubunuzun etkisini birazcık olsun atabilmek için... Yoksa bütün gün duyacağım ağırlığını üstümde.

Ne anlaşılmaz bir insansınız Milena! Viyana'da yaşıyorsunuz, derdiniz başınızdan aşmış, gene de şaşmaya, üzülmeye vakit bulabiliyorsunuz... başkalarını, örneğin beni düşünüyor, uyuyamadığım için üzülüyorsunuz! Bakın buradaki üç kız arkadaşım (üç kardeş, en büyüğü beş yaşında) daha akıllı. Uygun zaman kollarlar, gölün yakınında olalım olmayalım, beni suya atmak isterler.. Kendilerine bir kötülüğüm dokunduğu için mi? Yoo.. Ne kötülüğüm dokunabilir? Biz büyükler çocukları buna benzer bir şeyle ürkütecek olsak, bunda şakayla karışık sevgi vardır, aşağı yukarı şu anlama gelir: Hadi bakalım deriz, şimdi bir şaka yapalım, hiç olmayacak bir şey söyleyiverelim. Ama çocuklar ciddidir, olmayacak şey yoktur onlar için. On kez de atma işinde başarısızlığa uğradıklarını görseler gene kanmazlar, gene denemekten caymazlar... unutmuşlardır başaramadıklarını, bilmezler bile. Çocukların isteklerini, büyüklerin bilgilerine dayanarak yapacak olsak, onların ne denli korkunç oldukları çıkar ortaya. Dört yaşındaki küçük bir kızcağız yalnız öpülmek, yalnız okşanmak için dolaşır çevremizde sanırız... bir ayı yavrusu gibi güçlü olduğunu ummayız; meme emdiği günlerden kalma şişkince karnıyla saldırır üzerinize, iki kardeşi de yardıma koşmuştur, sağdan soldan çekiştirirler, köprünün parmaklığına dek sürüklendiğinizi görürsünüz. Çocukların güleç babası, yanında sevimli, şişmanca karısı (arabanın içinde dördüncü çocuğu) uzaktan bakıp gülerler bu duruma, yardım etmek gelmez akıllarına! Son saniyelerimi yaşıyorum dersiniz, ama birden kurtulursunuz ellerinden... Nice olmuştur bu kurtuluş? Bilmiyorum, anlatamam. Akıllı ya da ileriyi görmesini bilen çocuklar beni yok etmek istiyor, ciddi bir nedenleri de yok... Belki gereksiz buluyorlar beni; oysa bilmiyorlar mektuplarınızı, size yazdıklarımdan da haberleri yok.
Neden korktunuz son mektubumdaki "bağışlayın" sözünden? Çok kötü, uykusuz geçen günlerimdeydi, tuttum o öyküyü yazdım size, bana hep sizinle çağrışım yaptıran o öyküyü... Bitirdiğim vakit şakaklarım öylesine zonkluyordu ki, niçin yazdım diye düşündüm. Burada olsaydınız, burada balkonda... elle tutulur çeşitten olmasa bile, çok şey diyebilirdim size, ne yapayım işte, elimden başka türlüsü gelmedi, işin özünü anlatmak istedim. Bugün de yaptığım o değil mi?

"Köy Doktoru" adı altında toplanmış birkaç küçük öykümden başka bütün kitaplarım var sizde. Bu son kitabı da Wolff gönderecek, daha doğrusu, göndermesi için yazdım ona. Hayır, baskıda yeni bir şey yok. Olacak mı, bilmiyorum. Kitapları da, çevirileri de ne isterseniz yapın; bence değeri yok yazdıklarımın, olsaydı ne iyi olurdu... onları size verirken, size olan inancımı daha çok belirtmiş olurdum. "Ateşçi" için ne düşündüğümü soruyorsunuz, sevindim bu sorunuza, ama gerçekten de bir çeşit esirgemezlik sayarım anlatmayı, hoşlanmam anlatmaktan, kişinin yaşayışını gözden geçirmesi gibi bir çeşit cehennemi tatmak olur bu... Buradaki güçlük belli kötülükleri görmekten çok, bir vakitler iyi diye yaptığımız şeyleri bir daha gözden geçirmek olur da ondan.
Bakın, yazmak iyi, rahatladım; iki saat önce elimde mektubunuz, dışarda yatarken böyle değildim. Bir adım ilerimde, sırtüstü düşmüş bir böcek doğrulmak için çabalıyordu... Ona yardım etmek isterdim, kolaydı da, ayağımın ucuyla dokunsam kurtulabilirdi... Ama elimde mektubunuz vardı, kalkamazdım ayağa umurumda değildi böcek, görmüyordum bile. Çevremle yeniden ilgilenmem bir kertenkele yüzünden oldu. Böceğin üstünden geçmesi gerekiyordu; çırpınması durmuştu böceğin, yaklaşmıştı ölüme., bir kaza değildi bu, tersine, bir ölüm savaşıydı, doğal hayvan ölümlerinin az rastlanır acı oyunlarından birini görmüştüm. Ama kertenkele böceğin üstünden geçerken kurtardı onu sırtüstü yatmaktan... Böcek iki üç saniye ölü gibi durdu, sonra birden, hiçbir şey olmamışçasına, duvarı tırmanmaya başladı. Bu küçük olay bana güven vermiş olacak ki, kalktım biraz süt içtim ve size yazdım.
Sizin Franz K

Yarın "Ateşçi" için bir şeyler yazmaya çalışacağım. Yazacaklarım kısa olacak, sakın uzun bir şeyler beklemeyin. Çevirilerde aslına uygun kalmak doğal bir şey. Gene de şaşmaktan alamıyorum kendimi... En ufak bir yanılgı (olsaydı da şaşmazdım) olmadığı gibi, her seferinde sağlam, kesin, tam bir anlayışla çeviriyorsunuz. Çekler bu bağlılığınızdan ötürü kızabilirler size, ama ben en çok bu bağlılığı seviyorum (öyküyü düşünerek değil, kendimi düşünerek!). Benim de

kendime göre Çekçe bir dilbilgim var, çok beğeniyorum sizin Çekçenizi, ama belki tarafsız değilim, bilmiyorum. Her neyse, biri size bu yüzden suç yükleyecek olursa, gücenmişliğinizi, bağlılığımla gidermeye çalışın.
Sevgili Bayan Milena,
(Evet, bu başlık sıkıyor artık; ama neylersiniz, böylesine güvensiz bir dünyada hasta kişilerin dayandıkları desteklerden biri de bu, dayanaklar sıksa bile bizi, güçsüzlüğümüzün geçtiğini göstermez.) Almanların arasında yaşamadım, ama anadilim Almanca, onun için de bu dili kullanıyorum; gelgelelim Çekçe daha cana yakın, böyle olunca da Çekçe yazdığınız mektuplar birtakım karanlık şeyleri aydınlatıyor... Daha belirli görüyorum sizi, kımıldıyorsunuz, elleriniz yaşarlı, öylesine oynak, istediğini bilen... Karşılaşmış gibiyim sizinle; ama sonra gözlerimi yüzünüze kaldırmak isteyince bir yangındır başlıyor, mektup süresince yalnız -neler anlatıyorum!- ateş görüyorum.
Kendinize birtakım yasalar koymuşsunuz, olabilir. Bu yüzden acınmak istemeyişiniz de çok doğal, çünkü çalımdan, kurumdan ötürü konmuş bu yasalar (benim ama, ödeyen): Yasalar için verdiğiniz örneklere bir diyeceğim yok, eliniz öpülür yalnız. Dedim ya, inanıyorum yasalarınıza, ama onların bir yaşam boyunca böylesine eğilmez, böylesine düpedüz amansız olacağına, yaşayışınızı düzenleyeceğine inanmıyorum; evet bu da bir çeşit anlayış, yolunuz üzerinde ermişsiniz bu anlayışa, ama yol öylesine uzundur ki...
Bunlar bir yana, sizi alev alev yanan bir sobanın içinde bilmek -yaşayışınız bu-, ölümlü usunun alamayacağı bir şey. Bana olan davranışınızı ele alalım, bir okul ödevi gibi gözden geçirirsek görürüz ki, bana karşı üç türlü davranabilirdiniz: Susardınız, kendinizden hiç söz etmezdiniz, ama o zaman sizi tanımak mutluluğundan alıkoymuş olurdunuz beni, belki bu mutluluktan daha önemli bir şeyi, kendimi denemekten yoksun kılardınız. Demek iyi olmuş saklamadığınız. Susmaz anlatırdınız, ama her şeyi değil, ya da güzeli göstermeye çalışarak anlatırdınız -bunu bugün de yapabilirsiniz, ama bugün hemen anlarım artık-, sezdirmem belki anladığımı, yalnız üzüntüm iki kat olur. Demek bu türlüsünü de yapmamalısınız. Kalıyor üçüncü yol: Kendi kendinizi kurtarmaya çabalamak. Bu yoldasınız, mektuplarınızdan sezinliyorum bunu. Çoğun erinç ve güven çarpıyor gözüme

yazılarınızda, kimi vakit de -şimdilik tabii- başka şeyler çarpıyor, ama sonunda "tüyleriniz ürperiyor." Sağlığınız için yazdıklarınızla yetinemiyorum. (Benim için üzülmeyin, iyiyim; yalnız bu dağ havası uykularımı bozuyor.) Doktorun tanımlamaları pek iyi değil, daha doğrusu ne pek iyi ne de pek kötü. Hastalığı adlandırmak için yalnız sizin davranışınızın önemi vardır.
Haklısınız, alık oluyor doktorlar, daha doğrusu, öteki insanlardan daha alık değiller elbet... Yalnız bilgiçlikleri gülünçtür, hele onlarla işbirliği edilir edilmez daha da alıklaşırlar; ama hastalarından istediklerini aptalca, ya da olmayacak bir şeymiş gibi görmemeliyiz. Olmayacak şey nedir biliyor musunuz? Sizin gerçekten hasta olmanız, olmayın da sakın. Doktorla konuştuktan sonra ne gibi bir değişiklik oldu sizde? Önemli olan bu.
İzin verin de size anlamsız birkaç soru sorayım: Ne vakitten beri ve niçin parasızsınız? Neden eskiden - Viyana'da geniş bir dost çevreniz varmış da, şimdi kimselerle görüşmüyorsunuz?
Dergilere yazdıklarınızı göndermek istemiyorsunuz bana, öyle mi? İnanmıyorsunuz bana öyleyse... Kafamda yarattığım kadını sarsar mı sandınız? Bakın işte, bu gücendirdi beni, küstüm size; daha iyi, yüreğimin kuytusunda birazcık küslük bulunsun size karşı, dengeyi sağlar.
Sizin Franz K.

Cuma
Önce şu, Milena: Pazarları içinde oturup yazdığın o ev ne biçim? Büyük mü? Boş mu? Yalnız mısınız gece gündüz? Güzel bir pazarı "yabancı birinin" karşısında geçirmek sıkıcı olsa gerek, hem de o birinin yüzünü, yalnız "mektuplardan" tanıyorsanız! Bu konuda ben daha mutluyum, odam küçük, ama gerçek Milena burda, kaçmış sizden anlaşılan bu pazar... inanın bana, onunla olmak, çok çok güzel.
İşe yaramadığınızdan yakınıyorsunuz. Böyle olmadığınız günler vardı elbet, böyle olmayacağınız günler de olacak. Bir tümce (niçin söylenmişti?) korkutmuş sizi, oysa o tümce oldukça açıktı, sonra birçok kez söylenmiş ya da düşünülmüştü bu konuda. Öyledir işte, şeytanın eziyet ettiği kişi, öcünü hiç düşünmeden en yakınından alır. Siz

de içinde bulunduğunuz böyle bir durumdan kurtulmak istediniz... Başaramayınca, işe yaramadığınızdan yakındınız. Kim ister bu düşkünlüğü? Kimse başaramamıştır, İsa bile. O, yalnız şunu diyebildi: "Ardımdan gelin"; sonra da şu koca sözleri etti: (yazık ki, tam söyleyemeyeceğim) "DEDİĞİMİ YAPIN, GÖRECEKSİNİZ Kİ BİR İNSAN SÖZÜ DEĞİLDİR BU, TANRI SÖZÜDÜR." Ama o da, yalnız ona inananların içindeki şeytanı yok edebildi, her zaman da başaramadı, ondan yüz çevirdiklerinde yitirdi etkisini, "gereğinden" oldu. İsa da sınamaktan alıkoyamamıştı kendini, bunda hak veriyorum size yalnız.

Cuma
Bugün akşama doğru tek başıma uzunca bir yürüyüşe çıktım; ya başkaları ile dolaşır ya da çoğun, evde kalır yatardım. Hey Tanrım, ne biçim bir yer burası! Milena, burda olsaydınız ya? Hayır, usum yitirmiş düşünmeyi, yalan söylemiş olurdum yokluğunuzu duyuyorum dersem... Yetkin, ama acı veren bir büyü ile buradasınız! Benim burda olduğum gibi, daha da elle tutulur biçimde; ben neredeysem siz de ordasınız, benim olduğum kadar, daha da belirli. Eğlenmiyorum, ama kimi vakit şunu düşünüyorum: Değil mi ki burdasınız, bulamayacaksınız beni burda.. "Peki, ama nerde bu adam?" diyeceksiniz... "Meran'dayım diye yazmamış mıydı?"
F.
İki mektup yazmıştım, aldınız mı?

Sevgili Bayan Milena,
Önemsiz birkaç iş ve sizinle kısalıveriyor günlerim, sona eriyor hemen, bitiveriyor. Gerçek Milena'ya yazacak vakit bulamayacağım nerdeyse: Daha canlısı bütün gün buradaydı, odamdaydı, balkonda, bulutların arasında.
Son mektubunuzdaki tazelik, değişiklik, umursamazlık nereden geliyor? Bir şey mi oldu? Yanılıyorum belki, belki çalışmalarınızın iyi bir sonucu bu, belki de duygularınıza kapılmıyorsunuz artık; duygularınıza, olaylara gem vurabiliyorsunuz, kim bilir? Söyleyin, ne var?
Çok bilgece başlıyor mektubunuz; şaka etmiyorum. "Haksızsınız" demekle de yerinde bir sitemde bulunmuşsunuz. "Bağışlayın beni"yi de doğru

yorumlamıştınız! Evet, haklısınız, yazdığım gibi, gerçekten kaygılanmış olsaydım ne yapar yapar, bütün engelleri hiçe sayar, yattığım yerden fırlar, odanızda alırdım soluğu. Bir gerçeği ortaya koymak için tek çıkar yol buydu, üst yanı boş söz... Bu yazdıklarım da. Kaygınız gerçek duygularım içinse, eli kolu bağlı onların, susuyorlar.
Anlattığınız o gülünç kişilerden bıkmadınız mı daha? (Ne güzel yazmışsınız... sevdiğiniz bir konu, belli.) Size hep sorular soran o adamdan olsun, bütün öteki kişilerden olsun bıkmadınız mı daha? Sizin bir sonuca varmanız gerekir, her şey kadının isteğine göre olmalı. ("Güzel Paris" söylentisi bu yargıyı biraz çürütür, ama o da gene Tanrıçaları dinledikten sonra bir sonuca varmıştı.) Belki de gülünçlükleri değil önemli olan, öyle ya, belki de kısa bir süre için gülünçtüler, kim bilir... sonunda gene iyiye dönüp ciddi olabiliyorlardır. Bu umutla mı onların yanında kalabiliyorsunuz? "Yargıç" Milena'nın ne düşündüğünü kim anlayabilir? Ama bana öyle geliyor ki, siz bu gülünçleri, gülünç oldukları için anlıyor, hoş görüyor, seviyorsunuz. Bu sevginizle de yüceltiyorsunuz onları. Köpeklerin ileri geri boşuna koşuşmalarına benziyor onların bu gülünçlükleri. Köpeğin efendisi yolun bulunduğu yerden yürür, bu yol kestirme olmayabilir, tam ortadan da geçmeyebilir, ama yol oradadır. Sevginizin bir anlamı olmalı, inanıyorum buna (gene de sormaktan biraz da tuhaf bulmaktan alamıyorum kendimi). Bu düşünümü savunmak için başımdan geçeni anlatayım: Birkaç yıl önce Moldau'daki kürek kulübünde sandala binerdim. Gölün belli bir yerine dek kürek çeker, sonra sandalı akıntıya bırakırdım. Boylu boyunca sandalın içine uzanır, akıntıyla ta aşağılara sürüklenirdim. Köprüden aşağısını seyredenler beni görüp zayıflığımla alay etmiş olacaklar. Orada çalışanlardan biri bir gün dayanamadı, gülünç yanlarını bir hayli ortaya koyduktan sonra, benim öyle upuzun sandalın içine yatmışlığımı, kıyamet günündeki ölülere benzettiğini söyledi. Sözde kıyamet günü gelmiş çatmış, tabutların kapakları açılmış da ölüler kımıldamadan öyle upuzun yatıyorlarmış daha.
Kısa bir yürüyüş yaptım. (Tasarladığımı yazdığım o uzun gezintiye bir türlü çıkamadım daha.) Üç gün üç gece tatlı bir yorgunluk içindeydim. Hiçbir şey yapamadım, yazamadım bile, yalnız mektubunuzla, dergilerdeki yazılarınızı okuyabildim. Öyle sanıyorum ki - konuları bir yana - bu

yazılarınızda yol gösteren bir yanınız var; bu öyle bir yol ki, kişi onun üstünde mutlu yürüdüğünü sanır, birden aklı başına gelip de yanına yöresine bakınca anlar: İlerleyememiş, kendi dar çemberinin içinde dönüp durmuş; hem de eskisinden daha telaşlı, daha şaşkın. Ama bu yazar, her gün rastlaştıklarımızdan değil. Size güvendiğim gibi, yazılarınıza da güveniyorum artık. (Bilgim çok değil.) Çekçede bir tek uyum tanıyorum, Bozena Nemcovan'ınkini (*). Sizin yazılarınızın uyumu başka, gene de adı geçen yazarla kesinlikte, tutkuda, sevimlilikte, hele aydınlık zekâ bakımından bir akrabalığı var. Hep yazar mıydınız, yoksa son yıllarda mı başladınız? Bu önyargımı gülünç bulabilirsiniz, evet, belki de biraz acele ediyorum yargılamakta, ama bu önyargım yazılarınızı

(*) O tarihlerde Çeklerin en büyük kadın yazarı. - Çevirenin notu.

okuduğumdan değil (belli, yer yer dergicilerin isteğine uymuşsunuz), onlarda bildiklerimi bulduğumdan. Yazınızda iki yer baştan çıkardı beni, yargımın önemsiz olduğunu daha iyi anlayabilirsiniz diye yazıyorum, yırtık pırtık moda yazılarını bile sizin sandım. Bu dergilerdeki yazılarınızı kız kardeşime göstermek isterdim, ama hemen gönder dediğiniz için ekliyorum onları mektubuma, hem sonra birinin kenarına birtakım sayılar da karalanmış. Başka türlü sanırdım kocanızı. Onu pastanede birçok insanın arasında görmüştüm; bana en güveniliri, en anlayışlısı, en durgunu -biraz babacan, ama gene de kendi içine kapanık biri- gibi gelmişti. Hoş, bu kapanıklığı öteki niteliklerini ortaya koymayacak gibi değildi: Hep saygı duyardım ona. Bir yolunu bulup daha yakından tanıyamamıştım. Ama dostlarım, hele Max Brod, çok överdi onu. İşte bütün bunları göz önünde tutarak, öylesine canlandırmaya çalışıyorum gözümde kocanızı. O zamanlar pek beğendiğim bir özelliği de vardı: Hangi pastanede olursa olsun, yüzdeyüz telefona çağırırlardı onu... Biri uyuyacak yerde, koltuğa oturmuş, vakit vakit yerinden sıçrayarak ona telefon ediyor anlaşılan, derdim. Çok iyi anladığım bir durum bu... Belki de onun için yazdım.
Sizin Franz K

Ne dersiniz? Pazara değin bir mektup gelir mi sizden? Olmayacak şey değil! Çılgınlık bu mektup istekleri. Tek mektup yetmiyor mu? Tek bir bilgi? Yeter elbette, gene de

kana kana içmek istiyor insan bunları, durmadan kana kana içmek... Açıklayın bakalım bu isteği, Milena! Yüce öğretmenim!

Perşembe
Yalnız şundan söz etmek istiyorum bugün: Mektuplarınızı iyice okumadım daha, çevresinde dolandım, ışığın çevresinde dolanan pervane gibi... Ben de birkaç kez yandım. Hemen şunu anladım ama: İki apayrı mektup bunlar, biri kana kana içilsin diye yazılmış, ötekisi ise korkunç. (Onu daha sonra yazmış olacaksınız.) Karşılaştığınız bir dostunuza, birdenbire 2x2'nin kaç ettiğini sorarsanız şaşırır, delilere sorulur bu soru da ondan, ilkokuldur bu sorunun yeri. Bakın, şimdi sizden öğrenmek istediğim şeyde bu ikisi de var: Hem çılgınlık, hem de öğrencilik! Sonuncusunun oluşu, biraz iç açıcı hiç değilse. Biri bana kendini kaptırınca, anlamıyorum, bocalıyorum. Bu yüzden nice dostlukları (Weiss'la olduğu gibi) bozmuşumdur. Karşımdakinin inancına, iyi niyetine bakmadan (söz konusu bensem, yoksa başka konularda böyle değilimdir) yanıldığını göstermek isterim hep.
Yaşamımız diyorum, nasıl olsa bulanık bir su... Ne demeye onu daha da bulandırmak? Biliyorum, kaçındır gibi değil artık... Bir yol göründü bana da, bir süre yürüyeceğim bu yolun üstünde. Anılmanın değerini -hele bugünkü durumum göz önünde tutulursa -(bırakın benim anmamı, ya başkalarının anması?) küçümseyebilir miyim hiç? (Alçak gönüllülük değil bu, iyi düşünün: Bunda kendini beğenmişlik var.) Anılmanın değerini düşünüyordum ki; mektuplarınız geldi Milena. Nasıl anlatayım bilmiyorum? Bir adam var, ölüm döşeğinde uzanmış., kirli, pis.. Birden meleklerin en iyisi geliyor: Azrail! Sınayabilir mi ölümü bu adam? O kadar yürekli değil, sırtını dönüyor, daha çok gömülüyor yatağına... Ölemez artık.. Olacak şey değil bu. Bakın şunu demek istiyorum: İnanmıyorum yazdıklarınıza Milena! İnandıramazsınız da beni! -Dostoyevski'yi de kimse inandıramazdı o gece-, benim yaşamımsa bir gece sürer, kendimi kendim inandırabilirim belki. Nasıl başaracağımı getirebiliyorum gözümün önüne. (Siz de bir kez gözünüzün önüne getirebilmiştiniz uzun iskemlesinde yatan adamı, değil mi?) Ne var ki, kendime de inanamam! Sizden bir şey öğrenmek istiyorum dediğim vakit, kaçamak yaptığımı anlamadınız mı? Hani kimi

öğretmenler -yorgunluktan ya da doğru bir karşılık almanın özlemiyle - öğrencisine bir soru sorarlar da aldıkları karşılıkla yetinmezler, aldandıklarını sanmak isterler... Öyle ya, öğrenci daha öğretmeninin öğretmediği konuyu nasıl bilebilir? O boş atıp dolu tutmuştur, konunun özünü bilmesini sığdıramaz usuna. Özünü bilmek, onu öğretmek, öğretmene vergidir ancak! Sızlanmak, acınmak, okşanmak, yalvarmak, düşlere kapılmakla olmaz... (Son beş-altı mektubumu okuyun bir daha, birbirine bağlı şeylerdir .onlar.) Nasıl olur bilir misiniz? Yalnız, evet yalnız... Neyse, geçelim şimdi bunları.

O kızdan da söz açmışsınız mektubunuzda. Bir durumsamaya yol açmamak için hemen söyleyeyim ki, bugün duyduğu acı bir yana, siz o kıza en büyük iyiliği ettiniz. Başka türlü kurtulamazdı benden. Acı bir sezişle - ama hiç anlamadan - ona olan yakınlığımın nereden geldiğini duymuyor değildi. (Ona göre hava hoştu, ama benim için korkunçtu bu.) Şunu anımsıyorum şimdi: Virschovitz'de tek odalı bir evdeydik, sedire yan yana oturmuştuk (yanılmıyorsam kasım ayın-daydık, bir haftaya varmadan da evimiz olacaktı burası), türlü uzun aramalardan sonra, hiç değilse burasını ele geçirebildiğinden ötürü mutluydu; yanındaki adam da birkaç gün sonra kocası olacaktı. (Gene söyleyeyim ki, bu evlenmeyi ben istemiştim, ben zorlamıştım. O ürkerek, biraz da istemeye istemeye boyun eğmişti, sonra da alışmıştı artık.) Ateşli bir hastanın yürek çarpıntıları kadar sık ayrıntılarla dolu o günü anımsadıkça, göz kamaşmalarının ne demek olduğuna ben de inanıyorum şimdi. (Aylarca benim de gözüm kamaşmıştı. Yalnız bende aşka bir çekince de yer almıştı: Sorumluluk. Bu evlenme bir çeşit "ussal evlenme" olacaktı.) Evet, inanıyorum göz kamaşmalarına artık, nereden geldiklerini de biliyorum, onun için şu süt bardağımı ağzıma götürmekten çekmiyorum işte. Elimde olmadan değil, tersine, isteyerek tam burnumun dibinde kırılabilir bu bardak ve yüzüm gözüm cam kırıkları içinde kalabilir.

Bir şey soracağım: Ne gibi suçlar yüklüyorlar size? Benim de mutsuz kıldığım kişiler oldu, ama beni - suçlandırmadılar, durmadan sitem ettiklerini de anımsamıyorum. Konuşmazlar, susarlar... İçlerinden olsun suçlandırdıklarını sanmıyorum. Kişiler yanında böylesine ayrık bir durumum vardır benim.

Geçelim bunları, önemi yok... Usuma çok güzel bir şey geldi bu sabah yataktan kalkarken, işte onun önemi var! Öylesine sardı ki beni, nasıl kalktığımı, nasıl yıkanıp giyindiğimi anlayamadım... Biri gelip ayılt-masaydı beni, nasıl tıraş olduğumu da bilmeyecektim.
Kısaca anlatayım: Bir süre için uzaklaşacaksınız kocanızdan., yadırganacak yanı yok, bir ara daha olmuştu bu durum. Nedenleri şunlar: Hastalığınız, onun sinirlerinin bozukluğu (böyle davranmakla ona da yardım etmiş olursunuz), Viyana'daki durum... Nereye gitmek isterdiniz, pek kestiremiyorum. Bohemya'nın sessiz bir köşesi hiç de fena değil. Benim karışmamam, ortaya çıkmamam daha iyi olur. Gereken parayı şimdilik (nasıl ödeyeceğinizi sonra konuşuruz) benden alırsınız. (Bu işte benim kazancım - hiç değilse - şu olacak: Görmedikleri gibi çalışkan bir memur olacağım. Düşünemeyeceğiniz kadar gülünç, gülünç olduğu kadar da sudan bir işim var; neden bana aylık verirler, bir türlü anlayamam.) Kimi ay vereceğim para yetmeyebilir belki, ama çok az olacağı için bu eksik kalanı, güçlük çekmeden ekleyebilirsiniz. Övecek değilim bu buluşumu, ama siz tanıtlayacaksınız bunu, vereceğiniz kararla. Böylece öteki düşünülerim için vardığınız yargıların da yerinde olup olmadığını anlamış olacağım.
Kafka

Korkunç bugünkü mektubunuz, Milena! Baştan sona değil belki, ama yer yer korkunç... Onun için, açmadan önce verdiği sevince teşekkür etmek zor geliyor şimdi bana. Bugün bayram olduğu için özel mektuplar ulaştırılmazdı; yarınsa cuma, sanmıyordum mektup alacağımı; anlayacağınız, sıkıcı bir sessizlik içindeydim, sizinle ilgili olduğu için üzgün değildim ama. Çok güçlüydünüz son mektubunuzda, seyrettim sizi; yattığım yerden karda kıyamette dağa tırmananları seçebilsem, onları da öyle seyrederdim. Tam öğle yemeğine inerken geldi mektubunuz, yanıma aldım, sonra cebimden çıkarıp masanın üstüne koydum, gene cebime soktum. Bir mektupla eller nasıl oynarsa öyle, gülerek bakılır bu çocuklara, sevilir onlar. Karşımda oturan generalle mühendisi (sevimli, bulunmaz insanlar) çoğu zaman görmüyor, ne söylediklerini işitmiyordum; bugün gene yemeğe başladığım yemek de (dün ağzıma bir lokma bile komadımdı) rahatsız etmiyordu beni,

yemekten sonra önüme sürülen sayı cambazlıklarının tutarını görüyordum yalnız, nedeni ilgilendirmiyordu beni. Gelgeldim açık pencereden gördüğüm çam ağaçları, güneş, dağlar, köy ve bütün bunların ötesinde, uzaklardaki Viyana'yı sezinleyebiliyordum!
Sonra mektubunuzu inceleyerek okudum; ama pazar günkü mektubunuzu, pazartesi günkünü yenisi gelmeden okumayacağım; öyle şeylerden söz etmişsiniz ki onda, inceleyerek okumaya gücüm yetmez, anlaşılan hastalığım daha geçmemiş, hem sonra gününü geçirmiş o mektup; hesapça elinize geçmemiş beş mektubum var yolda, gene bir tanesi kaybolsa bile, taahhütlü mektuplar geç varsa bile, üçü elinize geçmiştir artık. Sizden şunu diliyorum: Bana hemen yazın, tek sözcük yeter, ama bu öyle bir sözcük olsun ki, pazartesi günkü mektubunuzun sitemlerini azaltsın, o mektubu okunacak bir hale soksun. Sizin o mektubu yazdığınız pazartesi günü ben de burada (hem de boşuna değil) aklımı başıma toplamak için bütün gücümle uğraşmıştım.
Gelelim öbür mektuba: Ama vakit geç oldu, bugüne değin atlatmıştım mühendisi, bugün kesin olarak gelirim dedim, buraya getirilmesi zor olan birtakım fotoğraflar göreceğim, çocuklarının fotoğraflarım. Adam aşağı yukarı benim yaşımda, Baveryalı; bir fabrikası varmış, çok bilgiç, ama neşeli, anlayışlı biri; beş çocuğu olmuş, ikisi yaşıyormuş (artık çocuğu olamazmış, karısının yüzünden), oğlu on üç, kızı on bir yaşındaymış. Bu ne biçim bir dünya! Gene de dengeyi bozmadan yaşayabiliyor bu adam. Hayır Milena, dengeye dil uzatmamamız gerekir!
Sizin Franz K

Yarın gene yazarım. Öbür güne kalırsa, yalvarırım "tiksinmeyin" gene, ne olur bunu yapmayın sakın.
Pazar günkü mektubunuzu bir daha okudum şimdi, ilk okuyuşumdan daha korkunçmuş meğer. Başınızı ellerimin arasına alıp gözlerinize bakmak istiyorum Milena, ta ki kendinizi karşınızdakinin gözlerinde görüp tanıyıncaya dek, o mektupta yazdıklarınızı yazmazdınız bir daha, aklınızdan bile geçirmezdiniz öyle şeyleri.

Cuma
Bu ters dünyayı ne zaman birazcık düzene sokacaklar, dersiniz? Gündüzleri kafan bomboş dolaş - her yanda öyle güzel yıkılar var ki, kişi de böylesine güzel olacağını umutlar- geceleri de uyku yerine buluşlar gelsin usuna! Bu gece, dünkü buluşumu bütünle-yen bir şey düşündüm: Arkadaşınız Bayan Stassa'nın yanına da gidebilirsiniz, yazı geçirmek için. Köyde olduğunu yazmıştınız. Dün çok alıkça bir söz ettim: "Kimi ay para yetmeyebilir" diye yazdım; saçma, olmaz böyle şey, para her ay yetecek. Salı sabahki ve sah akşamki mektuplarınızda bu buluşumun değerine siz de inanıyorsunuz, başka türlü olamazdı, beğenecektiniz elbet; bunun önemine herkes, ama herkes boyun eğmek zorundadır! Yapmanızı istediğim bu işte bir düzen saklı olsa bile - hangi işte yoktur ki bu korkunç hayvan? Göze çarpmaması gerekirse, ufacık olmasını da bilir-, korkmayın sakın, dizginleri koyvermeyeceğim; kocanız bile güvenebilir bu konuda bana. İşi büyütmeye kalkıyorum hiç yoktan. Gene de direniyorum: güvenebilirsiniz bana. Sizi hiç görmeyeceğim. Ne şimdi, ne de sonra. Siz köy yaşamını seviyorsunuz, bir süre yaşayacaksınız orada. (Az dağlık, girintisi çıkıntısı çok olmayan yerleri severim ben de, küçük bir ormanı, bir de gölü olsun, yeter.)
Mektuplarınızın etkisini küçümsüyorsunuz Milena! Pazartesi günkü mektuplarınızı (jen strach o Vâs - yalnız sizin için korkuyorum) baştan sona okuyamadım daha (bu sabah denedim, başarmış da sayılırım, gitme sözünü ortaya attıktan sonra eskidi, anlamı kalmadı ya... ama gene de sonuna dek okuyamadım). Salı günkü mektupsa (o acayip kartı da aldım, pastanede mi yazdınız? WerfeFden yakınmanıza da karşılık vermeliyim; sahi ben sorularınıza karşılık vermiyorum,' oysa siz ne güzel cevaplandırıyorsunuz her şeyi, ne iyi böyle davranmanız) rahatlattı beni, bana güven verdi, ama pazartesi günkü mektubunuz dün geceyi uykusuz geçirtmişti bana.
Sah günkü mektubun da bir dikeni var elbet, yenimi delerek geçiyor, sen batırıyorsun bu dikeni ama senden gelecek de -bir kıpının gerçeği bu, evet bir mutlu acılığın titreştiği kıpıda söylenmiş bir gerçek-senden gelecek de dayanılmayacak ne var?
Sizce bir sakıncası yoksa, uygun bir zamanda WerfePe benim için iyi bir şeyler söyleyin. - Bakın siz de her

zaman sorularımı cevaplandırmıyorsunuz! Yazılarınız için sorduklarımı karşılıksız bıraktınız örneğin!
Geçenlerde düşümde gördüm sizi gene. Uzun bir düştü, hemen hemen hiç anımsamıyorum! Viyana'ya gitmişim sözde, ama bilmiyorum, sonra Prag'a dönmüşüm ve adresinizi unutmuşum, yalnız sokağı değil, kenti de anımsamıyorum, silinmiş hepsi; bir ara bir ad beliriyor usumda: Schneider adı! Ne yapacağımı bilmiyorum bu adla. Anlaşılan bulamayacaktım sizi bir daha. Şaşkınlığımdan birtakım kalleşçe denemelere girişiyorum, nedenini bilmiyorum, ama başaramıyorum da' hiçbir şey. Bu denemelerden biri kalmış usumda yalnız: Bir zarfın üstüne "Milena" adını yazıyorum; altına da, bu mektubun sahibine iletilmesini dilerim, iletilmezse Maliye'nin çok büyük kaybı olur... diye ekliyorum. Bu gözdağı devlet işletmelerini korkutacak da sizi bulacaklar sözde! Kurnazlığıma ne buyrulur? Kuşkulanmayın sakın, yalnız düşlerde tekin değilim.
Mektubu koymuşken zarfa çıkardım, şuracıkta yer var işte: Bana bir kez daha - her zaman değil, istemem de her zaman- ama bir kez daha "sen" de bana.

Salı
Cumartesi yazılan mektubu, arada pazar da var, salı günü oda hizmetçisinin elinden alabilmek ne iyi! Ne güzel bir ulaştırma değil mi? Ama gidiyorum artık pazartesiye, yoksun kalacağım bundan. Benden mektup almadığınız için kaygılanacak kadar iyisiniz, oysa geçen hafta birkaç gün yazamadımdı, ama cumartesiden beri her gün yazıyorum, bu arada üç mektup geçmiş olacak elinize ve siz mektupsuz kaldığınız günleri arayacaksınız! Bir bakıma kaygılanmakta haklı olduğunuzu da anlayacaksınız. Evet kızıyorum size genel olarak, mektuplarınızda hoşuma gitmeyen bir sürü şey vardı... dergi yazılarınıza da içerlemiştim falan filan. Hayır Milena, bunlar korkutmasın sizi, ama gene de korkuyorsunuz tersi olacak diye.
Güzel şey mektubunuza kavuşmak, ona uykusuz bir kafayla cevap vermek zorunda kalmak! Ne yazacağımı bilmiyorum, şurada satırların arasında dolaşıyorum, gözlerinizin ışığı altında, soluğunuz var üstümde, mutlu, güzel bir günde gezer gibiyim. Kafam hastaymış, yorgunmuş,

pazartesi Munich üzerinden yola çıkı-yormuşum, ne çıkar? Bugün böylesine mutlu, böylesine güzel kalacak ya!
Sizin F.

Benim yüzümden mi soluk soluğa eve koştunuz? Peki ama siz hasta değil misiniz? Yoksa ben üzülmüyor muyum artık hastalığımıza? Gerçekten de öyle, hiç üzülmüyorum artık - hayır, büyütüyorum bunu gene, geçen sefer yaptığım gibi-, yanımdasınız sanki, ben bakıyorum size, içtiğim süt size de yarıyor, bahçeden içime dolan hava sizi de güçlendiriyor, hayır bu çok az olurdu, benden çok sizi güçlendirsin istiyorum. Birtakım nedenlerden ötürü çıkamıyorum pazartesi yola, birkaç gün gecikeceğim. Yeni bir tren varmış, Bozen Munich - Prag, ona binersem, aktarmasız yolculuk edebileceğim. Yazmak isterseniz yazabilirsiniz daha, burada olmasam bile Prag adresime gönderecekler mektupları. Hoşça kalın.
Alıklıkta üstüne yoktur insanların. Bir kitap okuyorum, Tibet üstüne. Dağ sınırındaki köy yüreğimi daralttı birden, öylesine umutsuz, yitik, öylesine Viyana'dan uzak ki bu köy! Alıklık Tibet'in Viyana'dan uzaklığını' düşünmek! Uzak olur mu hiç?

Perşembe

Bakın Milena, uzun iskemlelerden birinde yatıyorum öğleden önce, çıplağım, yenimin yarısı güneşte, yarısı gölgede; hemen hiç uyuyamadığım bir geceden sonra,nasıl uyuyabilirdim? Çok hafifim uyku için, durmadan çevrenizde dolandım, bugün sizin de yazdığınız gibi, "başıma konan bu devlet kuşundan" korkmuştum, peygamberler kadar ürkmüştüm, anlatırlar hani, peygamberler çelimsiz, küçük çocuklarmış daha (belki peygamber olduktan sonra da durum değişmemiştir, önemi yok bunun), kendilerine seslenen o yüce sesi duyup ürkmüşler, ayak diremişler, beyinlerini zonklatan bir korku içinde, kalmışlar, oysa daha önceleri de sesler duymuşlardı, ama bu sefer duydukları seste onları çok korkutan bir şey vardı, neydi? - kulakları mı yanılıyordu, yoksa duydukları ses mi gerçekten böylesine güçlüydü - sesin onları hemen yendiğinin de farkına varmadılar, dedim ya bilisizdiler, çocuktular, bu yüce ses önceden korkutmakla yenmişti bile onları, bir ses

işitmekle mi erdiler peygamberliğe? Bir sürü insan bir sürü ses duyar, her çağrılan da değerli sayılmamalı bence, bir yanlışlığa yol açmamak için olamaz diyorum hemen -dediğim gibi yatıyordum işte, iki mektubunuz geldiğinde.
Yanılmıyorsam Milena, sizinle ortak bir özelliğimiz var: Öylesine çekingen ve ürkeğiz ki, hemen her mektup değişik, hemen her mektup bir öncekinden korkmuş, gelecek cevaptan büsbütün çekiniyor. Siz doğuştan değilsiniz böyle, anlamak kolaya bunu, ya ben? Ben de doğuştan böyle değilim belki, ama bende huy etmiş artık, çaresizlik içindeyken ya da ancak öfkeliyken geçebiliyor, bir de unutmayalım: Korkuda.
Karşılıklı kapıları olan bir odadayız sanki; ellerimiz kapı tokmaklarında, karşıkinin bir göz kırpışı berikini kaçırmaya yetiyor; hele bir söz edecek olsa, öteki kapısını kapamış gözden yok olmuştur, biliyorum. Açacak kapıyı gene elbet, bu öyle bir oda ki, bırakılamaz belki de. Biri ötekine benzemese bu kadar, rahat olsa, ötekine bakmıyormuş gibi davransa... odayı düzene sokacak yavaş yavaş, herhangi bir odaymış gibi; ama hayır, o da kendi kapısının önünde öteki gibi davranıyor... kimi vakit ikisi de kapının ardına kaçmışlar ve bu güzel oda bomboş kalıyor.
Üzücü anlaşmazlıklar doğuyor bu yüzden. Kimi mektuplarımdan yakınıyorsunuz Milena, eviriyor çeviriyor hiçbir şey anlayamıyorum, diyorsunuz ama gene de, yanılmıyorsam, o çeşit mektuplar, size en yakın olduğum zaman yazılmıştır. İsteklerime gem vurmuş, isteklerinizi durdurmuş, ormanın derinliklerinde, rahatlık içinde, şu demek istenmiştir yalnız: Ağaçların tepelerinden gök görünüyor! Hepsi bu kadar, ama bir saat sonra bütün bunlar baştan söylense, evet o zaman dediğimiz çıkar ortaya belki: (Ani jedine slovok tere by nebylo velmi dobre uvazenos - her sözün üstünde çok önemle durulmuştur elbet.) Uzun sürmez ki, bir göz kırpması süresince yalnız, sonra uykusuz gecelerin uğultuları başlar gene. Size nasıl geldiğimi unutmayın Milena, arkamda otuz sekiz yıllık bir yolculuk var (Yahudi olduğuma göre, bu yıllan bir o kadar artırabilirsiniz), sonra, beklenmedik bir yol kavşağında sizi görüyorum, göreceğimi hiç ummadığım, hele böylesine geç bir karşılaşmayı aklımdan bile geçirmediğime göre Milena, ne yapabilirim? Bağıramam, coşamam, içimde fırtınalar kopmuyor artık, bir sürü

delice söz de edemem, duymuyorum ki içimde olanları (içimde dopdolu duran öteki çılgınlıktan söz açmıyorum), diz çöktüğümü de şuradan anlıyorum: Gözlerimin önünde ayaklarınız var, okşuyorum onları.
Dürüst olmamı istemeyin benden Milena. Kimse bunu, benim kendimden istediğim kadar isteyemez. Bir sürü şey yitiriyorum gene de, evet, her şeyimi yitiriyorum belki. Ama bu avlanma oyunundaki yürekli olma isteği, yürekli kılmaz beni, tersine, bir adım bile atamam sonra, birden her şey yalan olur, kovalananlar boğuverir avcıyı. Ben böylesine tehlikeli bir yoldayım Milena. Ama siz? Bir ağacın önünde duruyorsunuz, sapasağlam, gençsiniz, güzelsiniz, yeryüzünün acısını yansıtıyor gözlerinizdeki ışık. Köşekapmaca oynanıyor, bir ağaçtan ötekine sürünüyorum karanlıkta, tam ortasındayım yolun, sesleniyorsunuz bana, tehlikeleri hatırlatıyor, ürkek adımlarımdan telaşlanarak cesaret vermek istiyorsunuz; bana (bana!) bu oyunun ne türlü ciddi olduğunu anlatmaya kalkışıyorsunuz - beceremiyorum, düşüyorum, yerdeyim işte. Hem içimdeki o korkunç sesleri, hem sizi dinleyemem aynı zamanda; ama ötekileri dinler, size de güvendiğim için açığa vurabilirim, yalnız size güveniyorum yeryüzünde.
Sizin F.

Pazar
İki sayfasını dolduran mektubunuzdaki o söylev Milena, yüreğinizin ta içinden geliyor, yaralı yüreğinizin sesi bu (to mne rozbolelo - bu yaraladı beni diyorsunuz, bunu da ben yaptım ha? Ben, size!), ama öylesine tok, öylesine onurlu ki bu ses, yüreğinize değil de çeliğe vurulmuş sanısını veriyor insana; en doğal şeyler isteniyor; ama gene de ters anlaşılmışım (çünkü benim "gülünç kişilerim" de sizinkilerle eş, hem sonra: sizinle onlar arasında bir seçmeye nasıl girebilirim? Gösterin o tümceyi. Böyle budalaca bir düşünüye nasıl saplanabilirim? Yargılamaya yetkim mi var benim? Ben her bakımdan - evlilik, iş, yüreklilik, esirgemezlik, arınmışlık, özgürlük, doğruluk, kendi başına buyrukluk konularında- siz ikinize erişebilir miyim? Bunlardan söz açmak bile tiksinti veriyor bana. Ben mi yardımcı elimi uzatmaya kalkıştım? Bu yürekliliği ben mi gösterdim? Nasıl başaracaktım dersiniz? Yeter bunca soru; onlar ne güzel bilinçaltında

uyuyordu, ne demeye gün ışığına çıkarmalı onları? Karanlık, üzücü şeyler bunlar, etkileri de öyle. İki sayfa yazı yerine, iki saat yaşamak daha iyi demeyin, yazı daha yoksul, ama daha açık), evet ters anlaşılmışım, ne de olsa söylev bana çekilmiş, suçsuz da değilim; şu bakımdan suçsuz değilim: Yukarda sorduklarımın karşılığı çoğunlukla "hayır" ya da "hiçbir zaman" olacaktır.
Ama sonra o canım telgrafınız geldi... Geceyi -bu etki düşmanımı- avutsun diye (yetmezse avutmaya, inanın ki suç sizin değil, suç gecelerin. Bu kısa yeryüzü- geceleri, o sonsuz geceyi akla getiriyor da korkutuyor insanı); ama mektubunuz da avuntularla doluydu, ne var ki, o iki sayfa bir birlik olmuş köpürüyor onda; oysa telgraf kendi başına buyruk, haberi yok ötekinden. Telgrafınızı alıp - bütün öteki şeyler bir yana - gelmiş olsaydım Viyana'ya da, siz bana öyle bir söylev çekseydiniz ne olurdu? (Yukarda da söylediğim gibi etkisi oldu, bütün bütün değilse bile -hem de haklı olarak- hırpaladı beni.) Gözüme bakarak söyleseydiniz, nasıl olsa olacaktı biliyorum, söylenmeseydi düşünülecekti belki, bir bakış, bir ürperiş ya da hiç değilse "söyleyeceğim" karar, boylu boyunca yere yıkardı beni, siz bütün hastabakıcılık hünerlerinizle kaldıramazdınız beni. Bu dediklerim olmasaydı, çok daha kötüsü olurdu Milena. Anlıyor musunuz şimdi?
Sizin F.

İnsanları tanıma yetiniz nicedir, Milena? Kuşku- , lanıyorum kimi zaman, örneğin Werfel için yazdıklarınız! Yazdıklarınızda sevgi de var, belki yalnız sevgiye dayanıyor sözleriniz... Gene de onu iyi anlamadığınız çıkıyor ortaya. Werfel nasıl bir adamdır? Onu bırakalım şimdi; "şişko'luğu için kızmanızı alalım ele. (Kaldı ki, yersiz bu çıkışınız... Onu pek sık göremiyorum, ama bence, günden güne daha sevimli, daha yakışıklı oluyor Werfel.) Yalnız şişmanlara güvenildiğini duymadınız mı? Yalnız bu sağlam fıçılar dayanır kaynamalara, yalnız bu hav istif çileri üzüntülerden, çılgınlıklardan -kişinin korunabileceği kadar- koruyabilirler kendilerini, yalnız onlar işlerine dört elle sarılmasını başarırlar. Birinin dediğine göre yeryüzünün gerçek sahipleri şişmanlarmış... onlar işe yararmış yalnız, çünkü Doğu'yu ısıtır, Kuzey'i

gölgelendirirlermiş! (Tersini savunmaya kalkışabiliriz, ama haksız çıkarız.)
Gelelim Yahudilik konusuna! Yahudi olup olmadığımı soruyorsunuz.. Şaka mı ediyorsunuz? Belki de Yahudilerin o korkaklarından olup olmadığımı merak ediyorsunuzdur, kim bilir? Yaksa Praglı olduğunuza göre, Heine'nin karısı Mathilde kadar bön olamazsınız bu konuda! Belki bilmezsiniz, anlatayım... Daha önemli şeyler anlatmam gerektiğini sezinlemiyor değilim, hem sonra dokuncası da olacak bana; öykünün değil, anlatmanın... Ama ne çıkar? Bir kez de hoş bir şey dinlemiş olun benden! Meissner'in "Anılar"ında okumuştum; kendisi bir Alman ozanıydı, Yahudi değildi. Heine'nin karısı Mathilde durmadan Almanları kötüler, içerletirmiş Meissner'i. Mathilde'ye göre Almanlar; acı, tok sözlü, şakadan anlamayan, hep haklı çıkmak isteyen, karşısındakine inanıveren, yapışkan, kısacası çekilmez bir ulusmuş! Meissner dayanamaz, "Tanımıyorsunuz ki Almanları" der... Kocanızın burada, Paris'te düşüp kalktığı Alman gazetecilerin çoğu Yahudi. "Amma da büyütüyorsunuz" der Mathilde, içlerinden bir ikisi Yahudidir belki, örneğin Seiffert! Hayır, der Meissner, Seiffert Yahudi olmayan tek kişi, Mathilde şaşar, nasıl? der, Jeitteles Yahudi mi dersiniz? - Jeitteles sarışın, uzun boylu, güzel bir adamdı- Evet, der Meissner. Ya Bamberger? Ya Arnste-in? Onlar da mı? der Mathilde. Evet, onlar da. Bütün tanıdıklar sıradan geçer, sonunda Mathilde iyice sinirlenir: Daha neler, der, nerdeyse Kohen adının da bir Yahudi adı olduğunu söyleyeceksiniz! Oysa Kohen ko» camın amcaoğludur... Kocamın Protestan olduğunu da bildiğinizi umarım... Meissner söyleyecek söz bulamaz, susar.) Anlaşılan korkmuyorsunuz Yahudi ırkından. Kentlerimizdeki bu son, ya da sonradan bir önceki durum göz önünde tutulursa, yüreklilik sayılır bu davranışınız -eğlenmiyorum- bir genç kız, ana babasına "Bırakın beni" diye alıp başını giderse, bu Jeanne d'Arc'ın köyünden çıkmasına benzemez, daha başka, daha önemli bir şeydir.
Yahudilere özgü korkaklıkla suçlandırabiliriz onları, ama yaygın olan bu suçlandırma insanları tanıma bakımından teoride kalır, gerçeğe uymaz; örneğin, kocanız için daha önceleri yaptığınız tanımlamaya uymuyor, benim deneyerek edindiklerime de uymuyor... Evet, birkaçı için doğru belki, hem bu birkaçı için de tam yerinde... Bende olduğu gibi. Tuhaflığı burada işte, bütün Yahudiler bu suçlamaya

girmiyor. Yahudilerin bu güvensiz durumları, kendilerine olan güvensizlikleri ile başkalarına olan güvensizlikleri bize şunu gösteriyor: Yahudiler yalnız ellerinde tuttukları, dişleriyle koparabildikleri nesnelere sahip olabileceklerine inanmışlardır. Ellerinin altında olan bu varlıklar onlara yaşama hakkını verir ancak. Yitirirlerse bu varlıkları, bilirler bir daha ele geçiremeyeceklerini. Hiç ummadıkları yerden tehlikeler yağdırılır Yahudilere. Daha açık anlatabilmem için, tehlikeyi bırakıp şöyle diyeyim: "Gözdağı ile korkutulur." Sizinle ilintisi olan bir örnek vereyim. Hiç sözünü etmeyecektim, ama o zaman tanımıyordum sizi daha. Susmakta bir sakınca görmüyorum şimdi, sizin için de yeni bir şey olmayacak bu; soy sopun sevgisini gösterir! Kim olduklarını söyleyecek değilim, adlarını unuttum bile. Küçük kız kardeşim Hıristiyan bir Çekle evlenecekti. Oğlan, sizin yakınlarınızdan birine bir Yahudi kızla evleneceğini söyleyince: "Aman sakın bir Yahudi ile evlenme, görmüyor musun bizim Milena'yı" filan gibi sözler edilmiş.
Bunları anlatmakla nerelere sürükledim sizi? Yolumu şaşırdım, ama ne çıkar? Siz de birlikte geldiniz belki, demek ikimiz de yolumuzu şaşırdık! Çevirilerinizin en güzel yanı bence, asıllarına bağlı kalışları ("bağlı" sözü için azarlayın beni, her şey gelir elinizden, ama en iyi başardığınız iş azarlamak anlaşılan; ödevlerini hep yanlış yapan bir öğrenciniz olmak isterdim, durmadan azarlayasınız diye; sınıfı görür gibiyim, üzerime eğilmişsiniz, ben korkudan başımı kaldıramıyor, bakamıyorum yüzünüze... Durmadan azarlıyor, parmağınızı sallıyorsunuz havada! Ne dersiniz? Öyle mi yapardınız?). Evet, aslına çok "bağlı" kalıyorsunuz çevirilerde, bana öyle geliyor ki, elinizden tutmuş arkamdan sürüklüyorum sizi; öykülerimin karanlık, basık, pis, boğucu yollarında dolaştırıyorum; bitmek tükenmek bilmiyor bu yollar... (Tümcelerimin uzunluğu da bu yüzden, anlamadınız mı?) Bu sonsuz yolların (iki ayda bitiriverdiniz öyle mi? Çok çabuk!) aydınlık çıkışında elinizi bırakıp, kaçmayı akıl etsem bari.
Mektubumu bugün kesmek için bir uyartı sayıyorum bunu, onun için bugünlük bırakıveriyorum bana mutluluk taşıyan eli. Yarın gene yazarım... Viyana'ya neden gelemediğimi - kendimi temize çıkarmak amacıyla- gene yarma bırakıyorum, bana hak vermedikçe de erince kavuşamayacağım.
F.

Milena, adresi biraz daha okunaklı yazmanızı isteyeceğim; bana yazılan zarfa girdi mi, yarı yarıya benim sayılır artık, sizin olmaktan çıkar... Yabancıların mallarına önem verin biraz, biraz sorumlu duyun kendinizi. "Tak" (*).
(*) Çekçe "hah şöyle" anlamına gelir. - Çevirenin notu.

Ben de mektuplarımdan birinin elinize geçmediğinden korkuyorum. Yahudi korkaklığı. Mektuplarımın elinize geçeceğinden korkacak yerde!
Gene o konuya dönüyor, budalaca bir söz etmek istiyorum; budalalık şurasında: Kendimce gerçek bulduğum bir şeyi - sakıncası olabileceğini düşünmeden - söylemek isteyişim. Bir de Milena korkaklıktan söz açar! Göğsüme bir yumruk indirir gibi bir soru sorar bana, hiç çekinmeden hem de: "Jste Zîd?" (Yahudi misiniz?) der bana. Çekçede ses ve devinme bakımında birbirinin eşidir bu tümce. "Jste"de sıkılmış yumruk hız almak için nasıl geriliyor, görmüyor musunuz? Sonra "Zîd"de sevinçli, uçan, yerini bulan bir iniş var. Çekçenin Alman kulağına böylesine ettikleri çoktur. Bir seferinde de: "Nasıl oluyor da kalışınızı bir mektuba bağlayabiliyorsunuz..." demiş, "Nechapu"yu (anlamıyorum'u) yapıştırmıştınız! Çekçede, hele sizin kullandığınız dilde bu söz çok yadırgatıcı; katı, ölü, pinti, sert bir şey, daha doğrusu; ceviz kıracağına benziyor. Çene bu sözü diyebilmek için üç kez çatırdıyor: İlk hece cevizi kapmak istiyor, olmuyor ama, ikinci hecede ağız alabildiğine açılmış, ceviz sığıyor şimdi ağıza, üçüncü hecede kırılıyor ceviz, çıkan sesi duymuyor musunuz? Sonunda dudakların öyle bir kapanışı var ki, hiç savunma hakkı vermiyor karşısındakine., kimi zaman yerinde bu kapanış, hele benim gibi bir geveze olursa karşınızda (*). Geveze özür diliyor sizden, bağışlanmasını istiyor: "Kişiler ancak birazcık sevinçli oldukları vakit gevezedirler" diyor.
Oysa bugün mektup gelmedi sizden. Asıl söylemek istediğimi de söyleyemedim gene. Başka sefere. Ama yarın, ne olur, yarın bir şeyler gelsin sizden, kapıyı yüzüme kapamadan önce söylediklerinizi - kapanan bütün kapılarda vardır bu - korkunçtu.
F.
(*) Bu üç heceyi Prag'daki saat kulesinin azizlerine de benzetebiliriz: Geliş, gözüküş, öfkeli ayrılış.

Pazartesi
Gelelim açacağım dediğim konuya : İstemiyorum (Milena, yardım edin bana! Söyleyebildiklerimden daha çoğunu anlayın!), istemiyorum (kekelemek değil bu) Viyana'ya gelmek... gelirsem dayanamam ki! Benim sıkıntım içimden; ciğerlerimin hastalığı içimin sıkıntısını örtmek için çıktı ortaya. İlk iki nişanlanmamdan beri - sizin anlayacağınız dört beş yıldır-hastayım ben. (Son mektubunuzdaki sevinçli havayı önce anlayamamıştım... neden sonra çözebildim: Unutuyorum hep, öyle ya, daha o kadar gençsiniz ki, yirmi beş bile değil, yirmi üç yaşındasınız belki! Bense otuz yedi, neredeyse otuz sekiz oluyorum, neredeyse sizden bir o kadar daha yaşlıyım. Uykusuz gecelerden, baş ağrılarından saçlarım apak olacak nerdeyse.) Bu uzun, karmakarışık öyküyü birtakım ayrıntılarıyla sermek istemiyorum önünüze, korku içindeyim daha, bir çocuk gibi ürküyorum gene; üstelik bende çocukların unutkanlığı da yok. Üç kez nişanlandım, suç hep bendeydi, hep bendim suçlu; iki kızı da mutsuz kıldım (*).
(*) Kafka aynı kızla iki kez nişanlanmıştı. - Çevirenin notu.

Size ancak ilkinden söz açabilirim, öteki kızın sözünü edemem, çok alıngan, çok duygundur o... Kendisi için söylenecek her söz - iyi niyetle de söylenmiş olsa - kırabilir onu; anlamıyor değildim onu, işte bu yüzden (öl desem ölürdü belki) rahat değildim, işte bu yüzden sevincim sürekli olmuyordu, bocalıyordum, evlenmeye yanaşamıyordum bir türlü; oysa evlenelim diye Tanrının günü zorlayan da gene bendim; kimi günler ona delice âşıktım; evliliğin çok kutsal bir şey olduğunu da biliyorum. Aşağı yukarı beş yıl üzdüm, başının etini yedim durmadan (daha doğrusu, kendimi yedim bitirdim), yataklara düşmedi o, Prusya Yahudisi, sağlam bir kırmaydı. Ben onun kadar güçlü değildim. Ama o, yalnız çekmekle kaldı, ya ben? Ben hem çektim, hem çektirdim! Bitti. Bir şey yazamam, hiçbir şey açıklayamam artık! Hastalığımı, niçin Viyana'ya gelemeyeceğimi anlatmaya çalışacaktım sözde... Şimdi bir telgraf aldım: "Sekizinde Karlsbad'da buluşalım, geleceğini yazıyla bildir." Ne yalan söyleyeyim, telgrafı açarken Korkunç bir yüzle karşılaştım; bunu yazanın, dünyanın en uysal, en silik,

en boynu bükük kişisi olduğunu bildiğim halde; hem sonra, bu da benim isteğimle oldu. İnandıramam onu, hastalığıma sığmamam artık...
Pazartesiye buradan ayrılmak zorundayım! Birden siliniyor telgraftaki yazılar, gizli, başka bir yazı çıkıyor ortaya: Viyana üzerinden git! diyor. Bu yazı güçlü, bir buyruk gibi, buyruklardaki sertlik yok bunda.
Gitmeyeceğim Viyana'ya, gidemem de... kestirme Münih yolu dururken, Linz ya da Viyana üzerinden yolu uzatmanın saçmalığını bilmiyor değilim. Bir deneme yapıyorum: Ekmek kırıntısı bekleyen bir serçe var balkonda, masadan aldığım ekmek kırıntısını balkona değil de odanın ortasına atıyorum. Serçe görüyor içersini, yaşamasını sağlayacak yem içerde, yarı karanlık bir yerde; bu ekmek kırıntısı mıknatıs gibi çekiyor onu., silkiniyor... dışardan çok içerde sanki; ama içerisi karanlık, sonra ekmeğin yanı başında ben varım, bir insan, o bilinmeyen güç! Gene de sıçrıyor eşiğe, bir kaç kez daha sekiyor, sonra birden ödü patlamışçasına uçup gidiyor... Bu küçük, bu cılız kuşta nice güçlü bir itki olmalı ki, yeniden geliyor, çevresine bir göz atıyor; yılgınlığı gitsin diye biraz daha ekmek serpiştiriyorum yere -elimde olmadan-, kımıldamasaydım (işte bilinmeyen güçlerin bu türlü etkileri vardır!) kaçmayacaktı, gelip alacaktı ekmeği.
îznim haziran sonunda bitiyor. Sıcaklar bana dokumaz, ama iyiden iyiye bastırır artık, birkaç gün de bir köyde kalmak istiyordum, "ben de gelirim" demişti.. Anlaşılan buluşacağız şimdi; ondan ayrıldıktan sonra birkaç gün de Konstantinsbad'a, anamın babamın yanma gitmek istiyorum, oradan da Prag'a döneceğim. Bu kafayla nasıl çıkacağım bu yolculukların içinden bilmiyorum. Napoleon, Rus savaşına hazırlanırken, savaşın biteceğini bilseydi ne yapardı? diyorum.
İlk mektubunuzu aldığım gün - birkaç gün sonra da sözde düğünümüz olacaktı - (bakın o iş, yalnız benim başımın altından çıkmıştır) çok sevinmiş, mektubu ona da okumuştum. Sonra -yok, hayır bu mektubu da yırtmak istemiyorum, siz sobaya atıyorsunuz, bense yırtıyorum. Başlayıp sonra size göndermekten caydığım bir mektubu yırtacak yerde, arkasını ona yazıp göndermiş olacağım... belirtilerden sezinliyorum böyle olduğunu.
Önemli değil bütün bunlar, telgrafa boş veriyorum, gelmeyeceğim Viyana'ya, tersine, telgrafın gelmesi, Viyana'ya gitmemem için bir neden daha. İnanın

gelmeyeceğim, ama bilinmez, belki - hayır, hayır gelmeyeceğim- gene de kendimi Viyana'da bulursam, ne kahvaltı, ne de akşam yemeği hazırlayın bana, boylu boyunca yatıp kendime gelebileyim diye bir sedye bulundurun yeter...
Sağlıcakla kalın; biliyorum, kolay geçmeyecek bu haftam. Karlsbad'a yazmak isterseniz, -hayır hayır, Prag'a yazarsınız. Ne biçim okullarda öğretmenlik ediyorsunuz kuzum? Kaç öğrenciniz var? iki yüz mü, elli mi? Son sırada, pencere yanında bir yerim olsun isterdim.. Bir saat oturabilirsem yeterdi bana, bir daha yüz yüze gelmek istemezdim seninle. (Nasıl olsa hiç yüz yüze gelmeyeceğiz ya!) Yollara düşmekten de -yetti, yazmayacağım artık. Bitmek bilmeyen bu ak kâğıtlar adamın gözüne batar, durmadan onun için karalarız.
Öğleden sonra yazmıştım yukarki satırları, şimdi gecenin onbiri. Elimden gelen tek şeyi yaptım: Karlsbad'a gidemeyeceğimi telgrafladım ona. Neden gitmediğimi daha sonra açıklarım; her şeyi altüst ettim biliyorum, ama elden ne gelir? Ne düşünülür, ne gizlenebilir artık? (Onun için de Karlsbad'da buluşalım demiştim.) İşte böylesine oynuyorum bir insanla. Başka türlü davranamazdım, Karlsbad'a gitseydim konuşmazdım, susamazdım da... Daha doğrusu susmadan konuşmak olurdu: Tepeden tırnağa bir tek söz gibiyim. Viyana üzerinden dönmeyeceğim de kesinleşti demektir; pazartesiye Münih üzerinden - nereye olduğunu bilmiyorum daha - Karlsbad ya da Marienbad'a gidiyorum, ama yalnız olacağım. Yazacağım size; ancak Prag'da mektup bekleyebilirim sizden, o da üç hafta sonra!
F.

Cumartesi
Durmadan soruyorum kendime: Anladı mı verdiğim karşılığı diyorum, ama öyle bir hava içindeydim ki, başka türlü olamazdı yanıtım; aşırı yumuşaktı bile, aşırı aldatıcı, aşırı göz kamaştırıcıydı. Durmadan gece gündüz soruyorum kendime işte; sizden gelecek mektubu çarpıntılar içinde bekliyorum, boşuna yiyorum kendimi; bir hafta durmamacasına taşa bir çivi çakmakla görevlendirilmişim sanki, ama çivi de işçi de benim Milena!
Bir söylentiye göre -inanmak istemiyorum- işçilerin grevi yüzünden bu akşamdan sonra Tirol postası işlemeyecekmiş.

Aynı gün
Geldi mektubunuz, mektubunuzun mutluluğu! Yazdıklarınızın içinde çok önemli bir yer var: Bana, Prag'ı belki de artık yazamayacağınızı söylüyorsunuz! Önce bunun üzerinde durmak, bunu tek başına ele almak istiyorum ki, bütün dünya, siz de Milena - göreceksiniz diye. Bunu yazmakla gözdağı veriliyor birine öyle mi? Uzaktan da olsa, bilinmiyor değil bu insanın durumu... Hem sözde, hani iyiliği isteniyordu bu adamın? Yazmak istememekte haklısınız belki, bunu mektubunuzun birkaç yerinde iyice sezinliyorum. Bu yerler için kendimi savunacak değilim. Bunlar öyle yüksek yerler ki, oraya çıkarılmış olmamı korku ile görüyorum, orada soluk almaya ciğerlerimin gücü yok; işte, dinlenmem gerekiyor şimdi bile.
Yarm gene yazarım.
F.

Pazar
Bugün yazacaklarım birtakım şeyleri aydınlatabilir belki, Milena! (Ne varlıklı, ne ağır bir adınız var? Ağırlığı taşınmasını güçleştiriyor. Oysa beğenmemiştim önceleri, yolunu şaşırıp Bohemya'ya sürüklenmiş bir Yunanlının ya da bir Romalının adına benzetmiştim; Çek dili zorlamış onu, vurgusunda yanıltmış, gene de biçiminin güzelliği, renklerinin parlaklığı ile bir kadını andırıyor; el üstünde taşınan bir kadını... Ne bileyim ben? Kaçırılır bu kadın, yangından, yeryüzünden, kucağa alıp kaçırılır... O da güvenle, istekle sokulur insana. Yalnız "i"nin sesi çok güçlü (*), sıçrayıp elinden kaçıvermiyor mu adın? Yükünün mutluluğundan bu sıçramayı kendin yapıyorsun belki de?)
(*) Milena ilk heceye basılarak söylenir. - Çevirenin notu.
İki türlü mektup yazıyorsun -mürekkep ya da kurşunkalemle yazdıklarını demek istemiyorum - kaldı ki, yazın kurşunkalemle de göze çarpıyor, bir şeyler sezdiriyor insana, ama yetersiz bir sezgi bu; örneğin, evin resmini gönderdiğin mektup kurşunkalemle yazılmıştı, gene de mutlu kılmıştı beni; rahat yazdığın mektuplar mutlu kılıyor beni Milena. (Yaşımı, yıpranmışlığımı, hele korkumu anlamaya çalış; sonra unutma ki, sen gençsin, taptazesin, gözü peksin; oysa benim korkum, gün geçtikçe artıyor, dünyadan el etek çekmek anlamına geldiği için

artıyor baskısı bu korkunun, baskı arttıkça da korku büyüyor. Ama senin gözü pekliğin ileri atılmayı sağlıyor sana, bu yüzden azalıyor baskısı, gözü pekliğin artıyor.) O rahat yazılmış mektuplarının önünde saatlerce oturabilirim, yanan başıma damlayan yağmur damlaları gibidir o çeşit mektupların. Ama ötekiler? Daha çak mutluluk getirmesi gereken öteki mektupların yok mu? (Güçsüzlüğümden ötürü günlerce sonra varabiliyorum onların mutluluğuna.) Ünlemle başlayan (yanında değilim ki) birtakım korkularla biten mektupların yok mu Milena? Onları alınca, tehlike çanları vurmuş gibi titremeye başlıyorum. Okuyamam bu türlü yazılmış mektupları, gene de okuyorum, suya kavuşan bir hayvanın içişi gibi içiyorum onları, ama bir yandan da korku... Hem de ne türlü; altına girip saklanabileceğim bir eşya arıyorum, titreyerek bir köşeye büzülüyorum, çılgınlar gibi dua ediyorum: Bir fırtına gibi odama nasıl girdimse, gene öyle penceremden uçup gitmem için dua ediyorum... Kasırgayı alıkoyamam ki odamda! Medea'nın güzel başı olmalı sende bu mektupları yazarken: Korkunun yılanları ürkmüş ama benim korkumun yılanları daha azgın. Çarşamba - Perşembe günkü mektubuna : ah yavrucuğum, yavrucuğum! Budalaca şakalarımı (Zid ve Nechapu = tiksinme üzerine) çok ciddiye almışsın bilesin diye yazmıştım; korkudan birbirimizi ters anlar olduk; n'olursun beni Çekçe yazmaya zorlama; suçlamadım ki seni! Tanıdığın Yahudileri (beni de kat içlerine) övdüğün, onları kötü bulmadığın için seni suçlayabilirim belki - içlerinde neleri vardır, neleri! - Yahudi oldukları için hepsini, (kendimi de şuradaki çamaşır dolabının çekmesine tıkmak istiyorum kimi vakit. Bir süre bekledikten sonra çekmeyi usulca açıp, ölüp ölmediklerine bakmak, ölmemişlerse, çekmeyi gene kapamak, ölünceye değin de çekmeyi açmamak. Ama bak, "söylev"inle ilgili dediklerim ciddiydi. (İkide bir "ciddi" giriyor yazılarıma (*), belki de haksızlık ediyorum ona -düşünmek istemiyorum bu konuyu -ama ona kopmaz bağlarla bağlı olduğumu da biliyorum, gün geçtikçe daha da bağlanıyorum ona -nerdeyse ölünceye değin diyecektim-, konuşabilsem onunla! Ama çekmiyorum: benden daha akıllı, daha olgun. Biliyor musun Milena, sen ona varmakla uçuruma doğru bir adım attın, ayrıldın yolundan, bana gelirsen şimdi, uçurumun dibini boylarsın. Sezinlemiyor musun bunu? Geçen mektubundaki "yüksek yerler" bana göre değil, hayır

Milena. O yerler senin.) Söylevinden söz ediyorum, değil mi? Onları yazarken sen de ciddiydin, yanılmış olamam. Hastalığından söz açmışsın? Yatman gerekirse, ne yaparsın? Daha iyi olur belki, belki de yatıyorsun ben burada oturmuş sana yazarken? Bir ay önce daha mı iyi bir insandım? Kendi kendime de olsa, üzülüyordum hastalığına, hiç değilse hasta olduğunu biliyordum... Ama şimdi? Geçti artık, şimdi yalnız kendi hastalığımı, kendi esenliğimi düşünüyorum, ama ikisi de sen demeksin.
F.
(*) Ernest, ciddi anlamına gelir. Milena'nın kocasının adı Ernest'ti - Çevirenin notu.

Uykusuzluktan kendimi kurtarmak için küçük bir gezintiye çıkmıştım bugün o mühendisle. Sana bir kart yazdım, ama imzalayıp gönderemedim... Bir yabancıya yazar gibi yazamıyorum artık sana.

Pazartesi
Ancak gün ışırken dalabildim uykuya - korkunç dememek için kötü diyorum-, bir düş gördüm. (Neyse ki uzun sürmüyor düşlerin etkileri.) Kötü bir düş gördüm Milena... Gene de bu düşü gördüğüme seviniyorum, düşler sona ermedikçe kişi uyanmaz uykusundan, sımsıkı tutar düşler bizi, istesek de uyanmayız; işte birazcık uyuyabilmemi bu düşe borçluyum.
Viyana'daymışım. Kendi yarattığım bir Viyana vardır kafamda; gelirsem oraya günün birinde, öyle bulacağımı sanırım hep. (Yarattığım bu Viyana, küçük, sessiz bir alandır yalnız. Alanın bir yanında senin evin, evinin karşısında kalacağım otel; solda Batı Demiryolları İstasyonu, o istasyona ineceğim Viyana'ya geldiğimde; Franz Josef İstasyonu onun solunda, ayrılırken de bu istasyondan bineceğim trene. Kaldığım otelin bodrumunda, yalnız sebze pişiren bir de lokanta vardır: Ağzıma et koymadığıma göre, yemeklerimi orada yiyebilirim; yemek yemiş olmak için değil, Prag'a dönerken, biraz yüklü olmam gerekir. Neden anlatıyorum bunları? Gördüğüm düşle İlintisi yok. Anlaşılan geçmemiş daha düşün etkisi.) Düşümdeki Viyana, bu anlattığıma pek uymuyordu; gördüğüm büyük bir başkentti... Akşam olmak üzere; ıslak, karanlık, bilmediğim bir kaynaşma, bir gidip gelme

sokaklarda, taşıtlarda. Kaldığım yerle evinin arasında, uzunca, dörtgen ve herkesin girip gezindiği bir bahçe varmış. Birden gelivermişim Viyana'ya, mektuplarımdan önce varmışım. (Böyle oluşuna pek üzüldüm sonraları.) Gene de, sen biliyormuşsun geleceğimi, buluşacakmışız. (Gene de yük olmaktan çekmiyorum.) Neyse ki, yalnız değilmişim, birkaç arkadaşla gelmişim, aralarında bir kız da var; kim olduklarını yerli yerine bilmiyorum, beni korumak için yanımdaymışlar sözde. Konuşmasalar, sussalar di, ne iyi olacaktı... Ama ne gezer, durmadan fısıldaşıyorlardı, durumumu tartışıyorlardı belki. Ne konuştuklarını anlayamıyordum, anlamak da istemiyordum, ama insanı çileden çıkaran bir fısıldaşmaydı bu.
Ben otelin önüne çıkmış, sağ kaldırımın yanında duruyormuşum... Sizin evi gözlüyorum. Sizin ev, köşk gibi bir şey, tek katlı, hemen önünde mermerden, yuvarlak bir balkon var.
Meğer, kahvaltı saatiymiş, sofra kurulmuş bile; kocan geliyor, sağda duran hasır bir iskemleye oturuyor... Uykudan yeni kalkmış olacak, geriniyor. Sonra sen geliyorsun, masanın arkasına geçip oturuyorsun; seni görmem için hiçbir engel yok, ama gene de kocanı daha iyi görüyorum da seni bulanık görebiliyorum... Ak mavimsi, kımıldayan bir nesnesin, hortlak gibi bir şey! Sen de kollarını açıyorsun, ama gerinmek değil bu, bir çeşit kutsallık var bu kolların açılışında. Birden akşam olmuş ve sen yanımdasın... Sokakta, kaldırımın üstündesin. Benim bir ayağım kaldırımda, bir ayağım yerde, elini tutuyorum... Hızlı hızlı, kısa kısa tümcelerle bir konuşmadır başlıyor aramızda. Bu konuşma hiç kesilmiyor, uyanıncaya dek!
Neler konuştuğumuzu anımsamıyorum, yalnız sondan iki, baştan da iki tümceyi söyleyebilirim... Ara yerde konuşulanlar anlatılamayacak kadar acı. Bakışlarından bir şeyler sezmiş olacağım ki, daha selamlaşmadan: "Beni başka türlü canlandırmıştın kafanda, değil mi?" diyorum. "Açık söylemem gerekirse, evet" diyorsun... "seni daha alımlı sanmıştım." ("alımlı" yerine daha Viyanaca bir deyim kullanmıştın, gelmiyor şimdi usuma.)
Konuştuğumuz ilk iki tümce buydu işte. (Bir şey diyeyim mi? Biliyorum, her yaptığım işte bir eksik yanım vardır, ama ezgi konusunda yüzdeyüz, baştan sona sıfırımdır! Hiçbir işte böylesine kesin bir bütünlüğe ermemişimdir!)
Başka ne konuşabilirdik? Her şey aydınlanmıştı... Derken,

ne zaman bakışacağımızı tartışmaya başladık. Ben durmadan soru sordum, sen durmadan anlaşılmaz bir sürü kaçamaklı karşılıklar verdin. Birden yanımdakiler de söze karıştı: Benim Viyana'ya gelişimin başka bir nedeni de varmış, anlaşılan engeller ortadan kalkmış olacak ki, başkente yakın bir yerde, görmem gereken Tarım Okulunu, gidip görebilir misim artık! Yanımdakiler bana acımış olacaklar ki, bu Tarım Okulu sözünü attılar ortaya... Beni kaçırıp oyalayacaklardı akılları sıra. Böyle olduğunu sezinledim... ama göz yumdum... birlikte istasyona gittik; Viyana'dan ayrılışım üzebilirdi seni belki, bunu da bilmek istiyordum. İstasyona geldiğimizde tuhaf bir şey oldu: Tarım Okulunun hangi ilçede olduğunu unutuvermiştim. Demiryolunun büyük gidiş geliş planının önünde durmuş, istasyon adlarım sıralıyorlardı bana, ama benim gideceğim yerin adı çıkmıyordu bir türlü. Onlar gideceğim yeri ararlarken, ben de sana bakmak fırsatını bulmuştum.

Dış görünüşün vız geliyordu bana, sözlerine önem veriyordum yalnız. Ben de seni düşündüğüm gibi bulmamıştım, benzemiyordun kendine; daha esmerdin, yüzün zayıftı! Tombul olsaydın, böylesine katı yürekli olabilir miydin? (Ama bu davranışından ötürü katı yürekli denebilir miydi sana?) Üzerinde, benimkinin kumaşından - hem de erkek biçiminde- bir giysi vardı, hiç beğenmemiştim. Birden mektubundaki bir koşuk geliyor usuma: "iki tanecik giysim var, ama bilirim yakıştırmasını" (*), giysini beğeniveriyorum... Anla sözlerinin bendeki etkisini! Arkadaşlar plana bakı-yordular daha, biz bir yana durmuş, buluşacağımız günün pazarlığını ediyorduk. Aşağı yukarı şu sonuca varmıştık: Ertesi gün pazardı; pazar günleri bana vakit ayıramayacağını bir türlü anlayamıyordum, sen de nasıl anlamam diye direniyor, şaşıyordun. Sonunda "peki" demiş olacaksın ki, kırk dakika için kaçabileceğini söyledin. (Konuşmamızın korkunç yanı sözcüklerinde değildi, davranışındaydı... direnişinde. Susmakla şunları anlatmak istiyordun sanki: "Önemli olan gelmek istemeyişim, gelmişim kaç para eder?") Günün hangi saatine rastlayacaktı bana ayıracağın bu kırk dakika? Bir türlü öğrenemedim... Anlaşılan kendin de bilmiyordun, düşünüyordun, ama bulup söyleyemiyordun. "Bütün gün beklerim, öyleyse" dedim. "Bekle" dedin... Arkanı döndün, ötekilerin yanına gittin. Verdiğin bu karşılıktan hiç

gelmeyeceğini anlamıştım. Yalnız beklememe izin veriyordun, o kadar. "Beklemeyeceğim işte" dedim usulca, duymadığını sanarak sesimin yettiği kadar bağırdım ardından... Bu son kozumdu, umutsuz bir sesleniştı. Vız geliyordu sana, umursamıyordun, ilgilenmiyordun benimle artık. Altüst olmuştum, kalabalığa karıştım.
Bu düşten iki saat sonra mektuplarınla çiçeklerin geldi. Yüreğime su serpen güzel avuntular...
Senin F.
(Adresler gene okunmayacak gibi, Milena! Postada düzeltilip tamamlanmış gene. Önce de bunu yazmıştım sana, sonra gelen mektubun adresi çok güzeldi, örnek bir yazı... Hoş, o da kolay okunmuyordu ya! Postacılarda benim gözlerim olsaydı, yalnız senin yazdığın adresleri okuyabilirlerdi, ama benim gözlerim yok postacılarda...)
(*) Bir Çek halk türküsü olabilir. - Çevirenin notu. 58

Pazartesi
Akşam geç vakit geldi mektupların. Yarın sabah mühendisle Bozen'e dek uzanmak istiyorum. "Yavrucuğum" dediğim için bana çıkışmakta haklısın, bunu görünce; dur dedim, okuyamazsın şimdi bu mektupları... Yarın erkenden yola çıkacağım, birazcık olsun uyumam gerekiyor. Ama duramadım, okudum gene; güç anladım ne demek istediğini, sonra anladım, anlayınca da üzüntüm geçti. Burada olsaydın (yalnız sıcaklığını duymak için değil) ne iyi olurdu... Başımı omuzuna kor, geniş bir soluk alırdım. Hastasın! Seni tanıyorum artık, yoksa "yavrucuğum" sözü kızdırır mıydı böylesine?
Şakadan ben de anlarım, ama bana da gözdağı gibi gelebilir her şey. "Dün mektubundaki "ve'leri saydım, ne çoktu? Utanmıyor musun bana bunca "ve" yazmaya?!" dersen, bunun şaka olmadığını da sezinlersem, inanırım seni kırdığıma, üzülürüm. Gerçekten bir küçümseme gizlidir bunda belki, kim bilir? Anlaşılması zor her halde. Gelgeldim, şaka ile ciddiyi ayırt etmek zor değildir pek. Ama yaşayışlarını yalnız buna göre düzenleyenlerde güçleşir biraz. Gözler mikroskop gibi görmeye başlar, bu duruma gelince de kurtuluş yoktur artık. En güçlü olduğumu sandığım günlerde bile, yeterince güçlü değildim bu konuda. İlkokula gidiyordum, birinci sınıftaydım daha. Kısa boylu, kara kuru, sivri burunlu, yanakları çökük, ama tuttuğunu koparan, dediği dedik bir kadın aşçımız

vardı; o götürürdü beni sabahları okula. Küçük bulvarı büyük bulvardan ayıran sokaktaydı evimiz. Önce bulvardan, sonra Tayn Sokağından, kale kapısı gibi bir kemerden geçip Pazar Sokağına, oradan da balık pazarına inerdi yolumuz. Bir yıl her sabah, çekiştim durdum'aşçıyla. Kapıdan çıkar çıkmaz başlardı söylenmeye: Evdeki yaramazlıklarımı bir bir anlatacakmış öğretmene. Pek yaramaz bir çocuk denmezdi bana, ama inatçıydım, tembeldim, öfkeli, üzgün bir çocuktum. Bunlar bir araya gelince, öğretmenin işine yarayacak bir şeyler çıkardı ortaya belki. Bu yüzden korkar, inanırdım aşçının söyleyeceğine. Okulun yolu bitmeyecek gibi uzun görünürdü önceleri, yolda neler olmaz der, umutlanırdım. (Oysa hiç bitmeyecek gibi uzun değildir yollar. Bu çocukluktaki inançlar, gün geçtikçe yerleşir içimize, bizi körü körüne ağırbaşlı, korkak biri yapar.) Daha bulvardaydık, hem inanmıyordum aşçının öğretmenle konuşabileceğine! Aşçımız sözünü bize geçirebilirdi, ama öğretmenimiz herkesin saydığı biriydi, kulak asar mıydı bir aşçı parçasının söyleyeceklerine? Kadına da söylerdim bunu. İnce, hain dudaklarım büzer, sert bir karşılık verirdi: Sen inanma, ama görürsün!
Pazar Sokağına yaklaşırken -başka anılarım da vardır buralarda- (senin çocukluğun hangi semtte geçti?) korkum artardı. Sevmezdim okulu, aşçının yüzünden tiksiniyordum da şimdi. Başlardım yalvarmaya; o hayır diye başını sallardı... Yalvardıkça önemini kavrardım yalvardığını şeyin, artardı korkum. Dururdum sokağın ortasında, özür dilerdim, o beni kolumdan çekerdi. Anama babama söylerim bu yaptıklarını derdim, gülerdi... Güçlüydü bu konuda, vız geliyordu. Dükkân kapılarına, duvarlara tutunurdum, eteğinden çekerdim, direnirdim, beni bağışlamadan bir adım atmak istemezdim (ona da neler çektirmişim!) ama sürüklerdi beni, şimdi bu yaptıklarımı da öğretmene anlatacağını söyler, sürüklerdi beni. Vakit ilerler, kilisenin saati sekizi vururdu; okulun zillerini duyar, öteki çocukların koşmaya başladıklarını görürdüm. En korktuğum şey; okula geç kalmaktı. Biz de başlardık koşmaya, bir yandan da "söyleyecek - söylemeyecek" diye pazarlığa, girişirdim kendimle. Söylemezdi! Hiçbir vakit de ele vermedi beni.. Ama isteseydi yapabilirdi ya! (Dün söylemedim, bugün söyleyeceğim; bak görürsün!) Bu gözdağı bitirirdi beni. Kimi gün - düşün Milena - öfkesinden, duruverirdi sokakta, hırsla yere vururdu ayağını...

Dükkânlardan çıkarlar, bize bakarlardı! Ne saçma şeyler bunlar, değil mi? Ne türlü seninim Milena, anla! Bu aşçı kadınlar, bu korkutmalar, otuz sekiz yılın ciğerimde biriktirdiği toz toprakla ne denli seninim bilsen! Bunlar değildi demek istediğim, ya da başka türlü diyecektim, olmadı... Gece ilerledi, kesmeliyim artık, uyumam gerekiyor... Oysa biliyorum; uyuyamayacağım. Sana yazmaktan vazgeçtiğim için uyuyamayacağım. Eski günlerimi bilmek istiyorsan, altı ay önce babama yazıp da veremediğim uzun mektubu gönderirim sana.
Mektubunun karşılığını yarın vereceğim, geç dönersem öbür gün yazarım. Birkaç gün daha kalıyorum burada; Fransensbad'a, anamın babamın yanına gitmeyeceğim, içim götürmüyor buradan ayrılmayı... Balkonda, hiçbir şey yapmadan yatmanın nesinden geçilmez dersin?
F.

Salı
Seni gördüm düşümde bu sabah gene. Yan yana oturuyoruz... Sen itiyorsun beni, ama kızmadan; gülerek. Üzülüyorum, ittiğin için değil, seni itmeye zorla-, yan davranışıma üzülüyorum. Sızlanmayan, yakınmayan herhangi bir kadına davranır gibi davranıyorum sana; sessizliğinin ardındaki sesi -hem de bana seslenen sesi- duymadığıma üzülüyorum. Duyamadım mı dersin? Duymuş da olsam, karşılık veremedim ya!
İlk düşümden daha bitik, daha kötü ayrıldım yanından. Bir yerde okumuş olacağım, bir benzetiş geldi şimdi usuma: "Ateşten örülmüş uzun yalımlardır sevgilim, dolaşır yeryüzünü, sarar beni. Ama sardıklarını değil, görmesini bilenleri sürükler ardından..."
Senin
(Adımı da yitirdim! Küçüle küçüle "Senin" kaldı yalnız.)

Çarşamba
Öğle vaktiydi, iki mektubun birden geldi. Okunsun diye yazılmamış bunlar... Kişi bu mektupları önüne serer, yüzünü gözünü sürer onlara, sonra da aklını kaçırır! Ne var ki, kişi daha önceden yitirmişse aklının yarısını, hiç değilse geri kalanın değerini anlar da onu olsun sıkı sıkı tutmaya çabalar. Onun için işte, benim otuz sekiz

Yahudi yılım sizin yirmi dört Hıristiyan yılınıza şunları diyor şimdi:
Boş mu veriyoruz doğa ile Tanrının yasalarına, olacak iş mi bu? Otuz sekiz yaşındayım, üstelik yorgunum da, ama bu yorgunluk otuz sekiz yılın ortaya koyacağı yorgunluk olamaz! Yorgunluk diye adlandırmak doğru değil belki, ama rahat değilim, korkuyorum. Düşenlerle böbürlenen bir dünyada yaşıyoruz. Atamıyorum adımımı, ürküyorum, onun için yere basamıyorum. Evet... belki yorgun değilim, korkağım yalnız... Beni altüst edecek bir serüvenin ardından gelecek o büyük yorgunluktan korkuyorum. (Yahudiyim, korkunun ne demek olduğunu çok iyi bitirim.) Korkunç bir yorgunluk olur bu... Ancak akıl hastanesinde dinlenebilir insan; gözünü sabahtan akşama dek bir yere dikip oturacak...
İşte bu duruma düşerdim. Biliyorum, birtakım işlere soktum burnumu. Bu arada dostumu düşmanımı kırdım (oysa düşmanım yoktu, yalnız dostum vardı, hepsi de iyi kişilerdi), kendim de yarı sakat biri oldum, hani çocukların elindeki mantar tabancasını görse titremeye başlayanlardan. Şimdi de bir kurtuluş savaşına çağrılıyorum sanki. Söyle, olacak iş mi bu? Yaşamımın en iyi günlerini iki yıl önce geçirdim, bir köyde, sekiz ay sürdü. O günlerin sözünü daha kimseye etmedim. Kendi kendime yetiyordum, özgürdüm, bütün bağları kopardığımı sanmıştım... Kimseden mektup almıyordum, beş yıl süren Berlin mektuplaşması bile sona ermişti. Hastalığımın gölgesine sığınmıştım. Kendimde bir değişme olmamıştı, hayır, belki eski niteliklerime daha da sıkı sarılmıştım. (Ak saçlarım buyana, altı yaşımdan beri yüzüm hiç değişmedi örneğin.)
Ama bu durumun sürmemesi gerektiğini bir buçuk yıl önce kavradım, bu konuda daha çok düşemezdim (durmadan evlenelim diye çabaladığım geçen güzü saymıyorum) : Körü körüne bana inanmış, iyi, güzel birini de yanım sıra sürükleyemezdim... Zaten korkunç bir çıkmaza girmiştik.
Milena! Şimdi de sen çağırıyorsun beni... Yüreğime, usuma eşit etkiler yapan bir sesle sesleniyorsun bana. Ama tanımıyorsun beni, birkaç mektup, benim için duyduğun birkaç söz, gözünü kamaştırmış olabilir. Milena, diyorum, bir deniz gibidir, deniz kadar da güçlüdür. Gelgeldim bir yanlış yorumlama sonunda, boğulacak olanın isteğine uyup, alınyazısı da öyle dilerse... bütün gücü ile deniz üstüme yığılmaz mı? Evet, görmedin, bilmiyorsun beni. Gelmemi,

gerçeği ortaya çıkarmak için bir önsezgiyle istiyorsun belki de. Biliyorum, beni gördükten sonra geçecek başının dönmesi! Kim bilir, belki de bundan korktuğum için gelmek istemiyorum.
Gelmemek için daha bir sürü içlek nedenlerim de var (gerçekten de var); elle tutulur bir engel de, kocan! Konuşamam onunla, yüz yüze bile gelemem. Kocan yanında olmayınca seninle de konuşamam, seni bile göremem. Bunlar bir yana, bir de şunları düşünüyorum: Geliyorum desem, belki sen istemeyeceksin artık, gönül erinciyle dilediğin yere git diyeceksin... Kararsızlığıma gücendiğinden değil, bu konuda bıktığın için böyle davranacaksın. Ya da Viyana'ya gideyim, diyorum. Sen yalnız "kapının açılmasını" özlüyorsun. Kapı açılacak, ama sonra? Sonra uzun boylu, zayıf bir adam belirecek eşikte, yüzünde bir gülümseme... (hep gülümserim, bir yaşlı teyzeden kalıttır bu, ikimiz de durmadan gülümseriz, bilerek değil, utangaçlığımızdan) gösterilen yere oturacak, tören de böylece sona erecek. Ağzımı açıp tek sözcük konuşabileceğimi ummuyorum, diriliğim yetmez de ondan. (Benim hep sebze yediğimi, hiç konuşmadığımı gören sofra arkadaşım dün: "Anlaşılan" dedi, "et yemek gerekli canlı olabilmek için.") Mutluluğumu da duyamayacağım, bunu duymak için de bir çeşit dirilik ister. Açık konuşuyorum Milena, görüyorsunuz ya. Ama siz anlayışlısınız, yalan söylemediğimi elbette sezdiniz, yalnız (hem de hiçbir şeyi gizlemeden, gerçeği olduğu gibi anlatıyorum) biraz fazla açık konuştuğumu da sezdiniz, değil mi? Bunları sayıp dökmeden de gelir, sizi büyüleyebilirdim. Böyle davranmadığıma göre, ne denli açık, size karşı ne denli güçsüz olduğum anlaşılmıyor mu?
Daha iki hafta burda kalacağım. Utanıyorum bu durumda dönmeye. Evdekiler, hele iştekiler benim bu izinden sapasağlam döneceğime inanmışlar. Neler sormazlar: "Kaç kilo aldın?" Oysa kilo vermişimdir. "Düşünme parayı" (bu da cimriliğime bir taş) "biz veriyoruz ya." Ama ben yemek yiyormuşum, ne denir? İşte buna benzer şakalar. Daha bir sürü şey diyecektim, ama mektup bitmek bilmezdi sonra. Yalnız şunu demek istiyorum daha: Bu on beş günün sonunda, cuma günkü mektubunuzdaki gibi direniyorsanız gelmem için... gelirim.
Sizin F.

Cumartesi
Bu mektup yağmuru dinmeli artık, Milena! Bizi serseme çeviriyor... Yazdıklarımızı unutuyor, hangi soruya karşılık vereceğimizi anımsamıyoruz... Ne türlü olursa olsun, sürekli bir çarpıntı içindeyiz. Çekçeni çok iyi anlıyorum, gülüşünü bile duyabiliyorum. Zaten sözlerinle gülüşlerinin arasında bocalıyorum daha, ama sonunda sözlerin kalıyor ortada. Unutma, niteliğimin temeli: Korku!
Çarşamba günkü mektubumdan sonra, beni gene görmek istiyor musun? Bilmiyorum; ama bildiğim başka bir şey var: Sana karşı olan durumum. (Seni hiç görmesem bile, sen benimsin.) Daha doğrusu, korkunun ağır basmadığı konularda biliyorum durumumu. Ama senin durumunu hiç bilmiyorum, o büsbütün korkunun elinde. Gene söylüyorum: sen de beni tanımıyorsun Milena! (Sen de anlamıyorsun beni! "Yahudi işi" alıkça edilmiş bir şakaydı, nasıl anlamazsın!)
Bütün bu olanlar aklımı durdurabilir. Dünyam yıkılıyor, yeniden kuruluyor, bak bakalım, başının çaresine! (Buradaki "baş" kendi başım) Yıkılıyor diye yakınmıyorum, zaten çöküyordu, ama yeniden kuruluşunu da istemiyorum! Güçsüzlüğümden ötürü yakmıyorum, yeniden hayata kavuşacağım için yakınıyorum; görmek istemiyorum güneşi!
Ne yapmamız gerekiyor? Her şeye "peki" diyorsan, kalamazsın artık Viyana'da, kalmamalısın.
Bildiğin gibi değil Milena... Kadınlığın önemli değil! Sen benim için el değmemiş bir kızsın, senin gibi apak biriyle karşılaşmadım ki! Böylesine arınmış birine el uzatmak için yürek ister. Benim elim kirli, titrek, kararsız. Kimi vakit pençeyi andıran bu terli, bu soğuk eli nasıl uzatırım sana?
F.

Prag'da başvuracağın memurdan istediğin salkı-yı alamazsın. Evi boş bulursun, orası yazıhanem sözde. Ben o sırada Alstaedter Ring 6 numaranın üçüncü katında, masanın başında, ellerimin arasında başım, oturuyorumdur.
Çarşamba
Güç şey gerçeği açıklamak, çünkü açıklanması gereken tek gerçek var; o da -çok canlı olduğu için-durmadan biçim değiştiriyor. (Güzel de değil, biliyorum da güzel olmadığını... Belki sadece sevimli.) Pazartesiyi salıya

bağlayan gecede, ne iyi etmişim de yazmışım sana... Yazmasaydım, çok kötü olacaktı. Kapana sıkışmış gibiydim yatakta... Bütün gece karşılık verdim sorularına, durmadan yakındım, seni kendimden uzaklaştırmaya çabaladım, durmadan kendime sövdüm. (Belki mektubun elime akşam geç vakit geçtiydi de ondan; geceye yakın bu saatlerde biraz çarpıntılı, biraz duygulu oluyorum; başa çıkamazdım o ciddi sözlerinle.) Sonra, sabah erkenden Bozen'e çıktım. Klobenstein'a kadar tramvayla gittik. 1200 metreye tırmandım, ancak orada soluk alabildim biraz, ama, aklım pek başımda değildi. Dolomi Dağlarının karşısına düşüyor burası, hava soğuktu, ama pırıl pırıldı. Oradan dönerken, aşağıya aktardığım satırları yazdımdı sana, yolda yazdıklarımı -şimdi- biraz sert buluyorum.. Ne yaparsın, duyuşlar değişiyor...
"Hele şükür yalnız kalabildim. Mühendis Bozen'de kaldı, ben de dönüyorum artık. Mühendisle bu yeni yerler, seninle benim arama girdi diye pek sinirlenmedim, belki kendimde değildim de ondan. Dün geceyi, yarıma kadar sana yazmakla, geri kalan vakti de seni düşünmekle geçirdim. Birkaç dakika gözümü kapayabildim, saat altıda zor kalktım... Yabana birinin başka birini yataktan çıkartması gibiydi kalkışım! Ama iyi oldu, Meran'da kalsaydım umutsuzluk içinde pinekleyecek, durmadan yazacaktım. Bu gezintiyi isteyerek yapmadım, bu yerler anılarımda belirsiz düşler gibi kalacak, olsun ne çıkar? Geceyi böyle geçirdimdi işte. (Direnen bir bakışın var Milena, önemi yok diyelim, öyle ya, sokakları dolduran bunca kişi bakılmaya değer belden daha çoğunu görebiliyorsun. Bu ileriyi görmenden daha çoğunu görebiliyorsun. Bu ileriyi görmen önemli işte; sen başarıyorsun bunu.) Mektubunla eski şeytanları ürküttün, uyandırdın... tek gözü açık uyuyan, her zaman tetikteki o eski düşmanlarımı. Onları ayaklandırmış olma korkun Milena.. kişiye ecel teri döktürüyor. (Yemin ederim: başka hiçbir şeyden böylesine korkmam, ama bu elle tutulamayan güçlerden çok, çok korkarım.) Gene de iyi oldu, insanın aklını başına getiriyor onlarm var olduklarını bilmek, teker teker önünden geçmelerini seyretmek. "Viyana'da kalamazsın artık" sözümü iyi yorumlamışsın. O tümceyi düşünmeden yazmadım; yük olacaksın diye çekindiğim yok. (Kazancım parlak değil, ama ikimize yeter, üzülme; hastalık olmazsa tabii.)

Düşünülerimde, açıklamalarımda özdenim, yalansızım. (Bu yanımı ilk sen gördün, sen anladın.)
Korkuyorum Milena! Gözlerimi yuvalarından uğratan, çılgın bir korku baygınlığı içinde oluşum, kendi kendimi kargımış olmaktan. (Uykuda bu korkunun baygınlığı bastırsa, çoktan ölürdüm. Babama yazdığım mektubu okursan daha iyi anlarsın... Hayır, gene de anlaşılmaz pek, ne de olsa babamı göz önünde tutarak yazmıştım o mektubu.) Korkum bir yerde toplanıyor: Bu büyük satranç oyununda yerim yok benim; oyunun kurallarını hiçe sayarak, oyunu altüst ederek gözümü kraliçeye dikmişim! Şahın yerine geçmek istiyorum belki? Belki de bütün alanı geçirmek istiyorum elime? ! Ama bütün bunların olmasını gerçekten istiyorsam, başka türlü davranmalıyım... daha az insanca olmalı bu davranış. İşte onun için, "Viyana'da kalamazsın" sözünün, senden çok benim için önemi var. Hele şimdi, şu anda o dilek, dileklerin en uygunu, en arınmışı... mutluluğun ta kendisi."
Dünkü düşünülerim buydu... Bugünse: geliyorum Viyana'ya, diyebilirim belki. Bugün bugün, yarın da yarın olduğuna göre, özgürlüğümü elimde tutuyorum demektir. Korkma, şaşırtı yapmam; perşembeden sonraya da kalmam. Geleceğimi bildiririm sana. (Yalnız seni göreceğim, başkalarıyla karşılaşmak istemiyorum.) Nasıl olsa salıdan önce olmaz. Güney İstasyonuna ineceğim anlaşılan - hangi istasyondan ayrılacağımı bilmiyorum daha-, o yörede bir yerde kalırım. Nerede ders verdiğini bilseydim, gelir beklerdim seni saat beşte. (Bu tümceyi bir masalda okumuş olacağım: "Ölmemişlerse yaşıyorlardır daha!..") Bugün Viyana'nın bir planını gördüm... Ne demeye böylesine koca bir kent kurmuşlar sanki? Tek oda yetiyor sana, değil mi?! Yemek için yazdıklarını şimdi okudum, haklısın, ben de öyle yapmalıyım. Günün birinde önemli biri olursam yaparım da belki. Korkarak, titreyerek, tetikte, bütün tüylerim diken diken olmuş bir durumda okuyorum mektuplarını... Odamdaki ekmek kırıntılarını kapmaya gelen serçeye benziyorum.
F

Perşembe
Uykusuzluk, kişiyi daha akıllı yapıyor anlaşılan. Dün uykumu almıştım, Viyana yolculuğu için en alıkça sözleri

ettim örneğin. Bu Viyana yolculuğu az buz şey değil, şakaya gelmez pek. Üzülme, habersiz gelmeyeceğim, bir şaşırtma yapmayacağım sana; bu olasılığı düşündükçe, ben bile tir tir titriyorum. Evine gelecek değilim ki! Perşembe günü benden bir ses çıkmazsa, anla ki, Prag'a döndüm. Dediklerine bakılırsa, Kuzey İstasyonuna ineceğim, dün yazdığım gibi Güney İstasyonuna değil; bunun önemi yok pek. Çoğunluğu göz önünde tutarsak, onlardan daha şapşal, daha dalgın, daha beceriksiz değilim (uykumu da almışsam..), hele Viyana'ya giden vagona binebilmişsem, inerim de Vi-yana'da... Üzülme; gel gör ki, o vagona binebilmek zor işte. Görüşmek üzere, kesiyorum burada. (Ama bu "görüşme" Viyana'da olmayabilir., mektuplarda olabilir gene.)
F.

"Milena" adına gelince: Bunun Alman, ya da Yahudi ırkıyla bir ilintisi yok. En iyi Çekçeyi "Nase Rec" deki baylar (Çek Yahudilerini saymıyorum tabii) anlar; sonra derginin okuyucuları anlar, daha sonra da o dergiye bağlı olanlar... Ben bağlı olanlar arasında-yım... Onun için işte direniyorum: Milena adının Çekçe ile ilintisi yalnız kısaltılmış şeklindedir: "Milenka" dendiği zaman. İster beğen, ister beğenme. Dilbilim böyle açıklıyor(*).
(Viyana'ya gelişimi sana ya telgrafla ya da mektupla bildireceğim. Salı, ya da çarşambaya. Pullamadan gönderir miyim mektupları hiç... Pulların alındığı belli olmuyor muydu zarfların üstünden?)
(*) Kafka'ya göre "Milena" adı Latincedir. Oysa Milena'nın kısaltılmış şekli olan "Milenka" yüzdeyüz Çekçedir ve "Sevgili" anlamına gelir. Kısaltılmış şekli Milenka olunca, Çekçede aslı Milena değil, "Milada" olması gerekirmiş. - Çevirenin notu.

Cuma aksamı
Alıkça yazdım bu sabah sana gene; şimdi sevgi taşan iki mektubun geldi. Bunların karşılığım salı günü karşılaştığımızda vereceğim. İçimde, ya da dışımda beklenmedik bir şey olmazsa, salıya Viyana'da olacağım. Yanılmıyorsam salı günü bayram, mektup ya da telgraf eline geçmeyebilir. Seninle buluşacağımız yeri şimdiden

yazabilsem ne iyi olurdu, değil mi? Ama olmaz, buluşacağımız yeri şimdiden bildirirsem, boğulurum o zamana kadar. Üç gün üç gece o yerin bomboş kalacağını ve ancak salı günü belli bir saatte orada olabileceğimizi düşünmek, çıldırtabilir beni. Şu yeryüzünde bana yetecek kadar sabır var mı dersin, Milena? Bunun karşılığını, salı günü verirsin.
(Kartpostal. Posta damgası: 29. VI. 1920 Viyana)

Salı, saat 10
Bu kartım saat on ikiye kadar geçmeyecek eline, çünkü şimdi saat on, demek yarın buluşacağız; daha iyi belki. Evet, Viyana'dayım, Güney İstasyonunun oralarda bir pastanede oturmuş kakao içiyorum (bu ne biçim kakao, ne biçim pasta? Sen bunları mı yiyorsun?); ama Viyana'daymışım gibi gelmiyor bana. İki gece üst üste gözüme uyku girmedi.. İstasyona yakın ve bir garaja bitişik Riva Otelinde uyuyabilecek miyim bu gece? Sanmam. Yazacak bir şey gelmiyor aklıma: Seni yarın, çarşamba günü saat onda otelin önünde beklemeye başlayacağım. Bir dileğim var senden: Sakın gizlice, yândan ya da arkadan gelip birden çıkma karşıma. Ben de böyle bir şaşırtı yapmayacağım sana. -Bugün görülmesi gereken yerleri göreceğim: L. Sokağını (*), Postayı, Güney İstasyonunu L. Sokağına bağlayan çemberi, kömürcü kadını filan... kimseye görünmeden dolaşacağım oralarda.
Prag, Pazar (**)
Milena, Milena, Milena... Adından başka şey yazamıyorum. Yazmalıyım ama! Bugün şaşkınım, yorgun ve sensizim Milena. (Yarın da yanımda olmayacaksın.) Nasıl bitik olmayayım? Hastayım diye altı ay dinlen, günlerini hoş geçir diyorlar bana... Oysa bu süre içine yalnız dört gün bağışlanıyor! Bu dört günün salı ve pazarından yalnız bir parça, sabahlarla akşamlar da yok ediliyor üstelik! Tam bir esenliğe kavuşma-dımsa, suç bende mi, Milena?!. (Sol kulağına fısıldıyorum bunları... Güzel bir yorgunluktan sonra derin bir uykuya dalmışsın... Yoksul bir yataktayız, sağdan sola dönüyorsun ağır ağır, dudaklarımdan yana...)
(*) Milena'nın oturduğu sokak.
¦(**) Viyana'da buluşmuşlardır; bundan sonraki Prag'dan yazılmıştır. - Çevirenin notu.

Yolculuğum nasıl mı geçti? Anlatayım : İstasyonda gazete bulamayınca sokağa fırladım, sevindim buna da, ama yoktun sen, gitmiştin. İyi, dedim, böyle olması gerekirdi. Sonra gene trene döndüm, düzüldük yola, gazeteyi okumaya başladım. Nasıl olması gerekirse, öyleydi her şey... Biraz sonra vazgeçtim okumaktan, sen yoktun artık yanımda... yanımdaydın elbet, bunu bütün benliğimle duyuyordum, ama birlikte geçirdiğimiz o dört günün yakınlığına benzemiyordu bu... Alışmalıydım bu çeşidine. Gene okumaya başladım: Bahr'ın günlüğünü okuyordum gazetede; Grein'daki bir yeri anlatıyordu. Bitirdiğimde yazıyı, dışarı baktım, ters yöne giden bir vagonun üstünde "Grein" yazılıydı! Karşımda oturan biri "Narodni Listy"nin geçen pazarki sayısını okuyordu. Ruzena Jesenska'nın bir yazısı ilişince gözüme, istedim gazeteyi adamdan; bir göz attım, bıraktım sonra; beni uğurlarken gördüğüm yüzünü anımsadım da o yüzle oturdum ben de. Unutamayacağım bir doğa olayıydı yüzün istasyonda Milena: Bulutlardan değil, kendiliğinden gölgelenen bir güneştin sanki.
Ne söyleyeyim daha? Kafam ve ellerim dinlemiyor beni.
Senin
Pazar, birkaç saat sonra
Sana şu eklediğim mektubu, şimdi biri getirdi. (Hemen yırt kuzum. Max Brod'un mektubunu da yırt.) Adanı karşılık bekliyor; dokuzda gidebileceğimi yazıp verdim. Ne söyleyeceğim gün gibi ortada, ama nasıl söyleyeceğimi bilemiyorum. Hey Tanrım! Ya evli olsaydım? Eve geldiğimde mektubu değil de yatağımı bulsaydım? Viyana'yi düşünmemek, yatmak zorunda kalsaydım? Kendimi kandırmak için söylüyorum bunları, beni bekleyen güç işin ne denU kolay olduğuna kendimi inandırmak için.
Senin
Kızla konuşmaya giderken, sıkı sıkı seni yanımda duyabilmek için gönderiyorum bu mektubu sana Milena.
Bu güzel yolculuğun nasıl geçtiğini yarın yazarım sana...

Pazar gecesi, saat 11.30
Hiç değilse bu mektuplara numara koymak istiyorum. O küçük parkta sana nasıl kavuş-tumsa, bu mektuplar da kavuşmalı sana.

Her şey apaçık ortada işte... Ben de gizli kapaksız anlattım, gene de, varamadım bir sonuca. Neler konuştuğumuzu bütün ayrıntılarıyla yazacak değilim şimdi; yalnız şu kadar söyleyeyim ki, ne seni, ne beni suçlayacak tek söz etmedi. Öylesine açık seçik konuştum ki, acıma duygumu bile yitirdim. Şu gerçeği de söyledim ona: Seninle aramda, dedim, hiçbir şey değişmiş değildir, değişmeyecek de, yalnız artık -yeter! iğrenç bir şey bu, cellatlık gibi bir şey yapıyorum, benim elimden gelmez böyle işler. Yalnız, bir şey var Milena, kız çok hastalanırsa (zayıflamış, sonsuz kederler içinde, yarın akşam gideceğim ona gene), yataklara düşerse, ya da kendine bir şey yaparsa -gücüm yetmez artık, yalan söyleyemem ki... Ona durmadan gerçeği söylemek zorundayım; bu gerçek olmakla kalmıyor, gerçeğin de ötesinde bir şey - onun yanındayken bile sende eridiğimi duyuyorum. Evet, kızcağızın başına bir şey gelirse, hemen buraya gelmelisin Milena!
F.

Ne alıkça sözler ediyorum! Gelemezsin ki, senin de başında aynı dert var.
Yarın sana babama yazdığım mektubu göndereceğim, iyi saikla kuzum, günün birinde gönderebilirim o mektubu babama diye korkuyorum. Ama başkaları okumasın. Mektuptaki avukatça oyunları anlamaya çalış, ne de olsa bu bir hukukçu mektubudur! Okurken senin o çok sevdiğim "gene de" sözünü de unutma!
Pazartesi sabahı
Grillparzer'in "Zavallı Çalgıcı"sını ekliyorum mektuba. Değer verdiğimden değil - eskiden bir ara sevmiştim bu öyküyü- ama öylesine Viyana deyişi ile yazılmış, öylesine kaba, öylesine rezil, inanılmayacak bir şey ki artık, gülüyorum... Ne var ki, Viyana Halk Bahçesindeki anıtı, tepemizden bize bakmıştı. (Bize Milena! Sen yanımdaydın benim. Düşün: Yanımdaydın Milena!) O da mızmız biriymiş, o da işine dört elle sarılmış bir kızı severmiş!

Pazartesi, öğleye doğru
Önce cuma günü yazdığın, sonra da cuma gecesi yazdığın mektupları aldım. Cuma günkü üzüntülü, istasyondaki yüzün gibi... Bu üzüntü yazdıklarından ötürü değil, o günlerin geçmiş olmasından geliyor, belli. O yollar, bindiğimiz taşıtlar, içine daldığımız orman, yok artık. Bir yokuşu tırmanmıştık, birlikte... Birlikte taşlı yoldan dönmüş, akşam güneşinde ağaçların altında dolaşmıştık. Yok olur mu bunlar? Gene de: "yok olmayacak" demeye dili varmıyor kişinin, bu kendini aldatma çok alıkça olurdu. Nitekim masamın üstünde duran birkaç mektubu, dosyayı gözden geçirdim şimdi; müdürün yanına gittim, işte geldim, dedim. (Şaşıyorum, neden kovmazlar beni?) Bir sürü beylik iş başardım, ama durmamacasına bir şey çınlıyor kulağımda : "Milena yanında değil artık!" diyor; daha güçlü bir ses karşılık veriyor bu çınlamaya: "Korkma" diyor, "seni hiç bırakmayacak." Evet ama o küçük çınlama da kesilmiyor bir türlü. Sonra gece yazdığın mektup var Milena... Soluğum kesilmeden nasıl okuyabildim o mektubu? Nasıl soluk alabiliyorum daha? Şaşıyorum. Nasıl senden ayrı kalabiliyorum? Nasıl olabiliyor bütün bunlar? Anlatabilir misin bana? Yakınmıyorum, sızlanma değil bu... Unutma Milena, söz verdin bana.
Yolculuğumun nasıl geçtiğini yazayım şimdi:
Avusturya vizem iki ay önce sona ermişti. Viyana'da kalmayacaksın, yenilenmesi gerekmez, demişlerdi. Nitekim, Avusturya sınırında kimse sesini çıkarmamıştı; ben de akıl edip - daha doğrusu unutmuştum - yeniletmeden ayrıldım Viyana'dan. Gel gör ki, tam sınırda, Gmünd'de yani, - tabii genç- bir memur bu yanlışı hemen bulup çıkardı. Herkes gümrüğe giderken, bana "Bekle" dediler! İçime bir kurt düştü. (Bugün çalıştığım yerde ilk günüm, ikide bir gelip lafa tutuyorlar beni, senden ayırmaya, daha doğrusu, seni benden uzaklaştırmaya uğraşıyorlar... ama başaramayacaklar, değil mi Milena? Kimse seni benden uzaklaştıramayacak, kimse, değil mi?) Biraz sonra, tepeden tırnağa Viyanalı bir memur geldi, güler yüzlü, sevimli bir adam; aldı beni, bir sürü basamaktan indirdi, çıkardı, "Sınır Komiserliği"nin odasına soktu. Bu güler yüzlü memuru sen mi göndermiştin, kim bilir? İçerde, benimki gibi pasaportunda eksiği olan, yaşlı Romanyalı bir Yahudi kadın da vardı, anlaşılan bu kadını da sen yollamıştın oraya. Senin Yahudilerin koruyucu meleği olduğunu bilmez miyim? Ne var ki, ötekiler daha güçlü:

"Büyük" komiserle "Küçük" yardımcısı -ikisi de solgun benizli, zayıf, asık suratlı kimseler- pasaportuma bakar bakmaz, hiç duraksamadan: "Vizeyi almak için, hemen Viyana'ya döneceksiniz" dediler. Ne diyebilirdim? Birkaç kez "Çok fena" diyebildim. Komiser de birkaç kez: "Fenalık bunun neresinde?" dedi; ama sesinde alaycı, sevinçli bir şey vardı. "Telgrafla yapılmaz mı bu iş?" dedim, "Hayır" dedi. "Burada bu işlere bakacak yetkili bir yer yok mu?" dedim. "Hayır" dediler. Kadın acıdı durumuma, çok rahat bir sesle: "Beni alıkoyun, ama bırakın bu bayı" dedi. Olmaz Milena, böyle olmaz canım! Bu silahlar yetersiz! Dönüyorum gümrük dairesine, bavullarımı alıp gene komiserliğe geliyorum. Ne de uzun bir yol bu? Anlaşıldı, bugünkü trenle gidemeyeceğim artık. Komiser, işini bitirmiş, özel dairesine çekilmişti. Biz yardımcısıyla yalnız kalmıştık. Viyana'ya ilk tren saat ondaymış, gece yarısını geçe ve saat üç buçukta varıyormuş Viyana'ya! Riva Oteline mi giderim gene? Oranın pirelerinden her yanım delik deşik olmuştu, sonra bakalım oda var mıdır? Ne yaparım? diyorum kendi kendime. L. Sokağına mı giderim? Sabahın beşinde kapını çalar, bana yatacak bir yer göster, diyebilir miyim? Kapıyı senin açtığını tasarlıyorum, kim bilir nasıl şaşardın? Hemen ertesi günü verirler mi vizeyi? Bilmiyorum ki... Bütün bu yorgunluklardan sonra ne halde dönerim Prag'a? On altı saat trende kalmak, kolay mı? Gene müdüre telgraf çek, gene izin iste! Milena, nedir benden istediğin? Bırak, alıkoyma beni yolumdan! Bütün bu güçlükleri sen de istemiyorsundur, isteyemezsin! Acaba, diyorum, geceyi burada, Gmünd'de geçirsem de, sabahki trenle Viyana'ya dönsem? Sabah beş buçukta bir tren varmış, on birde Viyana'da oluyormuş. Öyle yapalım diyoruz; Romanyalı Yahudi kadın da benimle kalacak. Bunları konuşurken, nasıl oldu bilmiyorum, birden komiser yardımcısının bizden yana olduğunu sezinledim. Geceyi burada geçirirseniz, diyor, sabah erkenden sizi Prag'a gönderebilirim! O saatte yalnızım burada, göz yumarım gitmenize, diyor. Ama komiserin duymaması gerekirmiş. Küçük bir oyun oynuyoruz komisere, geceyi burada geçirip, sabah Viyana'ya döneceğiz, diyoruz. El ayak çekildikten sonra konuşmak için ayrılıyoruz yardımcının yanından. Burada da Milena'nın parmağı var, diye düşünüyorum. Yahudi kadınıyla istasyondan ağır ağır uzaklaşıyoruz. (Bizi götürecek olan tren duruyor oracıkta, gümrük işleri

epey uzun sürüyor anlaşılan. Kasabaya gitmek için bir saatlik araba yolculuğu yapmak gerekiyormuş, ama istasyonun oralarda da iki otel var, birinde yer buluruz umuduyla düzülüyoruz yola. Tam rayların üstünden geçeceğiz ki, bir marşandiz görünüyor, kadın beni kolumdan çekiyor... Marşandizin geçmesini bekliyoruz. İşte bu marşandiz treni olmasaydı, pazar günü Prag'da olamayacaktım. Senin güler yüzlü Viyanalı memur, o uzun yolu koşarak, soluk soluğa geliyor, komiserin bize gitme izni verdiğini muştuluyor. Neden? Niçin? Bilmiyoruz. Sevinçten boğazımızın kuruduğunu çok iyi anımsıyorum şimdi. Bir bahşiş verebilmek için on kez yalvardık adama. Hadi bakalım geri dön, o uzun yolu koş, gümrüğe gel, aç eşyaları, sonra gene istasyona fırla... Bir ara soluğum yetmeyecek sandım, bir adım atamam daha derken, yanı başımızda bir hamal görmez miyim? Viyana'da beni bulman için, nasıl bütün otelleri altüst ettiysen, şimdi de burada benim için sanki bütün Tanrı katlarında yalvarmıştın, Milena. Altüst olan işler, düzelivermişti birden.. Gümrükte altın kol düğmelerimi kutusuyla yitirmiştim, biraz sonra, biri bulmuş, koşarak getirdi onları. Trene biniyoruz, binmemizle yola düzülmemiz bir oluyor; kan ter içinde kalmıştım. Hep yanımda kal, olur mu?
F:

Pazartesi
Saat gecenin biri, bu saatte uyumam gerekir, ama sana akşamüstü yazamadım, Max gelmişti de ondan. Çok sevindim onun gelişine... Kız yüzünden, onun verdiği üzüntüden ötürü, bugüne dek gidememiştim Max'a. Akşam sekiz buçuğa kadar kızla dolaştım -Max dokuzda gelirim demişti- gece, yarıma kadar da Max'la gezdik. Ne tuhaf, ona yazdığım mektuplardan - oysa çok açık seçik yazdığımı sanıyordum - senin sen olduğunu, senin, senin, yalnız senin sözünü ettiğimi - durmalıyım biraz - anlayamamış, adını demin öğrendi. (Adını açıkça yazmamıştım mektuplarda, karısının eline geçebilir diye çekinmiştim.) Gelelim kıza: Sana yazmasına göz yumduğum için, pek sinirli bir hava esmedi bugün. N'olurdu, göz yummasaydım yazmasına!. Üzüldüğünü sanarak hemen şu telgrafı çektim sana: "Kız yazacak sana. Vereceğin karşılık candan, ama sert olsun - çok sert diye

yazsaydım ya! - sakın beni bırakma." Ben de sinirli değildim bugün; Meran'dan bile söz ettim, hava bozulmadı, gerginleşmedi. Ama söz dönüp dolaşıp asıl konuya gelince, zangır zangır titremeye başladı kızcağız. Ne söyleyebilirdim? Hiçbir şey değişmese bile, senin var olduğunu ve senin olduğun yerde, bütün öteki şeylerin yok olduğunu anlatmaya çalıştım. Gene beni en güçsüz yerimden yakaladı, elimi kolumu bağlayan sorusunu sordu gene: "Ben hiçbir zaman ayrılamam senden, kovarsan giderim ancak... Kovuyor musun? Gideyim mi?" (Övünmek için mi yazıyorum bunları? Doğru değil yazmam, bunları sana yazmam kötü, ama ne yapayım? Seni yitiririm korkusuyla yazıyorum, Milena... Bu korkuyla daha neler yaparım, neler... Yeni bir çeşidi türedi korkunun, görüyor musun? Gene de kimi zaman şöyle düşünüyorum: Kişiyi mutluluk öldürebilirse, benim çoktan ölmem gerekirdi! Ama, ya benim gibi ölüm yargısına uğramış biri, mutluluktan ötürü kurtulabilirse ölmekten? Öyleyse yaşayacağım demektir.) "Evet, git" dedim. Hiç istifini bozmadı: "Hayır" dedi, "ayrılamam senden." Alışık olmadığım bir gevezelikle başladı konuşmaya... Anlayamıyormuş - zavallı-hem kocanı seviyormuşsun, hem de benimle... Bu arada, senin için de ileri geri sözler etti; tokatlamak geldi içimden, tokatlamalıydım da. Ne var ki, onun da içini dökmesi gerekiyordu, hiç değilse bu kadarına boyun eğdim, konuşsun bakalım, dedim.
Gevezeliği sırasında, sana yazmak istediğini de açıkladı; ona acıdığım için, sana da sonsuz güvenim olduğundan, peki yaz, dedim. Bu yazma izni, birkaç geceni uykusuz geçirecek, biliyorum. Ama ne yapabilirdim? Bu izni koparınca, rahatladı; rahatlamış olması kuşkulandırıyor beni işte! Bak Milena, vereceğin karşılık kötü olmasın, ama sert olsun, gözünün yaşına bakmadan çok sert yazmanı dileyeceğim. Ne sersemim, neler yazıyorum sana? Gönlün nasıl dilerse öyle yaz, istediğini yaz Milena... Ne yazılması gerektiğini, herkesten iyi sen bilirsin, eminim bundan. Öyleyse neden korkuyorum? Sonsuz üzüntüler içinde kıvranan bu kız, beni kötüleyecek şeyler yazar diye mi korkuyorum? Senin benden soğumanı mı başarır? Bu kuşkum kötü... Sana karşı bir saygısızlık, biliyorum... Ama ne yapayım Milena? Yüreğimi dinleyecek yerde, korkunun sesine kulak vermişim. Hayır, hayır izin vermemeliydim yazmasına! Yarın göreceğim onu gene, ulusal bayram diye her yer kapalı; öğleden sonra dolaşalım diye yalvardı,-

peki dersem bütün hafta rahat bırakacakmış beni! Sana yazmadıysa daha, vazgeçirebilirim onu belki. Ya senden bir açıklama istiyorsa, diyorum; ya senin yazacakların - sevimli bir sertlik içinde yazacakların- onu inandıracak, belki de direnmekten vaz-geçirecekse? diyorum. Görüyor musun, kafam nelerle uğraşıyor şimdi de?
Franz

Sana yazmasına göz yummamın bir başka nedeni de şu: Bana yazdığın mektupları görmek istedi! Nasıl gösterebilirim?

Salı sabahı
Beklenmedik bir haber aldım: Uzun yıllardır görmediğim Madrid'deki amcam, yarın Paris'ten buraya geliyormuş. Sevmez değilim onu, ama bu gelişi hoşuma gitmedi; sabahtan akşama onunla olmam gerekecek, oysa ben bütün vaktimi, bütün vaktimden daha çoğunu, yeryüzünün bütün vakitlerini sana ayırmak istiyorum, seni düşünmek, seni yaşamak için. Tedirgin olacağım şimdi, evimin de rahatı kaçacak; akşamları da yalnız kalamayacağım demektir! N'olurdu, başka bir yerde olsaydım; birçok şeyin başka türlü olmasını isterdim zaten, hele işi hiç istemiyorum! Ama bu isteklerim yersiz... beni bugünlerden ayıracak bir şeyi nasıl isteyebilirim? Senin olan bugünlerin dışında? Yeryüzünün şu itişip kakışmasmı hiçe sayarak, yalnız ikimizi ilgilendiren konulardan söz edebiliyorum sana. Bütün öteki olaylar ilgilendirmez oldu beni. Kötü, çok kötü! Ama ne gelebilir elden? Dilim dönmüyor, başımı göğsüne dayamış, kalmışım öylece.
•
Bir şey söylemek istiyorum Milena: Viyana'dan bir acılık kaldı içimde: Yanılmıyorsam, ikinci gündü, yukarda, ormanda şöyle bir söz ettindi: "Ayrı odaların savaşı uzun süremez!" Sondan bir önceki Meran mektubunda da hastalıktan söz etmiştin. Bu iki olayı nasıl bağdaştırayım bilmiyorum. Kıskanıyorum sanma, hayır kıskanmıyorum, ama ya yeryüzü çok küçük, ya da biz dev gibiyiz, sığamıyoruz. Kimi kıskanabilirim hem?

Salı akşamı
Bak şu işe! Kızın sana yazdığı mektubu, ben gönderiyorum sana; üstelik, ne yazdığını da bilmiyorum. Anlatayım:

Bugün onunla buluşup bir vapur gezintisi yapacaktık sözde; gece geç yattım, hiç de uyanmadım, öğleden sonra birazcık uyumak istiyordum, onun için bir pusula yazdım kıza, akşama buluşalım dedim. Sana kaçtır söylemiştim (bir de telgraf çekmiştim bu konuda)^ gene de yetinmedim, kıza yazdığım pusulaya şunu da ekledim: "Viyana'ya yazdığın mektubu göndermeden önce konuşalım seninle." O, mektubu yazmış, postaya vermiş bile sabahleyin - ne yazdığını yerli yerine o da söyleyemedi-. Pusulamı alır almaz - zavallıcık- hemen postaya koşmuş, buldurmuş mektubu, sevincinden ne yaptığını bilmeden, cebindeki bütün parasını vermiş memura, epey bir paraymış, sonradan anlayınca şaşırmış; getirdi mektubu, verdi bana. Ne yapacağını bilemiyorum Milena. Bütün umudum tez günde mutlu bir sonuca varabilmek; bunun tek çıkar yolunu da, bu mektupta ve senin vereceğin karşılıkta buluyorum. Biliyorum, boş bir şeye umut bağlamışım, ama ne yapayım, son çarem bu. Mektubu açıp okusam mı? Bu ona karşı bir saygısızlık olurdu, hem okursam gönderemem, biliyorum. İşte, böylece açmadan, okumadan, kapalı olarak veriyorum onu sana, kendimi verdiğim gibi.
Bugünlerde tatsız buraları, mektup almadım daha, içim daralıyor, yazmış olsan bile elime geçemez daha biliyorum, ama gel de anlat bunu yüreğime!

Salı akşamı, daha geç
Mektubu postaya verdikten sonra aklım başıma geldi: Nasıl isteyebildim senden böyle bir şeyi? Bırak ki, bu işi temizlemek, ya da çıkar bir yol bulmak yalnız beni ilgilendirir, beni ilgilendirmeli! Ne diye seni karıştırırım bu işe? Hiç tanımadığın birine nasıl yazabilirsin? El yazının, imzanın başkalarının eline geçmesini istemezsin de belki. Hoş gör Milena, bu konuda yazdığım mektupları, telgrafı hepsini hoş gör... Senden ayrılmanın verdiği sersemliğe yor bu davranışımı. Hiç önemi yok, kıza yazmayabilirsin, başka bir çıkar yol bulunur elbet. Üzme kendini. Bugün çok dolaştım, yorgunum biraz, ondan olacak. Sonra yarın da amcam geliyor, yalnız da kalamayacağım. Daha iyi bir şeyden söz açmak için şunu demek istiyorum, dinle: En güzel hangi gün giyinmiştin Viyana'da biliyor musun? Ama delicesine güzel? Karşılık istemem: Pazar günü!

Çarşamba akşamı
Yeni evimi kutlamak için bu birkaç satırı yazıveriyorum; çabuk tutmalıyım elimi, çünkü anamla babam onda Franzensbad'dan, amcam da on ikide Paris'ten geliyor, karşılamaya ben gideceğim; ablam Marienbad'da olduğu için, ben onun evine geçtim, amcama benim odayı bıraktım. Koskoca; bomboş bir ev burası, bu bakımdan iyi. Ama sokak çok gürültülü, gene de kötü bir değiş tokuş yapmış sayılmam. Son mektuplarından öylesine yakındım ki, "güveni sarsıldı, beni yitireceğinden korkuyor" diye düşünebilirsin, onun için işte, hemen yazmak zorunda kaldım sana. (Bu sabah öyle bir mektup yazmıştım ki, sonra utandım da yırttım; ne yapayım? Daha tek satırın gelmedi... Postayı mı sorumlu tutayım? Saçma... Postayla ne alışverişim var?) Güvenim sarsılsa, emin olmasam senden, böylesine sevebilir miyim seni? Ne zaman anladım bunu biliyor musun? Çok kısa süren etimizin birleşmesinden ve birdenbire ayrılmak zorunda kalışımızdan. (Pazardan başka bir gün olamaz mıydı? Yeniden başka bir saat olamaz mıydı sanki? Neden bütün bunlar?) Haksız mıyım altüst olmakla? Hoş gör beni! Akşamın şu geç saatinde sana iyi geceler dilerken, kendimi, her şeyimle bir solukta veriyorum sana, mutluluk, sende erimek!

Perşembe sabahı
Sokak çok gürültülü, üstelik karşılarda bir de yapı işleri var, Rus kilisesi de değil tam karşıma düşen, içi insanlarla dolu büyük evler var karşıda, gene de -tek odada bir başına olmak, bir evde yalnız yaşamak, yaşamın en önemli yanı- daha doğrusu: kimi zaman yalnız kalabilmek, mutluluğun ilk koşulu. (Ne var ki, önce yaşamam gerekir, yoksa evim olmuş, yurdum olmuş kaç para eder? Bir çift canlı, parlaklığım nereden aldığı bilinmeyen mavi gözü görebilir miydim yoksa?) Ama evin içi sessiz, banyo, mutfak, odalar tam bir sessizlik içinde. Kalabalık evlerin o patırtısı gürültüsü, gem vurulamayan istek dolu etlerin birleşmesi, düşünüler, dilekler, köşe bucakta, her koltuğun, her kanapenin yanında yöresine gizlenmiş göz yumulmayacak davranışlar, yersiz, beklenmedik şeyler, günah çocuktan, hiçbiri yok bu evde... Viyana'daki pazar sabahının sessizliğini

andırıyor; ama bir de cumartesi akşamını anımsıyorum; istekle dopdolu, soluğumuzu kesen, hiç bitmeyecekmiş gibi süren bir cumartesi akşamını...
Kız kardeşim ta evden buraya gelmiş, bana kahvaltı getirmiş. (Boşuna yorulmuş, nasıl olsa ben gidecektim oraya.) Beni mektuptan ve dalgınlığımdan uyandırmak için birkaç dakika kapıyı çalmak zorunda kalmış.
Burası benim evim değil; yaz aylarında eniştem bir süre için burada oturacak.
F.

Perşembe, öğleden sonra
Neyse! Geldi mektubun. Birkaç satırla karşılık veriyorum hemen; birtakım anlaşmazlıklara yol açabilir bu acelem, bundan ötürü üzülürüm de belki, olsun ne yapayım:
Üçümüzün durumunu, bildiğim, gördüğüm başka durumlara benzetemem pek... örnekler vererek üzülmek yersiz bu bakımdan. (İki kişinin, üç kişinin çektiği büyük acılan... ortadan yok oluverme filan.) Arkadaşı değilim kocanın, sonra bir dostu da ele vermiş değilim. Ne var ki, ona yalnız, "bir tanıdık" gözüyle de bakamıyorum, bir bakımdan bağlıyım ona, kimi işlerde belki bir arkadaştan daha da yakınım kocana. Hele sen? Sen onu hiç de aldatmış sayılmazsın, ne dersen de: seviyorsun onu; birleşeceksek seninle (o-muzların! var olsun!) başka bir düzlemde olacak, onun alanında değil. Öyleyse bu, yalnız bizim gizli tutmak zorunda olduğumuz bir olay değil, yalnız korku, üzüntü, boğuntu da değil - ölçülü bir rahatlık içindeydim, mektubun korkuttu beni, buluşmamızdan sonra kavuşmuştum bu rahatlığa, şimdi gene Meran'daki baş dönmesine yönelir gibiyim, ama ne de olsa, Meran'daki durumun geri gelmemesi için güçlü engeller var- bu iş apaçık ortada, üç kişiyi ilgilendiren bir şey... Daha bir süre susmak zorunda olsan bile.
Ne olacak diye bugünden kafa patlatmaya ben de karşıyım - karşıyım, çünkü sen varsın yaşamımda, yalnız olsaydım, kimse engel olamazdı bu türlü düşünülere-, gelecek günlerin savaş yerine dönüyor insan bugünden, toprak altüst olmuş, yarm kurulacak evin temellerini nasıl taşısın?
Yazacak başka şey gelmiyor usuma; üç gündür işe gidiyorum, ama tek satır yazamadım daha, şimdi başarırım

belki. Sahi, sana yazarken Max gelmişti, korkma kimseye söylemez; yakınlarım, kız ve ondan başka herkes, benim Linz üzerinden buraya döndüğümü sanıyor.
F.

Sana para göndermeme izin verir misin? Viyana'da senden borç aldım diye gazeteye gönderebilirim, L. de sana yazılarının karşılığını gönderirken eklerdi bu parayı, olmaz mı? Gelecek mektubunda sözünü edeceğin korkudan şimdiden çekmiyorum.

Cuma
Artık önemsiz geliyor bu yazışmalar; önemsiz de. En iyisi bir trene atlayıp Viyana'ya gitmek ve seni almak; yaparım da belki, istemediğini bildiğim halde. Yapılacak iki şey var, biri ötekinden daha güzel: Ya Prag'a gelirsin, ya da Libesic'e gidersin, Yahudiliğin verdiği kuşku beni dün J.'nin yanına sürükledi. Libesic'e gidiyordu, yakaladım onu. Senin Stassa'ya yazdığın mektup ondaydı ya. Ne kusursuz bir adam, açık yürekli, güler yüzlü, akıllı; hemen koluna giriyor insanın, çekinmeden başlıyor gevezeliğe, her şeyi yapmaya hazır, anlayışlı, hem de biraz anlayışlı! Karısıyla Brünn'e gitmeyi tasarlıyormuş, Florian'a, oradan da Viyana'ya geçeceklermiş, seni görmeye. Bugün öğleden sonra dönüyor Prag'a, Stassa'nın cevabını getirecekmiş; saat üçte buluşacağım onunla; sana hemen telgraf çekerim. Bundan önceki on bir mektupta ettiğim saçmalıkları hoş gör, yırt at o mektupları; ne olacaksa şimdi olacak, güçlü ve daha iyi olan gerçeği anladım artık. Tek şey belimi büküyor: kocana olan sevgin.
Sözünü ettiğin yeni ödevimin zorluğunu bilmiyor değilim, ama yakınlığının bana verdiği gücü de küçümseme Milena. Evet, bu günlerde uyuduğum yok pek, gene de dünkü iki mektubunu okuduğum zamankinden daha rahatım şimdi. (Mektuplarını okurken Max da buradaydı, bulunması pek iyi olmadı, ne de olsa bu yalnız beni ilgilendiren bir iş... Ah zavallı Milena, görüyor musun? Kıskanç olmayan adamın kıskançlığı başlıyor bile.) Bugünkü telgrafın yüreğime su serpti biraz. Kocan için -hiç değilse şimdilik- pek o kadar büyük, çekilmeyecek gibi değil üzüntüm. Kocan, çok zor bir işi başarmaya kalkıştı, başarmadı da değil,

sonuna dek namusluca dayandı, ama sürdüremez artık, gücü yetmeyeceğinden değil (onun gücünün yanında benim sözüm mü olur?). Hayır, ama bugüne dek olanlardan çokça sorumlu, çokça ezilmiş bu yükün altında, bu işler için gerekli düşünce gücünü yitirmiş artık. Bilinmez: öteki işlerin yanı sıra rahat bir soluk almasını sağlayacaktır belki bu. Neden istemiyorsun ona yazmamı?
F.

Cuma
Stassa'nın mektubundan söz etmek istiyorum iki satırla; amcam iyi hoş, ama engel oluyor biraz, gene beni bekliyor şimdi. Gelelim Stassa'nın mektubuna. İyi yazılmış, içten yazılmış ya, gene de eksik bir yanı var. (Bu eksiklik olmasaydı, mektuplar daha mı içten olurdu diyeceksin? Ummam, belki de tersi olurdu.) Her neyse, bir şeyler eksik o mektupta, ya da fazla: Belki de düşünce üstünlüğü var, kim bilir; adamın etkisine bağlıyorum bunu, çünkü dün tıpkı öyle konuşmuştu benimle. Bu iyi insanları çekiştirmeye başladım, görüyor musun? Kıskançlık, evet kıskanıyorum, ama söz veriyorum Milena, hiç üzmeyeceğim seni kıskançlığımla... Kendimi, yalnız kendimi. Bu mektupta bir anlaşmazlık da var gibi geldi bana: Sen Stassa'dan ne öğüt vermesini, ne de gidip kocanla konuşmasını istedin; sen -yanılmıyorsam- onun şimdilik sadece yanında olmasını istedin, değil mi?
Ne iyi olurdu, bugün senden bir mektup alabilseydim. Kişi nelere sahip olduğunu bilmeyen bir "kapitalist" aslında. Yazıhanede boşuna arandım durdum, mektup var mı diye, şimdi, öğleden sonra, Meran'a yazıp elime geçmeyen bir mektubunu getirdiler, tuhafıma gidiyor okuması.

Cumartesi
O iki mutsuz mektubun önceki gün geçmişti elime; dün bir telgrafın geldi yalnız (hiçten iyi, ama bir zorlama vardı telgrafında, bütün telgraflarda olan bir kopukluk), oysa bugün sesin çıkmadı; kötü, çok kötü. O iki mektubun da avutmamıştı beni, hiç ama hiç avutmamıştı. "Hemen yazacağım" demiştin, oysa yazmadın. Önceki akşam "cevaplı yıldırım" telgraf çekmiştim, ona vereceğin karşılık da şimdiye değin geçmeliydi elime. Telgrafta yazdıklarımı

aktarıyorum buraya: "Yapılacak tek doğru şeydi, üzülme, burasını evin bil. J. karısıyla bir hafta sonra Viyana'da olacak. Sana parayı nasıl göndereyim." Hâlâ karşılık bekliyorum işte. "Atla trene, git Viyana'ya" diyorum kendi kendime. "Ama istemiyor Milena, kesin olarak istemiyor." "Gidersem" diyorum, "bir karara varmak zorunda kalır. Üzüntüsü var, kuşkular içinde, o yüzden de Stassa'yı istiyor." Gene de Viyana'da olmalıydım, ama iyi değilim pek. Rahatım, hem de gözle görülecek kadar rahatım, bu son yıllarda olmadığım, ummadığım kadar rahatım, ne var ki, öksürüyorum, sık sık, geceleri de bir çeyrekten çok sürüyor öksürüğüm. Prag'ın havası sarstı belki, belki de daha seni tanımadan, gözlerine bakmadan önceki kötü Meran günlerinin etkisidir.
Nasıl kapkaranlık bir yer oldu Viyana... Oysa dört gün sabahtan akşama pırıl pırıl aydınlıktı. Neler dönüyor orada? Ben burada, yazmayı bırakmış, elimi şakağıma dayamış otururken neler hazırlanıyor orada?
Şimdi koltukta oturdum biraz, açık pencereden yağan yağmura baktım, türlü olasılıklar geçti usumdan, hastasın belki? Yorgun, bitik yatıyorsundur belki? Bayan K.'ye başvursam mı? Sonra, kapı açılsa, içeri Milena girse, diyorum! Tuhaftır, ama en doğal en olacakmış gibi geldi bana.

Pazartesi
Şu geçirdiğim iki gün korkunçtu, Milena. Şimdi anlıyorum ki, suç sende değilmiş, perşembeden bu yana yazdığın mektupları kötü bir şeytan alıkoymuş. Cuma günü yalnız telgrafını almıştım, cumartesi, pazar tek satırın geçmemişti elime, bugün dört mektubun birden geldi: perşembe, cuma, cumartesi günü yazdıkların. Karşılık verecek durumda değilim, yorgunum. Umutsuzluk, üzüntü, sevgi, sevgime karşılık veren şeylerle dolu mektupların; dağ gibi yığılmış bu nesnelerin içinden, kendime düşeni hemen bulup çıkaramayacak kadar yorgunum... Kişi yorgun olunca bencil de oluyor... Hele benim gibi iki gün iki gece bin bir olasılıkla kendini yiyip bitirdikten sonra... Gene de -bu da senin yaşama gücü sağlamandan geliyor, "Ana Milena" - gene de şu son yedi yıl içindeki kadar bitkin değilim... Köyde geçen o bir yılı saymıyorum.

Perşembe akşamı çektiğim telgrafa neden karşılık vermediğini anlayamıyorum bir türlü. Bayan K'ye de telgraf çekmiştim, ondan da ses çıkmadı. Kocana yazacağımdan korkma, yazmaya hevesli değilim. Ama Viyana'ya gelmeye hevesliyim, hem de nasıl... Gene de gelmeyeceğim, korkma, senin istememen, pasaport güçlükleri, işim, yorgunluğum, öksürüğüm, kız kardeşimin düğünü (perşembeye) gibi engeller olmasa bile... Cumartesiyle pazar günü geçirdiklerimi geçirmektense, bu yolculuğu yapmak daha elverişlidir ya, o da başka! Cumartesi günü ne mi yaptım? Biraz amcamla, biraz da Max'Ia dolaştım, her iki saatte bir de yazıhaneye uğrayıp mektup var mı diye baktım. Akşam L'ye gittim, mektup almış senden, kötü bir haber vermedi, rahatladım biraz; "Yeni Gazete"de çalışan K'ye telefon etti, seni sordu, o da kötü bir şey demedi; kocana telefon etmeye çekindi, bu akşam gene de soruşturacak. Ben de yanında oturdum L.'nin, sık sık adını duyduğumdan ötürü mutluydum. Ama rahat değil konuşmak onunla, hoşuma da gitmiyor pek. Çocuk gibi, hem de öyle akıllı bir çocuk gibi davranmıyor, kendini övüyor durmadan, yalan söylüyor, tıpkı çocuklar gibi, birtakım numaralara da kalkışıyor, hiç karşılık vermeden onu dinlemek zorunda kalınca, olağanüstü kurmaz, tiksinti verecek kadar yapmacıklı geliyor insan kendine. Yalnız çocuk yanı ağır bassa göz yumacağım, ama iyilik, yardım etme, paylaşma konularında da inadına çok ciddi, çok aklı başında biri gibi davranıyor. Bu çelişmelerin içinden sıyrılmak güç... Ne var ki, bir daha adını duyarım, bir daha söyler belki diye umutlanmasaydım, çoktan kalkar giderdim yanından. Sah günü de evlenmesini anlattıydı böyle.
Pazar günüm daha kötü geçtiydi: Gömütlüğe gidecektim, en iyisi de o olurdu ya, ama öğleye kadar yattım. Öğleden sonra kız kardeşimin kaynanasına gitmem gerekiyordu, hiç gitmemiştim. Saat altı olmuştu döndüğümde. İşe uğradım, telgraf sordum, yoktu. Ne yapabilirdim bu saatte? Tiyatro afişlerine baktım, söz arasında J., Stassa'nın pazartesi günü Wagner operalarından birine gideceğini söylemişti de. Gösteri altıda başlıyormuş, oysa altıda da buluşacaktık. Kötü. Evi görmeye O. Sokağına gittim. Sessizdi burası, giren çıkan yoktu, biraz bekledim, tam kapının yanında durdum, sonra karşı yana geçtim. Kendilerini gözetleyen insanlardan daha akıllı bu türlü evler. Bir vakitler sergilerin açıldığı Lucerna Geçidine

gittim sonra, bir şey yok artık orda. Stassa'ya mı gitsem, diye düşündüm, fena olmaz, nasıl olsa evde değildir bu saatte. Güzel, sessiz bir ev; arkasında küçük bir de bahçesi var. Sokak kapısında bir asma kilit; hiç çekinmeden çalabilirim kapıyı demek. Libesi ve J.'nin adlarını söyleyebilmek için ev sahibi kadınla birkaç söz ettim, yazık ki, "Milena" adı anılmadı. Yapacak bir şey bulamayınca artık, Arco Pastanesi'ne(*) gittim. Yıllardır uğramı-yordum oraya, ama birini bulurum, seni tanıyan birini bulurum umuduyla uğradım oraya. Kimseyi göremeyince de sevindim, hemen çıktım oradan da, Milena! Böyle pazarlar geçirtme bir daha bana! (Viyana çok karanlık göründü dün... Onun için yazamadım sana.)
F.

Salı, biraz daha sonra
Ne denli yorgunsun cumartesi akşamki mektubunda! Çok diyeceğim var o mektup üstüne, ama yorgunsun, onun için susuyorum. Bende yorgunum, Viyana'dan beri ilk olarak böyle yorgunum, uykusuz, çatlayacak gibi bir başım var. Bir şey söylemeyeceğim bugün sana, büyük koltuğa oturtacağım seni, o kadar. (Yeterince sevgi gösteremedim sana diyorsun, daha ne yapacaktın Milena? Oturmama izin verdin, karşımda oturdun, yanımdaydın. Bundan büyük sevgi, saygı olabilir miydi hiç?) Şimdi de ben seni oturtuyorum koltuğa, mutluluğumu anlatabilir miyim sözcüklerle? Ellerime, gözlerime, zavallı yüreğime nasıl anlatayım burada olmanın mutluluğunu? Benim olmanın? Oysa tutkunluğum sana değil, senin sağladığın yaşamımı seviyorum.
L.'nin sözünü etmeyeceğim bugün, kızdan da söz açmayacağım, bir çıkar yol bulunur elbet... Ne denli geride kaldı bütün bunlar!
F.
(*) Sanatçıların gittiği yer. - Çevirenin, notu. 98

"Zavallı Çalgıcı" için yazdıkların çok doğru. Değer vermiyorum o öyküye dememin nedeni: senin nasıl karşılayacağını bilmediğimden ötürüydü; sonra, kendim yazmış gibi utanıyorum o öyküden. Gerçekten de kötü başlıyor, bir sürü gerçeğe aykırı şeyler de var içinde,

gülünçlükler, beceriksizlikler, kötü özentiler (yüksek sesle okurken daha da belli oluyor, bir bir gösterebilirim sana); hele bu türlü ezgi denemesi çok gülünç, çok zavallıca bir buluş, ancak kızı kızdırmaya yarar, dükkânda eline geçeni -herkes katılırdı kızın bu davranışına, başta ben- öykünün kafasına atardı, böylelikle bu öykü de hak ettiğini bulur, kendi yapısı içinde yok olurdu. Öyle ki, bu türlü yok oluş, bir öykünün başına gelebilecek en güzel şey. Öyküyü anlatan o gülünç psikolog da boyun eğer buna; bilinmez, belki zavallı çalgıcı öyküyü böylesine ezgiden yoksun bir biçimde anlatan yazarın kendisidir... Üstelik gözyaşlarınla hiç ummadığı gibi alkışını almış oldu.
F.

Çarşamba
"Haklısın, onu seviyorum, ama F., seni de seviyorum" diyorsun. Mektubundaki bu tümcenin her sözcüğünü dikkatle okuyorum, "de" sözcüğünde önemle duruyorum. Evet, böyle olması gerekir, böyle olmasaydı, sen Milena olmazdın! Sen olmasaydın ben ne olurdum? Prag'da söylemektense bu gerçeği, Viyana'dan yazman daha iyi; her şeyi çok iyi anlıyorum, senden daha iyi kavrayabiliyorum belki... Güçsüzlüğümden olacak, gene de kolay kolay kurtulamıyorum bu tümceden.!. Durmadan, yeni baştan hep bu tümceyi okuyorum. Sen de bir daha göresin diye, baş başa verip birlikte okuyalım diye, mektubun başına yazdım o tümceyi. (Saçların şakaklarıma değsin.)
Bunları yazdıktan sonra geldi kurşunkalemle yazılmış iki mektubun. Biliyordum geleceklerini, için için biliyordum, sezinlemiştim, ne var ki, duygularımızla yaşamıyoruz her zaman, acınacak durumdaki yönümüzle yere basmayı daha iyi buluyoruz. Kendi başıma bir iş yaparım diye neden korkuyorsun, anlamıyorum. Bu konuda açıkça yazdığımı sanıyordum. Bayan K.'ye telgraf çektimse, üç gün üç gece, korkunç bir üç gün üç gece, senden habersiz kaldığımdan ötürüydü, telgrafıma da karşılık vermemiştin, nerdeyse hasta sanmıştım seni.

Dün doktora gittim; Meran'a gitmezden önceki gibiymişim, üç ay dinlenme, ciğerime vız gelmiş, sol yanı bitikmiş! Bu başarı umutsuzluğa düşürdü doktoru, ben sevinçliyim,

çünkü bu üç ayı Prag'da geçirmiş olsaydım, ne durumda olurdum şimdi, kim bilir? Doktor, kilo aldığımı da sanmıyor, oysa ben üç kilo aldığımı sanıyorum. Kışa yaklaşırken iğne yapacakmış bana, bir de onu deneyecekmiş; göz yumacağımı sanmıyorum pek.
Benim durumum bu işte! Sen de kendini yokla - söylemem gereksiz artık, arada bir baktır kendine -ne dersin? Sonuç pek iç açıcı değil. Kimi zaman şuna inanıyorum: Birlikte yaşayamayacağız, boyun eğip rahatça uzanıvereceğiz yan yana, ölmek için. Ama ne olacaksa, senin yanında olacak. Hem, doktorun düşündüğü gibi düşünmüyorum ben... Geçici de olsa bir esenliğe kavuşacaksam, dinlenmekle olacak bu... Ama onlarm bildiği anlamdaki dinlenmeyle bir ilintisi yok, daha doğrusu, başka bir çeşit yorulmayla iyileşebilirim belki biraz.
Bugün Fransızların Ulusal Bayramı(*), erler geçit töreninden dönüyor. Önemli bir şey var bu geçit töreninde -mektuplarmda da duyarım bunu- bandosunda değil, göz kamaştıran giysilerinde değil, adım atışlarında da değil... Hele şu yaşlı, bir Alman sirkinden kaçmışa benzeyen mavi ceketli, kırmızı pantalonlu Fransız subayının yürüyüşünde de değil, bu törenlerde bir çeşit güçlülük güsterisi var belki, ta içten

(*) 19 Temmuz Prag'da da kutlanırdı. - Çevirenin notu.

gelen sessiz bir sesleniş: "Ne olursa olsun yalnız değil-. siniz... İtilmiş, bir sıraya dizilmiş, eş adım atan, kişiye inanılmaz güven sağlayan sizler, ne olursa olsun arkanızda biz varız, en büyük çılgınlıklarınızda bile - belki asıl onlarda- sizi bırakmayacağız." Gözlerim kapalı, ta içten gelen bu sessiz seslenişi dinliyor, eriyorum sende.
Bir sürü dosya getirdiler bugün, ben yokken birikmiş... Düşün: Döndüğümden beri yaza yaza altı iş mektubu yazabilmişim! Gene de kovmuyorlar beni! Bizim bölümün tembelliğinden, bugüne değin bir türlü bulup çıkaramamışlardı bana verilmesi gereken bu dosyaları, ben memnundum, ama şimdi yığıldı önüme; geceleri uykusuz kalmasam, hemen başa çıkarım bu dosyalarla. Ama bugün pek bir şey yapamadım.
F.

Perşembe
İşe gitmeden önce, hemen yazıveriyorum bu satırları, yazmasam daha iyi, üç gündür kıvranıyorum, biliyorum yazmamam gerektiğini, hiç değilse şu günlerde yazmamalıyım. Senin orada nelerle uğraştığını bildiğim şu günlerde susmalıyım... Ama elimde değil, mademki benim savaşım, o halde susamam. Birkaç gecedir uyumadığımı sezinlemişsindir. Nedeni: "korku", isteksiz koyuyur beni, yerden yere çarpıyor, sağımı solumu şaşırıyorum; sonra bir şey daha var: Son mektuplarında beni mutlu kılan iki üç nesne kaçmadı gözümden, gene de umutsuz bir mutluluğa sürükleniyorum; açıkladığın şey ilk bakışta kandırıyor beni, yüreğimi, yönümü, ama yeni bir şey de sokuyor gözüme, tanıtlamaya yetkili değilim, bilmiyorum... Bu kuşkum nereden geliyor? Böylesine bitik olmamın nedenlerinden biri, belki de en önemlisi: o anlatılmayacak kadar rahatlık veren, beni altüst eden etinin sıcaklığını yavaş yavaş yitirmekte oluşum. Gel artık! Sen olmayınca yanımda, korku başkaldırıyor, bütün gece, sabaha kadar boğuşuyorum onunla. Ciddi bir yanı var bu korkunun, boşayamıyorum, üstelik durmadan şu gerçeği de sokmak istiyor gözüme: "Milena da senin gibi bir insan, ne yapsın?"
Senin bu konuda söylediklerine bir diyeceğim yok, bunu duyduktan sonra başka bir şey duymak istemiyorum da artık... Ama bu "korku" benim özel "korkum" değil ki - hoş, gene de öyle ya- bütün inançların korkusu bu, hem de ta eskiden beri... Bu kadarcık dokunmuş olman bile rahatlattı beni.
F.

Perşembe, daha sonra
"Ak Horoz" (*) lokantasında gece yazdığın mektupla pazartesi günkü mektuplarını aldım; ilk gelen daha sonra yazdığın olacak. Şöyle bir göz atabildim ancak, ama hemen karşılık vermek zorundayım... Milena, yalvarırım, kötü düşünme benim için... Hayır, kıskançlık değil, ama her şeye başvuruyorum, seni her yönden tutmak istiyorum da ondan belki, kıskançlığı da denemek istiyorum, alıklık biliyorum... Söz veriyorum, bir daha olmayacak böyle bir şey; yalnızlığın verdiği kötü düşlemelerden oluyor bütün bunlar. Bak, Max için de yanlış düşünüyorsun. Dün

söyleyebildim selamını, kızarak (nedeni yukarda yazılı!). Durmadan selam yolluyorsun ona! Max her şeyi çok rahat açıklayan bir adamdır, senin ona her mektupta selam yollamanı, onun sana gönderdiği candan selamları, sana söylememiş olmama yordu... "Benim de selam söylediğimi yaz, vazgeçer bana selam yollamaktan, sen de rahat edersin" dedi... Olabilir, deneyelim bakalım.
Sakın üzülme benim için, bir bu eksikti Milena, benim için üzülmen. Bu sabah da sana yakındığım gibi, birkaç gündür soluğumu kesen şu "korku" olmasa sapasağlam biri olacağım. Sahi, o gün ormanda: "Bilmiştim böyle olacağını" demiştin, neden? Buluşmamızın ikinci günüydü, yukarda ormanda. Buluştuğumuz günleri bak nasıl adlandırıyorum: İlk gün en güvensiz

(*) Milena'nm Viyana'da arada bir yemek yediği yer. - Çevirenin notu.

gündü; ikinci gün çokça güvenliydi; üçüncü günde pişmanlık vardı; en iyi gün dördüncü gündü.
Toparlanıp kız kardeşimin düğününe gitmeliyim şimdi.
Bu elle tutulamayan, bu korkunç sorumluluk durumunu bütün açılarıyla yüklenen biri olacağım yerde, sözgelişi odandaki, o her zaman seni görebilen mutlu dolap olsam, ne iyi olurdu: Seyrederdim seni, koltukta oturuşunu, mektup yazışını, yatışını ya da uykuya dalışını. Neden mi değilim? Şu son günlerinde nasıl bocaladığını, ya da Viyana'dan ayrılmak zorunda kalışını görmek, üzüntüden yere yıkardı beni de ondan.
F.

Bugünlerde pasaport alabileceğini bilmem, rahatlık veriyor bana.

Perşembe
Bugün öğleden sonra, yakamda limon çiçekleri, üzüntülü kafamla, yarım yamalak da olsa aklım başımda (yoksun, yoksun!), eniştemin iyi yürekli kız kardeşlerinin ortasında oturup düğün yemeğini sona erdire-bildim; ben de bittim ama.
Seninle olsam, ne kolay bir yaşamım olacak -çılgınlık! nasıl dokunabilirim bu konuya? - Bakışlarla konuşurduk

yalnız. Oysa şimdi, hiç değilse yarına değin beklemek zorundayım mektubumun karşılığını. Yanlış anlama Milena, sev beni.

Pazartesi
İyi anlamamışsın kimi şeyleri, Milena:
Korktuğun kadar hasta değilim bir kere, hele biraz uyursam, Meran'da duymadığım kadar iyi duyuyorum kendimi. Hastalıkların en sevimlisidir verem çoğu zaman, hele sıcak yaz aylarında. Kışa yaklaşırken ne yapacağımı düşünmüyorum şimdiden. Bugünlerde birtakım küçük sıkıntılarım var: Sözgelişi çalışamıyorum, sana mektup yazmıyorsam başka iş de yapamıyorum, koltuğa yaslanıp, pencereden, tek katlı bir ev var karşıda, hem dışarıyı seyrederken daralmıyor yüreğim, hayır üzüntü duymuyorum, yalnız silkinip kurtulamıyorum bu durumdan.
Sonra, para sıkıntım hiç, yok... Ne yapacağımı bilemeyecek kadar param var; sana gönderemediğim paralar da duruyor, sıkıyor beni. İyi olmam için gerekli tek şeyi yaptın, yapmaktasın da Milena: Beni sevmen. (Rahat ol Milena, bana gelince: ben son günde de ilk gün beklediğim gibi bekleyeceğim.) Prag yolculuğun için durumsamanı anlamıyor değilim, anladığım için de "haklısın" diye telgraf çekmiştim. Ne var ki, telgraftaki haklısın sözü kocanla konuşma konusun-daydı, yapılacak tek doğru şey de oydu Milena. Bu sabah birdenbire kuşkulandım, korktum; yüreğim ezilerek, yüreğim sevgi dolu korktum, düşünmeden, yanlış bir adım atıp Prag'a gelmeye kalkışırsın diye korktum. Ama sen, düşünmeden iş görür müsün hiç? Yal-nış bir adım atar mısın? Sen ki, yaşamını son damlasına değin yaşamasını bilen birisin... yapar mısın böyle bir şey? Viyana'da geçen günler bile şaşırtmamalı, gözünü kamaştırmamak. Akşam kocana kavuşmanın bilinçaltındaki sevincine borçluyuz belki de Viyana'daki mutluluğumuzu. Yeter artık... hayır, bir şey daha demek istiyorum: İki yeni salkı var mektubunda: Biri Heidelberg'e gitme tasarısı, ötekisi de bankayı bırakıp Paris'e kaçmak(*). Birinci tasarıda kendimi bir çeşit "kurtarıcı", bir çeşit "zorlayıcı" öğelerin arasında görüyorum. Gene de benim ilintim yok, hayır. İkinci tasarıdan da şunu anlıyorum: Gelecek için birtakım planlar kuruluyor, birtakım olasılıklar, dilekler gözden geçiriliyor anlaşılan; hem de senin dileklerin. Bir şey daha çarptı gözüme

mektubunda: Bana her gün yazmanın da payı var kendini yiyip bitirmende - çektirdiğin tek üzüntü bu Milena- her gün yazma bana, ama ben her gün yazarım gene eskisi gibi, bir pusulacık da olsa gönderirim -istersen tabii- sen daha az yazarsan, çalışmak için, sevdiğin işi yapmak için daha bol vakit bulursun.
"Donadieu" için teşekkür ederim (**).
(Ben de sana kitap gönderemez miyim?) Bugünlerde okuyabileceğimi ummuyorum. Küçük sıkıntılarımdan biri de okuyamamak bu ara, ama umursadığım yok, yalnız yakıştıramıyorum kendime. Max Brod'un "Yahudilik, Hıristiyanlık ve Dinsizlik" adlı

(*) Bu tasan kocasınındı; bir bankada çalışıyordu ama sevmiyordu işini. - Çevirenin notu.
(**) Charles-Louis Philippe'in 'Marie Donadieu" adlı romanı. -Çevirenin notu.

büyük kitabının karalamalarına da bakamadım, oysa oku diye zorluyor her gün. Genç bir ozan gelecek bugün de, şiirlerini getirecekmiş. 75 şiiri nasıl gözden geçiririm, çoğu uzun şiirler... Düşman edeceğim çocuğu gene, bir kez daha böyle olmuştu.
Kızın mektubuma verdiği karşılığı ekliyorum, ona ne yazdığımı karşılıktan anlayabilirsin, nasıl sepetlendiğimi göresin diye ekledim mektubu. Karşılık verecek değilim artık.
Geçen pazarkinden daha iyi geçmedi dün günüm. Oysa kötü başlamamıştı: Gömütlüğe gitmek için evden çıktığımda ısı gölgede 36'yı bulmuştu; tramvaylar işlemiyordu, grev yapmıştı vatmanlar, özellikle buna sevinmiştim; bütün yol boyunca sevinçliydim, tıpkı geçen pazar borsanın yakınındaki o küçük bahçeye gidişim gibi sevinçliydim. Ama gömütlüğe girince, bir türlü bulamadım gömütü, kimsecikler de yoktu oralarda, danışma yeri kapalıydı, bekçi yoktu görünürlerde, karşılaştığım kadınlar da bir şey bilmiyordu, adlarının yazdı olduğu eski kâğıtlara baktım, onlarda da bir şey bulamadım, saatlerce dolandım durdum oralarda, gömüt taşlarını okumaktan başım dönmüştü, çıktım gömütlükten.
F.

Salı
İki telgrafın duruyor önümde... Uykusuz geçen bir geceden sonra, şimdi bu mektubu yazıyorum sana, bu mektuba çok önem veriyorum nedense. Prag'dan yazdığım bütün öteki mektuplar yazılmamış olmalıydı, hele o son yazdıklarım: Şimdi yazacağım bu mektup olmalıydı yalnız, hadi öteki mektuplara da göz yumulsun, ama şimdi yazacağım ağır basmalı diyorum. Dün akşam, dün gece, bir de bu sabah sana anlattıklarımın hiçbirini, ne yazık ki, yazamayacağım gene de... Neyse, genel olarak şunu demek istiyorum: Çevrende-kiler, o erişilmeyen bilgiçlikleri, hayvanca sersemlikleri (ama hayvanlar daha iyidir), iblisçe iyilikleri, insanı katil eden sevgileriyle senin için ne derlerse desinler Milena; ben Milena, ben senin haklı olduğunu biliyorum, ne yaparsan, nasıl davranırsan davran, haklısın; ister Viyana'da kal, ister buraya gel, istersen Viyana ile Prag arasında bocala dur, seni suçlayacak değilim. Sana inanmasaydım, ilgilenir miydim seninle? Denizin dibindeki avuç içi kadar yer suyun baskısına nasıl dayanıyorsa, sen de öyle dayanıyorsun Milena. Yaşam rezillik aslında, midemi bulandırır hep; yaşamla başa çıkacağımı, insanlara dayanabileceğimi ummazdım bugüne değin, utanç duyardım bundan ötürü, ama sen, bir şey öğrettin bana şimdi, dayanılmayacak gibi olan yaşam değilmiş meğer.
Senin

Salı, öğleden sonra
İşte yazmamak için bu mektubu, çok zorladım kendimi, güç başardım, bütün gücümü buna kullandım, öyle ki, iş mektuplarını gözden geçirmeye gücüm yetmedi artık. Stassa'ya yazdığım mektup: J. dün bana uğramıştı, sabah erken evden çıkarken masanın üstünde senden bir mektup görmüş, ama ne yazdığını bilmiyormuş, okumamış, akşama Stassa'dan öğrenirsin demişti. Gevezeliğim neler yazdırmıştır sana diye sıkıldımdı biraz. Akşam ikisini de sevinçli bulunca ferahladım (ben okumadım yazdıklarını), iyi şeyler yazmış olacaksın... Hele bir yerinde kocasına teşekkür ediyormuş-sün, bu benim sana vermiş olduğum bilgiden ötürü olacak, mutlu kıldı adamı, gözleri her zamankinden daha çok parladı. İkisi de çok iyi insanlar; Stassa gönderdiğin fotoğrafa çok uzun baktı, biraz kendini zorlayarak gibi geldi bana, ciddi ve hiç sesini

çıkarmadan baktı fotoğrafına, seni seyrederken güzelleşti bir an. Ama ben yorgundum, can sıkıcıydım, boştum, ilgisiz ve kovulmaya değer bir durumdaydım; yatağım tütüyordu gözümde. Başka bir gün, bütün ayrıntılarıyla anlatırım bu akşamı belki. (Stassa'nın çizdiği, kocasının da açıklamasını yaptığı pusulayı ekliyorum mektuba. Daha çok senin oda durumunu konuştuk.)
Bana her gün yazma demiştim dünkü mektubumda, bugün de aynı şeyi istiyorum senden, bu ikimiz için de daha iyi olur, hem bugün daha da direniyorum bu isteğimde, ama n'olursun Milena, sen kulak asma bana, gene her gün yaz bana, kısacık da olsa yaz, bugünkü mektubundan daha da kısa olsa, iki satır ya da bir satır, bir sözcük olsun yaz Milena... Korkunç acılara boyun eğmek zorunda kalırım tek sözcüğünden yoksun olursam.
F.

Çarşamba
Ne de olsa, yürekli olmanın belli sonuçları var. Önce şuna karşılık vereyim: Filozof ve Psikoanalizci Otto Gross o kadar haksız değil anlaşılan, örneğin; benim durumum uyuyor onun dediklerine, duygularımı, gücümü böylesine harcıyorum da, gene ölmüyorum!
Sonra da şuna karşılık ve- eyim: Geleceği düşündüğüm yok, bilmiyorum çünkü. Bildiğim şu: Senden ayrı oldukça korkunun elindeyim, ona boyun eğiyorum, istediğinden daha çoğunu veriyorum, hem de hiç zorlanmadan, sevinçle kaptırmışım kendimi korkuya, onda tüketiyorum kendimi. Viyana'daki davranışımdan ötürü korku adına bana çıkışmakta haklısın, gerçekten de tuhaf: Korkunun içlek yasalarını duymuyorum, ama gırtlağımı sıkan şeyi duyuyorum, o korkunç işte, başıma gelmiş ve geleceklerin en korkuncu bu. İkimiz evli olabilirdik, sen Viyana'da, ben de korkumla Prag'da; yalnız sen değil, ben de boşuna bu bağı koparmaya çabalardık. Bak Milena, Viyana'da güvenseydin bana, ama yüzdeyüz güvenseydin (attığım o adıma kadar, ki seni inandırmamıştı), bugün Viyana'da olmazdın artık, her şeye rağmen, daha doğrusu "her şeye rağmen" diye bir şey olmazdı, Prag'da olurdun şimdi! Son mektubundaki nedenler de bir avuntu, başka bir şey değil. Haksız mıyım? Hemen gelseydin buraya, ya da karar verseydin gelmeye, senin için bir tanıtlama saymazdım bunu, tanıtlama gereksemez senin

için, yok gizli kapaklı şeyin; ama kendim için bir tanıtlama olurdu bu, işte bundan yoksunum şimdi. Zaman zaman bu da besliyor korkumu. Evet, daha da kötüsü: ben, hani şu "kurtarıcı" kimsenin başaramayacağı bir işi, senin Viyana'da kalmanı sağlıyorum!
Durmadan ormana gözdağı veren fırtınaydı bu kopan, ama iyiydi durumumuz. Başka türlü olmayacağına göre, elden ne gelir? Gene bu gözdağların altında sürdürelim yaşamı. Küçük bayanın mektubuna niye sinirlendiğini anlayamadım. Seni birazcık olsun kıskandırmaktı amacı, başardığına göre? Bundan böyle, arada bir kendim yazıp sana göndereceğim bu çeşit mektupları, hem çok daha iyilerini yazarım, geri çevirmeye de elin varmaz.
Yalvarırım, çalışmalarından söz et biraz da. Ces-ta?Lipa?Kmen?Politika? (*)
Bir şey daha diyecektim, ama genç bir ozan geldi gene - ne tuhaf, biri gelince, dosyalarımı anımsıyorum, başka şey düşünemez oluyorum kaldıkları sürece- yorgunum, diyeceğimi de unuttum, başımı dizlerine koysam, elini duysam saçlarımın üstünde... Ne iyi olurdu, ölünceye dek kalabilirdim öyle.
Evet, şunu demek istiyordum: Mektubunda büyük gerçek var! Öteki gerçeklerin yanı sıra "Ne tuhaf, bunun farkına varmayan sen mi olacaktın?" diyorsun.

(*) O zamanlar Çekçe çıkan dergi ve gazetelerin adlan. - Çevirenin notu.

Yerden göğe kadar haklısın. Her şey pisti, tiksinti veriyordu yalnız, çamura batmaktı; suçlu bir çocuk gibiydim önünde, anasının ayaklarına kapanmış, iki gözü iki çeşme, ağlayarak özür diliyor, bir daha yapmayacağına söz veriyor! Bütün bunlardan güçleniyor, ya korkular! "Tabii, tabii" diyor, "daha bir şey olmadı, demek daha kurtulabilir!"
Telefonun çalmasıyla yerimden sıçradım. Müdür beni çağırıyormuş. Prag'a döneli beri ilk çağrılıyorum iş konusunda. Bütün foyam çıkacak ortaya, on sekiz gündür elimi işe sürmedim, yalnız sana yazdım, senden gelen mektupları okudum, pencereden dışarısını seyrettim; ellerim mektup tuttu yalnız, mektupları masaya bıraktım, gene aldım, sonra beni görmeye gelenlerle çene çaldım, başka hiç, hiçbir şey yapmadım. Ama yanına girdiğimde çok sevimliydi müdür, gülümsüyordu, işi ilgilendiren bir

şeyler söyledi, izinli gidiyormuş da hoşça kalın demek için çağırmış beni; anlaşılmayacak kadar iyi bir insan bu adam. (Ne var ki, ben de mırıltı halinde, işi bitirdiğimi, yarın yazdırmaya başlayacağımı söylemiştim.) Bu olayı sana, koruyucu meleğime yazmadan edemedim.
Senin

Cumartesi
Ters anlıyorsun biraz beni Milena, aşağı yukarı eş düşünüdeyim seninle. Bütün ayrıntılarıyla anlatmaya kalkışmayacağım.
Viyana'ya gelip gelmeyeceğimi söyleyemem bugünden, ama gelmeyeceğim, öyle anlaşılıyor. Gelmemem için birçok neden vardı eskiden, bugün tek nedeni şu :.yürek gücüm yetmez. Bir nedeni de belki: gelmemem hepimiz için daha iyi de ondan. Şunu da ekleyeyim ki, açıkladığın durumu göz önünde tutarak (bir insanı bekletmek) senin de buraya gelmeni istemem, hele buna hiç dayanamam.
Altı ayı bana anlatmak zorunda oluşun, yeni bir şey değil. Biliyorum, çok korkunç günlerdi onlar, çok korkunç olaylarla yüz yüze geldin, sen bile korkunç şeyler yapmak zorunda kaldın; ben bu işin içinde olduğum halde dayanamazdım biliyorum (yedi yıl önce olsaydı her şeye göğüs gerebilirdim), bugün de dayanamam, bunu da biliyorum, peki ama bütün bunlardan bana ne? Başından geçenlerle senin davranışın mı önemli olan? Önemli olan sensin. Seni de tanıyorum artık, onun için anlatmam gerekmiyor, kendimden iyi tanıyorum seni, ama ellerimin ne durumda olduğunu bilmiyorum demek değil bu.
Salık verdiğim şeye karşıt değil mektubun, tersine; sen de şunu yazmışım: "En iyisi bir üçüncü yol bulup kaçmak, bu yol ne sana götürsün beni, ne ona; yalnızlığa götürsün beni." Ben de bunu salık vermiştim sana, aynı günde yazmış olacağız. Ama kocan hastaysa bırakamazsın onu; birkaç ay sürecek bir hastalık diye yazmıştın, bir aydan çoğu geçti bile, artık bırakmakta bir sakınca yok sanırım. Ağustos, olmazsa eylülde gidebilirsin.
Şunu açıklayayım ki, bu mektubun, hani o hemen okunamayan mektuplardan biri; dört kez üst üste okudum, gene de ne düşündüğümü söyleyemiyorum hemen. Ne var ki, yazdıklarım da pek önemsiz
değil.
Senin

Pazar
Dün yazdıklarıma ek:
Mektubunu göz önünde tutarak, olaylara başka bir yönden bakmayı deniyorum, bugüne değin kaçınmıştım bundan. Tuhaf oluyor bu yönden bakılınca: Kocanla bir savaşa girmiş değilim senin için, bu savaş senin kendi içinde oluyor; sonuç kocanla aramdaki savaşa bağlı olsaydı, şimdiye kadar çoktan sona ermiş olurdu. Kocanı büyüksediğimden değil, tersine küçümsüyorum onu belki de; yalnız şunu iyi biliyorum: Kocanın beni sevmesi, varlıklı birinin yoksulluğu sevmesine benzer. (Senin bana davranışında da var biraz bu.) Kocanla yaşadığın o hava küresi içinde ben bir fareyim ancak, "büyük bir ev düzeninde", bilemedin yılda bir kez odanın ortasından geçmesine göz yumulan bir fare. Bu böyle, tuhaf da değil üstelik, şaşmıyorum böyle oluşuna. Ama anlaşılması çok güç olan bir şey var, ona şaşıyorum işte: Sen bu "büyük ev düzeninde" yaşıyorsun, her şeyinle onunsun, yaşamımın bütün gücünü ondan alıyorsun, bu evin yüce ecesisin, gene de -iyi biliyorum- beni sevmek değil yalnız, benim olabilirsin de, bu olanak var elinde, kaçabilirsin oradan.
En çok neye şaşılır biliyor musun? Bana gelmek isteğine! -Ezgi ölçülerine göre- söylentilere kulak vermez inersen yanıma batarsın, yanını yöreni göremez olursun; tuhaftır, ama sen buna düşme demeyeceksin, insan gücünün üstünde bir çabayla başını dik tutmak için çırpınacak didinecek, öylesine kullanacaksın ki gücünü, parça parça kopacaksın, yok olacaksın. (Ben de seninle birlikte elbet.) Olduğum yerin çekici yanı yok; ne mutluluk var, ne de mutsuzluk, iyilikten de yoksun, suçtan da; oraya koydukları için oturmuş kalmışım, ezginin insanlık basamaklarında, yurdunun dolaylarındaki savaş öncesi bunakları gibiyim (bir çalgıcı bile değilim, o bile değil!); hem bu yeri alnımın teriyle de edinmedim, öyle de olsa, övülecek yanı yok bu yerin.
Kızı soruyorsun, yeni bir şey duymadım. Sana yazdığı mektubu verdiğinden beri görmedim onu. O günlerde buluşacaktık, ama tam o sırada senin kocanla ilk konuşmalarını yazdığın mektupların gelmişti; kızla yüz yüze gelecek durumda değildim, nedenini de açıklamıştım ona, kabalık etmedimdi, bir pusulacık da yollamıştım, yanlış anlamış olacak... Ana öğütleriyle dolu bir mektup

göndermişti bana (bu arada kocanın adresini de sormuştu); gerekli karşılığı verdim elbet; bu dediğim bir hafta önceydi, o gün bugün sesi çıkmadı, senin ona ne yazdığını bilmiyorum, mektubunun etkisini de bilmiyorum.

"Belki Prag'a gelirim önümüzdeki ay" diyorsun. Nerdeyse: gelme, diye yalvaracağım. Seni çağırmak zorunda kaldığım bir güne bırak bu gelmeyi, o umutla yaşayayım, gel dediğimde hemen geleceğinden emin olma umuduyla. Hayır, gelme şimdi, nasıl olsa dönmek zorundasın, değil mi? (Vereceğin karşılığı biliyorum, gene de yazılı görmek isterim.)
Ne iyilik, ne de kötülük var dilenci kadın konusunda; ya çok dalgındım ya da birini düşünüyordum o sırada belki, yoksa bu türlü davranışımın, silik anılarımla ilintisi yok pek. "Dilencilere çok para vermeyin, acınırsınız sonra!" diye bir söz anımsıyorum örneğin. Bir gün anam bir lira vermişti, çocuktum daha, büyük Ringle küçük Ring'in ortasında oturan yaşlı bir dilenci kadına vermekti bu parayı bütün isteğim. Gelgele-lim para çok görünmüştü gözüme, bir dilenciye bu kadar çok para verilmez diye düşünmüş, sıkılmıştım. Ama parayı vermek de istiyordum; bozdurdum lirayı, önce bir onluk attık kadının önüne. Sonra bütün o alanı koşarak geçtim, soldan geldim bu sefer, yeni, başka biri gibi, gene bir onluk attım kadına, gene dolandım, gene koştum, gene bir onluk attım... Tam on kez alanı koşarak dolanmıştım. (Pek on kez olamamıştı anlaşılan, çünkü kadın bıkmış, kalkıp gitmişti.) Sonunda yorgun, bitik dönmüştüm eve, başlamıştım ağlamaya, anam acımıştı da bir lira daha vermişti bana.
Görüyorsun ya, talihim yok dilencilerle, ama varımı yoğumu Avusturya parasına çevirip, Opera Alanındaki dilenciye vermeye hazırım, yeter ki, sen yanımda olasın, ben de yakınlığını duyabileyim senin.
Franz

Salı
Toparladım kendimi, birkaç iş mektubu yazdırdım bugün, iş arasında yazıyorum şimdi sana: Gelen iki mektubun da sevinçli, hiç değilse kendi başına buyruk; alınca bu çeşit mektupları içim açılıyor (nerdeyse, nerdeyse),

ormanı duyuyorum, savrulan, Viyana'yı görmüş gibi oluyorum. Ne güzel şey yanında olmak Milena !
Kız bugün, senin ona yazdığın mektubu gönderdi, kurşunkalemle çizmiş birkaç satırın altını, ama tek sözcük eklememiş. Pek hoşlanmamış mektuptan anlaşılan; altları çizilen bütün mektuplar gibi, bunun da ufak tefek buruklukları yok değil, görünce bunu, senden nasıl olmayacak bir şey istediğimi anladım da utandım Milena, bağışla beni; ama kızdan da özür dilemem gerekir, ne türlü yazılmış olursa olsun, üzecekti onu. Üzmemek için zorlamışsın kendini, belli... ama sözgelişi: "Aramızda adınız hiç geçmedi, sizden hiç söz açmadı" demem bile üzmüştür onu; tersini de yazsaydın, gene üzülecekti. Bağışla beni Milena. Ama Stassa'ya yazdığın mektupla, bana büyük yardımda bulundun.

Perşembe
Stassa'nın yazdığı güzel; o günden bugüne bir şey değişmemiş onda. Tuhaf bir yakınlık var onunla aranda, sana içten bağlı, kendini ortaya koymadan, yalnız bildiğini anlatmakla yetinen bir arabulucu gibi, durmadan seni öven biri; bunu o da anlamış, onun için etkisi büyük oluyor belki; onurlu, güzel bir durum yaratıyor. Dedim ya, değişmemiş o günden bu yana, bugün de durum o durum olsaydı, aynı şeyleri yazardı gibime geliyor.
Öykülere gelince, onları anlatmak kolay değil pek. Sıkıntım, Yahudilik üstüne oldukları için değil, çünkü bu iğrenç, zehirli, bayat, bu bitmeyen yemek ortaya kondu mu, bütün Yahudiler üşüşür başına, payına düşeni kaparlar; sıkıntım bu yüzden değildir. Neyse, bırakalım bunları, durma üstünde, uzat elini, bir daha da çekme. Gömütü bulabildim dün. Aklı başında aranınca bulunması güç değilmiş; yanılmışım, ananın yakınları sanmamıştım ki... Yazılar da güç okunuyor, yaldızları yer yer dökülmüş. Epey kaldım orda, güzel, kunt bir taş yapı, ama hiç çiçek yoktu, iki üç renkli karanfil koydum ayak ucuna. Neden bir sürü çiçekle doldururlar gömüt üstlerini anlamam zaten. Ferahladım kaldığım sürece, kentten daha iyiydim orada, sürdü de bu iyilik, sonra döndüğümde, kentte gömütlükte dolaşır gibi dolaştım. Jenicek? Küçük erkek kardeşin miydi?

Sen hasta değilsin, değil mi? Waldegg'de çektirdiğin fotoğrafına bakıyorum, hasta gibi görünüyorsun, belki fotoğraf yanıltıyor, ama bir şeyler var ki, öyle çıkmış! Tam sarıya benzeyen bir fotoğrafın yok bende.
Birinde: genç, soylu, ince bir kızcağız duruyor, bir iki yıla değin "Rahibeler Okulu"nu bitirecek bir kız (ağzının iki yanı hafifçe aşağı sarkmış, bu ya kibarlıktan ya da kilisenin verdiği dinsel havadan olabilir); ikinci fotoğraf "çağrı resimlerine" benziyor: "Viyana'da biz böyleyiz işte!" der gibi. Tuhaf değil mi, bu ikinci fotoğrafta seni giz dolu o ilk arkadaşıma benzettim gene; sırası gelince anlatırım bir gün.
Hayır, gelemem Viyana'ya. Hastalığımı öne sürüp izin almak istemiyorum artık, iki bayramdan da yararlanmak neye yarar? Bunlar dış engeller. Zavallı ben (kendi kendime söylüyorum bunu.) Her gün yazdım sana, alırsın bugünlerde.
Telgrafın geldi, sağ ol, sağ ol... bütün kınamaları geri aldım, kınama da değildi, elimle yüzünü okşamaktı, kıskanıyordu elim, çoktandır boşlamıştım onu. Şu ressam ozan geldi demin (aslında ezgici oğlan!), hemen her gün geliyor, yaptığı iki tahta oyma işini getirdi bugün. (Biri Troçki'nin başı, öteki İsa'nın doğuşu... Görüyorsun ya, geniş bîr acunu var oğlanın.) Gözüme şirin görünsün diye, hemen seni soktum araya. Viyana'da bir arkadaşım var, dedim, ona göndermek isterdim bunları... Ama umduğum gibi çıkmadı, bir yerine ikişer tane bıraktı. (Hemen göndereyim mi? Yoksa burada saklayayım mı senin için?) Derken telgrafın geldi; ben sevinçle, bağlılıkla okumaya koyuldum, oğlan susmaz bir türlü. (Oysa beni rahatsız etmek değildir niyeti, işim var şimdi desem, biliyorum, olduğu yerde keser sözünü, basar gider, hem de hiç alınmadan, gücenmeden.) Verdiğin haber çok önemli, ayrıntılarıyla yazarsan daha da önem kazanacak her halde. Sen kendini nasıl koruyacaksın? Bütün iş burada... Kendini koruyabileceğini ummuyorum pek, doktorun bu fikri çok saçma bence. Kötü, ama gene de teşekkür ederim.

Cumartesi
Yarım saattir iki mektubunla kartını okuyorum (zarfı da; nasıl oluyor da postacılar adresleri okuyabiliyorlar, şaşıyorum!), gülerek okuduğumun neden sonra farkına

vardım. Hangi kral benim kadar mutlu olmuştur? Odama geliyorum, masanın üstünde üç mektup beni bekliyor, bütün işim açıp okumak onları - ellerim ne ağır iş görürmüş meğer - yaslanıyorum koltuğa, bu mutluluğa erdiğime inanamıyorum.
Ama baştan sonra gülemedim... Hamallık etmene söz bulamıyorum da... İnansam bile, gözümün önüne getiremiyorum, gözümün önüne getirsem bile -gene öyle güzel miydin? - ama güzellikten başka bir şeydin o pazar günü, cennetin yeryüzüne inmesi gibi bir şeydin - sana yirmi kron veren "bay"ı anlıyorum, ama senin bu işi görmeni anlayamıyorum. (Çok korkunç buldum, çok da olağanüstü. Ben burada tıka basa yemek yerken, sen orada açsın, öyle mi? Gözlerinin altı da çürümüş. Fotoğrafta bile belli oluyor; seni böyle görünce fotoğrafı almış olmanın sevinci yarıya iniyor, gene de çok sevindim gönderdiğine, uzun uzun ellerini öpmek istiyorum, hiç bırakmamak istiyorum ellerini, ne çeviri yapsın bu eller bir daha, ne de istasyondan bavul taşısın.) Nasıl hoş göreyim bu davranışını Milena? Aradan yüzyıl da geçse, seninle küçük kulübemizin önünde otursak da gene homurdanacağım bundan ötürü. Şaka etmiyorum. Çelişmeye düşüyorsun Milena: Hem beni sevdiğini söylüyorsun, sözde benim için yaşıyorsun, hem de yemek yemiyor, aç kalıyorsun? Elimi sürmediğim bir tomar para dursun burada da sen orada açlık çek, olacak şey mi bu?
Kızın mektubu için söylediklerinde haklısın, hep haklısın zaten, ama yeter mi haklı olmak? Ben haksızım, -olmayacak şey, ama şunu istiyorum senden- n'olur haksızlığımı paylaşsan biraz! Kızın mektubunu okurken, benim ne denli haksız olduğum göze çarpmıyor mu sanki? Beceriksizliğim yüzünden olan kızla mektuplaşma işini kapatsak artık, bıktım. Senin mektubunu gene geri göndermişim bir pusulacık ekleyerek, o gün bugün ses seda çıkmadı, buluşmayı göze alamıyorum, umarım ki, bu iş de böylece kapanır.
Stassa'ya yazdığın mektubu beğenmiştim, yazmıştım da, neden savunuyorsun kendini?
Demek Waldegg'e gittin? Ben de sık sık giderim oraya, nasıl oldu da rastlaşmadık? Ama sen öyle hızlı yürürsün ki, gözümün önünden uçup gidivermiş-sindir. - Viyana'da yaptığın gibi- Ne biçim dört gündü o? Bir Tanrıça sinemadan çıkıyor ve küçük bir kız istasyona hamallık yapmaya gidiyor -ve bu dört gündü, öyle mi?

Landauer'le olan şeye üzüldüm (*). Almancasıyla sıkıntı çekiyor musun? Epey uğraşmış olacaksın, zavallı çocuk (yavrucuğum demiyorum? Tanrı korusun!). Üstelik benim mektuplarımla da bitik durumdasın, biliyorum. İşlerinden alıkoyuyor mektuplarım demekte haksız değilmişim, değil mi? Ama haklı olmak bir işe yaramıyor. Hak ettiğim için mektup yazıyorsun bana, evet, yazmazsan ne hak kalır, ne hukuk, ne yaşam, ne hiçbir şey. Ah! Viyana'ya gidebilmek! Yapacağın çeviriyi görmek isterim, gönder kuzum; seninle ilgili ne göndersen azdır.
(*) Ladauer değerli bir denemeciydi. 1919'da öldürülmüştür. Çevirenin notu.

Cuma
Seni sevip sevmediğimi soruyorsun durmadan, çok güç bunun karşılığını vermek Milena, mektupla hiç verilemez hele (son pazar günkü mektupla bile). Bu yakınlarda yüz yüze gelirsek söylerim (soluğum ke-silmezse). Yalnız n'olursun, çağırma beni Viyana'ya, yazma bu konuda; gelmeyeceğim, ama bu konuda ettiğin her söz, etime batan kızgın bir şiş sanki, yakıyor, geçmiyor acısı, gün geçtikçe daha da yakıyor. Bu olamaz istediğin.
Demek çiçek gönderdiler sana? Üzüldüm; üzüntümden ne çiçeği olduğunu sökemedim yazından. Odanda duruyor, öyle mi? Dediğim gibi, odandaki dolap olsaydım, güpegündüz, birdenbire çıkıverirdim odandan... O çiçekler soluncaya değin dışarda dururdum hiç değilse. Hoşuma gitmedi. Her şey o kadar uzak ki... Gene de kapının tokmağını elle tutacak kadar yakın görüyorum, karşımdaki mürekkebi gördüğüm gibi. Dünkü, hayır daha önceki günkü telgrafını unutmamam gerekir evet, ama o telgrafı çektiğinde de solmamıştı daha çiçekler. Hem neden bu denli sevindirdi o çiçekler seni? "En sevdiklerin" olduklarından ötürü mü? Yeryüzünde o cinsten bir sürü var, onlar da sevindiriyor mu seni? Ama kim bilir, belki bu sorunun karşılığı da kolay değil, yüz yüze gelince verilebilir ancak. Nerdesin Milena? Viyana'da mısın? Nerde bu Viyana? Olmuyor, kurtulamıyorum çiçeklerden. Kertner Sokağı bir masal, bir düş, öyle bir düş ki, geceyi andıran bir günde görülmüş, ama bu çiçekler gerçek Milena, dipdiri duruyor çiçeklikte ("saçma" buluyor, gene de göğsüne bastırıyorsun onları!); onlara dil uzatmak da olmuyor, öyle ya: "en

sevdiklerin"miş bunlar! (Ama ne var? gene de üzgünsün, neden?) Görürsünüz, Milena çıksın hele odadan, sokağa atacağım topunuzu.
Bir şey mi oldu? Niçin sıkıntılısın? Söylemeyecek misin ne olduğunu? Söyleyeceksin, değil mi?
Max'i soruyorsun, çok oldu sana yazalı, ne yazdığını bilmiyorum, ama mektubu pazar günü önümde attıydı kutuya. (Sen benim pazar günü yazdığım mektubu aldın mı?)
Dün kötü bir günümdü, dayanılmayacak gibi değil, ama kötü bir gündü işte, daha sonra anlatırım belki nedenini. İyi ki, telgrafın gelmişti. Kimsenin bilmediği bu telgrafı sokup cebine, yürümek pek hoş oluyor. "Çek Köprüsü"ne doğru yürürken birkaç kez okudum. (Her okunuşta yeniymiş gibi geliyor insana, yutar gibi okuyorum, kâğıtta bir şey kalmadı sanıyorum, ama cebime sokar sokmaz, baştan yazılıyor sanki.) Yanıma yöreme bakmıyorum ürkerek, kızmıyorlar mı diye... Kızmak değil de belki, beni görenlerin bakışlarından şöyle bir şeyler okuyacağımı sanıyorum: "Bak hele! Sen kim oluyorsun da bu çeşit telgraflar alıyorsun? Yukarıya bildireceğim bunu. İlk iş hemen bir kucak dolusu çiçek göndermek olsun Viyana'ya... Bir şeyler yapmamız gerekir, göz yumamayız bu olaya." Oysa kimsenin umrunda değil, kimi oturmuş balık tutuyor, kimi de onları seyrediyor; çocuklar topun ardından koşuyor, köprüdeki dilenci avuç açmış dileniyor... Gene de, sanki herkeste bir zorlama var gibi, düşündüklerini açığa vurmamak için zorluyorlar kendilerini sanki. Bu zorlama güzel işte... Hepsi sözbirliği etmiş, aynı şeyi düşünüyor: "İyi iyi" diyorlar "gelmeliydi bu telgraf sana... Hak ettin mi, etmedin mi? Orasını araştıracak değiliz, sen de fazla kurcalama." Biraz sonra gene çıkarıp okuyorum, artık sinirlenirler, diyorum kendi kendime, hiç değilse böyle uluorta okuduğum, saklanmadığım için kızarlar, diyorum, ama hayır, kızmıyorlar, sinirlenmiyorlar, işlerine bakıyorlar gene. (Ama sen Milena, sen niçin üzgünsün?)
Filistinli bir Yahudiyle konuştum akşamüstü; bütün ayrıntılarıyla anlatamam onu mektupta; bu kısacık boylu, küçük, zayıf, sakallı, bir gözü kör adam çok önemli bence. Onu düşünerek geçti yarı gecem.. Başka bir gün yazarım bu konuda.
Demek alamadın pasaportunu, alamayacaksın da?
F.

Perşembe
Çalışkan Milena! Kafamda değişiyor odan biraz, yazı masası filan iyi ama, iş yapılan bir oda gibi gelmiyordu bana, ne var ki, şimdi bunca işi görünce - duyuyorum, inanıyorum da - olağanüstü sıcak, olağanüstü serin ve sevinçli bir hava olmalı odanda şimdi. Yalnız dolabın bütün ağırlığıyla duruyor yerinde, kimi zaman direniyor, açmıyor kapısını, hele pazar günü giysini vermek istemiyor, öyle mi? Dolap demeye dili varmıyor insanın... Yeni bir ev kurarsan, almayız, atarız o dolabı! "
Son günlerde yazdığım birçok şeyden ötürü utanıyorum, kızma, olur mu? Oradan kopamıyorsan suç yalnız sende değil, kendini suçlu bulup üzülme, asü suçlu benim... Açıklarım bunu bir gün.

Perşembe, daha geç
Milena, bak ne demek istiyorum: Belki durumum çok iyi değil, belki daha çok mutluluk, daha çok güven, daha çok ağırlık taşıyabilirdim -gene de pek bilmiyorum, hele burada Prag'da?- ama çoğunluğu göz önünde tutacak olursak, ben daha rahat, daha iyi, kuşkuya düşecek kadar iyiyim üstelik; bir şey olmaz da sürerse bu durum, senden de her gün küçük bir haber alırsam, bana yazmanın seni üzmediğine de inanırsam: yan yarıya esenliğime kavuşurum belki. Onun için Milena, yalvarırım sana, üzme kendini artık; fizik'e hiç ermez aklım (çok çok termometre bölümlerine... o da fizik'e girer, değil mi?). Hele "Yeryüzü Terazisini hiç anlayamam, o da beni anlayamaz (böylesine büyük bir terazi ne yapsın benim elli beş kilomu? Bana mısın demez, kılı kıpırdamadan olduğu gibi durur); Viyana'da olduğum gibiyim, elin elimde, bıraktığın sürece kalacak orda.
Franz, hayır, F. değil, Senin. O da değil. Yeter: sessiz, derin orman sadece.
WerfePin şiiri, herkesin yüzüne bakan bir portre gibi, bana da bakıyor, ama asıl yazan o haylazın yüzüne bakıyor.
İzin işini anlayamadım, nerde geçireceksin tatil günlerini?

Cuma
Hayır, o kadar kötü değildi! Biraz içim açılsın diye yapılmış küçük bir takılmadan başka bir şey değildi... Gene de bugüne değin yazdıklarımın çoğunu doğru buluyorum. Kimi şeyleri sen ters anlamışsın, tek üzüntü sözünü örneğin; kendi kendini yiyip bitirmen, bana verdiğin tek üzüntü, demiştim... Mektupların olur mu hiç? Mektupların yaşama gücü veriyor bana, akşamı edemem onlar olmazsa, günümün iyi geçmesini sağlıyor onlar. (Tekini bile gözden çıkaramam elbet, tekini bile, günlerimi de.) İnan ki, kıskanç değilim, ama kıskanmanın yersiz olduğuna akıl erdirmek güç geliyor biraz. Kıskanç olmamayı başarıyorum da, kıskançlığın yersizliğine akıl erdirmeyi başaramıyorum.
Neyse, Max'a söyleyecek bir şey var şimdi; ama büyük kitabı için çok 1cısa bir eleştiri yapmışsın. Durmadan seni sorar Max, nasıl olduğunu, neler yaptığını, bir sonuca varıp varmadığını bilmek ister, candan ilgilidir durumunla. Çok şey anlatamıyorum ona; Viyana'da yaşayan herhangi bir Milena'dan söz açıp, şunu yapıyor, şunu söylüyor diyemem ki... Sen ne "herhangi" bir "Milena"sın, ne de V'sun; saçmalık olurdu düpedüz, onun için bir şey anlatamıyorum. Öylesine doğal ki bu, üzülmüyorum bile. Bak, yabancılarla daha rahat konuşabiliyorum, hoşuma da gidiyor. Biraz da numara yapabilsem konusurken -zor tutuyorum kendimi- daha da hoşlanacağım. Geçenlerde Rudon Fuchs'u (*) görmüştüm. Severim onu, ama elini uzun uzun sıkacak kadar da değil. Umduğumu bulamayacağımı biliyordum, ama olsun, dedim, ne çıkar? Hemen Viyana sözünü açtım, kimleri gördüğünü sordum, bir sürü erkek adı saydı önce, yok canım, dedim, beni daha çok kadınlar ilgilendirir. "Ha, evet" dedi, "Milena da vardı, tanırsınız onu değil mi?" "Milena mı?" dedim, "tabii..." Ama çıkmadı arkası, başka adları saymaya başladı, benim de öksürüğüm tuttu, kesildi konuşmamız. Ama ben, o konuya dönmek istiyordum gene, nereden başlamalıydım? "Ben" dedim, "savaşın hangi yılında Viyana'daydım? Siz anımsıyor musunuz?" "1917'de" dedi. "O zamanlar E.P.(**) Viyana'da mıydı? Pek anımsayamıyorum, yoksa evli değil miydi daha?" "Değildi" dedi, kesti gene. Senden anlatsın istiyordum, ama olmadı, başaramadım.
Baş ağrılarından yakmıyorsun, çok mu ilaç alıyorsun gene? Paris yolculuğu tasarısı ne oldu? Nereye gitmeyi

kuruyorsun bu günlerde? (Gideceğin yerde posta durumu nice?) Ne zaman gidiyorsun? Ne kadar kalacaksın? Altı ay mı? Her zaman yarısını söyle ki, senden bir şeyler bulayım.
İki gün Prag'a gelmeyi nasıl düzenleyecektin? (Merak ettiğimden soruyorum.) "Ona rağmen" sözüne teşekkür ederim, bu sözcükte bir tılsım var, kanıma işliyor.
(*) Prag'lı bir ozan.
(**) Milena'nın kocası. - Çevirenin notu.

Cuma, öğleden sonra
Evde şu mektubu buldum. Uzun zamandır tanırım bu kızı; yanılmıyorsam biraz akraba bile sayılırız, hiç değilse onun yakını benim de yakınım, mektupta sözünü ettiği yeğen bana da akraba olur; Prag'da çok ağır bir hastalıkla yatağa düşmüştü, bu kızla ablası aylarca baktılardı ona. Çok uzun boyu, yuvarlak kırmızı yanakları, toparlak vücudu ve peltek konuşmasıyla hoşlanmam bu kızdan, ama iyi şeyler işittim onun için, yani akrabalarımız demediklerini bırakmadılar kızın ardından!
İki ay önce böyle bir mektup alsaydım, karşılığım şu olurdu: Hayır, hayır, hayır. Ama şimdi? Hayır diyemeyeceğim ona. Yardımım dokunabileceğine inandığımdan mı? Değil, hem Bismarck da bu çeşit mektupları şu karşılıkla bir yana atarmış: "Yaşam beceriksizce hazırlanmış bir tören yemeğini andırır, kişi sabırsızlıkla bekler çerezi, oysa asıl yemek, o büyük kızartma, sessiz soluksuz yenmiştir bile.." Kişi kendini buna göre hazırlamalıymış - öf ne alıkça bir bilgiçlik bu, ne alıklık!- onunla buluşmaya, kızdan kendim için boyun eğeceğim; görüyorsun ya Milena, senden bir şeyler geçmiş bana, elimi uzatmadan duramayacağım anlaşılan.
Yarın gidiyor amcam! Sokaklarda dolaşmayı, yüzmeyi, kent dışına çıkmayı öylesine istiyorum ki!
Bu mektubu, yalnız sen oku diyor bana, sana göndermekle yerine getiriyorum bu isteğini kızın. Okuduktan sonra, yırt at. "Kadınlar için çok şey gerekmiyor." diyor bir yerinde, güzel bir tümce.

Cumartesi
Bugünkü mektubun, o candan, o sevinçli, o mutluluk getiren mektubun, nasıl okunursa okunsun, bir "kurtarıcı" mektup olmaktan çıkmıyor. Milena kurtarıcılar arasında! (Ben de onların arasında olsaydım, yanımda olur muydun şimdi? Hayır, olmazdın, biliyorum.) Kurtarıcı rolünde Milena! Oysa denedim, biliyorsun: karşındakini yalnız varlığınla kurtarabilirsin, başka hiçbir şeyin yararı yoktur. Sen beni var olmanla kurtarmadın mı? Olmayacak küçücük nesnelerle denemeye de kalkışma artık. Birini boğulmaktan kurtarırsın, bu elbette ki büyük bir olaydır, ama kurtardıktan sonra yüzme öğretmeye kalkışırsan, neye yarar? İşi kolaylaştırmak değil midir bu, işi biraz başından atmak? Var olduğunu bilmek daha güven sağlar, her an yardıma koşacağını ummak daha iyi... işi yüzme öğretmenine ya da İsviçre'deki otelciye yüklemenin bir yararı yok. Hem biliyorsun, kilom 55,40! El ele tutuşmuşuz seninle, nasıl bırakır da giderim? Birlikte gitsek de ne olacak? Bir daha seni bırakıp uzaklara gitmeyeceğim, kafama koydum bunu. Meran cehenneminden yeni döndüm daha.

Cumartesi akşamı
Daha başka şeyler yazacaktım bugün sana, ama anlamı kalmadı artık. Eve geldiğimde, hiç beklemediğim mektubun duruyordu masanın üstünde, yarı karanlıkta, şöyle bir göz attım; durmadan yemeğe çağrılırdım, bir şeyler yedim - ne yaparsın, yemeden boşalmıyor tabak- sonra mektubu iyice bir daha okudum, ağır okudum, hızlı okudum, hırslı, mutlu, şaşarak okudum -gözlerime inanamıyordum, ama apaçık yazılmıştı, gene de inanamıyor insan... yığılıyor, çöküyor-sun... bu da bir inanç değil mi?- sonunda, elimin kolumun bağlı olduğunu, hem de ne türlü bağlı olduğunu, yüreğim çarpıntılar içinde bağlı olduğumu anlayarak "gelemem" dedim, bunu ilk sözcüğü okurken biliyordum, son sözcüğe değin biliyorum gidemeyeceğimi Viyana'ya, ama bu arada birkaç kez uğramıştım sana, uykusuz gecelerde görülen, on kez görülen yarım dakikalık düşler gibi, gelivermiştim Viyana'ya. Postaya gittim, çektim telgrafı, duruldum biraz, geldim oturuyorum şimdi. Gülünç bir ödevle oturuyordum, neden gelemediğimi anlatmaya çalışacağım. Güçsüz bulmuyorsun beni, kim bilir? Başa

çıkabilirim belki, hiç değilse önümüzdeki haftalarda çıkabilirim başa. Ama şimdiden görüyorum saatlerin ne korkunç sorularla geçeceğini: "Demek gitmedin Viyana'ya? Böyle bir mektup al da gitme ha? Gitmedin Viyana'ya. gitmedin, gitmedin!" Ezgiden anlamam pek, ama bu türlü ezgileyenlerden çok daha iyi anlarım.
Gelemezdim; işte yalan söyleyemezdim de ondan. İşte de yalan söylerim elbet, iki nedenden ötürü söyleyebilirim: Biri korkudan (işi ilgilendiren bir şey olursa, hiç çekinmeden, hazırlıksız, gözümü kırpmadan söyleyebilirim) ya da çaresiz kalınca (yani "Else hasta" denince, ama Else, Else (*) sen olma Milena, sen hastalanma, bu söz konusu olamaz, buna başvurulmamalı), darda kalınca hemen yalan söyleyebilirim; telgraf çekmen gerekmezdi bile, işe karşı gerekirdi belki, ama çaresiz kalınca ya da izinsiz, basar giderdim. Yalnız şunu iyi biliyorum ki, mutluluk konusunda kullanamam yalanı, elimde değil yapamam, başvuramam yalana; yirmi kiloluk bir gülleyi kaldıramayacağımı nasıl biliyorsam, bu konuda da yalan söyleyemeyeceğimi öylesine biliyorum işte. Çünkü Else'den gelmiş bir telgrafla müdürün karşısına çıkarsam, düşürürüm elimden telgrafı, basarım üstüne, yalanın üstüne, basınca da kaçıverirdim müdürün yanından, izin mizin isteyemeden. Bak Milena, pek o kadar alıkça düzenlenmiş değil çalıştığım yer, (alıkça ya... hem de ne türlü, ama geçelim şimdi bunu, belki alıklıktan çok, akılların almayacağı gibi düzenlenmiş desek daha iyi), bugüne değin yaşamımı sağladı orası, çıkıp kurtarabilirim kendimi oradan, hiç de fena olamazdı belki, ama bugüne değin oradan ekmek yemişim; gereğince, iş görmeyebilirim, başkalarından daha az çalışabilirim (öyle yapıyorum), işi altüst edebilirim (öyle yapıyorum), gene de önemli görünebilirim (bunu da başarı-yorum), çalışma yerlerindeki o zorlanmış sevimliliğe boyun eğebilirim; ama aylıklı bir memur olmaktan çıkıp, bir yalanla özgürlüğüme kavuşmam birdenbire... Yüreğimin isteğine uyup. "başka önemli bir neden olmadan"

(*) "Else hasta" sözü, telgraf için buldukları kapalı bir sözcük: "Gel" anlamına geliyor, anlaşılan. - Çevirenin notu.

sığmamam yalana, düşemem yollara; hayır, yalan söyleyemem bu konuda. Mektubun gelmeden sana yazacağım şuydu oysa:

Bu hafta pasaportumu yeniliyorum, gerektiğinde hemen gelebilmek için.
Yazdıklarımı okudum, böyle demek istemiyordum oysa... "güçlü" olmadığımdan ötürü söyleyemedim düşündüklerimi anlaşılan. (Bir de şu var: Öteki memurları göz önünde tutarsam, onlar kadar beceremem yalanı. Çünkü onların çoğu kendilerine haksızlık edildiği kanısındadırlar, yapabileceklerinden çok iş istendiğine inanmışlardır -ben de bu kanıda olsaydım ne iyi olurdu, hemen atlardım Viyana trenine - İşyerini, kötü işleyen bir makine gibi görür çoğu, başa kendi geçse daha iyi kullanacaktır bu makineyi, baştakilerin bilgisizlikleri yüzünden kendisi yanlış bir yere konmuştur, o kendisinin en başta olması gerektiğine inanır, oysa şimdi, en aşağıda çalıştırırlar zavallıyı falan filan... Ama ben çalıştığım yeri böyle görmüyorum ki -bu ilkokulda da böyleydi, lisede de, üniversitede de, aile çevremde de, her yerde... Biri bana, nerede olursam olayım, suçsuz bakışlarla bakarsa, kim olursa olsun, onunla bilmediğim bir nedenden ötürü de bağlıysam, ama isterse yedi kat el olsun, gürültüsünü buradan işittiğim sokaktan geçen otomobillerin içindeki tanımadığım insanlardan daha yabancı olsun, anlatamayacağım kadar yabancı olsun, saygı gösteririm, asıl böylelerine karşı saygılı olunması gerekir bence; ben de gizlemiyorum yabancılığımı, ama suçsuz biri anlar mı bunu? - yalan söyleyemem işte.) Biliyorum, güçlü değilim, yazmasını da beceremiyorum şimdi, biliyorum uzun sürmeyecek, ama dayanamam; kişi yürek çarpıntısız yaşayamaz, yüz çevirdiğin sürece çarpmaz yüreğim Milena. Bana hemen bir telgraf çeker misin? Yalvarış değil, bir sesleniş bu. Ama zorlama kendini, gerekiyor diye yapacaksan, yapma. Görüyorsun, bunların bile altını çizmiyorum.
Yalanı bana kolaylaştıracak bir üçüncü neden daha var: yanımda sen olursan! Ne var ki, yeryüzünün en uçsuz yalanı olurdu bu, müdürün odasında senden başka kimse olmazdı da ondan.

Pazar
Cumartesi akşamı yazdığım mektuba ne diyeceğini biliyorum, vereceğin karşılığı beklemem gerekiyor daha birkaç gün; neyse, bugün işteyim, "pazar nöbeti".

(Başkaları da var, onların da benim gibi, iş yaptıkları yok pek, bu da alıkça bir düzen işte.) Hava kapalı, yağmur yağdı yağacak, bulutların ışığı dokunuyor gözlerime, ne yaparsın, her şey olması gerektiği gibi: üzüntülü ve ağır. İstediğin kadar bana: yaşamayı seviyorsun, de... Bugün sevmiyorum; dün geceden sonra, bugünü de görünce nasıl severim? Gene de (gel tılsımlı sözcük gel!) seviyorum elbet, ama hiç belli olmuyor bu sevgim. Kendimden de hiç hoşnut değilim bugün, Müdürün ön odasında oturuyorum, kendisi yok, hiç şaşmazdım, birden içerden çıkıp: "Ben de hiç hoşlanmıyorum sizden, işten çıkarıyorum sizi" dese bana. "Sağ olun!" derdim hemen, "Viyana'ya gidebilmem için bunu bekliyordum işte." "Öyle mi?" derdi, "şimdi hoşuma gittiniz, geri aldım sözümü!" "Yazık gidemeyeceğim Viyana'ya" deyince, "Yo gideceksiniz" derdi, "çünkü gene hoşlanmıyorum sizden işte, kovuyorum sizi." Sürer giderdi bu böylece, sonucu olmayan bir öykü olurdu.

Prag'a döneli beri, yanılmıyorsam, ilk bu gece gördüm düşümde seni. Sabaha karşıydı, kısa ama ağır, kötü geçmiş bir gecenin sonunda dalınan bir uyku. Çok bir şey anımsamıyorum: Sen sözde Prag'a gelmişsin, F. Sokağında dolaşıyoruz. Vilime'nin karşısında, rıhtımın oralarda... Senin tanıdıkların geçiyormuş karşıdan, onlara bakıyoruz, sen onlardan söz açıyorsun, Krasa(*) da varmış aralarında. (Krasa Prag'da değil, adresini sorup öğrenirim.) Sen her zamanki gibi konuşuyorsun, görünürde bir gücenikliğin yok, ben de hiç sözünü etmiyorum, kendi kendimi kargıyorum, uğursuzluğumdan söz ediyorum. Sonra bir pastaneye giriyoruz. Union'a yanılmıyorsam (yolun üstündedir ya), bizim masada bir kızla bir adam oturuyor, hiç ama hiç anımsamıyorum yüzlerini, sonra biri daha var. Dostoyevski'yi andıran biri, ama ondan daha genç, saçı sakalı kapkara, kaşları da öyle. Gücenmişliğini hiç göstermiyorsun, ama gene de belli. Bir tuhaf boyanmışsın, üzülüyorum, gözümü alamıyorum senden, beceriksiz, kötü bir boyanıştı bu, hem de çok göze çarpıyordu... Hava da sıcak olmalıydı, pudralar yanaklarından parmak parmak akmıştı. Sana doğru eğilip, niçin boyandığını sormak istiyorum, ama sen soracağımı anlar anlamaz, hemen davranıyor, "Ne var? diyorsun -dedim ya, saklayabiliyordun gücenikliğini-soramıyordum,

çekmiyordum, beni denemek için boyandığını sezinliyordum, sorayım diye bir deneme yapmıştın anlaşılan, istiyordum da sormak, ama çekiniyordum ben de. Bu üzüntülü düş ezdi bitirdi beni. Dostoyevski'ye benzeyen o adam da senin gibi davranıyordu, daha değişik belki, bir şey sorunca çok sevimli,

(*) Hans Krasa: Ezgiciydi (müzisyen). Toplama kampında ölmüştü. - Çevirenin notu.

çok nazikti, masanın üstünden bize doğru eğiliyor, açık açık karşılıklar veriyordu, soracak bir şey bulamayınca da - çok sık oluyordu bu - birden geri çekiliyor, kitabına dalıyordu, gömülüyordu saçının sakalının arasına, unutuyordu dünyayı, başta beni. Onun bu türlü davranışı beni neden sıkıyordu bilmiyorum, dayanamıyordum, durmadan - elimde olmadan - bir şeyler sormak istiyor, adamı kendime çekmeye çabalıyordum, ama olmuyordu, beceriksizliğinden ötürü yitiriyordum ilgisini.
Gene de bir küçük avuntum var bugün, onu olsun alma elimden: "Tribuna" dergisi duruyor önüm-de(*), sözünü dinlemeyip satın almadım, eniştem verdi, daha doğrusu okuduktan sonra gene ona vereceğim. N'olur, çok görme bunu. Yazılar pek ilgilendirmiyor, gene de bir ses duyuyorum, kendi sesimi! Yeryüzünün bu gürültüsü içinde bir ses duyuyorum... Bu mutluluğu alma elimden. Ne güzel yazdıklarının tümü! Nasıl oluyor bilmiyorum, gözlerimle okuyorum sözde, ama kanım nasıl etkilenebiliyor? Bütün vücudumu bir ateştir kaplıyor. Eğlenceli yanları da var: Ben ikinci topluluğa giriyorum, değil mi? Ayaklarımdaki ağırlık benden bir parça olmuş artık, özelliğimin böylesine ortaya konmasından hoşlanmıyorum pek; kuğu gibi yüzüyorsun, demişti biri bana, bu sözü hoşuma gitsin diye söylemişti üstelik. Yazılarında kendimi bir dev gibi görüyorum, kollarımı açmış duruyorum, sokmuyorum okuyucularım içeri - güç iş, hem okuyucuları oyalamak, hem de tek sözcüğünü kaçırmamak, bakışını yitirmemek? - bu çok bilmiş, doğuştan alık okuyucularının çoğu da kadın üstelik, değil mi? Durmadan çıkışıyorlar: "Moda'dan tek söz yok? Biz modayı bilmek istiyoruz...

(*) Prag'da çıkan çok önemli bir dergiydi. Milena da bu dergiye yazı gönderirdi. - Çevirenin notu.

Şimdiye dek "yalnız" Milena'nın kendisini okuduk, yeter." Oysa ben bu "yalnız'la yaşıyorum. Münchhausen'in Lafettler'i denize attığı gibi, ben de bütün yeryüzünü elime geçirmek istiyorum. Bütün yeryüzünü mü? Peki, yalan konusundaki durumum? Müdüre yalan söyleyemiyorum, değil mi? Evet, işte böyle: oturmuşum mektup yazıyorum, hava kapalı daha, yarın da mektup gelmez senden... Seninle ilgili son haber: gece gördüğüm düş.

Pazar akşamı
Bir şey geldi aklıma, her hafta yapabiliriz bunu... Nasıl oldu da daha önce düşünemedim? Ama önce pasaportumu almalıyım, bu da sanıldığı gibi kolay değil, Ottla (*) olmazsa alamam da.
Anlatayım: Bir cumartesi öğleden sonra, ekspresle buradan yola çıkar, gece ikide Viyana'da olabilirim. (Yarın tren saatlerini iyice öğreneceğim.) Sen bu arada, cuma gününden Prag'a dönüş biletimi almış olursun, bana da telgrafla bildirirsen aldığını, telgrafını almadan Prag'dan çıkamam. Beni istasyonda beklersin, birlikte geçireceğimiz dört saatimiz olur, pazar sabahı yedide trene biner dönerdim gene.
Aklıma gelen buydu işte, yalnız dört yorgun gece saatini birlikte geçirmek acıklı elbet... (Hem de nerede? F. Josef İstasyonunun oralarda bir otelde mi?) Gene de olmayacak şey değil; daha güzeli -yapar mısın bilmiyorum-

(*) Ottla: Kafka'nın kız kardeşi; önemli bir rol oynamıştır Kafka'-nın yaşamında. - Çevirenin notu.

senin beni Gmünd'de karşılaman olurdu, o zaman geceyi orada geçirirdik. Gmünd Avusturya'da değil mi? Sana pasaport gerekmezdi. Tren Gmünd'de on'da oluyor, belki daha da erken, bilmiyorum, pazar günü dönerdim ben, ekspresle (pazarları her halde yer bulmak daha kolay olur) pazar sabahı saat on birde filan, daha geç bir tren varsa onunla dönerim elbet. Ama senin oraya nasıl ve kaçta gelip döneceğini bilemiyorum.
Eh... ne dersin bu buluşa? Bütün gün seninle konuştum bunu, gene de soruyorum, ne tuhaf.
Krasa'mn adresi: Marienbad, Hotel Stern.

Pazartesi
Beklediğim karşılık telgrafta yoktu, perşembe akşamı yazdığın mektupta dokunmuşsun buna. Demek uyuyamadığım yersiz değilmiş, demek bu sabahki acıklı durumum da yersiz değilmiş. Kan geldiğini biliyor mu kocan? Büyümsememeli, belki de önemsizdir; kan değişik nedenlerden gelebilir, ama ne de olsa ürkütür insanı, adam sende demek kolay değildir. Bakıyorum, sen pek umursamıyorsun, sevinçli, dayanıklı yaşamını sürdürüyorsun gene, gözünü kırpmadan sesleniyor gibisin bana: "Gel bakalım, gel uzatma! Oluyor istediğin, ama ben burada ne olurum? Onu düşündüğün yok anlaşılan; biliyorum, biliyorum emekleyen bir çocuk değilsin, ne yaptığını bilen birisin, benim burda, Prag'da eli kolu bağlı durmamı da sen istiyorsun, ama gözlerimin önünde eriyip gidiyorsun Viyana cehenneminde, bunu da sen istiyorsun. Yemek yemek gereksinmiyor, öyle mi? Ama bana gereksiniyor değil mi? Öyle olsun! Bunda da sen haklı ol! Göndermeyeceğim parayı, yazık, bugün eve gidip bütün parayı mutfaktaki sobaya atacağım işte.
Koptuk birbirimizden, Milena, bana öyle geliyor... Tek yerde birleşiyoruz daha: burada olsan ve yüzün alabildiğine benimkine yakın olsa. Birleştiğimiz bir yer daha var: "rahat ölme" isteği! Ama bu istek çocuklarda bile vardır; okuldayken matematik dersinde hep duymuşumdur bunu: Öğretmen defterinde adımı ararken korku içinde gerçeği, bilgisizliğimin gerçeğini anlar, korkudan yarı düşlü bir durumda neler istemezdim: Kimseye görünmeden kalksam, sıraların arasından geçebilsem, derdim; matematikteki tüy gibi hafifliğimle öğretmenin önünden uçuversem, bir kolayını bulup süzülüversem kapıdan... Dışarı çıkınca toparlan-sam, dışarının güzel havasıyla özgürlüğüme kavuşsam, sınıftaki o gergin, o kötü havadan -dünyanın hiçbir yerinde olmadığını sandığım o havadan - böylece kur-tarsam kendimi! Elbette, bu "rahat" olurdu, işime gelirdi. Ama böyle olmazdı ki; çağrılırdım, bir ödev verilirdi, bu ödevi çözmek için logaritma defterine başvurmalıydım, almamıştım yanıma, bir yalan atardım, sıramda derdim (öğretmen bana kendisininkini verecek diye umutlanırdım), ama git defterini getir, denirdi, yerime döner, yapmacıktan bir korkuyla (okulda yapmacığa hiç başvurmadım) defterin

olmadığını görürdüm, öğretmen (geçenlerde yolana rastladım ona) notumu kırar, üstelik, bilmiyorum neden, "Timsah" derdi bana. Notumu kırmakta haklıydı, bir not atmak gerekiyordu elbet, gene de haksızlık edilmişti. (Evet, yalan söylememiştim ama kimse kanıtlayamazdı tersini, o halde haklıydım.) Ben yalnız bilgisizliğimi örtmek istemiştim. Bütün bunlar "rahatlık" işte, öyle zaman olur ki, odada yalnızken bile "yok oluverir" insan, bunun nedenleri çoktur, kişi yaşarken bile ölebilir." (*)

Pazartesi, daha sonra

Bir sürü dosya getirdiler şimdi. Bu uykusuz kafayla niye çalışıyorum, sanki. Kime? Mutfaktaki sobaya!

Bir de ozan geldi, ötekisi, hani şu tahta oymaları yapan, gravürcü; gitmiyor, yerinde de duramıyor, içini bana dökmek istiyor, görüyor da sabırsızlandığımı, elimin niye titrediğini de görüyor mektubu yazarken, başımı önüme eğmişim, ama gitmiyor, canlı, sevimli, mutlu, mutsuz, olağanüstü biri... Ama şimdi çekemem onu.

Senin ağzından kan geldi, öyle mi?

Biliyor musun, durmadan aynı şeyleri yazıyoruz! Hasta mısın, diye soruyorum, bakıyorum sen de hastalığımı sormuşsun, ölmek istiyorum, diyorum, sen de istiyorsun, önünde hıçkırarak ağlamak istiyorum küçük bir çocuk gibi, sen de benim önümde küçük bir kız gibi ağlamak isteği gösteriyorsun. Bir kez, bin kez ve hiç durmadan tek isteğim: yanında olmak, bakıyorum senin de isteğin bu. Yeter, yeter! _____

F.

(*) Sayfalarının üstüne bu mektubun, şu satırları yazılmıştır: "Gevezelik ediyorum, "her şeye rağmen" mutluyum yanında." - Çevirenin notu.

Pazartesi, öğleden sonra

Sabahki mektubumda dediklerimden daha çoğunu söylemedim dersem, yalan olur... Seninle konuştuğum gibi, kimseyle rahat konuşamam, kimse senin kadar benden yana olmadı da ondan, kimse senin kadar iyi niyetli ve her şeyi kavramış değil de ondan, evet "her şeye rağmen!" (Bu "her şeye rağmen"den ayırman gerekir.)

Maktuplarının içinde en güzelleri (çok önemli bu, çünkü mektupların bir bütün olarak, - hemen her tümcesi- güzel, yaşamımda bana verilen en güzel şey bu mektuplar)

"korkumu" haklı gördüklerin, haklı görüp savunmaya çalıştıkların, korkmamam gerektiğine beni inandırdıkların. Korkuyu savunurken "rüşvet" almış bir avukatın durumuna düşüyorum kimi zaman, ama için için de hak veriyorum anlaşılan, evet korku demek, ben demek, belki de en iyi yanım bu, kim bilir? En iyi yanım bu olunca, sen de ister istemez bu yanımı seviyorsun! Yoksa bende sevilmeye değer başka ne olabilir? Ama bu yanım sevimlidir, bilirim.
İçimdeki o korku ile cumartesiyi nasıl olur da "i-yi" geçirebileceğimi sorarsan, anlatması güç olmaz. Seni sevdiğime göre (evet, seviyorum seni, anlayışı kıt kız, için rahat etti mi? Koca deniz, dibindeki küçücük taşı nasıl severse, benim de sevgim öylesine yığılıyor üstüne. Tanrı isterse, o küçük taş ben olurum bir gün), yeryüzünü de seviyorum demektir, sol omzunu da, hayır sağ omzundu önce, canım isteyince öperim de onu (aç biraz omzunu, n'olur?) sol omzun sonra gelir; sonra ormanda üstümdeki yüzün, gene ormanda akımdaki yüzün ve çıplak göğsünde dinlenen başım. "Biz tek insan olduk bile" demekte haklısın, korkmuyorum da bundan ötürü, tersine, bu benim tek mutluluğum, tek böbürlendiğim şey, yalnız olmana da yüklemiyorum bunu.
Gün ışığında kavuşulan yaşam ile "yatakta geçen o yarım saat" arasında bir uçurum var biliyorum, "erkek işi" diye adlandırmıştın bir kez, hem de tiksinerek... Ben de kurtulmuş değilim bundan, ama kurtulmak istemiyorum belki de. Olanlar gece olmuştu orada, geceyle ilintisi olan bir şeydi, oysa ben gün ışığında kavuştuğum yaşamı tutuyorum elimde, baştan kavuşmak için geceyi mi aşmam gerekiyor? Elde edilmiş bir şey baştan elde edilebilinir mi? Yitirmek olmaz mı bu? Dünyam bu benim. Şimdi tılsımlı bir nesneyi elde etmek için, el çabukluğu ile, Binbir Gece Masallarını yaşayacağım diye geceyle ilintisi olan yöne mi döneyim? Hayır olmaz. Bundan korkarım işte.
Her gün açık gözle düşlediğim şeyi, çabucak, soluk soluğa, baş dönmeleri için, umutsuz, acınacak bir durumda ve bir anda elde etmek, güzel mi? ("Belki" çocuklar başka türlü doğmaz, "belki" çocuk dediğimiz de bir çeşit tılsımdır, kim bilir? Geçelim şimdi bunu.) Sana borçluyum bunu Milena, onun için yanında çok rahat ve çok rahatsızım, onun için yanında çok çekingen ve çok özgürüm; bunu anladıktan sonradır ki, bütün öteki yaşamıma boş verdim. Gözlerime bak!

Şu son satırlara delice bir şey katmak isterdim (çılgınca bir kıskançlık) ama sevin, korkma, yendim bu isteğimi.

Pazartesi, akşam
Geç vakit yazıyorum bunları, sıkıntılı bir gündü bugün. Yarın gelmez mektup senden, cumartesi günü yazdığını aldım, pazar günü yazdığım öbür gün alabilirim ancak, mektubunun etkileyemeyeceği bir gün geçecek demektir. Mektupların ne türlü gözümü kamaştırıyor, bilemezsin Milena. Ama bir haftadır -belki daha da çok- bir şeyler sezinliyorum, bir şeyler oldu... Ya birdenbire oldu ya da yavaş yavaş, Ya önemli ya da değil, belirli belirsiz oldu bir şeyler, bir şey var Milena, yanılamam, duyuyorum bunu. Tümünde var, ayrıntılarda da sezinliyorum, örneğin; mektupların anılarla dolu (hem de önemli anılarla), sorularıma karşılık veriyorsun, gene tümüne değil belki; üzüntülüsün, nedenini bilmeden üzüntülüsün, durup dururken İsviçre'ye göndermeye kalkışıyorsun beni, buluşmamızı istiyorsun birdenbire. (Oysa, buraya gelme, dediğimde, boyun eğmiştin bu dileğime hemen; Viyana'da buluşmayı da uygun görmemiştin; dinlenmeye gitmeden önce buluşmamayı isteyen sendin, değil mi? Ama şimdi, iki üç mektuptur bu telaş neden? Sevinmeliyim, sevinemiyorum, bir kuşku, bir korku gizli mektuplarında... Benden yana mı, yoksa bana karşı mı bu korku? Bilmiyorum. Ama bu telaşta, bu birdenbire ortaya çıkan buluşma isteğinde bir şeylerden ürkme var, ne dersen de. Seviniyorum buluşmamızı kolaylaştıracak bir yol bulduğuma, senin de aklın yattı buna, değil mi? Viyana'dan dışarda geçirmek istemezsen geceyi, birkaç saati gözden çıkarır, gene de buluşabiliriz. Pazar sabahı yedide kalkan ekspresle Gmünd'e gelirsin -Viyana'dan ayrılırken benim yaptığım gibi- onda Gmünd'de olursun, ben daha önce gelmiş olacağım, akşam dört buçukta döneceğime göre, altı saat birlikte oluruz demektir. Son akşam treniyle dönersin, saat on bir kırk beşte Viyana'da olabilirsin, küçük bir pazar gezintisi!)
Sıkıntım bundan ötürü, rahat değilim, daha doğrusu rahatsız değilim; işte böylesine güçlüsün Milena. Susarak bir şeyler gizlediğin, gizlemek zorunda kaldığın, ya da bilmeden gizlediğin için rahatsızlığım artacak yerde artmıyor da, yalnız sıkıntılı olmakla kalıyorum, sana olan güvenim böylesine büyük, anla, hem de güzelliğini

unutarak. Milena, bir şey gizliyorsa, diyorum, gizlenmesi gerekiyor da ondan gizliyor, suçlu bulmuyorum seni.
Bu kuşku karşısında rahat kalabilmemin, olağanüstü başka bir nedeni daha var. Bir özelliğin var -yanılmıyorsam doğuştan böylesin, her yerde görül-müyorsa etkisi, suç sende değil- kimsede olmayan bir şey, sende gördüm yalnız, gene de akıl erdiremiyorum: kimseyi üzmeme özelliği. Acıma duygusundan ötürü değil bu, üzmek elinden gelmez de ondan. Akılların alamayacağı kadar güzel bir şey bu, akşama dek bunu düşündüm, bunu inceledim, ama şimdi uzun uzun yazmaya çekmiyorum; sana sarılma isteğimi hoş göstermek için belki de bütün bunlar, kim bilir?
Yatmalıyım artık. Sen ne yapıyorsun, şimdi, şu saatte? Pazartesi, saat gecenin on birinde?
F.

Salı
İnsanları tanıma gücün ne az, Milena! Hep söylerdim ya. Peki, Elze hastalandı, hastalanabilir elbet, bunun için de Viyana'ya gitmek zorunda kalır insan belki, ama yaşlı Klara Teyze'nin ağırlaşması (hastalanması?) Her şey bir yana, müdürün yanına girip Klara Teyze'nin sözünü edebilir miyim gülmeden? Başarabileceğimi alıyor mu akim? (Bak, bu konuda insanları tanıma gücün fena değil, her Yahudinin Klara adında bir teyzesi olacağını biliyorsun, ne var ki, benimki çoktan öldü.) Olacak şey değil bu. İyi ki, buna başvurmak zorunda değiliz artık. Bırak ölsün, hem yalnız değilmiş, Oskar yanındaymış! Sahi, kim bu Oskar? Klara Teyze'yi anladım, ama Oskar kim? Neyse, Klara Teyze'nin, yanındaymış ya, iyi... Bari o da hastalanmasa, miras avcısı Oskar!(*)
Geldi bir mektup ama, böylesiymiş, ne çıkar? Akşamki mektuplarına sözüm yok; dediğim gibi, bu rahat - rahatsızlığım onlarla da geçmiyor, yerleşti bir kez. İyi olacak seni görmem. Yarın ya da öbür gün telgrafı çekerim sana (Ottla bugün pasaport işini yola koyacak.) Bu cumartesiye gelebilirim bile, belli olmaz (ama, Viyana olamaz bu hafta, geç kaldım, dönüş biletimin önceden alınması gerekir de ondan), sen de gelip gelemeyeceğini telgrafla bildirirsin. Telgrafı vaktinde alabilesin

(*) Anlaşılan Milena böyle bir telgraf çekmek istemiş. - Çevirenin notu.

diye, gece de olsa giderim postaya. Şöyle yapacağım demek ki: "Olamıyor" diye yazarsam, bu hafta gelemeyeceğimi anlarsın, Bu telgrafa senden karşılık beklemem o zaman, mektupla anlaşırız gene. (Önümüzdeki ay içinde nasıl buluşacağımız, senin iznini nerede geçireceğine bağlı... Anlaşılan daha uzaklara gideceksin, öyle olursa, bir ay göremeyeceğiz birbirimizi, ne yapalım.) Bir de bakarsın ki, "Cumartesiye Gmünd'deyim" diye bir telgraf çekerim. O zaman senden, ya: "Gelemiyorum", ya da "Cumartesiye oradayım", ya da "Pazara oradayım" diye bir karşılık beklerim. Bu iki son durum karşısında telgraf karşılığı istemez artık. (Hayır, çektiğin telgrafın elime geçtiğini bilmen için, ben sana gene bir telgraf çekerim.) Gmünd'de buluşmak için yola çıkıyoruz. Milena, cumartesiye ya da pazara görüyoruz birbirimizi! Söylemesi ne kolay, değil mi?
İki saatim gitti, mektubu, bırakmak zorunda kaldım. Otto Pick(*) gelmişti. Yorgunum. Ne zaman görüyorum seni? Yarım saat içinde üç kez bile duyamıyorum adını, ne kötü. Nerdesin? Yola mı çıktın? Kulübenin olduğu köye mi gidiyorsun? Ben de yoldayım, uzun bir yolculuk bu. Sakın üzme kendini bundan ötürü, yalvarırım, ne de olsa yolda sayılırız artık, daha olmazsa kaçıp gider insan. (Devinmeye kalıyor iş.)

(*) Prag'h bir ozan. "Prag Basını" adlı gazetenin sahibi ve Kafka'-nın eski bir arkadaşı. - Çevirenin notu.

Salı
Doktor nerede? Baştan sona okuyorum mektubu, doktorun sözünü bulurum diye, ama bulamıyorum. Nerede o? Uyuyamıyorum; uykusuzluğum bundan demek istemiyorum, çünkü yalnız ezgiden yoksun olanlara uyumayı sağlarmış üzüntü; gene de uyuyamıyorum ben. Viyana yolculuğundan bu yana çok mu zaman geçti? Çok mu övdüm mutluluğumu? Sütle tereyağ değil de sen mi gerekiyorsun bana? Nedenlerin hiçbiri bunlar değildir belki, ama, güzel geçmiyor günlerim. Üç gündür tek başına oturmanın mutluluğunu da yitirdim, bizimkilerin yanına taşındım gene. (Onun için çabuk geçti elime telgrafın.) Tek başıma oturmak değildi

beni mutlu kılan belki, yalnız o değildi, elimin altında iki evimin olması önemliydi: Birinde günü, ötekinde, daha uzak olanında akşamı ve geceyi geçirmek. Anlayabiliyor musun? Ben anlamıyorum, ama böyle işte.
Ah, odandaki o dolap! İlk çekişmemiz onun yüzünden olacak, biliyorum. Ben: "Atalım şunu diyeceğim, sen: "Hayır" diyeceksin. Ben: "Ya o, ya ben" diyeceğim, sen: "Benziyorsunuz birbirinize, ama ben dolabı isterim" diyeceksin. "Peki" diyeceğim, ağır ağır basamakları (hangi basamakları dersin?) ineceğim. -Tuna'yı boylamadımsa, daha yaşıyorum demektir! Sevmiyor da değilim dolabını, ama giyme her gün p giysiyi. Eskiteceksin, bana bir şey kalmayacak.
Demek çıkıyorsun yolculuğa, ama vizeni alamamışsın daha. "Gel" dediğimde gelemeyeceksin anlaşılan, bu güveni de yitirdim böylece. Bir de uyuyayım istiyorsun. Ya doktor? Nerede o? Yok ortalarda gene.
Kongre için özel bir pul çıkarmışlar, bende var sanıyordum. Ama bugün "Kongre pullan" diye bayağı pul getirdiler, üstlerine kongre damgası vurulmuş, o kadar; bu damgadan ötürü de epey pahalı, delikanlının anlayacağını sanmıyorum. Bir tane koyacağım her mektuba, pahalılığından ötürü hem her gün teşekkürünü duyayım diye!
Gördün mü işte, kalem ucun bitmiş! Neden Viyana'daki vaktimizi daha iyi geçirmedik? Sözgelişi, neden hep o kâğıtçıda kalmadık? Ne güzeldi orası, biz ne türlü yakındık birbirimize.
Alıkça ettiğim şakaları anlatma sakın dolaba. Odanda duran her şeyi seviyorum, çılgın gibi. bil bunu.
Doktor ne oluyor?
O pul toplayan delikanlıyı çok sık mı görüyorsun?
Kurnazca sorulmuş bir soru değil, öyle görünüyorsa da. Uyumayınca insan, ne sorduğunu bilmeden sorar. Durmadan sormak gelir insanın içinden, uyuya-mamak demek, bir şeyler öğrenmek demektir, zaten; sorulara karşılık bulunsa kaçar mı kişinin uykusu?
İpe sapa gelmeyen bu sözler ne saçma, değil mi? Alabildin mi pasaportunu?

Salı
Cuma günü yazdığın bir mektup geldi; perşembe günü yazdınsa sorun yok, yolda yitirilmiş olmasın da.
Benim için yazdıkların korkunç bilgiççe şeyler, bir şey ekleyecek değilim onlara, dokunmayacağım, olduğu gibi kalsın. Bir yerine dokunmak istiyorum yalnız, senin söylediğinden daha açık söylemek için: Mutluluğum surdadır benim! Bütün insanlar - önemli bulduklarım başta gelir elbet - iyidir bence, kafamla, yüreğimle inanırım iyi olduklarına... (Biri girdi içeri, korktu beni görünce, boşluğa dalmış bu konuyu yansıtan bir yüzle oturmuşum da...) Ama bedenimi inandıramam nedense, gerektiği zaman bütün insanların iyi olabileceklerine inandıramam bedenimi, ürker, siner, bu korkusundan kurtulmak için bir denemeye girişmektense saklanacak delik arar.
Mektup yırtmaya başladım gene, dün gece yırttım bir tane. Benim yüzümden çok mutsuzsun öyle mi? (Başka şeylerin de payı olmalı bunda, birbirini etkiler her şey.) Çekinme, giderek daha açık söyle, birden olmaz elbet.
Dün doktora gittim. Umduğum çıkmadı, doktor da terazi de iyileşmiş bulmadı beni, ama kötüleşmiş de bulmadılar. Hemen gitmeliymişim buradan, Güney İsviçre'yi salık verdi, durumu anlatınca aklı yattı, ben bir şey demeden, Avusturya'da iki sanatoryum adı verdi: Dr. Frankfurter'in yönettiği Grimmenstein'dakiy-le, Wiener Wald Sanatoryumunu; posta durumlarını söyleyemedi. Sen öğrenebilir misin? Bir eczaneden, ya da bir doktordan? Telefon defterinden de bilgi edinebilirsin, ama acelesi yok. Gideceğim de belli değil zaten. Yalnız ciğer hastalarını alan yerlerdir buraları, gece gündüz öksüren, durmadan ateşi çıkan büyük yapılar. Eti zorla yedirirler insana, zorla iğne yaparlar, karşı koyacak olsan, cellat kılıklı adamlara tutturup gene de yaparlar iğneyi, sakalını sıvazlayan Yahudi doktorlar da ses çıkarmadan bakarlar, acımazlar, ne Yahudiye, ne Hıristiyana.
Son mektuplarının birinde (yeniden okumayı göze alamıyorum bu mektuplarını, şöyle bir okuduğum için iyi anlamamış olabilirim, öyle sanıyorum) işin bitmeye yüz tuttuğunu yazıyorsun. Gerçek mi bu? Yoksa geçici bir üzüntünün payı mı ağır basıyor?
Bir daha okudum mektubunu, "korkunç" sözünü geri alıyorum, ne de olsa kimi yerini eksik, kimi yerini de çok yazmışsın; öyleyse mektubun yalnız "bilgiççe"

yazılmış. Güçtür yaşayanlara hortlaklarla "köşekapma-ca" oynamak.
Blei'la (*) birlikteydin, demek. Ne âlemde o? Anlıyorum saçma buluşunu, iki yön arasmda bocalanır, haklısın! Çünkü güzel yanı vardır, yalnız, aşağı yukarı elli bin kilometre ötede olur da gelmemek için direnirse... Hele Salzburg'un çanları da çalmaya başlayınca bin kilometre daha öteye kaçar... ne olur ne olmaz diye!

(*) Franz Blei: Romana. - Çevirenin notu.

Çarşamba
Casanova'nın zindandan nasıl kaçtığını bilir misin? Bilirsin elbet. Ama zindandaki yaşamın korkunçluğu, üstünkörü anlatılmıştır öyküde: Venedik'in yukarlarında bir yerde, karanlık, ıssız bir zindan... Daracık bir kerevetin üstüne tünemiştir Casanova, dizlerine çıkacak su nerdeyse, çıkıyor da kimi vakit, ama en korkuncu: Koca koca fareler, bütün gece bağrışarak gidip gelirler, kemirirler, koparırlar, bir şeyler çekerler... Ya sabırsızlıkları? İnsanın güçsüz kalıp kerevetten düşmesini bekleyişleri? (Yaşamak için girişilen ekmek kavgasıdır bu, yanılmıyorsam.) Mektubunda anlattıkların buna benziyor işte. Korkunç, anlaşılması da güç biraz, üstelik elle tutulacak kadar yakın ve uzak, kişinin kendi geçmişi gibi. Yüksek bir yere tünemişim ben de, sırtım acıyor, ayaklarım uyuşmuş beklemekten, bir yandan da korku. Yapacak başka şey olmayınca, ister istemez o büyük, o kara fareleri seyreder insan, gözleri kamaşır karanlığın içinde; öyle bir an gelir ki, bilemezsin artık: tünediğin yerde misin daha, yoksa düşüp hapı yutmuş musun?! Yapma, anlatma böyle şeyler, kalk gel buraya, ne demek bütün bunlar? Gel buraya. "Hayvancıklar" senin olsun, ama bir şartla: yanıma sokma onları. (*)
(*) Mektubun sol yanında yapılan bir çıkıntıda: "Her şeye rağmen deyimi bu mektuba gerekirdi işte, deyimin kendi de güzel, değil mi? "Rağmen"de bir çatışma, bir yaşam var, oysa "her şey"de bir yok oluş.
Doktorun sözü edilmeyecek mi artık? Oysa, doktora gideceğine söz vermiştin, tutarsın da sözünü. Kan gelmiyor diye mi gitmiyorsun? Beni örnek alma, benimle ölçülemeyecek kadar sağlamsın sen; ben hep bavulunu

taşıyacak "bay" olarak kalacağım (sınıf ayrılığı anlaşılmasın sakın, önce bay hamalı çağırır, bavulun taşınmasını "bay" rica eder, çünkü bavulunu taşımaya gücü yetmez de ondan... Geçenlerde -geçenlerde! - bavulumu taşıyan hamal, ben hiç sesimi çıkarmadan söze başlamıştı, beni avutmak için olacaktı anlaşılan; ben onun akıl erdiremediği işleri görürmüşüm, ama bavul taşımak da onun işiymiş, hem de ona hiç de ağır gelmiyormuş, falan filan; benim de kafamdan buna benzer şeyler geçiyordu, ama dilim varıp söyleyemezdim elbet.) Ne diyordum? İkimizin durumunda yok benzerlik; bende nasıl başladığım düşünmekten de alamıyorum kendimi, düşündükçe üzülüyor, doktora gitmem gerektiğini bir kez daha anlıyorum. Üç yıl önceydi, hiç ciğer hastalığı çekmemiştim, hiçbir şey yormazdı beni, saatlerce yürüyebilirdim, yorgunluğun sınırına yaklaştığımı bile anımsamıyorum o günler (ama daldırdım mıydı kendimi düşünülere -o günlerde- hemen yoruluyordum), sonra birdenbire, ağustosta bir gün - tam yaz ortası yani, sıcak, güzel, kafamdan başka her şey olması gerektiği gibiydi- kırmızı tükürdüm, özel yüzme havuzundaydım. Tuhafıma gitti, ilginç de bulmuştum, bir süre baktığımı anımsıyorum, sonra unutuvermiştim. Derken sık sık olmaya başladı, ne vakit tükürecek olsam, kırmızı tükürüyordum artık, elimdeydi sanki. İlgi çekici bir yanı kalmamıştı, bayatlamıştı, önem de vermiyordum. Gitmiş olsaydım doktora? Ama belli olmaz, belki sonu gene bu olurdu - ne var ki, ağzımdan kan geldiğini bilmiyordu kimse, ben bile bilmiyordum, meraklanıp üzülen de yoktu. Ama bugün senin için üzülen biri var, Milena, yalvarırım, doktora git.

Kocanın bana yazmak isteyişi tuhafıma gitti. Dövecek mi beni, boğacak mı? Anlamıyorum, gerçekten anlamıyorum. İnanıyorum senin dediklerine, ama getiremiyorum gözümün önüne, elimde değil! Onun için de ilgilenemiyorum, çok daha sonraları olacak bir olaymış gibi alıyorum: Hani sen burda olursun da, bana "Dinle, bak" dersin, "Viyana'da gürültü koptu." İkimiz pencereden bakardık, telaşlanmamız için de en küçük bir neden olmazdı elbet.

Yalnız şu var: Gelecekten söz açarken, benim Yahudi olduğumu unutuyorsun zaman zaman. Tehlikelidir Yahudi ırkı, senin ayaklarına kapanmış olsa bile.

Çarşamba
"Bir gereksinme duymadan çıkmazsın yola sen." diyorsun mektubunda, geçiyorum, durmak istemiyorum bunun üstünde, önemi kalmadı artık, acıtıyor da biraz, gene de haksız değilsin pek, cumartesi akşamki mektupla pazar sabahki böylesine umutsuz olur muydu yoksa? Hem sonra, cumartesiye kavuşuyoruz birbirimize belki de. (Üç telgrafın ilkini pazartesi sabahı daha almamışa benzersin, üçüncü telgrafı vaktinde alsan bari.)
Babanın yazdıklarına üzülmeni şöyle yorumluyorum ancak: Uzun zamandır sürüp gelen bu üzücü ilişki, her yeni açıklamada seni yeniden üzecek. Yoksa mektupta yeni bir şey yok. Ben ki, babanın başka mektubunu görmüş değilim, bana bile yeni bir şey söylemiyor. Candan yazılmış, zorbaca biraz da, zorba olması gerektiğine inanıldığı için öyle yazılmış, belki de yüreğe başka türlü seslenilmez. Attığı imzaya hiç önem verme, zorbanın bir gösterisi o; "yazık" ve "çok üzülüyorum" gibi sözler var ki bir yerinde, her şeyi hoş gösteriyor.
Seni anlamamış olması üzmüştür seni belki, ona ne yazdığını bilmiyorum: ama unutma ki, aranızda bir anlaşmazlık var zaten, o sana yardıma koşmayı "doğal" buluyor, sense "hiç doğal olmayan" bir direnme tutturmuşsun.
Şimdi de ona ne yazacağını bilmiyorsun. Daha doğrusu, ne karşılık vereceğini biliyordun, bulmuşsun vereceğin karşılığı, öyle yazıyorsun bana. Tuhaf biraz. Babana yazdıktan sonra bana sorsaydın, "Bil bakalım" deseydin, "ne yazdım?" Gözümü kırpmadan bilirdim verdiğin karşılığı.
Kocanla benim aramda bir ayrım göremez baban elbet. Avrupalı zencileri yüzlerinden nasıl ayıra-mazlarsa bizi de öyle ayıramazlar; bu konuda kesin bir şey söyleyemeyeceğine göre, neden sözünü ettin öyleyse? Sonra neden yalana başvurulsun? Gözü senden başka şey görmeyen biri, merakla, yürek çarpıntıları içinde yaşamanı gözlerken, babanın dediklerini duysa şu karşılığı verirdi, sen de bunu yazmalısın ona yanılmıyorsam. "Bütün 'salık' verdiğiniz, bütün 'belirli koşullar' gereksizdir. Milena kendi yaşamını yaşıyor, başka türlü yaşamak elinde değildir. Sevinç dolu bir yaşam değil belki, ama 'dingin ve esenli'. Sanatoryumda daha iyisi olamaz. Milena'nın tek dileği: bunu anlamanız, başka dileği yok sizden, düzen sağlamaktan da vazgeçin; yalnız, kaçmayın ondan,

açın yüreğinizi, iki eş değerde insan gibi konuşun karşılıklı, tartışın. Göreceksiniz ki, hafifleyecek 'üzüntüsü', 'acımanız' da gerekmeyecek artık."
Babana vereceğin karşılık, doğum gününe rastlıyorsa ne olur? Doğum gününden korkmaya başladım dersem, inanır mısın? Cumartesi bulup buluşamayacağımızı, 10 Ağustostan önce telgrafla kuzum.
Ne iyi olurdu cumartesiye ya da hiç değilse pazara olabilsen Gmünd'de!
Çok gereksiniyor gelmen, inan. Buluşmamızdan önce bu eline geçecek son mektubum demektir. Bir aydır hiçbir işe yaramayan gözlerim seni görecek! (Mektup okumayı, ya da pencereden bakmayı saymıyorum.)
Çevirin, Almanca aslından daha iyi olmuş; çöküntüler, boşluklar duruyor daha, bataklığa batmış gibi yürüyor kişi, ayağını çekip kurtarmak öylesine zor ki, "Tribuna" okuyucularından biri geçenlerde bana, "Akıl hastanesinde çok inceleme yapmışsınız" dedi. "E-vet, kendiminkinde" dedim. Pek hoşuna gitti "kendi akıl hastanem" deyişim, bu buluşumdan ötürü de övdü beni! (Çeviride üç dört küçük yeri yanlış yorumlamışsın.)

Çarşamba, gece
Şimdi ona doğru yazıhaneye uğradım, gelmiş telgrafın, inanamadım gözlerime, ama tamam, benimkine karşılık işte: 4.8. günlü, sabah saat on birde çekilmiş. Akşam yedide gelmiş, sekiz saat sürmüş ancak, Telgrafın verdiği avuntulardan biri de, hiç değilse yerce yakınız birbirimize, yirmi dört saat içinde alabiliyorum karşılığını. Bu karşılık her seferinde de "Gelemiyorum" olmayacak ya! Gene de umudumu kesmiş değilim: Geceyi Viyana dışında geçirmeden de buluşuruz demiştim, almamış olacaksın o mektubu daha, ama bunu kendiliğinden de çıkarabilirsin. Çıkma izni yalnız bir ay için veriliyor (sen de dinlenmeye gideceksin bu arada), bu küçük umuda bel bağlayıp alayım mı bu izni, diyorum? Bilmiyorum ki, dönüş biletimi de peylemem gerekir.
Ama gereksinmeyecek, öyle anlaşılıyor, çok kesin telgrafın, çok önemli nedenlerin olmalı gelmemen için. Üzülmeye değmez, ne yapalım! Buluşmamızın ne denli kolay olduğunu anladıktan sonradır ki, önüne geçilmez bir istek oldu seni "hemen" bir ay sonra görmek isteğim. Senin

elindeydi bu buluşmayı gerçekleştirmek (yanlış anlama, suçlamıyorum seni, gelemediğin için gelmiyorsun biliyorum), sen istemiştin, istemeyen de gene sensin, bu konuda hiç söz etmemem gerekir; yalnız şu var: Beni sana getirecek bir yol bulmuştum, karanlıktan aydınlığa kavuşacaktım. Bu yolu umutla, sevinçle kazmış, kendimden de bir şeyler katmıştım. Beni sana getirecek bu yola çıkmak üzereyken "gelmiyorum" sözüne çarpıyorum şimdi, sendeliyorum elbet. Bir çırpıda yüreğimle açtığım bu yolu kapatmak, ağır ağır dönmek, vazgeçmek zor geliyor biraz, elbet yüreğim sızlar. Gene de - sözünü edebildiğime göre- o kadar zor gelmedi anlaşılan. Çok bilmiş bir köstebek gibi yeni yollar açarım gerekirse, ne yapalım!
Öyle sanıyorum ki, buluşmamızın önemine dünkü mektubumda dokunmuştum. Çok gerekiyordu seni görmem Milena, onun için çok üzüldüm alınca telgrafını; ama belki öbür günkü mektubunda bir avuntu vardır (*).
Çok sert iki tümce var bugünkü mektubunda. "Sen gelmezsin elbet, çünkü sen gelmeyi, sana gerektiği zamana bırakırsın" diyorsun birincisinde. Gerçek payı yok değil bunda, ama yüzdeyüz doğru değil; ikinci tümce şu: "Hoşça kal, Franku" diyor, şunu ekliyorsun: "Uydurma telgrafı çekmenin anlamı kalmadı artık, çekmeyeceğim." Gene de çektin o telgrafı, neden? "Hoş kal Franku" demen kadar yersiz bir şey olamaz! Bu iki tümceyi geri alabilir misin Milena? Birinci tümcenin yarısına göz yumayım, ama ikincisini istemiyorum, olduğu gibi al onu.
Babanın mektubunu unuttum bu sabah sana göndermeye, özür dilerim. Meğer bu sana, üç yıldır yazdığı ilk mektupmuş! Şimdi gördüm, üzüntünü daha iyi anlıyorum. Ama senin babana yazdığın mektupta da çok yeni haberler var ki, bu karşılığı aldın, değil mi?
Üçüncü bir tümce daha var ki mektubunda, o büsbütün bana karşıt. Mideyi bozan şekerlerden söz ettiğin tümce.
(*) Mektubun sol yanma yapılan bir çıkıntıda: "Neden karşıt olayım izinli gitmene? Böyle bir şeyi nasıl düşünebilirsin?"

Perşembe
Ne zamandır korkusunu duyduğum mektupsuz günüm, bugünmüş meğer, hem de hiç beklemediğim bir zamanda. Pazartesi

günkü mektubun gerçekten önemliymiş ki, ertesi günü yazamadın. Neyse bir dayanağım var elimde: telgrafın.
Cuma
Kendimi sana beğendirecek bir güç gösterisi yapıp, önce dosyayı gözden geçirecek, sonra yazacaktım sana; ama olmadı, odam boş, bana aldırdıkları yok, "a-damı rahat bırakın" diyorlar sanki. "Derdi başından aşmış, görmüyor musunuz, gırtlağına bir şey tıkanmış gibi." Dosyayı bir yana ittim, sana geldim, eğildim mektubun üstüne, o gün ormanda olduğu gibi.
Bugün mektup gelmedi senden, ama kaygılanmıyorum, yalvarırım Milena, beni ters anlama, senin için hiç kuşkulanmış değilim, öyle görünüyorsa da -çoğunlukla öyle görünüyor, haklısın- bunu güçsüzlüğüme, yüreğimin şımarıklığına ver; bu yürek kimin için attığını biliyor da üstelik, ama yüce kişilerin de güçsüz durumları olmuş; Yanılmıyorsam Herakles bile bir kez bayılmış. Senin önünde dişlerim kenetli, gündüzleri bile görebildiğim gözlerinin önünde her şeye boyun eğerim: Yokluğuna, üzüntüye, sıkıntıya, mektupsuzluğa, her şeye.
Mutluyum Milena, beni ne türlü mutlu kıldığım busen! Partiden biri gelmişti; şaşma, ben de partilerden birindeyim. Adam tedirgin etti beni, kızmasına kızdım, ama öylesine iyi, sevimli, şişman; üstelik Almanların o doğru yüzlülerinden; şakadan anlayan, hoş biri, ama sana yazmaktan alıkoymuştu ya beni, hoş göremiyordum. Öteki bölümleri görmek istedi, tam odadan çıkarken -sabrım tükenmiş olacak ki,- odacı mektubunu getirdi, merdivende açtım, gözlerime inanamadım, içinden bir de fotoğrafın çıkmaz mı? İnanılmayacak, doyumsuz bir mektup bu, hiç bitmeyecek gibi güzel bir şey; ama resmin, acınacak bir resim, gözyaşları, yürek çarpıntıları içinde bakılabilir bu resme, başka türlü bakılamaz.
Genç bir yabancı oturuyor karşımda. Yukarıda yazdıklarıma son vermek için: Bak Milena, yüreğimde sen olduktan sonra her şeye göğüs gerebilirim; mektup almadığım günler korkunç diye yazdığıma bakma, doğru değil pek, zor geliyor, güç oluyor öyle günler, ağır geliyor, su alan bir kayık gibi, battı batacak, gene de yüzüyor senin sularında. Yalnız bir şeye göğüs geremem, senin yardımın olmadan bir şeyle başa çıkamam: "korku"yla; bu konuda alabildiğine güçsüzüm, enezim, incelemeye bile yetmiyor gücüm, batıvereceğim dibe.

Jarmila için söylediklerin bir çeşit acınma duygusundan... yüreğin bir ara ele veriyor beni, onun için böyle düşünüyorsun. İki kişi mi sayılırız bu konuda? Ya benim korkum? Kendi kendimi kirletme korkusundan başka bir şey mi?
(Gene biri geldi, anlaşılan burada bitiremeyeceğim mektubu.)
Önümdeki mektubun yüreğime su serpmese, yazacağını söylediğin o büyük mektuptan ürkeceğim nerdeyse. Neler yazacaksın, neler okuyacağım o mektupta? Parayı alıp almadığını yaz hemen, eline geçmediyse gene yollarım, o da geçmezse gene yollarım, tükeninceye değin yollarım, tükenince her şey girer yoluna, üzülme!
Çiçek çıkmadı zarfın içinden, anlaşılan son dakkada vazgeçtin, çok gördün belki de.

Cuma
Tanışalı beri böylesine hasta olmadın, öyle mi? Aşamadığım ırak yollar hastalığınla birleşince kendimi nasıl duyuyorum biliyor musun? Sanki odanda, pencere ile yatak arasında durmadan, umutsuz gidip geliyorum; sen baygın yatıyorsun, tanımıyorsun beni. Kimselere inanamıyorum, güvenemiyorum, doktorlara bile. İyileşmen için hangi yola başvurmalı, bilmiyorum. Elimden hiçbir şey gelmeden şu kapalı, üzüntülü göğe bakıyorum: Geçmiş yıllarla eğleniyor sanki, o da gerçek yüzünü gösteriyor, umutsuz yüzünü, benim gibi onun da eli kolu bağlı.
Yatakta mısın Milena? Yemeğini kim getiriyor. Ne yiyorsun? Ya baş ağrıların? Bu baş ağrılarını üstünkörü geçtin hep, elin değerse anlat, n'olursun. Bir arkadaşım vardı, Doğu Yahudilerinden, bir oyuncuydu; her altı ayda bir, birkaç gün süren, dayanılmaz baş ağrılarına tutulurdu; başka hastalığı yoktu, sapasağlamdı, ama bu baş ağrıları geldi mi, sokakta olursa evlerin duvarlarına dayanır öyle dururdu, hiçbir yardımda bulunamazdık, çevresinde dolaşır beklerdik. -Sağlamlar hasta kişilerin semtine uğramazlar, hastalar da yüz çevirmiştir sağlıklı kişilerden. Sancıların belirli zamanlarda mı geliyor? Peki, doktor ne diyor? Ne zamandır çekiyorsun bu ağrıları? İlaç da alıyorsundur sanırım? Kötü, çok kötü. Üstelik "yavrucuğum" dememe de izin verilmiyor.

Üzüldüm gidemeyişine; anlaşılan haftaya perşembeye çıkabileceksin yola? Dağların, ormanın, gölün ortasında esenliğine kavuştuğunu görme mutluluğuna ben ermeyeceğim. Ne doymaz biriymişim, değil mi? Ama yazık, daha birkaç gün Viyana'da kıvranmak zorundasın.
Davos'a gitme işini sonra konuşuruz. Gitmek istemiyorum, hem çok uzak, hem çok pahalı, hem de gereği yok. Prag'dan ayrılır sam -gerekiyormuş ayrılmam- bir köye giderim en iyisi. Ama kim alır beni evine? Düşünürüm daha, nasıl olsa ekimden önce çıkamam yola.
Dün Stein'ı(*) gördüm, tanırsın belki: Kral Alphons'la karıştırırlar onu hep. Bir avukatın yanında çalışıyor şimdi, benimle karşılaşmış olmaktan pek sevinçliydi, görmeseymiş beni, telefon edip bir şey dileyecekmiş. "Neymiş?" dedim. Bir boşanma davasında benim tanıklığımı istiyormuş, bu boşanma işiyle biraz da ben ilgiliymişim de... Bir yere dayanmak geldi

(*) Paul Stein: Praglı bir avukat. - Çevirenin notu. 162

içimden. Meğer korktuğum değilmiş: Bir ozanın anasıyla babası ayrılıyormuş da; anasını hiç tanımam, ama anası Dr. Stein'dan dilemiş, oğluna biraz göz kulak olaymışım, kötü davranıyormuş anasına. Çok tuhaf bir evlilikti bu, anlatayım: Kadın daha önce bir başkasıyla evliydi, şimdiki kocasından bu oğlana gebe kalıyor, ama çocuk ilk kocanın adını taşıyor, asıl babasınınkini değil. Kadın boşanıp bu adamla evleniyor; şimdi yıllarca sonra, ayrılıyorlar, adam istiyor ayrılmayı, dâva bitmiş bile. Ama ev sıkıntısı yüzünden kadın bir türlü çıkamıyor evden, boşanmış oldukları halde birlikte yaşıyorlar. Adam oralı değil, kadın ev bulup çıkamasa bile birleşmeyi düşünmüyor. Gülünç denecek kadar acınacak insanlarız. Adamı tanırım, iyi, çalışkan biridir.
Ne istiyorsan yaz kuzum, ne kadar çok şey istersen o denli sevinirim; her kitabın, her nesnenin içine girer, Viyana'ya gider ulaşırım sana (müdürün buna bir diyeceği yoktur), bir sürü böyle fırsatlar ver bana. "Tribuna"da çıkan yazılarını gönderemez misin?
İzinli gideceğine sevineceğim nerdeyse, yalnız posta durumu sıkıyor biraz. Oradaki yaşamını, evi, yolları, pencerenden neler gördüğünü, yemeğin nasıl olduğunu, her şeyi yazarsın bana, değil mi? Ben de o yerlerin yabancısı olmam, oralarda da seninle yaşarım.

Cumartesi
Şu ara kızıyorum kendime, üzgünüm de üstelik; telgrafını yitirdim, yitirmiş olamam elbet, ama aramak zorunda kalışıma kızıyorum. Gene de suç sende, öylesine güzel yazmış olsaydın, her dakka elimde olmazdı, bulurdum şimdi.
Doktorun sözleri su serpti yüreğime. Kanın hiç önemi yokmuş, "gördün mü? Ben de öyle dememiş miydim? İyidir doktorluğum. Peki, ciğerin için ne dedi? Aç kalmanı, ya da yük taşımanı salık vermemiştir sanırım? Ama beni sevmene bir diyeceği yoktur, değil mi? Yoksa benim adım hiç geçmedi mi? Benden bir şeyler bulamadıysa sende, inanmam doktorun doktorluğuna. Kim bilir, belki de benim ciğerimdekı yarayı görmüştür sende!
Korkulacak bir şeyin yok, değil mi? Sana yalnız bir aylık bir dinlenme verdiyse iyi, çok iyi hem de. Ha Viyana'da kalmışsın ha başka bir yere gitmişsin... Ne diyeyim? Bütün umudunu bu yolculuğa bağladığına göre, ben de inanıyorum, istiyorum gitmeni.
Gene Viyana yolculuğu; bu konuda yazdığın, şaka etmediğin zaman, sallanmaya başlıyorum, yer kayıyor ayağımın altından, ha düştüm, ha düşeceğim. Düşmüyorum, ama kötü bu durum. İç engellerin üstünde durmak istemiyorum, güçlü olmalarına onlar da güçlü, ama alıkoyacak kadar değil anlaşılan; bu da benim gücümden geliyor; dış engelleri daha önce yazmıştım. Bu yolculuğu yapabilirim elbet, ama yalana sığınarak, oysa yalana başvurmak istemiyorum; bu yalandan kaçışta onurlu bir erkeğin çekingenliği yok, bir okul öğrencisinin korkusu var yalnız. Sonra da tuhaf bir duygum, bir önsezim var bu konuda: Nasıl olsa, diyorum, ya kendim ya da senin için bir Viyana yolculuğu var sonunda, kaçınılmaz bundan, işte yalanı o zamana saklamak istiyorum. Bu konuda iki kez üst üste yalan söylemeyi en vurdumduymaz öğrenci bile göze alamaz. Zamanı gelince başvuracağım bu yalana dört elle sarılmışım, senin verdiğin gelme sözüne sarıldığın gibi. Onun için şimdi gelemem. İki günün güveni yerine, ne zaman olsa giderim olasılığı daha iyi Milena. N'olursun kes, anlatma buluşmamızın güzelliğini, eziyet ediyorsun bana; daha sırası değil... Ama biliyorum: isteklerin en zorlayıcısı da bu!
Ya çiçekler? Çoktan solmuştur, değil mi? Ne kötü bir zamanıma rastlamıştı onların gelişi bilemezsin, anlatamam da.

Max'la arandaki anlaşmazlığa karışmak istemiyorum, seyirci kalmak daha iyi. Sen, yerden göğe haklısın, ama bak, bir de işi şu yönden al: Sen yurtsuz değilsin, senin bir yurdun var, dilersen sırtını çevirebilirsin yurduna - en iyisi de bu anlaşılan, çünkü ne de olsa yüzdeyüz kopamaz insan yurdundan- Ama Max yurtsuz, sırtını çevirecek yeri yok demektir. O, durmadan bir yer arıyor kendine, bir yurt yaratmak istiyor, her gün, her saat, nerde olursa olsun, ister yolda yürürken, ister yüzme kulübünde güneşlenirken, ister senin çevireceğin kitabı yazarken (belki yazarken sinirleri en az gergin olduğu zamandır - ama sen, zavallıcık, suçluluktan kurtulmak için az yük almadın sırtına: Görür gibiyim seni, çeviriyi yapıyorsun, eğilmişsin kâğıdın üstüne, boynun çıplak, arkanda duruyorum, dayanamayıp öpüyorum ensenden... Kaçma n'olursun, öpmek istemiştim... İşe yaramayan sevgimin bir gösterisiydi bu.) evet, Max böyle işte, durmadan onu kurar usunda, sana yazarken bile.
Ona davranışın ne tuhaf Milena? Genel olarak kendini çok iyi koruyorsun, ama ayrıntılarda onun buyruğu altındasın sanki. Davos'a gitmemi, bir de anamın babamın yanındaki yaşamımı yazmışa benzer. Anlattıkları gerçeğe uymuyor pek. Bizimkilerin yanında oturma işi çok kötü, yalnız birlikte oturmaktan değil bu, oradaki yaşamım, o iyilik, o sevgi çemberinin içinde yavaş yavaş erimem, çekilir gibi değil! Babamın mektubunu okumadın daha, sinek kâğıdına tutulmuş bir sineğin çırpınmasının iyi yanlan da vardır belki; biri Marathon'da savaşır, öteki yemek odasında... Savaş Tanrısıyla yengi Tanrıçası her yerde vardır! Yolu yürümek neye yarar? Evde yemek yemenin daha yararlı olacağını bildiğim halde... Davos için başka zaman yazarım. Davos'a gitmeyi tek şey için istiyorum: Ayrılırken seni öpme fırsatını bulurum diye.

Cumartesi
"İyi ve sabırlıyım, öyle mi? Bilmiyorum, ama şunu biliyorum: İyi geliyor böyle demen, bedenime böyle iyi geliyor, önünde sonunda bir telgraf, bir kâğıt parçası, ne yazık ki, uzatılmış bir el değil. Gene de yorgun, üzgün bir havası var, yataktasın, belli. Ben de üzgünüm, bugün de mektup gelmedi senden, gene mektupsuz geçti bu günüm de; iyi değilsin anlaşılan. Telgrafı çekmek için

postaya gidebildin mi? Belki de hiç çıkmıyorsun yataktan? Odandasın hep? Ben de buradan çok senin o odanda yaşıyorum. Bu gece düşümde birini öldürdüm, senin yüzünden, korkunç, kötü bir düştü, kötü bir geceydi, yerli yerine anımsayamıyorum.
Geldi mektubun, sevinçliyim artık! Çok açık seçik yazılmış bir mektup. Ötekiler de daha az açık değildi, ama ötekilerdeki açıklığı görmekten kaçınıyordum. Hem sen nasıl yalan söyleyebilirsin? O yüz yok sende.
Max'i suçlamıyorum, ama gerçeğe aykırı şeyler yazmış olacak sana. Hem istemiyorum, kim olursa olsun girmesin aramıza, karışmasın bize. Bu yüzden birini öldürdüm bu gece. Biri, hem de yakınlarımdan biri, söz arasında - anımsamıyorum konuştuklarımızı, ama aşağı yukarı biri bir işi bitiremeyecek, sonuna getiremeyecekmiş sözde - evet yakınlarımdan biri, iğneleyici bir sesle: "Öyleyse Milena'dır" deyince öldürdüm adamı... Hırsla döndüm eve, anam hep arkamdan koşuyordu, eve gelince gene buna benzer sözler edildi, sonunda kızdım, sesimin yettiği kadar: "Milena'ya dil uzatırsanız" dedim, "kim olursa olsun" dedim, "babam da olsa onu da öldürürüm, kendimi de."
Uyandım, ama ne uyku uykuya benziyordu ne de uyanışım. Eski mektuplara dönüyorum gene, kıza yazdığın mektuplara benziyor kimi. Gece yazılanlar sabah yazılanların üzüntüsünü taşıyor. Gece yazdığın bir mektupta; "Her şey olabilir, ama beni yitirmen? bu olamaz işte." demişsin. Bilinmez, birazcık zorlansaydı, olmayacak dediğin bu şey de olabilirdi belki, belki oldu da böyle bir zorlanma, belki başarıldı da...
Ama bu son mektubun bir soluk aldırdı bana; iyi, ötekilerin altında ezilmiştim, diri diri gömülmüş gibiydim, kolumu kanadımı kıpırdatmamak zorundaydım... Öyle ya, belki de gerçekten yaşamıyordum artık. Yazdıkların şaşırtmadı beni, bekliyordum, elimden geldiğincek hazırlamıştım kendimi... Gene de gelip çatınca, yeterince güçlü olmadığım çıktı ortaya. Ama, yığılıp kalmıyor kişi hiç değilse. Durumunu, esenliğini anlattığın yerler korkunç Milena, dayanılması güç. Hele git gel de o zaman düşünürüz. Umduğun esenliğe kavuşursun belki - hiç değilse görünüşte kavuşursun. Çok şey ummuyorum, ama güveniyorum sana. Zorlanmaya gelmezdin, değil mi? Oysa ben zorlamadım mı seni? Seni, doğaya, ormana, göle, iyi yemeklere bırakıyorum, bunlar yeterse, sorun yok.

Bir kez daha okudum mektubunu, anımsadığım kadarı şu: Bugünkü durumumla geleceği söz konusu etmişsin. Babana benim için yazdıklarını ele alırsak -bir sefer daha yazmıştım- mutsuzluğunun nedeni ben olduğum çıkar ortaya... Benim, başkası değil Milena, ben, ben, yalnız benim -gözle görülen nedenleri geçiyorum- ben olmasaydım, sen altı ay önce ayrılmıştın bile Viyana'dan, o zaman ayrılmamış olsaydın bile, şimdi ayrılırdın, biliyorum bunu. Viyana'dan ayrılmak istemediğini de biliyorum, ben olmasaydım da ayrılmak istemeyecektin, onu da biliyorum, ama benim oluşum, Viyana'da kalmanı istemeden sağlıyor ya! Uzağa gitmeyelim, güç, anlaşılmaz sorunları çözmeye uğraşmadan, en kolayını alalım ele: Kocandan bir kez daha ayrılmıştın, onu bırakıp bir kez daha gitmiştin bir yerlere; bugünkü durum karşısında; bugünkü zorlanma karşısında daha da kolay olurdu onu bırakman... Ama bırakmış olman için bırakmak başka, başkasının gönlünü etmek için bırakmak başka, değil mi? Bütün bu tartışmalar neye yarar? Yalanı ortadan kaldırır, o kadar.
İstediklerini alırım elbet. Yünlüleri Viyana'dan alsan daha iyi olur sanırım, çünkü burda çıkış izni isterler. (Geçenlerde kitaplar için de istemişlerdi, ama sonra başka bir postaya gitmiştim, oradan istememişlerdi!) Alacağım yerden sorarım, onlar bilirler. Parayı azar azar mektupların içine korum, "Yetti" dersen, hemen keserim. "Tribuna" dergisini okumam için verdiğin izine sevindim. Geçenlerde pazardı, bir kız gördüm, "Tribuna"yı alıyordu, moda haberleri ilgi çekiyor anlaşılan. Kız iyi giyinmiş değildi, kötü de sayılmazdı; iyice belleseydim ilerdeki değişmesini gözleyebilirdim. Moda haberlerini küçümseme Milena, haksızlık edersin. Çekinmeden okuyabileceğime seviniyorum şimdi.
(Gizli gizli, sana söylemeden birkaç kez okumuştum daha önceleri.)

Cumartesi
Bir şeyler olacaktı bu mektupta, biliyordum, öteki mektuplarında da sezinliyordum bir şeyler, gözlerinden de okunuyordu -bu pırıl pırıl bakışlı gözler neyi gizleyebilir ki? - alnındaki kırışıklarda bile vardı; ne zamandan beri bekliyordum. Bütün günü kapalı perdelerin ardında, uyku-düş-korku bunaltısı içinde geçiren biri, gece perdeleri açınca karanlığı görüp şaşmaz, ben de

şaşmadım. Kendini nasıl yiyip bitirdiğini, nasıl kıvrandığını, kurtulamadığın günü biliyorum, görüyorum Milena! Ateşleyelim mi dinamit fıçısını? Söyleyeyim öyleyse: Kurtulamayacaksın da, kurtulamazsın Milena. Ama ses çıkaramıyorum, kal olduğun yerde, diyemiyorum... Tersini de söyleyemiyorum, karşısındayım, çok sevdiğim zavallı gözlerine bakıyorum yalnız. (Gönderdiğin fotoğraf yürekler acısı, bakmak üzüyor, ama yüz kez de zorluyor bakmam için; elimden almaya kalksalar, o fotoğrafını vermemek için on güçlü kişiyle dövüşürdüm.) Yazdığın gibi güçlü müyüm? Bilmiyorum... Anlaşılan bir tuhaf güçlülüğüm var. Kesin olmaz, ama kestirme bir anlatışla şöyle diyebiliriz: Ezgi yoksunluğumdan gelen bir güçlülük bu. Gene de, şu mektubu bitirmeye gücüm yetmeyecek işte. Sevgiyle karışık bir üzüntü dalgası alıp götürüyor beni... Yazamayacağım artık.

Pazar gecesi
İnandırmak için öne sürdüğün nedenlerde öteden beri beni tedirgin eden bir şey var. Yanlış yargıya vardığın bu son mektubunda apaçık görünüyor. Birlikte inceleyelim: Kocamı bırakamayacak kadar çok seviyorum, dersen, inanırım, hak da veririm sana. (Gerçeği söylüyorsun çünkü. Beni göz önünde tutarak da böyle davranman gerekir... Kocanı benim yüzümden bırakacak olursan, korkunç bir şey olurdu benim için.) Kocamdan ayrılmak önemli değil benim için, ama birtakım içlek nedenlerden ötürü, o bensiz yaşayamaz, dersen, gene inanır, gene hak veririm sana. Gelgeldim, o bensiz yaşamın güçlüklerine göğüs geremez, onun için onu bırakamam, dersen, bu nedeni de en önemli neden diye gösterirsen, inanmak zor olur. Bu, ya daha önceki nedenleri örtmek (güçlendirmek için demiyorum, öteki nedenlerin güçlenmeleri gerekmiyor) ya da -senin de dokunduğun gibi- us'un gülünç oyunlarından biridir ki, tepeden tırnağa sarsar bizi.
İP

Pazartesi
Dün gece yazdıklarıma bir şeyler daha ekleyecektim ki, dört mektubun geldi. Hepsi birden gelmedi: Baygınlık

geçirmiş olduğunu bana yazdığına üzüldüğün mektubun önce geldi; ayılır ayılmaz yazdığınla öteki, o çok güzel olanı birlikte geldi, biraz sonra da "Emdie" işini yazdığın mektubun. Gün koymuyorsun mektuplarına artık, onun için bilmiyorum sırayı pek.
"Strach-Touha"(*) sorusunu önce ele alıyorum; tam verebilecek miyim karşılığını, bilmiyorum... Daha sonraki mektuplarımda dönersem bu konuya, belki daha iyi anlatabilirim. Babama yazdığım mektubu okumuş olsaydın, bir yardımı olurdu (gereksiz kötü bir mektuptur). Gmünd'e gelirken, getiririm o mektubu belki.
"Strach" de "Touha"yı, senin yaptığın gibi dar anlamla alırsak, sorun olarak güç, ama açıklanması çok kolay bir şey. Böylece yalnız "Strach"ım var. Onu da şöyle anlatabilirim:
İlk gecemi anımsıyorum. O zamanlar Z. Sokağındaydı evimiz; karşımızda hazır giysi satan büyük bir dükkân vardı... Satıcı kızlardan biri kapının önünde dururdu hep; ben yukarda odamda (yirmi yirmi bir yaşlarındaydım), bir aşağı bir yukarı dolaşarak, sinirlerimi bozan, beni hiç dinlendirmeyen birtakım şeyler öğrenmek, sınava hazırlanmaktaydım: Yazdı, çok sıcaktı hava, çekilir gibi değildi; bu aylar olacak; Roma hukukunu geveleyerek pencerenin önünde durur bakardım kıza...

(*) Çekçedir: Korku, özlem (ya da istek). - Çevirenin notu.

anlaşmıştık sonunda. Akşam sekizde buluşacaktık, ama ben kapıya çıktığımda bir başkası bekliyordu kızı, ne değişirdi? Her şeyden korkuyordum, bu adamdan da korktumdu, olmasaydı da korkacaktım ondan. Kız onun koluna girip uzaklaşırken, bana işmar etti, ben de arkalarından gittim. Bir yere girdiler, ben de girdim, yakınlarında bir masaya oturup bira içtim; çıktılar, ben de çıktım, kızın evinin önünde adam ayrıldı, kız eve girdi, biraz sonra çıktı, benimle bir otele geldi. Bütün bu olup bitenler, daha otelin önündeyken bide, kamçılayıcı, çarpıntılı ve pisti, otelde de durum pek değişmedi. Sabana karşı otelden çıktığımızda, hava gene sıcaktı, gene güzeldi, köprüden geçerken mutluydum, ama bu mutluluğum bedenimin dinlenmiş olmasından geliyordu, dinmişti bağırıp çağırması. Bu işi çok daha pis, çok daha tiksindirici sanmıştım, böyle olmayışı da mutlu kılıyordu

beni. İki gece sonra gene buluştumdu o kızla, ilk geceki gibiydi gene, her şey iyiydi, iyi ve güzel. Ama sonra yazlığa çıktığımızda, bir başka kızla tanışmış, onunla biraz gönül eğlendirmiştim; Prag'a dönünce bir daha bakamadımdı o satıcı kızın yüzüne, tek sözcük edemedimdi, düşman gibi görüyordum onu... Oysa iyi bir kızcağızdı, sevimliydi; bu türlü davranışımı anlamamıştı, şaşkın şaşkın bakardı arkamdan. Rıza neden düşman kesilmiştim biliyor musun? (Nedeni bu değildi elbet.) Elinde olmadan, istemeden bir şey yapmış, pis bir sözcük etmişti (yüzde yüz bu olamazdı nedeni). Ama hemen oracıkta biliyordum ki, usumda bu takılıp kalacaktır; unutamayacaktım hiç; gene de biliyordum ki, ya da bildiğimi sanıyorum ki, görünüşte gereksinmeyen, ama bu durumlarda yüzdeyüz içten gelen, önüne geçilemeyen bir itkiyle söylenen bu iğrendirici sözcüğü duymak için (davranışından, konuşuşundan sezinlemiştim) yenemediğim, dönülmez bir istekle atılmıştım kucağına... Yoksa bütün gücümle karşı kor, girmezdim onunla otele.
Hep böyle olur işte. Bedenim yıllarca bekler, çıkarmaz sesini, ama sonra bir gün dayanılmaz özlemlerle sarsılır; tiksinç, pis, bildik bayağılığı ister, yalnız onu arar. Buradakilerin en iyisinden bile tuhaf bir tat kalmıştır bende, kötü bir koku: biraz kükürt, biraz da tamu. Bu itilişte bengi Yahudilikten bir şey var, pis bir yaşamda şaşkın yürümenin şaşkın sendeleyişi, şaşkın bir çekiliş. Ama öyle de günlerim oldu ki, yalnız bedenim değil, hiçbir şeyim rahat değildi, ama bir baskı altında ezilmiyordum, iyiydim, durgundum, umudun verdiği bir tedirginliğim vardı yalnız. (Bundan güzel tedirginlik olur mu? diyeceksin.) Böyle zamanlarımda -ne kadar sürdüğünü anımsayamıyorum- hep yalnızdım. Böyle günlerim şimdi de oluyor, ama yalnız değilim artık. Onun için, yalnız elle tutulacak kadar yakın olman değil, senin yaşamımda oluşun, beni rahat-rahatsız kılıyor. Bayağılığı onun için özlemiyorum. Meran'daki ilk günlerde, istemeden oda hizmetçisini kandırmak için neler tasarlamıştım... dönüşüme yakın, çok uysal bir kızcağız çıkmıştı yoluma, ama ne dediğini anlayabilmem için önce sözlerini kendi dilime çevirmek zorunda kalıyordum!) Bayağılık da görmüyorum artık, pis de değil; dışın çekiciliği yok ki, içten gelen yaşam için gereken bir istek var yalnız, kısacası: havada bir şey var, cennette işlenen ilk günahtaki havanın kokusundan bir şey. Evet, bu havadan

biraz var işte, bu yüzden "touha" yok, o hava tam olsaydı, "korku" da olmazdı.
Biliyorsun artık. Gmünd'de geçireceğimiz geceden belki bu yüzden "korku"yordum biraz, ama bu "korku" bildiğimiz korku yetmez mi? - O Prag'da da var, yalnız Gmünd'e vergi bir korku değildi ki. -

Emilie'den anlat bakalım, mektup elime geçer daha.
Para koymuyorum bugün mektuba, yarın gönderirim. Bu önemli bir mektup, eline geçmesini istiyorum.
Bayılman da ötekilerin yanı sıra bir bellilik, başka bir şey değil. N'olursun gel Gmünd'e. Yağışlı olursa gelmeyecek misin? Bilmiş ol: Ben pazar sabahı Gmünd Istasyonundayım. Pasaport için soruşturdun mu? Pasaport istemez sana, ama olsun. Burdan bir istediğin var mı? (Sen dokuzu biraz geçe olursun Gmünd'de. Avusturyalı olduğuna göre hiç girme gümrüğe, boşuna vakit geçirme... saatlerce bekleyemem seni, karşılaştığımızda söyleyeceğim tümceyi durmadan kendi kendime mırıldanamam!)
Stassa'nın sözünü etmişsin, gitmemi mi istiyorsun? Prag'da olduğunu sanmıyorum. (Prag'da olsa daha güç giderdim ya.) Bu konuyu bir daha yazmanı bekleyeceğim, ya da Gmünd'de söylersin. L. için söylediğimi yanlış anlamışsın. (Ne belli! -eğlenmiyorum, kıskanıyorum belki, hayır kıskançlık da değil, alıkça bir şaka) L. herkesi kötüler, herkes için "alık", "düzenbaz" ya da "yosma" der. Yalnız seni adınla anar, yalnız seni saygıya değer bulur. Hoşuma gittiği için sözünü etmiştim sana, onu biraz temize çıkarır diye. Haksızlık etmeyeyim adama, birkaç onurlu kişi daha vardır onun gözünde: O zamanki kayınbabası, baldızı, kaynı, nişanlısının eski nişanlısı, onları da överdi.
Bugünkü mektubun öylesine özgün, üstelik sıkıntını, üzüntünü belli etmemek için öylesine de kapanık ki, ne yapacağımı bilmiyorum. Çıkmam gerekirse odamdan, olduğum yere dönmek için, merdivenleri inip çıkarım bir kez, masanın üstünde "Ben de pazara Gmünd'deyim" diyen telgrafını bulurum o zaman belki. Ama hiçbir salkı yok daha.

Pazar
Telgrafın. Evet, iyi olacak buluşmamız öyle anlaşılıyor. Yoksa, bir düzene girebilmemiz için kim bilir ne değin

uğraşmamız gerekecekti daha? Aramıza neler girdi? Önümüzü göremez olduk. Öteki sıkıntılarının yanı sıra bir de bu, seni ne denli üzmüş olacak. Çoktan önüne geçebilirdim, apaçık ortadaydı, ama korku ağır bastıydı. Ben de yaian söylemedim mi sanki? Bana yazılmamış olduğunu yüzdeyüz bildiğim mektuplara karşılık vermekle ben de yalan söyledim. Bu çeşit "yalan" mektuplara verilen karşılıklardan biri Gmünd yolculuğunu zorlamış olmaz, umarım ki. (*)
Bu mektubuma bakarak üzgün sanma beni; söyleyecek söz bulamıyorum, ne yapayım. Öyle bir sessizlik çöktü ki, bu sessizliğin içine seslenemiyor insan. Neyse, birlikteyiz pazara ya... beş, altı saat... Konuşmak için çok az; susmak, elele tutuşmak, bakışmak için yeter.

(*) Tuhaf bir olaydı bu: O ara Prag'da, birçok kimseye mektuplar gelmişti. Yazı tıpkı Milena'mn el yazısıydı, ama bu mektupları yazan Milena değildi.

Pazartesi
Tren durumu, umduğumdan da iyiymiş! İki yol var; birincisi, ama bunu pek tutmuyorum, şu: Burdan cumartesi öğleden sonra saat 4.12'de yola çıkabilir, gece 11.10'da Viyana'da olurum. Yedi saatimiz var demektir, çünkü pazar sabahı yedide döneceğim. Yedi saatimiz var derken, bir gece önce uyuyabilmişsem! (pek ummuyorum) Uyuyamamışsam, karşında bitik zavallı bir hayvan bulursun.
İkincisi, ki bu daha işimize gelir; şu: (tren çizelgesini inceleyince anladım) Gene 4.12'de burdan yola çıkıyorum, ama 6.28'de Gmünd de olabiliyorum. Pazar sabahı ekspresle dönsem bile (10.46'da) on beş saatimiz var demektir; bu on beş saatten bir kaçını uykuya da ayırabiliriz. Dur daha iyisi şu: Öğleden sonra saat 4.38'de Prag'a kalkan başka bir tren var, onunla dönerim Prag'a. O zaman yirmi bir saat bir aradayız -düşün!- Bunu her hafta yapmak da elimizde Milena.
Yalnız bunun bir sakat yanı var, pek önemli değil, ne olur ne olmaz sen bir soruştur gene. Gmünd tren istasyonu Çek, oysa kent Avusturya! İster misin Avusturyalı olarak Çek istasyonundan geçmek için senden pasaport istesinler? Pasaport saçmalığını bu denli azıtmışlar mıdır bilmiyorum; ama olamaz canım, çünkü o zaman Gmündlülerin de Viyana'ya gidebilmek için Çek vizesi almaları

gerekecek, bu kadarı da olmaz artık. Bu sanki bize karşıt yapılmış bir şey olurdu. Gmünd'de belki bir saatten çok gümrükte beklemem gerekecek, yetmez mi bu kadarı? Yirmi bir saatimiz böylece kısalmış oluyor bile.
Bu önemli yolculuğun yanı sıra, yazacak başka şey bulamıyorum. Beni bugün de mektupsuz bırakmadığın için, sağ ol. Ama yarın? Telefon etmem, hayır; yüreğim ağzıma geliyor telefonda; kolay da değil telefon etmek (geçenlerde sormuştum), nasıl olsa buluşuyoruz artık, değil mi? Ottla bugün vakit bulup pasaportum için gidemedi, ama yarın yapacak o işi. Pulları iyi kullanıyorsun, anlıyorum. (Ekspres mektup pullarını kim bilir nereye koydum, bulamıyorum bir türlü, söylediğim zaman ağlayacaktı adam nerdeyse.) Pullar için istediğim teşekkürü pek sudan almışsın, ziyanı yok, buna da boyun eğerim. "Legio" pullan da göndereceğim. - Öyküler anlatmaya hevesli değilim bugün. Başımın içi bir tren istasyonunu andırıyor: bir sürü tren kalkıyor, bir sürü tren geliyor, gümrük işleri, sınır yoklaması; vizemi görmek istiyorlar, ama vizem tamam bu sefer, "buyrun!" diyebileceğim. Onlar da: "Çıkabilirsiniz!" diyecekler. "Lütfen" diyeceğim, "şu kapıyı açar mısınız? Dışarda Milena bekliyor" Gücüm yetmeyecek. "Aman" diyecekler, "buyrun, buyrun, özür dileriz, bilmiyorduk." Ve açılacak kapı...

Salı
Doğum günün için hiç de hazırlıklı değilim... Hiç uyuyamadım, başım ateş gibi, gözlerim yanıyor, şakaklarım zonkluyor, üstelik öksürüyorum da. Uzunca bir dilekte bulunamayacağım öksürmeden. Dileğim de pek yok, ama şu yeryüzünde sen varsın, şükrediyorum, sevinçliyim; şu koca yeryüzünde seni bulacağımı hiç ummamıştım - görüyorsun ya, benim de yaşam bilgim önemli değil, yalnız aramızda küçük bir ayrım var; sen kabul etmiyorsun, ben ediyorum - seni bulduğum için teşekkür etmek istiyorum sana (yeter mi sanki?). Öpmek istiyorum seni: hoşlanmayacaksın gene, istasyonda öptüğüm zaman da hoşlanmamıştın, biliyorum. (Bugün tuhaf bir direnmem var nedense.)
Son günlerim pek kötü geçmedi, iyi günlerim bile oldu, hele geçen hafta çok önemli bir günüm oldu: Yüzme Okulunun bitmek tükenmek bilmeyen koca havuzunda bir tur yapıyordum, akşam olmuş, kalabalık kalmamıştı, gene de

bir sürü insan vardı: yüzme öğretmenlerinden biri -beni tanımayanı- yanma yöresine bakınarak bana doğru geldi, birini arıyor olmalıydı, beni görünce, beğenmiş olacak ki: "Bir gezinti yapmak ister misiniz?" dedi. "Sofia" adasından bir bay, "Yahudi" adasına geçmek istiyormuş sandalla; büyük yapı işlerini üstüne almış olan biriydi anlaşılan; "Yahudi" adasında koca koca yeni yapılar yapılıyor şimdi. Beni seçmiş olmasına pek önem vermemeli belki "Bu zavallı çocuğa bir iyilik edeyim, beleşten bir sandal gezintisi yapsın" demiştir öğretmen belki de; hem güvenilir biri olsun, hem güçlü, hem de adamı bıraktıktan sonra sandalı geri getirsin! Bütün bu aradıklarını bende bulmuş olacak ki, beni seçti. Kocra Trnka (okulun sahibidir, bir gün uzun boylu anlatırım onu sana) yanımıza geldi, "Yüzme biliyor musun?" diye sordu bana. Öğretmen bana güvenmiş olacak ki, ben karşılık vermeden o atıldı "elbette biliyor" dedi. Adamı aldım sandala, düzüldük yola. Uslu, terbiyeli bir çocuk gibi hiç konuşmadım. "Ne güzel bir akşam" dedi adam. Ben yalnız "evet'le karşılık verdim. "Ama biraz serince", dedi; ben gene "evet" dedim. Sonra çok hızlı kürek çektiğimden ötürü övdü beni... Koltuklarım kabardı, öylesine sevindim ki, evet bile diyemedim. "Yahudi" adasına sandalı bir yanaştırdım ki, görmeliydin; çıktı, teşekkür etti, ama "bahşiş" vermeyi unuttu... (Yalnız kızlara veriliyor bahşiş anlaşılan!) Hiç oyalanmadan döndüm. Bu kadar tez döndüğüme şaştı Kocra Trnka. Çoktandır koltuklarım kabarmamıştı böylesine; kendimi sana, birazcık, ama birazcık yaraşır buldum o akşam. O günden sonra her akşam Yüzme Okuluna gidip bekliyorum... Ama müşteri çıkmıyor artık.

Bu gece, yarım yamalak bir uykuya dalmadan şu geldi aklıma: doğum gününü, sence önemli olan yerleri gezmekle kutlayabilirim dedim. Birden Batı İstasyonunda gördüm kendimi. Küçücük bir yapıymış burası meğer, trenler sığmıyormuş istasyona, yapıdan çok uzakta kalıyormuş arabaların çoğu. İstasyonun önünde üç kız gördüm, temiz pak giyinmişlerdi (birinin saçları örgülüydü), onlar da bavul taşımak için gelmişler oraya, üçü de çok çelimsizdi... İçim rahatlamıştı, senin yaptığın işin pek de olağanüstü bir şey olmadığını - bu kızları görünce - anladım. Gene sevindim, aralarında seni görmeyince, üzüldüm de.

Sevineyim diye olacak, bir "evrak çantası" buldum birden, kim bilir kim yitirmişti? Bu küçük çantadan, yanımdakilerin şaşkınlığım çekecek kadar çok, koca koca giysiler çıktı.
"Typus"un ikinci bölümü çok güzel, kesin, buruk, Yahudiliğe karşı ve olağanüstü, evet olağanüstü güzel. Yazı yayınlamanın ne denli incelikleri olabileceğini hiç bilmezdim. Okuyucularınla çok rahat, çok candan konuşmasını biliyorsun, yalnız okuyucuyla ilgilisin, unutmuşsun her şeyi, ama sonunda, birdenbire şunları söylüyorsun sanki: "Beğendiniz mi yazdıklarımı? Güzel yazmışım, değil mi? Güzel buldunuzsa sevinirim, ama öptürmem kendimi teşekkür ederken." Umulmadık bir yerde kesiyorsun, yok oluveriyorsun.
Sen bana "dine giriş töreninde" armağan olarak verilmişsin Milena. Yahudilerin de vardır bu çeşit törenleri. 1883'te doğdum, sen doğduğunda ben on üç yaşındaydım. 13 yaşdönümü çok önemlidir bizde; törenler yapılır; ben de havrada küçük bir söylev vermiştim, söylediklerimi çok güç ezberlemiştim, minberde söylemem gerekiyordu üstelik de... Sonra evde de, gene ezberden, başka bir söylev vermem gerekmişti. Armağanlar almıştım yakınlarımdan. Ama -yanılmıyorsam- sevinçli değildim gereğince, verilenlerin içinde, bütün o armağanların içinde eksik bir şey vardı sanki, ben de Tanrıdan diledim... Beni tam 10 Ağustosa değin bekletti.
Ezbere biliyorum mektuplarını, ama son on mektubunu severek durmadan okuyorum, evet... N'o-lur, sen de benimkileri bir daha gözden geçir: yatılı kız okullarındaki kadar çok soru bulacaksın onlarda.
Baba işini, Gmünd'de konuşuruz.
Kızların karşısında çoğunlukla olduğum gibi, Grete'nin karşısında da elim kolum bağlı. Seninle ilgili mi, değil mi, bilmiyorum. Elini tutmak, gözlerine bakmak hoşuma gidiyor... Bırak Grete'yi "hak etmemek" sorunu karşısında ben de şaşırdım diyeceğim ("Anlamıyorum" diyorsun, "nasıl olur da senin gibi biri..."); bunu birlikte de çözmeyeceğiz, öyle anlaşılıyor. Çok da sıkıcı ya, Gmünd'de bu konuya harcayacak bir dakkam bile yok, bilmiş ol.- Şimdi anlıyorum ki, ben senin kadar yalan söylemek zorunda kalmayacaktım gerekseydi. Üzülüyorum seni düşünerek Milena, bir engel çıkarsa, üzme kendini, kal Viyana'da, durumu bildirmesen de olur. Ne çıkar? Kısa bir yolculuk yapmış olurum Gmünd'e, sana üç saat

yakınlaşmış olurum, fena mı? Vizemi aldım bile.
Viyana'daki grev yüzünden, bugün telgraf çekemeyeceksin, biliyorum.
Çarşamba
Anlayamıyorum, neden özür diliyorsun? Geçtiğine göre, hoş göreceğim, unutacağım elbet. Sürdüğü günlerde hoş görmemiş üzülmüştüm, o zaman da sen susmuş, umursamamıştın! Geçmiş bir olayın üstünde durabilir miyim? Suçluyabilir miyim seni? Kafan ne denli karışık olmalı ki, inanıyorsun böyle bir şeye. Şimdi şu günlerde, hiç beğenmedim beni babana benzetmeni. Seni de mi yitiriyorum yoksa? (Ama babanın güçlülüğü yok bende.) Benzetme konusunda direniyorsan, geri gönder fanilayı, daha iyi.
O fanilayı almak tam üç saat sürdü. Beni oyalaması bakımından - çok kötüydüm o günlerde- sevinçliydim gene de. O günkü durumu anlatmak isterdim, ama yorgunum bugün, iki gecedir uyku girmiyor gözüme... Kendimi biraz toparlayamayacak mıyım dersin? Oysa Gmünd'de övülmem gerekir.
Sahi mi? Amsterdam'a giden kadını kıskandın demek? İnanarak yapıyorsa işi, bir diyeceğim yok: ama bana öyle geliyor ki, sen bir yanılgıya düşüyorsun: Yaşamı hep böyle geçen biri için çekilmez duruma gelen şey, bunu gerçekleştiremeyene bir çeşit özgürlük gibi gelebilir. Böyledir insan. Buna imrenmek, ölümü istemek demektir. Nasıl istersen öyle davran Max'a. Yalnız, ondan ne dilediğini biliyorsun, öğrendim. Peki, son saatlerim yaklaşırsa götürsünler beni ona... "Kendimi çok güçlü bulduğumdan ötürü" birkaç gün sürecek bir gezintiyi konuşuruz onunla, ama sonra sürünerek eve gelir, uzanırım yatağa, bir daha kalkmamak üzere.
Üzülme, durumum bu kerteye gelmediği için konuşabiliyorum böyle. Yoksa ateşim 37'5'a çıksa (yağmurlu havalarda 38!), merdivenlerinde mekik dokurdu telgraflarımı taşıyan postacılar. N'olurdu, grevlerini o güne saklasalardı bari, tam doğum gününün olduğu şu günlerde yapmasalardı. "Adama pulları vermeyeceğim" sözümden postanın da gözü korkmuş anlaşılan! Ekspres mektubun elime geçtiğinde pulu alınmıştı üstünden. Önem ver bu adamın pul merakına, ters anlama: o her puldan yalnız bir tane istemiyor ki... O her cins pul için koca koca yapraklar ayırmış, her yaprak için de gene koca koca defterleri var; bir yaprak doldu mu, yenisine başlıyor! Sabahtan akşama dek baş başa

pullarla, şişman, güleç ve mutlu bir adam. Her pul, onun için yeni bir sevinç kaynağı oluyor, örneğin bugünkü 50 '.. marklık pulları görünce: "Bunları bulmak güç olacak artık" dedi, "posta ücretleri artıyor çünkü." Zavallı Milena!)
Kreuzen için söylediklerine yattı aklım; (Afleur olmaz, orası sözün gerçek anlamıyla tam bir verem sanatoryumu, orada iğne yaparlar, tanrı korusun! Bizden biri orada ölmüştü.) Kreuzen'in bulunduğu yeri de severim, tarihsel anıları da vardır. Kışa yakın güz aylarında açık mıdır dersin? Hem sonra alırlar mı yabancıları? Alırlarsa bile, daha çok para isterler. Millet orada açlıktan kırılırken, ben karnımı doyurmaya gideceğim oraya; niçin orasını seçtiğimi benden başka anlayan bulunur mu, bilmem. Yazıp soracağım bugünlerde.
Dün gece Stein'la buluştum. Haksızlığa uğramışlardan biri de o. Niye alay ederler bu adamla anlamam. Tanımadığı yok, hemen herkesin özel yaşamını biliyor da gene de böbürlenmiyor... Yargılarında çok titiz davranıyor, usunu kullanarak, saygıyla anlatıyor bildiklerini; bu adamın baş döndürücü, korkunç kendini beğenmiş biri olduğunu bilirsen önceden, sorun yok; ayrıntılara çokça önem vermesi, elinde olmadan yüksekten bakması, anlattığı şeyin değerini daha da artırır belki. Durup dururken Haas'dan söz açtım, hemen Zarmilla'ya geçtim, biraz sonra kocanı sordum, dönüp dolaşıp sana geldim. İyi yapmıyorum, biliyorum, ama elimde değil, adını duymak istiyorum, sabahtan akşama dek. Doğrudan doğruya sorsaydım, kim bilir neler anlatırdı, ama sormadığım için yalnız bildiklerini anlattı! Yaşıyor denemezmiş sana, kokain yemiş bitirmiş seni!.. (Yaşadığına ne türlü seviniyorum, bilemezsin.) Her zamanki gibi alçak gönüllü, temkinli bir sesle hemen ekledi: "Görmedim" dedi, "duydum, öyle söylüyorlar." Kocanı, yanma yaklaşılması zor, güçlü bir sihirci diye anlattı. Prag'daki günlerinden duymadığım bir ad söyledi: Kreidlova. - Durmadan, daha neler anlatacaktı, kim bilir? İçim bulanmıştı, her şeyden, kendimden tiksinmiştim: hemen ayrıldım yanından... Hiç ses çıkarmadan onun yanı sıra yürümek, duymak istemediğim, üstelik hiç ilgilenmediğim şeyleri dinlemek zorunda kalmıştım.
Gene söylüyorum: Seni üzecek bir şey, en ufak bir şey olacaksa gelme sakın, kal Viyana'da; bir yolunu bulup, bana bir haber veremezsen de ziyanı yok. -Ama çıkarsan

yola, sınırda oyalanma, geç hemen. Hiç ummuyorum, olacak şey de değil, ama bir saçmalık yüzünden ben gelemezsem, sen de çıkmışsan Viya-na'dan o zamana kadar (Bayan K.'ye telgraf çekerdim örneğin) Gmünd'deki istasyon oteline de bir telgraf çekerim.
Gönderdiğim altı kitabı da aldın mı?
"Kavarna"yı (*) okurken, Stein'ı dinlerkenki bulantıyı duydum; ne var ki, sen daha güzel anlatıyorsun; biri daha anlatır böylesine güzel, kimdi? "Tribu-na" dergisini alanlara niye anlatıyorsun bütün bunları? Sanki kahvenin önünde bir aşağı bir yukarı dolaşı-yormuş gibiydim, sabahtan akşama, yıllarca, durmadan; kapı açılıp biri girse, ya da çıksa, içeriye bir göz atıyor, senin orada olduğunu görüyor, gene başlıyordum dolaşmaya, beklemeye. Üzücü ya da zor değildir. Seni içerde bilip beklemek ne üzünç vericidir oysa, ne türlü yorucudur!

(*) Kahvehane anlamına gelir. Milena'nın Çekçe yazdığı bir öykünün adı. - Çevirenin notu.

Perşembe
Münchausen'in bu türlü davranışına sevindim, ama o çok daha zor işlerin altından kalkmasını bilmişti! Geçende gelen çiçeklere verilen önem gibi, bu güllere de önem verilecek demek, öyle mi? Neydi o çiçekler, kimden gelmişti? "Gmünd" için sen sormadan nasıl davranmam gerektiğini söylemiştir, değil mi? Az üz kendini Milena, benim de üzüntüm azalır o zaman. Bu türlü yalan söylemek zorunda kalacağını hiç düşünmemiştim. Sana yazmayacağımı, seni görmek istemeyeceğimi nasıl düşünebilir kocan? Hele seni bir kez gördükten sonra!
Beni denemek isteği geliyormuş içinden, öyle mi? Alay mı ediyorsun? Ne olur, yapma bunu. Şimdi bile anlamaya gücüm yetmezken, bir de denemeye kalkarsan, ne yaparım? Satılık kürk resimleri hoşuna gitti demek? İyi, birini giy, birini çıkar. Bugünden para biriktirmeye başlasam, sen de yirmi yıl dişini sıkıp beklesen, kürkler de biraz ucuzlasa (belli olmaz, belki Avrupa'da taş taş üstüne kalmaz da, kürk hayvanları başıboş dolaşır sokaklarda), işte o zaman sana kürk alacak param olur!
Söyle Milena, gözüme ne zaman biraz uyku girecek? Cumartesi? Yoksa pazar gecesi mi? Ne dersin?

Yanılmaman için gene söylüyorum. Adamcağızın en çok damgalı pullar hoşuna gidiyor, özellikle onları beğeniyor (hep "özel" istekleri var bu adamın!). "Ne güzellik, bu ne güzellik" diyor da başka bir şey demiyor. Kim bilir neler görüyor o pulların üstünde?!
Yemek yiyeceğim şimdi, sonra da kambiyoya gideceğim. Öğleye kadar işteyim sözde!

Cuma
Daha niye yazıyorum? Bilmiyorum... Sinirden belki de; gece aldığım ekspres mektubuna, erkenden çektiğim telgraf da sinirdendi anlaşılan!
Bu mektuplaşmalar şu sonuca varıyor: Sen kopmaz bağlarla -hani nerdeyse- dinsel bağlarla bağlısın kocana... (Ne türlü sinirliyim, görüyor musun? Son günlerde rotayı şaşırmış olacağım.) Ben de buna benzeyen bağlarla -kim bilir kiminle?- evliyim... Korkunç karımın bakışları hep üstümde, duyuyorum bakışlarını. En tuhafı da, bu çeşit evlilik bağlarının kopamamasıdır. Böyle olunca da, bu konuda söz etmemek gerek; birinin kopmaması, ötekinin kopmamasını sağlar, aradaki bağ ya güçlenir, ya da tersine. Ama önemli olan senin vardığın sonuç; "Hiçbir zaman olmayacak" diyorum. Öyleyse, yalnız bugünü yaşayalım, gelecekten hiç söz açmayalım artık. Bu gerçek elle tutulacak kadar canlı, dimdik duruyor ayakta, dünyam bunun üstüne kurulmuş. (Duygularımız öyle değil elbet, ama gerçeği sarsamazsın, yok edemezsin: Bunları açıklamaya yeltenince, keskin kılıçların ortasında kalmış gibi görüyorum kendimi, sivri uçları bana çevrili, yaklaşıyorlar, korkunç bir işkencedir başlıyor: kesip biçmeleri bir yana, şöyle bir dokunsalar yeter, dayanamam bağırırım, bağırmamla da her şeyi ele veririm: seni, beni, her şeyi...) İşte mektuplaşmalarımızda benim duyduklarım... (Ters anlama sakın.) Sanki ben Orta Afrika'da bir yerde yaşıyorum, hep orda kalmak zorundaymışım da, sana -sen ki, Avrupada'sın- politikanın bugünlerde ne durum göstereceğini, kendi değişmeyecek görüşlerim diye anlatmaya kalkışıyorum.
Bu benzetme yersiz, beceriksizce yapılmış, alıkça, yanlış, ağlanacak kadar kötü... Bilerek, isteyerek yapılmış saçma bir benzetme. Ah şu kılıçlar!

İyi ettin de göndermedin bana kocanın mektubunu (sakın gönderme); aktardığın parçadan pek bir şey anlayamadım, ancak, evlenmek isteyen "bekâr" bir adamın düşündüklerini çıkarabildim, o kadar. Bu adam arada bir "aldatmış", ne çıkar? Buna aldatma bile denemez, ikiniz de bir yoldasınız... O zaman zaman biraz sola kayıyor; bu "aldatmanın" önemli bir yanı yok; büyük üzüntüne büyük mutluluklar da katmıyor mu sanki? Benim sonsuz bağlılığımın yanında bu "aldatma"nın sözü mü olur?
Kocan konusunda seni yanlış anlamış değilim. Kocandan ayrılmamanın gerçek nedenini, dönüp dolaşıp, onun kunduralarına yüklüyorsun Milena! -Gösterdiğin bu nedende beni inciten bir şey var. Kocandan ayrılırsan, ya başka bir kadınla yaşar, ya da gider bir yerde bir oda tutar... Üzülme, kunduralarını boyayacak biri çıkar elbet!
Bilmiyorum, alıkça, belki de değil, ama bunları anlatman incitiyor beni, neden dersin?
Doğum günü burnundan gelmezdi, para için daha önce yazsaydın, gelirken getiririm. -Ama görmeyebiliriz birbirimizi belki de, bu kargaşalıkta olmayacak şey değil hani.
Gecesiyle sabahını birlikte geçirebilenlere geçiremeyenlerden söz ediyorsun Milena. Öyledir... Sonuncuların durumu daha iyidir bence. Yaptıkları kötü, ya da iyi olabilir... Senin de dediğin gibi, bu oyunun pisliği birbirlerine yabancı oluşlarından geliyor; içinde oturulamayan, ama kapısı yalnız bu işler için açılan yabancı bir evde yapılmış olmasından ötürü üstlerine pislik bulaşıyor belki de... Güzel değil. evet... Ama belli bir sonuca götürmüyor ki! Ne bu, ne de öteki dünyada yeri ve izi var bu yapılanın; bir oyundur oynanan. Senin de dediğin gibi: "Topla oynanan bir oyun sanki." Havva'nın elmayı ağaçtan koparması gibi bir şey. (Günah sayılan bu olayı, kimsenin anlayamayacağı gibi anlıyorum kimi günler...) Havva elmayı yemek yemek için koparmamış da olabilir, hoşuna gittiği, beğendiği için koparmıştır, belki de Adem'e gösterebilmek için yalnız. Koparmak sonucu doğurmuş oldu, elmayla oynamak doğru olmayabilir, ama yasak da edilmemiş ki.

Salı
Anlaşılan, bu mektubumun karşılığını ancak on on beş gün sonra alabileceğim (*). Geçen günleri göz önünde tutarsak, bu bir çeşit "bırakılma" gibi bir şey. Oysa dolu içim, tam şu sıralarda sana hiç söylenmemiş, hiç yazılmamış şeyler diyecekmişim gibi geliyor. Gmünd'deki davranışımı hoş göstermek için değil, can çekişeni kurtarmak için de değil... durumumu iyice anlayabilmen için bir açıklamada bulunmam gerekiyor da..
Korkarsın, kaçabilirsin benden, olmayacak şey değil, nicelerinin başına gelmiş, çok görülmüştür bu.

(*) Milena St. Gilgen'e gitmişti. Ondan önce Gmünd'de buluştukları anlaşılıyor. - Çevirenin notu.

Ayağıma sanki ağır zincirler bağlanmış, sanki denizin dibine çekiliyorum... Beni tutmak, ya da "kurtarmak" isteyen, elini uzatmayacak... Güçsüzlüğünden ötürü değil, bir işe yaramayacağını bildiğinden ötürü de değil, hayır, kızmış, sinirlenmiş olduğu için uzatmayacak elini. Sana değil bu sözlerim; yorgun, boş bir kafayla (ama mutsuz ya da sinirli değilim, nerdeyse hoşa gidecek bir durumdayım) seçebildiğim gölgene söylüyorum bu sözleri...
Jarmila'ya gittim dün. Önem vermediğin için, ben de hemen gittim; doğrusunu istersen hemen gitmemin nedeni biraz da kendim içindi, uzatırsam bu görüşmeyi, daha sinirli, daha rahatsız olurum diye korkuyordum. Tıraş olmamıştım ama ne sakıncası olabilirdi? Yediyi çeyrek geçe zili çaldım, zil bozuktu, kapıya vurdum, boşuna... açılmadı; mektup kutusunda gazeteler duruyordu, anlaşılan yoklardı evde. Dönüyordum ki, avludan iki kadının geldiğini gördüm. Jarmi-la'yı hemen tanıdım, yanındaki anasıydı anlaşılan. Ne fotoğrafına, ne de sana benziyor Jarmila, eve girmedik, on dakika kadar eski okulun arkasındaki sokakta bir aşağı bir yukarı dolaştık. Hiç uymuyor senin anlattıklarına, çok konuşkan bir kadın Jarmila, şaşırdım bu bakımdan, ama yalnız on dakka kaldım, durmadan konuştu; Jarmila'nın bana gönderdiği mektubunu anımsadım o ara. Baştan sona, anlatanla ilintisi olmayan bir gevezelikti; bu kez daha da açık gördüm bu yanını... Ne de olsa, mektubu yazarken buluntular, ayrıntılar yapmıştı. Günlerce mektuplar için çok heyecanlanmış, Werfel için Haas'a telgraf çekmiş (karşılık alamamış daha), sana hem telgraf çekmiş, hem "ekspres mektup"

yollamış; senin isteğine uyarak hemen yakmış mektupları; seni üzüntüden kurtarmak için ne yapacağını şaşırmış; hiç değilse bu işi bilen biriyle konuşmak için bana gelmeyi bile düşünmüş. (Nerede oturduğumu aşağı yukarı biliyormuş. Ben de anımsıyorum: Ya ilkyaz günlerindeydi, ya da güzdü, Ottla, ben, bir de küçük Rezenko - Schönborn Sarayında falıma bakan küçük kız - kürek çekmeye gitmiştik, yolda Ha-as'la karşılaşmıştık, yanında bir kadın vardı, yüzüne bile bakmamıştım, meğer Jarmila'ymış. Haas adımı söyleyince Jarmila kız kardeşimle ilgilendi, yıllarca Hıristiyanların yeri olduğu için kardeşimin Yahudi oluşu aklında kalmış olacak. O zamanlar okulun karşısında otururduk, kardeşim evimizi göstermişmiş... Al sana upuzun bir masal.) Gelişime çok sevinmiş, onun için böylesine canlı, geveze, ama işin sarpa sarmasından da üzüntülü... "Her halde, her halde geçti artık" diyor, "her halde, her halde olmaz artık bir şeyler" diyor. Oysa mektupları ben yakacaktım, küllerini de Belveder Alanına savuracaktım, bana verilmişti bu iş... Önemini pek kavrayamamıştım, ama olsun, bana verilmişti bu iş, ben yapmalıydım. Onun yapmış olması bozdu her şeyi.
Kendinden çok bir şey anlatmadı: evden pek çıkmıyormuş - yüzü doğruluyor sözlerini- kimselerle görüşmüyormuş; kitapçıya, ya da postaya gitmek için çıkıyormuş sokağa. Hep senden söz etti. (Yoksa ben miydim hep senden söz eden? Güç şimdi bunu ayırt etmek.) Berlin'den aldığın bir mektuptan sonra, senin nasıl umutlandığını, Jarmila'yı göreceğim diye ne türlü sevindiğini söyledim ona... şaşırdı... Kimseyi sevindireceğine inanmıyormuş. Yapmacıksız, inandırıcı bir şaşmaydı bu. "Geçmiş günleri yok edemezsiniz" dedim, "insan istese p günleri baştan yaşayabilir" dedim. "Evet" dedi, "belki bir arada olunsa, olabilir bu dediğiniz; son günlerde umutlandımdı, gelir Milena diyordum, gelmeliydi de" -canlı, hareketli elleriyle yeri gösteriyordu- "buraya, buraya gelmeliydi..."
Sonra kapısının önünde ayrıldık, uzatmadan, kısaca. Daha önce biraz kızdırmıştı beni, senin çok güzel çıkmış bir fotoğrafından uzun uzun söz etmişti, gösterecekti de. Ama göstermedi, sözde bulamamış... Berlin yolculuğundan önce bütün mektupları, kâğıtları yakarken de aramış fotoğrafı, bulamamış, bu gün de aramış, gene bulamamış! Ayrılır ayrılmaz sana telgraf çektim, isteğinin yerine getirildiğini şişirerek bildirdim! Memnun musun?

Bu mektubumu on beş gün sonra alacağına göre, bir şey dilemek saçma şimdi... dileğimin saçmalığını artırır diye yazıyorum: Tutanağımız olmayan şu yeryüzünde (koparılıyoruz, kopmaya karşı koyamıyoruz), elindeyse Milena, n'olur tiksinme benden, bir kez, bin kez, eskiden ya da şimdi -hele şu son günlerde-umutsuzluğa düşürdüm, ya da düşürüyorsam seni, n'olur tiksinme benden. Bir dilek de sayılmaz bu, sana da yönelmiş değil, kimden dilediğimi de bilmiyorum. Sıkışan ciğerlerimin soluksuzluğundan bütün bunlar.

Çarşamba
Pazartesi sabahı mektubuna karşılık O pazartesi sabahından beri, daha doğrusu, o pazartesi öğleden beri, yolculuğun yarattığı sevinç (her şey bir yana, bir yerlere gitmenin verdiği bir rahatlık, bir dinlenme, bir kendine gelme vardır nasıl olsa) yatışalı, bir türkü tutturmuşum, durmadan o türküyü söylüyorum sana, bıkmadan hep o türküyü... Düşsüz uykular gibi ağır, can-sıkıcı, yorucu... Söylerken ben bile uyukluyorum kimi zaman... Dinlemek zorunda olmadığına sevin... Uzun bir süre mektuplarımı okumak zorunda olmadığına da sevin!
Hey, insanları tanıtma gücü! Kunduraları çok güzel boyuyormuşsun, bana ne? Boya, iyice parlat, sonra da koy bir köşeye, bitir bu işi... Ama sabahtan akşama dek kafanda olmasın bu boya işi, beni üzen bu, hem temizlemeye yaramıyor ki düşünmek).

Perşembe
"Benimsin" sözünden başka bir söz duymak isterdim senden. Neden hep bunu söylüyorsun? Sevgi anlamından çok geceyi, yakınlığı anlatıyor. Evet, büyük bir yalandı, ben de katıldımdı o yalana; daha kötüsü kendimi temize çıkarmak için katıldımdı.
Ne fena, yapmamı dilediğin işler, kendiliğinden oluveriyor, bana yapacak şey kalmıyor. Güvenmiyor musun bana? Yoksa kendi güvenimi artırmam için mi böyle davranıyorsun? Dikkat et, belli oluyor.
Jarmila'nın telgrafında (buluşmamızdan önce çekmiş) kıskançlık neden olsun? Anlamadım. Beni görmek - senin

adına - sevindirmişti onu, ama ayrılırken daha sevinçliydi (beni düşünerek, daha doğrusu kendi adına). Soğuk algınlığın üstüne birkaç söz daha edebilirdin. Gmünd'de mi üşüttün, yoksa "pastane" dönüşlerinde mi? Buraları daha pırıl pırıl güneş içinde, pazar günü Kuzey Bohemya'ya yağmur yağdıydı... Ne türlü böbürlendim bilemezsin; ıslak giysilerimi görenler, Gmünd'den geldiğimi anlayacaklar diye...

Cuma
Yakından bakılınca anlaşılır gibi değil bugünlerdeki üzüntün... Uzaktan tutup bakmak gerekiyor, ama gene olmuyor.
"Pençe" sözünü iyi anlamamışsın, anlaşılır gibi de değildi ya.
Gmünd için yazdıklarında yerden göğe haklısın. Şunu anımsıyorum örneğin: "Prag'da beni hiç aldatmadın mı?" diye sormuştun. Yarı şaka, yarı ciddi, yarı umursamazlık vardı sorunda - gene üç yanlar-, olabileceğine inanmadığın için belki. Mektuplarımı hiçe sayarak sorabildin Milena? Nasıl sorabilirsin? Sorduğun yetmiyormuş gibi, ben de işi daha güçleştirip "hayır" demiştim, "aldatmadım seni." Karşı karşıya olunca bunları mı konuşur insan? Biz de o güz uzun uzun konuştuktu seninle, iki yabancı gibi.
Dün akşam Jarmila uğramış bana (adresimi ner-den bulmuş bilmiyorum), evde yoktum; sana göndermek için bir mektup bırakmış, bir kâğıdın üstüne de kurşunkalemle iki satır yazmış, adresinden emin değilmiş, onun için mektubu bana bırakmış, sana göndereyim diye.
195
Pazartesi
Neyse, gene de pek uzun sürmedi; Salzburg'dan yazdığın iki mektubu da aldım. Umarım ki, Gilgen'de hava daha iyidir, ama ne de olsa kış yaklaşıyor. Ben hem iyiyim, hem fena... Biraz daha dayansam da şu güzü bir atlatsam diyorum. Gmünd üstüne yazışacağız daha, ya da konuşmamız gerekecek -bu fena yanım- Jarmila'nın mektubunu ekledim. Sana göndereceğimi birkaç satırla bildirmiştim ona, adresini bir hafta sonra öğrenebilirim sanıyordum. Karşılık vermedi. Elin değerse, oturduğun yerin bir resmini gönder n'olur?

Perşembe
Önce kurşunkalemle yazdığın mektubu okudum; pazartesi günkü mektubuna da şöyle bir göz attım, vazgeçtim okumaktan, çünkü altı çizilen bir tümce var... Ne türlü korkuyorum bilemezsin. Ne yazık ki, insan kendini olduğu gibi sözcüklerin içine koyamıyor; koyabilse ne iyi olurdu, karşı gelindi mi, sözcük savunurdu kendini, ya da yok olurdu... Ama burada da yalnız yok olma var, ölüm değil hastalıklar var, ne yaparsın?
Mektubunu sonuna dek okumadan, uzatsa oradaki kalışını diye düşünmüştüm; sen de buna benzer bir şeyler yazmışsın, havalar iyice bozuncaya değin kalamaz mısın sanki?
Çabuk geldi mektupların Salzburg'dan, ama Gilgen'den daha uzun sürecek; şuradan buradan haberler alıyorum neyse ki... Gazetede Polgar'ın deniz resimlerini gördüm örneğin. Kişinin içini sıkan, ne yapacağını şaşırtan şeyler... Belki de sevinçli olduğundan ötürü böyle, neyse, pek önemli değil. Ama Salzburg için yazılanlar epey: festivaller, havanın kararsızlığı filan... Yazık, gitmekte geç kaldın Milena, bunlar pek iç açıcı şeyler değil. Kimi zaman M. Wolfgang'a oralarını anlattırıyorum, çocukluğu Gilgen'de geçmiş, çok mutluymuş o zamanlar; eskiden oraları daha iyiymiş anlaşılan. "Tribuna" gazetesi olmasa, bütün bu saydıklarımın sözü olmazdı; gazetede senden bir şeyler buluyorum, orda sen varsın. Sözünü edişim sinirlendiriyor mu seni? Elimde değil, seviyorum yazılarını. Hem benden başka kim edebilir bunun sözünü? En iyi, en vefalı okuyucun benim. Beni düşünüp düşünmediğini bilmediğim zamanlar bile bir ilinti sezinlerdim yazılarında kendimle; sen söyledikten sonra büsbütün kuşkulu oldum. Örneğin: karda kalmış tavşanı okuyunca, beni anlatıyorsun sandım.(*)
Neyse, öteki mektubunu da okudum: "Bana karşılık vermeni istemiyorum" dediğin yerden başladım okumaya, başında neler yazılı olduğunu bilmiyorum, ama ne yazmış olursan ol, sen haklısın, boyun eğiyorum. Seni içimde sıkı sıkıya nasıl taşıyorsam, nasıl inanıyorsam bunun böyle olduğuna, dediklerine de öyle inanıyorum... okumadan boyun eğiyorum hepsine; bana karşıt sözler olsa da, ne çıkar? Kötüyüm Milena, bilmediğin kadar kötü... Onun için bağırıyorum

ya! Meleklerin sesi sandığımız, cehennemin dibindekilerin türküsüdür.

(*) Mektubun yanına çıkıntı halinde: "Okurken atlamışım, ne olduğunu anımsayamamıştım, ama hep kafamdaydı, unutmamıştım: Ateşin mi var? Derece koydun mu?"

Birkaç gündür "askerliğe" başladım, daha doğrusu "manevra yaşamı"na girdim. Yular önce de yapardım bunu, iyi gelirdi. Öğleden sonraları, uyuyabildiğim sürece yatakta kalmak, iki saat yürümek, sonra uyanık kalabildiğim sürece uyanık kalmak. "Kalabildiğim sürece" sözünde var ne varsa. "Uzun sürmüyor" da ondan. Ne öğleden sonralarım, ne de gecelerim dilediğim gibi geçiyor; işe gidince ertesi gün, yüzüm solgun, kendim de bitik durumdayım. Gecenin ileri saatlerinde uyku yararlı, ikide, üçte; dörtte... En geç gece yarısında yatmam gerekiyor, yatıp da uyuyamazsam bitik oluyorum, gecemi de gündüzümü de yitiriyorum. Bütün iş, işe gidebilmekte, çalışıp çalışmamam önemli değil. Kendime çizdiğim bu türlü düzenli yaşamı bir boy sürdüreceğim... Görevimin sona erdiğini, ancak altı ay sonra "kafama dank" edince anlarım belki, ama belli olmaz, bir zamanlar iyi gelmişti bu düzenli yaşama, gene iyi gelebilir... Öksürüğüm bir zorba gibi işe karışıp oyunu bozmasa bari.
Yok hayır, o kadar kötü değildi mektupların, ama kurşunkalemle yazılmış olanı hak etmedimdi.. Kime yazılır böyle bir mektup? Ne yeryüzünde ne de öbür dünyada, bunu hak edecek kimse yoktur.

Perşembe gecesi
Bugün hiçbir şey yapamadım... Oturdum, birkaç kitap karıştırdım, o kadar... Önemli bir şey yapamadım. Şakaklarımın, için için zonklamasını dinledim arada. Bütün gün mektuplarınla didindim... Üzüntü, sevgi ve dert içindeydim; kesin olmayan bir şeye karşı, bilinmeyen bir korkuyla kaplıydı yüreğim... Kesin olmayışının nedeni, gücümü aşmasından geliyor. Oysa yalnız bir kez okumuştum mektuplarını, bir daha okumayı alamıyordum göze; bir yarım sayfa yer var ki, onu hiç okumadım daha. Bu olağanüstü, bu öldürücü gerginlikte yaşamanın en doğru yol olduğunu anlamak istemeyiz de, gevşetmeye yelteniriz

bu gerginliği (sen de buna benzer bir şey söylemiştin, o zamanlar alay etmek istemiştim seninle), düşüncesiz bir hayvan gibi çırpınır, kurtarırız kendimizi. (Oysa hayvanlar gibi de severiz düşüncesizliği), ama sözde kurtarırız; kudurmuş, yolunu şaşırmış elektrik akımları içimize boşalır, sarsılır, yanarız oysa. Neler söylemek istiyorum bununla, farkında değilim; yakınıyorsun Milena, sözle değil, susarak yakınıyorsun mektuplarında; bir yerinden yakalamak istiyorum onları; bana yönelmiş olduklarından ötürü yakalayabilirim de... Bu karanlıklarda bile seninle eş düşünüde olabilmek! Şaşılacak kadar güzel, değil mi? Yanıldığımı da sanmıyorum.

Cuma
Geceyi uyku yerine -isteyerek değil elbet -mektuplarınla geçirdim. Pek yakınacak bir durumu yok, ama mektup alamadım daha senden, sakıncası yok bunun da. Şimdilik her gün yazışmasak daha iyi; sen bunu benden önce sezinlemiştin. Her gün yazışmak, güçlendirecek yerde güçsüz kılıyor kişiyi... Eskiden bir solukta içerdim mektuplarını (Prag'dan söz ediyorum, Meran'dan değil), on kat güçlendiğimi duyardım... On kat artardı susuzluğum. Ama şimdi iş ciddi, şimdi mektubunu okurken dudağımı kemiriyorum, şakaklarımın zonklamasını duyuyorum. Buna da boyun eğebilirim, ama sakın hastalanma Milena, esenliğini yitirme! Yazma istersen, ama nedeni hastalık olmasın. (Bu çeşit iki mektubun var elimde, başa çıkabilmem için kaç gün gerekiyor dersin? Aklınca bir soru... Yeter mi günler!) Ne yaparım, diyorum? Kendimi düşünerek korkuyorum. Ne mi yaparım? Şimdi ne yapıyorsam gene onu... Ama nasıl yaparım, kim bilir? Hayır... Düşünmek bile istemiyorum. Ne kötü... seni düşündükçe hep yatakta görüyorum... çok belirli görüyorum üstelik!... Gmünd'de çayıra uzandığın gibi hani... (Arkadaşımdan söz açmıştım, uzun uzun onu anlatmıştım sana da, sen yarım yamalak dinlemiştin beni.) Yatakta olman pek de üzücü değil, en iyisi yatıp dinlenmen belki de, ama ben baksam sana... arada bir elimi alnına koysam, gözlerine dalsam, bakışlarını -ben odada dolaşırken- üstümde bilsem, senin için yaşadığımı bilsem, onurlansam, içim içime sığmasa, bu yaşama, iznini versen bana Milena!

Yanımda bir süre oyalandığın için, bana elini uzattığın için teşekkür edebilsem sana... ne iyi olurdu... Hastaysan bile, umarım ki, çabuk geçen bir hastalıktır, seni eskisinden daha güçlü kılar, ayağa kaldırır seni. Oysa benim hastalığım yakında büsbütün serecek beni yere; patırtısız, acısız olsa bari. - Hastalığına üzülmüyorum, yaban illerde hasta olmana üzülüyorum.-
Tramvay biletçilerinden sen de hoşlanıyorsun, değil mi? Tam Viyana'ya yakışır bir durumda bir deri bir kemik kalmış, ama sevinçli biletçiyi sen anlatmıştın bana! Burdakiler de iyi kişiler diye, biletçi olmak ister çocuklar. Basamakta düşmeden durabilmek, yardım etmek, ellerinde bir zımba, üstelik dünya kadar da bilet vardır kutularında; çocuklar bayılır biletçi olmaya, övülmeye değer bulurlar bu işi. Ben bütün bunlardan çekinirdim, gene de biletçi olmak isterdim, onlar gibi sevinçli, onlar gibi yardıma koşabilmek için. Bir gün, ağır giden bir tramvayın ardından yürüyordum (ozan geldi, beklesin... şu biletçiyi anlatmam gerekiyor şimdi), biletçi arka sahanlıktaydı, eğildi seslendi bana, sokağın gürültüsünden anlayamamıştım, elini kolunu sallayarak bir şeyler göstermeye çabalıyordu... Ben gene anlayamamıştım, tramvay da uzaklaşıyordu artık, adamcağızın çabası boşa gidecekti... Neyse, sonunda anlamıştım: altın kravat iğnem açılmış meğer, onu gösterirmiş bana. Kötürüm bir umacı gibi, lök diye binince bu sabah tramvaya, bu olayı anımsadım. Bana paranın üstünü verirken, hoş bir şey söylemiş olacak, havayı değiştirmek istemiş adamcağız, ama ben duymadım... Yanında duran bir bay da yüzüme bakarak gülümsedi, biletçiyi üzmemek için ben de gülümsedim, ama anlamadan, durum böylece kurtuldu sayılır! St. Gilgen'dekiyağmurlu gök de gülümsese biraz n'olur?

Cumartesi
Güzel, güzel Milena, çok güzel! Salı günü mektubunda güzel denecek bir şey yok belki, ama bir rahatlık, bir güvenme, bir açıklık var ki, çok güzel işte.
Sabah bir şey çıkmamıştı postadan, mektup gelmeseydi de boyun eğecektim, ne yapayım. Senden mektup alma işi değişti biraz, ama yazmamda değişen bir şey yok; yazma zorunda olmamın verdiği mutluluk, o zorunluk sapsağlam

duruyor. Almasaydım bugün senden mektup, ne çıkardı sanki? Mektubu ne yapayım? Dün bütün günüm, akşamım, gecenin yarısına dek seninleydim... Seninle konuştum; çocuklar gibi açık ve ciddiydim bu konuşmada; sen de bir ana gibi anlayışlıydın, sen de ciddiydin (gerçek yaşamda ne böyle bir çocuk gördüm, ne de böyle bir ana!) diyeceğim, mektup almasaydım da üzülmeyecektim... Yalnız yazmayışının nedenini bilmeliydim, hasta olduğunu sanmamalıydım... Küçücük bir odada, sen tek başına, dışarda güz yağmuru (öyle yazmıştın), üşütmüşsün kendini (bunu da sen yazdın), geceleri terliyorsun, yorgunsun (bütün bunları sen yazmıştın), bilsem böyle olmadığını diyordum... Neyse, rahatım şimdi.
Önceki mektubunda sözünü ettiğin tümcenin korkunçluğunu bilmiyorum ki... onun için bu mektubundaki ilk tümcene karşılık vermeye yanaşmayacağım. Bunlar birbirine bağlı, çözülmesi güç nesneler; ancak ana-oğul konuşmalarında çözülebilir, gene de konuşarak değil, duyularak olur. Karşılık vermeye yanaşmayacağım, çünkü pusu kurmuş şakaklarımda sızı, başladı başlayacak. Ne dersin? Yüreğime değil de, şakaklarıma mı fırlatılmış aşkın oku? İnadına Gmünd' den de söz açmayacağım işte... Oysa çok söylenecek şey var orası için, neye yarar? Viyana'da ilk gece hemen ayrılsaydım senden, bu seferkinden daha mı iyi olacaktı? Sanmam... Hem Viyana Gmünd'den önceydi. Benim oraya korkudan yarı baygın, yorgunluktan bitmiş bir durumda geldiğime göre bir üstünlüğü de var... Ama Gmünd'e gelirken, alıkça bir güvenim vardı -hiç farkına varmadan üstelik- sanki artık bir terslik olmazmış gibi... sahip olmanın güveni içinde geldim Gmünd'e. Tuhaftır, ama durmadan beni ezen o tedirginliğim, o elde etmenin bitikliği de tek kusurum... Bu böyle, bu işte ve bütün işlerde bu böyle!
Mektubunu ikide almıştım, şimdi saat 3 1/4, bırakıyorum artık, yemeğe gitmeliyim.
Çevirideki son tümce çok başarılı. O öyküdeki her tümcede, her sözcükte -övünmek gibi olmasın-ezgiyle karşılık bir "korku" var; yara o zaman kanamıştı, uzun bir geceydi, bu ilintiyi çeviride çok güzel belirtmişsin... Dedim ya: tılsımlı bir elin var.
Mektup almanın ezici yanlarını anlıyorsun artık, değil mi? Büyük güvensizliği unutmayalım, ama bugünkü mektubunla mektubum arasında bir açıklık, iyilik, geniş bir soluk almanın eşitliği var; yalnız, öteki

mektuplarımın karşılığım alamadım daha, korkuyorum yazacaklarından.
Adresin ancak pazartesi günü elime geçtiğine göre, nasıl olur da sah günü mektup beklersin benden?

Pazar
Tuhaf bir yanılgıya düşmüşüm dün! Salı günkü mektubunu öğleyin almış olmanın sevinci içindeydim, fark etmedim, ama akşam gene okuyunca, son gelenlerden değişik olmadığını gördüm.. Doğru bulduklarını açıkladığın halde, bu da ötekiler kadar mutsuz. Yanılmış olmam şunu gösteriyor: İçime kapanığım, yalnız kendimi düşünüyorum. Senden alabileceğim kadarını alabiliyorum, kaptırmamak için elimden gelse, dünyanın öbür ucuna kaçardım. Odama koşarak döndüğümde mektubunu masamın üstünde bulduğum için; hiç beklemediğim için; mutlu ve acıkmış gibi yazılmamış olduğu için; şakaklarımdaki zonklama bir kıpıcık durduğu için; seni ormanın, gölün, dağların ortasında rahat sandığım için, bütün bu saydıklarımla saymadıklarımdan ötürü alıklık ederek mektubunu sevinçli bulmuş, ona göre karşılık vermiştim. Ama şimdi anlıyorum ki, gerçek durumunla hiçbir ilintisi yok bu saydıklarımın, yok, mektubunda da yok bu hava.

Pazartesi
Ah Milena... denize düşmüşüz sanki, elimizde olmadan ordan oraya sürükleniyoruz... Boğulmuyor-sak, bu da kötülük olsun diyedir. Her gün yazma diye yakarmıştım geçenlerde, yalanım yoktu, içten bir dilekti bu; korkuyordum mektuplarından, rahatlıyordum mektup gelmeyince; bir mektubunu görünce masamın üstünde, bütün gücümü toparlamam gerekiyordu, gücüm hiç, ama hiç yetmiyordu- gene de: bugün şu iki kartın gelmeseydi mutsuz olacaktım, hem de ne türlü. Sağ ol Milena. Bugüne dek Rusya üstüne okuduklarım, bu mektuba eklediğim yazının yanında hiç kalır; çok etkiledi bu yazı beni. Daha doğrusu, beyinime, sinirlerime, kanıma dek işledi. Yazılanlara pek inanmadım, kendi orkestrama göre değiştirdim. (Yazının sonunu göndermiyorum, yırttım attım... Bir sürü suç sayıp dökmüş, bu yazıyla ilintisi

olmadığından göndermiyorum... Bütün yazı bir taslak zaten.)

Perşembe
Pazar ve pazartesi günkü mektuplarınla bir kartını aldım. N'olursun Milena, yanlış yorumlama dediklerimi. Senden uzaktayım, içime kapanık yaşıyorum, pek o kadar sıkıntılı değilim, ama bin türlü şey geçiyor kafamdan, korku, tedirginlik... Tutamıyorum kendimi, içimi sana döküyorum, yazmam doğru değil, ama sana yazarken unutuyorum onları, her şeyi unutuyorum, seni bile... Sonra yazdıklarıma karşılığın gelince, aklım başıma geliyor, şaşırıyorum. Korkun yersiz, neden korkuyorsun? Kocan çok hastaysa, bir değil de iki hastalığı varsa, bunlar da öyle küçümsenmeyecek hastalıklarsa, gidemez işe elbet... Ama bu yüzden onu işten çıkarmazlar ki... Devlet memuru değil mi kocan? Nasıl atarlar işten? Yalnız, hastalıklarını göz önünde tutarak yaşamını değiştirmesi gerekir biraz; hiç değilse görünüşte geniş bir soluk alabilirsin, gerçek üzücü olsa bile...
Bana öyle geliyor ki, yeryüzünün en saçma işi: suçun kimde olduğunu aramaktır. Başakakma bir yana, o, o kadar saçma değil belki, darda kalınca kişi, suçu yükleyecek birini arar elbet. (Gene de bıçak kemiğe dayandı mı, iş değişir, o zaman suçu yükleyecek biri aranmaz artık.) Bu gürültüsü, yürek çarpıntısı bol günlerde kendini suçlu bulmanın üzüntüsünü anlamıyor değilim, çok doğal bu, ama kolay bir hesap sorununu çözer gibi, bu iş üstünde durup, günlük davranışını ona göre düzenlemeyi anlayamam, bak bu olmaz işte. Sen de suçlusun elbet, kocan da suçlu... Sonra gene sen, gene o... ikiniz de suçlusunuz; bir arada yaşayanlar kaçınabilirler mi bundan? Suç suç üstüne biner, ta ölünceye dek de sürer. Neye yarar bu hesap? Benim, ya da doktorun ne işine yarar suçun kimde olduğunu aramak?
Durmadan yağmur yağıyor, duracağa da benzemiyor. Aldırmıyorum buna, odamdayım, kahvaltımı yapıyorum; bir boyacı tam penceremin önünde, belinden astırmış kendini, yapıyı boyuyor. Yağmura - şimdi birazcık dindi- içerliyor, belki benim oburca yediğim tereyağlı ekmeğe de içerliyor, belki de onun için camları kirletiyor fırçasıyla, belki bu da benim yersiz bir kanım, belki

adamcağız hiç ilgilenmiyor bile benimle, benim onunla ilgilendiğim kadar! Şimdi de bardaktan boşanırcasına yağıyor yağmur, ama o hiç istifini bozmadan çalışıyor yağmurun altında. Utanıyorum.
Weis'dan duydum bir şeyler, hasta olduğunu sanmıyorum, ama çok parasızmış... Birkaç ay önce Franzensbad'a onun adına para toplanmıştı, oradan biliyorum. Üç hafta önce "taahhütlü" bir mektup göndermiştim ona, Kara-Ormana. Karşılık vermedi. Starnberg Gölündeymiş şimdi sevgilisiyle; kız Baum'a (*) yazmış, hem de üzüntülü şeyler yazmış (kızın yaratılışı öyledir), ama mutsuzluk yokmuş yazılarında (bu da yaratılışına uyuyor). Prag'dan ayrılmadan önce, bir ay kadar oluyor (tiyatroda çok başarı göstermişti, kızcağız), ayaküstü konuşmuştum. Bitikti, zaten zayıf, ince bir kızdır, ama dayanıklıdır; bütün yıl durmadan tiyatroda oynamanın yorgunluğu çarpıyordu göze. Weis'dan şöyle söz etmişti: "Kara-Orman'da, iyi değil durumu, ama şimdi Starnberg Gölünde birlikte olacağız, düzelir o zaman."

(*) Kafka'run dostu. Kör bir yazar. - Çevirenin notu.

Pazar
Bak Milena, önemli olan görmek mi, yoksa, yazılı görmek mi? Meran'da yazdığın son mektuplardan birinde sözünü etmiştin bunun, karşılık vermeye vakit bulamamıştım.
O güç yolculuğa katlanmak için Robinson yarışmaya girmişti; başarısızlığa uğramış, bir sürü şey gelmişti başına... Ben yalnız seni yitirmemle düşüveririm Robinson'un durumuna. Gene de ondan çok ben Robinson sayılırım. Onun bir adası vardı, bir Cuma'sı, bir sürü şeyi daha. Gemisi de vardı, onu kurtaran, olup bitenleri bir düşe çeviren bir gemisi vardı onun... Benim hiçbir şeyim yok, adım bile yok... Onu bile sana verdim. Bu yüzden bir çeşit bağımsızlığım var sana karşı... Bağımlılık sınır tanımaz da ondan. "Ya hep, ya hiç" sözü, büyük bir söz! Ya benimsin, ya değilsin. Benimsen, sorun yok, her şey iyi demektir, ama değilsen, yitirirsem seni... kötü olmaz... O zaman hiçbir şey olmaz, o zaman hiçbir şey yok demektir... Ne kıskançlık kalır, ne üzüntü, ne sıkışma, hiç, hiçbir şey. Biliyorum, birine böylesine güvenmek, bayağının aşağısı bir şey, onun için durmadan korku çörekleniyor ya içime? Ama bu korku seni

yitiriririm korkusu değil! Birine güvenmeye nasıl yeltenir insan, işte bu korkutuyor beni. Buna karşı koyabilesin diye, sevimli yüzüne Tanrısal bir güzellik ekleniyor. (Ama belki doğuştan vardı bu.) Samson, Dalila'sına büyük gizini anlattı işte! Artık kesebilir saçlarını... Zaten ikide bir darmadağın ediyordu, kessin, ne çıkar? Onun da buna benzer bir gizi yok mu sanki? Gözle görülür bir nedeni olmadan üç gecedir çok kötü uyuyorum. Hasta değilsin ya?
Karşılık sayılmaz, ama hemen söyleyeyim: şimdi geldi telgrafın. Hiç beklemediğim bir zamanda... Üstelik de açık geldiği için korkmaya vakit bulamadım. Belki inanmazsın, ama bu telgrafın gelmesi gerekliydi bugün... Nereden bildin bunu? Bana gereken şeyin senden gelmesi doğal oldu artık.

Salı
Yanlış yorumlamışsın, diyemeyeceğim, çünkü yanlış yorumlamadan daha kötü bu Milena, yüzeyde kalanları anlamışsın yalnız... Önemli değil ki, bu kadarını anlamış ya da anlamamış olman! Senin yanlış yorumlamaların, ters anlamaların sürüp gelen bir şey. Meran'da da bir iki kez olmuştu. Bana bir çıkar yol göster diye yalvarmadım ki sana... Karşı masada çalışan arkadaşıma yakarmama benzerdi bu. Ben kendimle konuşmuş, kendi kendimden dilenmiştim bunu... Düşler içindeydim, uyandırdın beni! Rusya üstüne ettiğim sözleri iyi anladın mı, bilmiyorum. Yazarın yazmadığı nesneler, yeryüzünde söylenebilecek en büyük övgü bence.
(Dün akşam saat sekizde eve dönerken, Yahudi topluluğunun tören salonuna bir göz attım... Yüzden çok Rus Yahudisini tıkmışlar oraya, Amerikan vizesi bekliyorlar, üst üste hepsi. Oylarını kullanan halk topluluklarına benzettim... Sonra gece, bir buçukta gene baktığımda, hepsini uyur buldum, yan yana uzanmışlar yere, iskemlelerin üstünde de vardı uyuyanlar; arada bir biri öksürüyor, ya da soldan sağa dönüyor, ya da usulca geçiyor aralarından... elektrik bütün gece yanıyor.) Ne olmak istersin, diye sorsalardı bana, Doğulu bir Yahudi çocuğu olmak isterim, derdim... Onların arasında bir köşede olmak, üzüntüsüz bir yana kıvrılmak... Babam öteki erkeklerle tartışadursun, anam sıkı sıkı sarılmış paçavralara, ablam

yaşıtlarıyla çene çalıyordur... arada bir güzel saçlarını düzeltiyor... Birkaç hafta sonra da Amerika yolunda olurduk. Durumları bu kadar rahat değil zavallıların, dizanteri çıkmış aralarında; sokaktan geçenler durup pencereden içeriye küfrediyorlar, kendi aralarında bile dalaşıyorlar, iki kişi bıçak çekmiş bile. Ama küçüklerin umurunda mı bu? Vız geliyor onlara. Bir sürü çocuk gördüm: Yatakların üstünde cirit atıyorlardı, iskemlelerin altına saklanıp oynuyorlar... Yiyecekleri ekmeğin üzerine ne sürüleceğini gözlüyorlar... Ne sürülürse sürülsün, her şeyin yeneceği bir yaşta onlar.

Salı
Bugün iki mektubunla bir kartını aldım. Mektupları açamadım hemen. Ya akıl almayacak kadar iyisin ya da kendini çok iyi dizginleyebiliyorsun; ilki daha akla yakın, ama ikincisinden de var bir şeyler.
Gene söylüyorum: Haklısın, yerden göğe kadar haklısın. V. ile olan konuşmada sen benim gibi davran-saydın, yani böylesine saygısızca, yanını yöresini unutup direnen bir çocuk sersemliği içinde, yalnız kendini düşünen, biraz da "adamsendeci" bir davranışla davransaydin, ben deliye dönerdim. Telgraf süresince de sürmezdi bu delilik (*). Yalnız iki kez okudum telgrafını; aldığım gün bir göz atmıştım, bir de sonraları, yırtarken. İlk okurken duyduklarımı anlatmak güç biraz: Bir sürü nesne el kaldırmıştı sanki, ama senin indirdiğin tokat en be-lirlisiydi... "Hemen" sözcüğü ile başlayan bir tokattı bu.
Hayır, bütün ayrıntılarını ele alacak gibi değilim bugün, yorgun olduğum için değil, "ağırım" bugün, ondan. Olup bitenlere inanmak güç. Yukarda söylediklerime inansam, o zaman hak etmiş olurdum tokadı. Kimse suçlu değil, suç ikimizde yalnız. Yersiz olmayan direnmelerin hafifler de belki, döndüğünde V.' nin mektubunu okursun bir kez daha, hoş görürsün.
(*) Kafka bir aile çevresinde Milena için bazı şeyler söylemişti, çok akıllı, çok düzenli bir savunmaydı bu. Kendini bu türlü yermesinin nedeni anlaşılır gibi değil.
211
Hemen o gün, telgrafı çektiğin gün, babanın evine uğradım. "Schody" diye alt kata denir sanırdım, oysa

çekme kat anlamına gelirmiş. Genç, güzel, canlı bir hizmetçi kız açtı kapıyı. V. yokmuş evde, ben de bulacağımı ummamıştım, ama bir şeyler yapmak zorundaydım; ne zaman döneceğini öğrendim. Ertesi sabah erkenden evin önündeydim. Akıllı, sade, açık bir kadın, hoşuma gitti. Telgrafta yazdıklarımdan başka şey konuşmadık. (Baban için korkularını hiçe indirebilirim, bir dahaki mektubumda.)
Jarmila önceki gün çalıştığım yere geldi; senden epeydir haber alamamış, su baskınını da duymamış, ama seni merak etmiş, onun için gelmiş beni görmeye. Çok oturmadı, sıkılmadım pek. Unuttum, söyleye-medim mektup yazmasını, gittikten sonra birkaç satırla bildirdim dileğini. Mektuplarmı iyice okuyamadım daha; gene yazacağım.
Şimdi bir telgrafın daha geldi. İnanayım mı, gerçek mi? Vurmuyorsun artık, öyle mi? İnanmam, hayır! Nasıl sevinirsin? Olamaz. Bu da öteki telgraf gibi düşünmeden yazılıvermiş. Gerçek ne onda, ne bunda... Erken uyanınca kişi, sanır ki, gerçek burnumuzun dibindedir... Birkaç solmuş çiçeğin süslediği, üstü açık, hazır bir gömüt! Göze alamıyorum mektupları okumayı, aralıklarla okuyabiliyorum.. Okurken duyduğum acı, dayanılır gibi değil.
Milena - elim saçında gene, gene yana ayırıyorum saçını biraz- böylesine kötü bir yaratık, böylesine kötü bir hayvan mıyım ben? Kendime de, sana da kötü davranacak kadar mı? Yoksa beni kovalayan, beni kışkırtan kötü bir şey mi var ortalıkta? Kötü demeye bile dilim varmıyor, sana yazarken öyle duyuyorum da onun için yazıyorum. Aslında her şey anlattığım gibi. Sana yazarsam uyuyamıyorum -yazmadığım günler hiç değilse birkaç saat yumabiliyorum gözlerimi. Yazmadığım günler yorgunum, üzgün ve ağır oluyorum... Ama yazdığım günler korkuyla tedirginlik ikiye bölüyor beni. Bak anlatayım: Karşılıklı bir vikaima içindeyiz seninle, acınma dileniyoruz... Bir yerlere gizlenmek istiyorum, sen de aynı şeyi istiyorsun benden. Olacak şey değil. Ama başarıyorum gene de. Nasıl olabilir, diyorsun, şaşkınlık içindesin. Ne istiyorsun? Nasıl davranıyorum?
Durumumuz aşağı yukarı şöyle. Ben. bir yerlerde, pis bir çukurda yaşayan (çukurun pisliği benim orada oluşumdan), ormanları tanımayan yabanıl bir hayvandım. Birden seni gördüm ışıklar içinde, aydınlıkta, o güne değin gördüğüm en güzel şeyi, seni: Unuttum olup bitenleri, kendimi

unuttum, kalktım ayağa, sana yöneldim. . Bu yeni, bu ülküsel özgürlük içinde kuşkuluyum gene de, ama yaklaştım, yanındayım artık... Öylesine iyi dav i andın ki, hakkım varmış gibi sokuldum sana, yüzümü gözümü ellerine sürdüm, mutluydum, her şeyden kopmuştum artık, böbürleniyordum da, kendimi güçlü duyuyordum, evimde gezer gibiydim. (Durmadan bu ev sözü.) Oysa yabanıl bir hayvandım, benim yerim ormandı, ancak senin bağışınla yaşayabilirdim bu aydınlıkta. Unutmuştum olup bitenleri, ama başıma gelecekleri gözlerinde görmüştüm. Süremezdi ki... Okşuyordun benî, ama, görecektin yabansı yanlarımı, gerçek ülkemi yadsıyamazdım, ormanı anımsatacaktım sana. Derken önüne seçilemeyen, kaçınılması güç tartışmalar başladı "korku" başlıca konumuz oldu. Beni (seni deyişimi kov, boş yere) yiyip bitiriyordu korku, günden gutu: ,k u yordu. Ne kötü, ne pisti bu üzüntüler; sana h;:¦> ?c. de engel oluyordum Max'la olan anlaşmazlık Gmünd'deki durumumuz, sonra Jarmila karşılaşmasındaki yanlış yorumlama, şimdi de V.'nin alıkça, kabaca vurdumduymazlığı ve bir sürü şey daha girdi araya. Kendime gelir gibiyim, anımsadım kim olduğunu... Avunacak bir şeyler de bulamıyorum gözlerinde artık. Düşlerde çekilen karabasanları çekiyorum. (Hani yabancı bir yerde evindeymiş gibi salınır kişi?) Bu korkuyu gerçekten çekiyorum Milena... Dönmeliyim, karanlığa dönmeliyim, dayanamıyorum güneşe. Umut kırıklığına uğramış, yolunu şaşırmış bir hayvan gibiyim; kaçıyorum, gücümün yettiği kadar koşarak kaçıyorum artık, ama yalnız şunu düşünerek kaçıyorum: "Onu da birlikte götürebilsem" diyorum, "onun olduğu yerde karanlık olur mu hiç?"

Günlerin nasıl geçiyor, diyorsun, böyle işte! Mektubun geldiğinde, ben sana mektup göndermiştim bile. "Korku", "kuşku" falan, filan bir yana -tiksinç olduğundan değil, midem dayanıksız da ondan - evet, her şey bir yana, gene de senin söylediğin gibi güç değil belki de. Anlatmaya çalışayım: Kişi kendi yetersizliğini ister istemez çekmek zorundadır, bu zorunluğu hep duyar, ama iki kişinin yetersizliğine boyun eğmek zorunda değildir! Gözlerimiz ne güne duruyor? Kör edebiliriz onları, yüreğimizi de çekip atarız! Yok, yok o kadar da değil, biraz büyükseme, biraz yalan var bunda; zaten her şeyi büyüksüyorsun.. Yalnız önem büyüksenemez.. O var Milena, onun oluşu gerçek işte. Gene de özlem için edilen gürültü patırtı

kadar büyük değil özlemin kendisi. Saçma bulacaksın, ama değil! Bak: "En çok seni seviyorum" diyorum, ama gerçek sevgi bu değil belki. "Sen bir bıçaksın, ben de durmadan içimi deşiyorum o bıçakla" dersem, gerçek sevgiyi anlatmış olurum belki. "Sizin sevmeye gücünüz yetmez." demiştin bana Milena; "insan'la "hayvan"ın arasındaki ayrıntıyı ortaya koymaya yetmez mi bu?
Neler oluyor, ya da neler olduğunu iyice anlayamıyorsun Milena, ben bile anlayamıyorum; bir coşkunluk karşısında ürperiyorum, aklımı yitirecek kadar üzülüyorum, gene de bilmiyorum ne oluyor, ne olacak! Bir tek şey biliyorum: Gürültü, patırtı istemiyorum, karanlık olsun istiyorum, bir yerlere gizleneyim diyorum, bunu istiyorum işte, bunu arıyorum, bunun ardından gideceğim, elimde değil.
Bu coşma, bir volkan patlaması gibi bir şey olduğuna göre geçecek elbet, yarı yarıya geçti de sayılır, ama bu coşmayı sağlayan güçler içimde var daha, hep vardı, hep de olacak; yaşamım buna bağlı, bu anlatılamayan korkulara bağlı yaşamım, onlar yok olunca ben de yok olurum; benim de payıma bu düşmüş, yitirir-sem bu yanımı vazgeçerim yaşamaktan, gözlerimizin doğal kapanışı gibi ben de kolayca yaparım bu işi. Beni tanıdığından beri böyle değil miydim? Böyle olmasaydım çevirip başını bakar miydin bana? Geçtiğine göre, bu yeni durumumda rahat, mutlu ve sevinçli olmam gerekmez mi? Ama değil, gerçeğe çok yakın olduğu halde değil (bu olayı yaşamış olmanın sevinci içindeyim, bu gerçek, bir bakıma da mutluyum, ama rahatım diyemem, bu uymuyor gerçeğe), çünkü hep korkacağım, korkuyu hep ben çekeceğim.
Nişanlanmalarımla buna benzer olaylara dokunmuşsun; doğru, sıradan şeylerdi, acısı değil, ama etkisi sıradandı. Sanki, baştan savma bir yaşam yaşanmış da, birden bundan ötürü cezalandırılması gerekiyor kişinin, ceza olarak da bir mengeneye sokuyorlar adamın başını, şakaklarını sıkmaya başladıkça dilin çözülüyor, konuşuyorsun: "Vazgeçmem bu değersiz yaşamdan, sürdüreceğim diyorsun, ya da "peki, vazgeçiyorum..." diyorsun. Vazgeçiyorum diye öyle bir bağırırsın ki, ciğerlerin sökülür sanki.
Bu davranışımı da öteki eski şeylerle bir tutmakta haklısın, ben hep o insanım... Hep eş şeyler etkiler beni... Ama toy değilim artık, görgüm arttı, açıklamada bulunmak için sokturmam kafamı mengeneye, daha önce basarım yaygarayı, uzaktan görünce başlarım bağırmaya...

Gözüm açıldı artık, hayır, hayır daha yeterince açılmadı! Gene de sana karşı olan davranışımda değişik bir yan var: Kendimi ve seni düşünerek yalan söylemiyorum sana (kimseye davranmadım bu türlü), sonra da gerçeği gene senden öğreniyorum. "Beni bırakma" diye yakarmamı ele alıp, acı acı yakınıyorsan, Milena, haksızlık edersin. Bugün de bu konuda değişmiş bir şey yok. Senin ateşinle yaşıyordum (bunu da öyle olağanüstü bir göklere çıkarma sayma, bu ateşte yaşayabilmek herkesi mutlu kılar), yerden kesilmişti ayaklarım, uçuyordum; işte bu korkutuyordu beni, nedenini bilmeden korkuyordum, ne kadar havalandığımı bilmediğim için korkuyordum belki. İyi değildi bu durumum, ne benim için, ne de senin için iyi idi. Nitekim doğru bir söz, söylenmesi gereken doğru bir söz yetti beni sarsmaya, sendeledim, derken bir söz daha, tepesi üstü yuvarlanıyorum artık, gene de çok ağır oluyor, ayaklarım kim bilir ne zaman yere değecek? Söylenen bu "doğru sözlerin" neler olduğunu yazmayacağım, örnek vermek istemiyorum, hem neye yarar? Büsbütün allak bullak eder.
Kuzum Milena, sana yazabilmem için başka bir yol bul. Üstü kapalı, yazılmış kartlar göndermeyi çok akıllıca buluyorum; hangi kitapları göndereceğimi de bilmiyorum. Postadan elin boş döneceğini düşünmek, dayanılır gibi değil, kuzum bul başka bir yol.

Pazartesi gecesi
Çarşamba günü postaya uğradığında, mektup bulamayacaksın -yo, bulacaksın, cumartesi günü yazdığımı. Bugün işte yazamadım, çalışmak istiyordum, oysa çalışamadım, çünkü seni düşündüm. Öğleden sonra da kalkmadım yataktan, yorgun değil, "ağır"dım gene.. İkide bir bu ağır sözcüğünü kullanıyorum, tam bana göre bir sözcük bu, yerli yerine anlayabiliyor musun, bilmem? Dümeni bozuk bir vapurun ağırlığına benziyor ağırlığım. Vapur dalgalara şöyle diyor: "Kendimi taşıyamayacak kadar ağırım, ama sizler için tüy gibi sayılırım." Gene de pek öyle değil, benzetmeler anlatamaz durumları.
Sana söyleyecek çok ve önemli şeylerim var sanarak yazamadım; boş vakitlerim bütün bunları sayıp dökmeye yetmez, gücümü toparlayamam, diyordum. Yalan da değil. İçinde olduğumuz günlerden söz açamam, gelecekten hele,

hiç! Hasta yatağımdan yeni kalktım daha ("hasta yatağı" sözün gelişi), ayrılamıyorum, bıraksalar, hemen yatarım gene. Bu yatağın ne demek olduğunu bildiğim halde. Yazarken inanmamış olsan bile, o insanlar için yazdıkların, yalan değil Milena. Sevildiklerinden ötürü artıyordur sevgi güçleri belki de. Bu çeşit insanlar için bile hafifletici ayrıntılar vardır. Bunlardan biri sevgilisine: "İnanıyorum" dese, "beni sevdiğine inanıyorum..." Önemli olmayabilir bu, ama: "Senin tarafından seviliyorum" derse iş değişir, daha başka bir anlam kazanır! Bırak canım, bunlara "sevişenler" diyemem, bunlara "dilbilimcileri" denir, o kadar.
"İki kişinin yetersizliği" sözünü iyi anlayamamışsın. Şunu anlatmak istemiştim: Ben kendi pis yaşamımda yaşıyorum, bu beni ilgilendiren bir şey. Ama seni de çekersem bu pisliğin içine, o zaman iş değişir; değil yalnız sende yok olacağımdan, buna aldırmam, çünkü başkasında yok olmam onu ilgilendireceğine göre, beni üzmez; üzücü yanı: kendi pisliğimi sende görür, pis olduğuma büsbütün inanırım - üstelik- kurtuluşum daha da güçleşir: güçleşir ne demek? Kurtulamam! (Her bakımdan kurtulamam, ama bu konuda daha da güçleniyor kurtulamamak.) İşte bu, ölüm terleri döktürüyor bana... Kendini suçlu bulmaya kalkışma Milena, sen suçlu değilsin.
Eski günleri ele alarak birtakım kıyaslamalar yapmıştım son mektubumda... Yapmamalıydım, kızdım kendi kendime. Gel, unutalım bunları.
Hasta değilsin, değil mi?
Burada, Prag'da başını sokacak bir yerin var Milena, evet, kimse de onu elinden almaya kalkışamaz; geceler sahip çıkmaya kalkışır belki, ama geceler her şeyi elde etmeye bakar. Bir saray değil elbet! Gözünde küçültmek de istemem, başını sokacak bir yer işte, üst kattaki odana bakan dolunayı karartacak kadar da büyük bir yer. Peki, ama bu karanlık korkutmayacak mı seni? Hem de öyle bir karanlık ki, karanlığın sıcaklığından yoksun bir karanlık. Korkmayacak mısın, diye neden soruyorum, biliyor musun? Çünkü sözünü ettiğin adam yok artık, olmadı da; Viyana'da gördüğün adam da yok, Gmünd'deki de yok artık... Orta yerinden ikiye bölünmek üzere olan biri var yalnız, onun da canı cehenneme! Bunu böylece bil Milena, bunu bilmen önemli... Günün birinde birlikte yaşamaya kalkarsak, o Vivana'daki, ya da Gmünd'deki

çıkıverir ortaya belki, hem de hiçbir şey olmamış gibi, hiç suçu yokmuş gibi davranır gene; ama derinlerde bir yerde, kendini herkesten gizleyen, ortaya hiç çıkmamış olan biri vardır, ben bile pek iyi tanımam onu, ipler onun elindedir, güçlü olan odur; davranışımı o etkiler, gözdağlarıyla yıldırır beni, yıkar bozar her şeyi. (Neden çıkmaz ortaya sanki? Neden göstermez kendini?)
Evet, Mitzi K. buradaydı, iyi oldu da geldi. Ama artık tutacağım kendimi, başkaları için bir şey yazmayacağım; adlarının mektuplarımıza karışması, her şeyi altüst etti. Yazmayacağımın nedeni bu değil (çünkü altüst etmiş sayılmazlar da, gerçeğe bir yol açmış oldular, gerçeğe ve onun ardından gelecek şeylere), adlarını anmamakla cezalandırmak istemiyorum onları - ceza sayılırsa - bana öyle geliyor ki, yer yok artık onlara burada. Karanlık burası, karanlık bir evde oturuyorum, burada yalnız alışık olanlar yaşayabilir, onlar bile güçlük çekiyor. Geçeceğini biliyor muydum dersin? Hayır, geçmeyeceğini biliyordum.
Çocukluğumda, kötü bir şey yaptığım zaman -başkalarınca kötü sayılmayabilirdi- kendimce çok kötü bulduğum bir olayı (suç saymayışları hünerimi göstermez, herkesin uyuşuk, herkesin kör olduğunu gösterir), yaptığımda hiçbir şey değişmezdi, çok şaşardım buna; büyükler düşünceli bir duruma girerlerdi belki, ama belli etmezlerdi; açmazlardı ağızlarını... Bu kapalı, ağızları ta küçüklüğümden beri seyrederdim, aşağıdan doğru, akıl erdiremezdim kapalı kalışlarına. Bir süre bekledikten sonra suçsuz olduğuma inanırdım; tek sözcük etmeyişleri, korkumun yersiz, çocukça olduğumu gösterirdi bana, korkarak bıraktığım yerden başlayabilirdim gene.
Yorumlamalarım değiştiydi sonraları. Önce şunu anladımdı: Çevremdekiler yaptığım işin farkındaydılar, ne düşündüklerini de gizlemiyorlardı, ama ben anlayamıyormuşum! Sonra: beni azarlamamış olmaları güçlü olduklarından ötürü değildi, böyle olsa bile, bu türlü davranışları benden yana olduklarını göstermiyordu ki! Diyelim ki, sezmiyorlardı, onların dünyasında yoktum, etkileyemiyordum onları; varlığımın yolu, benim yolum onların dünyasından geçmiyordu; varlığımı nelere benzetirsek, hiç değilse güçlü bir kolum, onların yaşamının dışından akıp gidiyordu.
N'olursun Milena, yalvarıyorum, mektup gönderebilmem için bir şey bul. Boşuna uğrama postaya, küçük postacın bile -

nerelerde o?- boşuna uğramasın, postadaki kıza bile boşuna soru sorulmasın. Bir çıkar yol bulamazsan, çaresiz boyun eğeceğiz elbet, ama n'olur, hiç değilse bu konuda zorla kendini.
Dün seni gördüm düşümde. Ayrıntılarıyla anımsayamıyorum, ama birbirimizde eriyorduk durmadan... Sen ben, ben sen oluyordum. Derken, nasıl oldu bilmiyorum, yanmaya başlıyorsun; ateş bezle söndürülür diyor, elime geçirdiğim bir ceketle vurmaya başlıyorum sana. Gene ben sen, sen ben oluyoruz, sonunda sen yoksun artık, yanan da, söndürmeye çabalayan da benim yalnız. Korktuğum başıma geliyor, böyle bezle vurmak söndürmüyor ateşi. Ama bu arada yangın söndürücüler gelmiş, sen kurtulmuşsun... Hiç benzemiyordun kendine, hortlak gibi bir şeydin, sanki tebeşirle karanlığa çizilmiştin, kollarıma atıldığında cansızdın, belki sevinçten bayılmıştın; bilmiyorum iyice, belki bendim birinin kollarına atılan...
A. buradaydı şimdi, tanır mısın onu? Gelip-git-meler bir bitse!.. Bütün insanlar tükenmek bilmeyen bir canlılık içinde, hiç ölmeyeceklermiş gibi: ama gerçek ölümsüzlükten yana değil bu canlılıkları, yaşadıkları saatin derinliklerine inen bir canlılık belki de bu. Korkuyorum bu konulardan. Her istediklerini yapardım, tek beni evlerine çağırmasınlar., Bilsem çağırmayacaklarını ayaklarını öperdim. Yalnız yaşayabiliyorum daha, ama biri geldi mi bitiyorum, gücüyle beni canlandırmak için önce öldürüyor sanki; sonra da gücü yetmiyor diriltmeye. Pazartesiye bekliyormuş beni, şimdiden sıkıntılar basıyor.
Birlikte geçireceğimiz bir gelecekten neden söz ediyorsun, Milena? Olmayacağını bildiğin için mi? Vi-yana'da şöyle bir dokunmuştuk o konuya... Çok iyi tanıdığımız birinin yokluğunu duyuyorduk, öyle gelmişti bana... Güzel adlarla çağırıyorduk onu, ama karşılık alamıyorduk! Nasıl karşılık verebilirdi? Yoktu ki. Yüzdeyüz bildiğimiz az bir şey vardır şu yeryüzünde, ama şunu iyi biliyoruz Milena: Biz hiçbir zaman bir arada olamayacağız; aynı kentte bile olamayacağız. Çok iyi biliyorum bunun böyle olacağını - ner-deyse: yarın yataktan kalkamayacağımı bildiğim gibi diyecektim - (ben kendi kendimi yataktan sırtlayarak kaldıracağım, öyle mi? Ağır bir yükün altında görür gibiyim kendimi: yüzükoyun yapışıp kalmışım... üstüm-deki ağır ölüden birazcık sıyrılabilmek için bütün gücümü kullanacağım), yarın

kalkıp gidemeyeceğim işe. Kalkamayacağım, biliyorum kalkamayacağımı, ama bu kalkma işi, insan gücünün az buçuk üstünde bir şey, becerebilirim bu işi, insan gücünün az buçuk üstüne çıkabiliyorum daha.
Gene de yataktan kalkma sözünü ciddiye alma pek, o kadar ağır değilim; yarın sabah kalkacağımı aklım alıyor da, ilerde bir arada olacağımızı aklım almıyor. Sen de kendini yokluyor, Viyana ile Prag arasına sıkışmış büyük, dalgalı bir "deniz"den söz ederken, sen de benim gibi düşünüyorsun; senin de aklın almıyor bu işin olacağını.
"Pislik" konusuna gelince: tek varlığım olan bu şeyi (bütün insanların gerçek varlıkları bu, gene de ben pek iyi" bilmiyorum) neden gizleyeyim, neden göz önüne sermeyeyim? Alçak gönüllü mü olayım? Evet, bu yüzden çıkışabilirsin. Ölümü düşününce korkuyorsun, öyle mi? Ben yalnız sancılardan çok korkuyorum. Bu uyartı kötü işte. Ölümü isteyip, sancılardan kaçınmak kötü, çok kötü bir uyartı bu. Ölmeyi göze alabilirim yoksa. Nuh'un güvercini gibi deriz, bizleri de salıvermişler yeryüzüne... Yeşil bir yaprak geçirememişiz elimize, ne çıkar? Geminin karanlıklarına gömülürüz gene, olur biter.
İki sanatoryumdan da bilgi kâğıtları geldi, bilmediğim şeyler değil, ama Viyana'dan uzaklığı, bir de parası şaşırttı beni. Çok para, günde dört yüz kron, belki de beş yüz; kesin olarak bildirmiyorlar. Viyana'dan uzaklığı da üç saat, hem de trenle, trenden sonra da yarım saat araba yolu var... Yolcu treniymiş, ekspres değil. Grimmenstein biraz daha ucuz gibi.. Darda kalırsam oraya giderim, ama daha düşünmüyorum gitmeyi.
Görüyorsun ya Milena, nasıl yalnız kendimi düşünüyorum, hep kendimi? Daha doğrusu, kendi duygularımla isteklerime göre düzenlediğim o daracık, o kısa yolumuza saplanmış, yanımı yöremi nasıl boşluyorum? "Tribuna" ile "Kmen"de çıkan güzel yazıların için teşekkür bile etmiyorum sana, görüyor musun? Ben de yazılarımdan birini gönderebilirim sana; açıklama yapmamı isteme, yazıyı baştan okumam gerekir ki, hiç kolay bir iş değil bu. Bilmediğim dilden yaptığın çevirilerini severek okuyorum. Tolstoy konuşmalarını Rusçadan mı çevirdin?
Gribe tutulmuştun demek? Kendine takaza etmeye yer yok, çünkü o sıralarda benim de günlerim pek sevinçli geçmemişti burada. ("Sevinçli" sözcüğünü nereden bulup çıkarmış insanlar? Kimi zaman hiç akıl erdiremiyorum

buna; "üzüntü'lüye karşıt bir sözcük olsun diye bulmuşlar anlaşılan.)
Artık yazmaz bana, diyorum: bu kanıya varınca ne şaştım, ne de üzüldümdü. Üzülmedim, çünkü bütün üzüntüler bir yana, inanıyorum yazmamam gerektiğine, hem sonra, hiçbir güç yoktur ki şu yeryüzünde, benim acınacak kadar yoksul çelimsizliğimi diriltebilsin; şaşmamıştım, -daha önceleri de şaşmazdım belki- "Bugüne değin iyi davrandım sana, ama artık yetti, bu iş bitti" deseydin daha önce, gene şaşmazdım. Yeryüzünde belki yalnız şaşılacak şeyler oluyor, ama bu davranışına en az şaşırırdı; her sabah uyanıp yataktan kalkabilmek, örneğin çok daha şaşılacak bir şey... Ama bu da güven sağlayan bir şaşkınlık değil, bu daha çok tiksinti uyandıran bir merak!
Güzel bir söz duymaya değer misin, değmez misin bugün Milena! Anlaşılan ben değersizim ki, söyleyemiyorum, söyleyebilirdim oysa.
Umduğumdan daha mı önce göreceğiz birbirimizi? (Bak, ben "göreceğiz" diyorum, sen "birlikte yaşayacağız" diye yazmışsın.) Ama ben öyle sanıyorum ki (her şey doğruluyor bu kanımı, her yerde görüyorum, üintisi olmayan nesnelerde bile sezinliyorum), biz hiçbir zaman bir arada yaşayamayacağız, olamayacak bu; "önce" ile "hiçbir zaman" arasında ayrım yoktur.
Her bakımdan Grimmenstein Sanatoryumu daha iyi. Günde 50 kron aşağı olmasından başka, hastalara gerekli nesneler ödünç veriliyor burada. Öteki sanatoryuma gidersem, yastık yorgan, battaniye gibi nesneleri benim götürmem gerekiyor, yok bende bunlar. Sonra Grimmenstein peşin para istemiyor, ötekiler istiyor; Grimmenstein daha yüksekte. Acelesi yok, gitmiyorum ki daha. Evet, bir hafta pek bitiktim (ateşim vardı, soluk darlığı çekiyordum, hep yatıyordum, kalkamıyordum, üstelik de öksürüyordum); uzunca bir yürüyüş yapmıştım, çokça gevezelik etmişim, nedeni bu olacak; daha iyiyim şimdi, sanatoryuma gitme işi de suya düşer gibi... Gönderdikleri çağrılara bakıyorum: Viyana Ormanı Sanatoryumunda balkonlu bir oda 380 krondan başlıyor, oysa Grimmenstein'da en pahalı oda 360 kron. İkisi de çok pahalı, ama Grimmenstein gene de daha elverişli elbet. Yapılacak iğneler için de ayrı para alınıyor! Bir köye gidebilsem, ne iyi olurdu, en iyisi burada kalıp bir zanaat öğrenmek! Hiç istemiyorum sanatoryuma gitmeyi; ne

işim var oralarda? Karbol kokan elleriyle başhekim etleri sokuştur… sun ağzıma, ta gırtlağıma soksun, değil mi?
İki saattir sedirde yatıyordum... Başka hiçbir şey düşünemeden yalnız seni düşündüm.
Hep unutuyorsun Milena: Biz seninle yan yana durmuş, yerde yığılı kalan varlığımı seyrediyoruz; ama kendimi seyreden ben, cansızım artık.
Güz de bir oyun ediyor bana... Kuşkulanacak kadar üşüyor, kuşkulanacak kadar yanıyorum vakit vakit; bakmıyorum ateşime, önemli değildir, diyorum. Hastalığım ilerledi biraz, doğal bu, güçlük çekiyorum sokakta konuşmam gerekince, sonra daha da kötüleşi-yorum, onun için ben de düşünmüştüm Viyana'ya uğramayı; belki de iyi gelecek bu yolculuk; Viyana'nın havası ciğerime de iyi gelir, bir vakitler yaşamımı sağlamıştı oranın havası. Ama odamdan çıkmam gerekiyorsa, hiç oyalanmadan doğruca sanatoryuma kapağı atıp uzanmalı yatağa.
Viyana Ormanı Sanatoryumu belki daha yakınca, ama çok değil. Lebbersdorf tan daha ötede bu sanatoryum, hem trenden indikten sonra yarım saat arabayla gitmek gerekiyor. Buradan Baden'e uzanmakla, Grimmenstein'dan Viyana'ya inmek aşağı yukarı bir; çıkmama izin verirlerse, iki sanatoryumun da uzaklığı bir sayılır.
Nasıl oluyor da Milena, daha çekinmiyorsun benden, tiksinmiyorsun? Boş veremiyorsun Milena, ne güçlüsünü "Bubacka Kniha" adlı bir Çin hortlak betiği okuyorum da anımsadım, söz hep ölüm üstüne. Ölüm döşeğinde yatan biri, ölümle burun buruna olmanın verdiği umursamazlık içinde şunları söylüyor: "Bütün yaşamım eğlenceye karşı komakla geçti." Bir de öğrenci var, öğretmeniyle eğlenerek: "Durmadan ölümden söz ediyorsun" diyor, "ama ölmedin daha." "Öleceğim, öleceğim oğlum, son türkümü çağırıyorum, kiminin türküsü uzun sürer, kiminin kısa... Birkaç sözcüktür uzunluğu kısalığı yapan."
Yalan değil; ölmek üzere olan bir tenorun yattığı yerden söylediği aryayı dinlerken dudak büküp gülümsememiz yersiz. Biz de yatıyoruz, üstelik türkümüz yıllarca sürüyor.
Franz Werfel'in "Spiegelmensch" adlı oyununu da okudum. Baştan sona yaşama gücü fışkırıyor; yalnız bir yerinde birazcık sakatlanıyor, üst yanı dolup dolup taşıyor, hastalığı anlatış bile çok canlı. Yutar gibi okudum yarım günde.

Seni "orada" şimdilerde üzen ne var gene? Sana hiçbir yardımım dokunamadı, ama asıl şimdi elim kolum bağlı. Bu yakınlarda çok da hastalanıyorum.
Müdür çağırtmıştı, şimdi yanından geliyorum. Haberim olmadan kardeşim Ottla konuşmuştu geçen hafta müdürle; gene bana sormadan doktor gelip iyice bir baktıydı bana; istemediğim halde izin verecekler anlaşılan.
Milena, özür dilerim, oda tutma işine sinirlenmiş, biraz kısa yazmıştım geçen gün. (Oysa şimdi anlıyorum, oda tutulmamış daha.) Grimmenstein'a gitmek istiyorum elbet, ama birtakım işlerim var daha, hasta olmasaydım çoktan biterdi bu işler. (Hasta olmayanın Grimmenstein'da işi ne diyeceksin.) Şimdi de öğreniyorum ki, Avusturya hükümetinin izni gerekiyormuş, oysa sanatoryumdan istemez demişlerdi, izni almak güç olmayacak, ama daha istemiş değilim.
Günlerimi sokaklarda geçiriyor, Yahudi düşmanlığı içinde yüzüyorum: "Uyuz ırk" adını takmışlar Yahudilere şimdi de. Böylesine tiksiniliyorsa, en doğal şey göç etmek oralardan, yalan mı? Kalınmaz ki artık. (Yahudilik ya da ulusal duygunun bir ilintisi yok bu konuda.) Direnip kalmalarında bir yüreklilik yok; mutfaklarımızdan kovamadığımız hamamböcekleri-nin yürekliliğine benziyor bu direnme.
Pencereden baktım şimdi: Atlı polisler, silahlı jandarmalar, bağırıp kaçışan insanlar, ve burada pencerede, durmadan başkalarına sığınıp yaşamanın tiksinti veren utancı içinde ben...
Bir süredir duruyor bu, elim değip gönderemedim. İçime kapanık bir durumdayım; senin yazmamanın da tek nedeni olabilir.
İzin istedim, gelir gelmez pasaport işine başlayıp odamı tutacağım: Uzun sürmez sanıyorum. Kız kardeşim de benimle geliyor, bir iki gün Viyana'da kalacakmış; doğacak çocuğundan önce davranıp yapmak istiyor bu kısa yolculuğu.
Viyanalı ozan A. Ehrenstein, umduğumdan daha iyi görüşlüymüş, sana yazdıklarından anlaşılıyor. Yanıldığımı anlamak isterdim, ama bir daha göremeyeceğim onu. Yanında yirmi dakka kadar kalmıştım, yabancılık duymamıştım, rahattım; hemen kanım kaynamış değildi belki; okulda sıra arkadaşının yanında duyulan bir rahatlık, bir yabancı olmama duygusu gibi... Birbirinin kötülüğünü istemeyen, okul umacılıklarını birlikte yenmeye çabalayan, olduğu

gibi görünmeye, çalışan bir sıra arkadaşlığı -aslında ne yürekler acısı bir arkadaşlıktır bu. İşte Ehrenstein'da da bunları duydum, başımı döndürmedi. İyi niyetli, güzel konuşan, kendini çok zorlayan biri; her köşe başında ona benzer biri dursa durum nice olur dersin? Kıyamet kopmaz, ama içinde olduğumuz şu günleri daha da çekilmez bir duruma sokarlardı. Ernst Weiss'in "Tanja"-sını bilir misin, papazla olan konuşmasını? Kişi elinde olmadan yardımlarıyla nasıl ezer karşısındakini; zavallı Tanja, gönül almanın karabasanlarına dayanamaz ölür.
Yabana atılır gibi değil Ehrenstein elbet, güçlü yanları var; o akşam yüksek sesle okudukları çok güzeldi. (Kari Kraus üstüne yazılan kitaptan okumuştu, kimi yerlerini çok güzel okudu.) Anlaşılan, görüşü de iyi imiş. Şişmanladı da bugünlerde, kapı gibi bir şey oldu nerdeyse (yakışmış, güzelleşmiş; nasıl gözüne çarpmaz!) çelimsizleri, zayıfları unuttu, zayıf olduklarını biliyor, o kadar. Kimi insanlar için yeter bu bilgi, benim için örneğin.
F.

Hayır Milena, birlikte yapabileceğimizi, umduğumuz şeyler olmayacak Viyana'da, olamaz da; o zaman da olmamıştı, başımı duvardan uzatıp bakmaya çabalamıştım, ellerimle asılmıştım duvara, sonra tepe-taklak yere yuvarlandım, ellerim kan içinde. Birlikte yaşayabileceğimiz başka şeyler vardır belki; yeryüzü bir sürü "belki'lerle dolu, ne yazık ki, ben bilmiyorum.
Günlerimi, saatlerimi ne güzel düzenlemişsin, çok sevindim; haritada incelemeler yapar gibi bakıyorum, gözümü alamıyorum. Hiç değilse elle tutulur bir şey bu gönderdiğin, ama on beş günden önce gelemem, daha bile geç kalırım. Dosyaları bitiremedim daha, sonra sanatoryumdan da ses çıkmadı, et yemediğimi sebzegillerden olduğumu yazmıştım. Ulusların yolculuğa çıkışlarına benzetiyorum yolculuğumu: Eksikler, bir türlü tamamlanmaz, son dakkada birileri vazgeçer, öteki korkar; sonunda herkes hazırdır bekler, ama bir çocuk ağlıyor diye çıkılamaz yola. Korkuyorum da yola çıkmaktan; dün geceki öksürüğüm tutarsa, hangi otel alır beni? (Yulardan beri ilk kez onu çeyrek geçe yattım.) Onu çeyrekten on bire kadar ök-sürdüm, sonra dalmışım soldan sağa dönerken

gene öksürmeye başladım, saat on ikiydi, tam bire kadar öksürdüm gene. Geçen yıl rahatça gidebilmiştim yataklıda, bu yıl yataklıya bile almazlar beni.
Öyle dediğin gibi değil pek, Milena. Şimdi sana bu satırları yazanı Meran'dan tanıyorsun. Birleştik sonra, tanıma ya da anlama söz konusu olamazdı artık; sonra bölündük gene.
Bu konuda birkaç söz etmek isterdim, ama gırtlağım sıkılmış gibi, çıkmıyor sözcükler.
Benim de başıma geliyor Milena, ben de: "Bunu yazmalıyım ona" diyorum, yazamıyorum gene de. Onbaşı Perkins engel oluyor belki, ama elimi bırakır bırakmaz, kaçamaktan yazıveriyorum bir sözcük.
Beğeni benzerliğinden ötürü değil mi tam o yeri çevirmiş olmam? Evet, en önem verdiğim şey, "eziyet" işi, eziyet çekmekten başka bir işle de uğraşmıyorum. Neden mi? Biraz Perkins gibiyim ben de, onun kadar düşüncesizim; alışkanlıkla, gelenekleri bozmamak için belki de. Kargılanmış bir ağızdan o kargılı sözü duyup öğrenmek için böyle davranıyorum. Bu işin alıklığını, saçmalığını şöyle anlatmaya çabalamıştım bir vakitler (saçmalığını anlamış olmak bir fayda vermez, o da başka): "Kırbaçlanan hayvan, efendisinin elinden kırbacı alıp kendi kendini kırbaçlamaya başlar, böylelikle sözde efendi olacak, durumu ö yönetecek, ama bilmez ki, boşunadır bu, çünkü efendisi kırbacın kayışına bir düğüm daha atar."
Biliyorum, eziyet etmek kötü bir şeydir. Büyük İskender, Frikya kralının kırbacındaki düğümü çöze-meyince, eziyet etmediydi, kayışı kesip attıydı.
Bu işte de bir Yahudi parmağı var anlaşılan. "Venkov" dergisi, bütün kötülüklerin Yahudilerden geldiğini yazıyordu geçenlerde, o kadar ki, ortaçağdaki perhiz geleneğini bile Yahudiler bozmuş. Ne yazık ki, çok bilgi verilmiyordu yazıda, bir İngiliz kitabının adı vardı yalnız, ona dayanarak yazılmış. Üniversite kitaplığına gidip aramalı bu İngiliz kitabını, ama "ağırım" gene; merak da ediyorum: Ortaçağdaki bu olayla uzaktan yakından ne ilgileri olabilir? Senin çok okumuş bir arkadaşın vardır belki, ona sor bakalım.
Gönderdim kitapları sana. Şunu demek istedim ki, kızmıyorum, son zamanlarda yaptığım en akıllıca iş bu. Ressam Ales'in albümü bitmiş, yeni baskı yılbaşına çıkıyormuş, onun yerine Çehov'un "Babicka"smı aldım sana;

çok kötü baskı, okunacak gibi değil, sen görseydin almazdın belki.
Sanatoryum yangını üstüne etraflı bir şeyler duydun mu? Grimmenstein'a gitmek isteyecek herkes şimdi, onların da yanına varılmaz artık. Oraya, beni görmeye nasıl gelir H.? Meran'da olduğunu yazmamış miydin?
Kocanla buluşmak niyetinde hiç değilim, üzülme. Kalkıp o beni görmeye gelmezse -hiç sanmam-karşılaşmamız olacak şey değil.
Yolculuğum gecikiyor gene, işim var, bitiremedim daha. Bak, hiç sıkılmadan "işim var" diyebiliyorum. Güç olduğundan değil, ama ben ölüme yaklaşmışım, uykunun ölüme benzediği gibi, yarı uykudayım ben de. "Venkov" dergisinin yerden göğe hakkı var. Göç etmeli Milena, göç etmeli!
Anlamıyorum diyorsun, hastalık de buna, anlarsın belki. Psikanalizin aydınlatmaya uğraştığı şeylerden biri de bu. Ben, hastalık diyemiyorum, bence psikanalizin iyi etme çabası, korkunç bir yanılgıya uğramış burada. Kişinin yürekler acısı durumu bir yana, hastalık denen şey inançlara dayanır; darda kalan insanın herhangi bir ana kucağına yapışıp kalması bu; psikanaliz dinlerin temelini de buraya bağlıyor; kişilerin rahatsızlığı, tedirginliği bundan geliyor, diyor. Ama günümüzde bir din etrafında toplanmalar göze çarpacak kadar değil; sayısız tarikatlar, mezhepler var ama, bunlar tek kişilerin elinde kalmış; görünüşe aldanıp yanılıyoruz belki de, belli olmaz.
Bu yapışıp kalmalar, bu kök salmalar beslenecek toprağı bulunca, insanın kişiliğini çıkarmıyor mu ortaya? Koparıp atamazsın, bir "obje" bulmuşsundur, onda yaşar, giderek daha da beslenir (bedeninde de); bunu mu iyileştirecekler?
Benim durumumu üç halkaya ayırıp öyle anlatabilirim: Derinlerde, içte, bir A var, sonra B, sonra C geliyor. İçteki o çekirdek A, B'ye sorar: "Neden eziyet çeker bu adam? Neden güvenmez kendine? Neden her şeyden elini eteğini çekmiştir? (Bu her şeyden el çekme isteyerek değildir elbet, el çekme zorunda kalınmıştır da ondan.) Neden gülüp oynamaz, neden yaşamaz?" (Diyojen de bu bakımdan çok ağır hasta değil miydi? İskender içimizden biriyle konuşsaydı, mutlu olurduk, ama Diyojen küçümsedi onu, güneşimi karartma dedi; o korkunç, o yanan, yakan, insanı çıldırtan Yunan Güneşini istiyordu. Ne yapsın?

Hortlaklarla doluydu fıçısı.) C, yani bedenimiz, bir açıklamada bulunmaz bize, davranışlarında ona yalnız B buyruk verir. C, korkunç baskılar altında, ölüm terleri dökerek iş görür. (Alnımızı, yüzümüzü, şakaklarımızı, saçımızın diplerine dek, kısacası bütün kafamızı sırılsıklam eden böyle bir korku terini bilir misin? C bunları çeker işte.) Senin anlayacağın, C, anlamadan korkuyla iş görür; bilir A'nın B'ye her şeyi açıkladığını, B'nin de her şeyi doğru anladığına inanır. Yüreği açık bir insanım, Milena. (Yalnız el yazım daha açık seçikti eskiden, öyle sanıyorum; ne dersin?) "Tutsaklığın" göz yumduğu kadar açık yürekliyim, az şey değil bu; hem sonra "tutsaklık" gün geçtikçe gevşiyor. Ama "bunu" koz diye kullanamam, koz bu olamaz. Bir özelliğim var, herkese benzemeyen biriyim, dış görünüşümle değil, ama bir ölçüye vurursan, onlardan çok ayrı olduğum çıkar ortaya. Bak, sen de ben de özelliği olan Batılı Yahudilerden çeşitli örnekler gösterebiliriz, değil mi? Ama bana öyle geliyor ki, ben içlerinde en Batılısıyım; biraz şişirerek söylersem, bu şu demektir: Hiçbir şeyime göz yumulmaz, rahat edeyim diye bir dakka bile verilmemiştir bana; zaten hiçbir şey verilmez bana, her şeyi kendim çabalayarak elde etmek zorundayımdır, yaşadığım günlerle geleceği değil, geçmişimi bile kendim yaratmak zorundayım, doğal olarak herkesin bir geçmişi vardır belki, ben onu bile kendim elde etmek zorundayım; bence bu en zor iş, dünya sağa mı dönüyor? -Bilmiyorum ya-ayak uydurabilmem için benim sola dönmem gerekiyor! Nasıl başa çıkarım? Gücüm yetmez ki; paltom ağır gelirken, nasıl taşırım koskoca dünyayı sırtımda? Bırak benim güçsüzlüğümü, kimin gücü yeterdi bütün istenenleri yerine getirmeye? Kendi gücümüzle bu işlerin altından kalkabilmeyi denemek çılgınlıktır, çılgınlıkla da ödenir. Onun için, senin yazdığın gibi "bunu" koz olarak kullanamam. İstediğim şeyi yapmak elimde değil benim, istemek bile elimde değil; ben yalnız olduğum yerde durabilirim, başka şey isteyemem, istemiyorum da, zaten. Sanki sokağa çıkmadan önce yıkanıp taranmamız yetmiyormuş gibi, üstelik - gerekli nesneler hep eksik olduğundan- giysini, ayakkabılarını, şapkanı, bastonunu da kendin yapacaksın diyorlar örneğin! Hiçbirini sağlam yapamazsın elbet; sokak aralarında foyan ortaya çıkmadı diyelim, ama caddeye çıkar çıkmaz üstün başın dökülür de çırılçıplak kalıverirsen, ne yaparsın? Bu durumda eve kaçmanın

sıkıntısını düşün! Bir de ister misin, yan sokakların birinde Yahudileri kovalayanlarla karşılaşasın?
Ters anlama beni Milena, bu adam yitirmiş kendini demiyorum, bunu demiyorum, hayır, ama çıkarsa caddeye işte o zaman yitirir kendini; kendi de rezil olur, dünyayı da rezil eder.
Son mektubun pazartesi günü elime geçmişti, ben de hemen o gün karşılığını yazmıştım sana.
Paris'e yerleşmek istiyormuş kocan, öyle bir söylenti var burada; yeni bir karar mı bu?
Bugün iki mektubun geldi. Elbette haklısın Milena; kendi yazdıklarımı düşünerek utanıyorum, açmaya korkuyorum mektuplarını. Hiç değilse yalan şeyler yazmıyorum sana, daha doğrusu gerçeği söylemeye çabalıyorum; düşün, bir de yalan şeyler yazsam ne yapardım? Nasıl elim varıp da açabilirdim mektuplarını, verdiğin karşılıkları nasıl okuyabilirdim? Çıldırırdım, demek kolay. Diyeceğim: yalan söylemediğimden ötürü büyük bir övünme payı çıkarmamalıyım, yaptığım şeyin övünülecek yanı yok, ne yapıyorum sanki? Yazılmaması gerekeni yazmaya, anlatılması zor olanı anlatmaya çabalıyorum; içimde duyduğum, kanıma işlemiş olan şeyler açıklanabilir mi? Aslında belki hep o sözünü ettiğim korkudan başka bir şey değil demek istediğim; ama ne türlü korku? Her şeye sinmiş, her yerde var, sağıma baksam korkuyorum, soluma baksam korkuyorum, bir söz söyleyeceğim diye korkudan titriyorum. Ama kim bilir, belki bu korku yalnız korku değil de bir şeylere ulaşmak isteği, bu istek korkudan da güçlü!
"Onu ben bu duruma getirdim, ben yıktım onu" demen, çok saçma Milena. Suçlu benim; yalana başvurulduğu için benim suçlu; bugün bile kaçıyoruz gerçekten, gene yalan ağır basıyor... de ki: Korkudan ötürü, benden ya da insanlardan çekindiğinden ötürü, ama yalan hep var. Suya gitmeden önce kırıktı bu testi! Ben de şimdi yalana başvurmamak için kesmeliyim burda. Korkunç şey şu yalan, kişiyi kemiren daha korkunç bir şey düşünemiyorum. Yakarıyorum sana: n'olursun konuşturma beni artık... Mektuplarımda da Viyana'da da susmam gerekir. "Ben yıktım onu" diyorsun; ben de, senin kendini nasıl yiyip bitirdiğini görmüyor muyum? "Sokağa çıkınca rahat bir soluk alabiliyorum ancak" diyorsun; ama ben burda sıcacık odamda oturuyorum, sırtımda sabahlığım, ayağımda

terlikler, rahatım, gözüm saatte... (Ne yapayım? Saati izlemek zorundayım.)
Avusturya'dan izin kâğıdım gelmeden çıkamam yola. Üç günden uzun sürecek kalmalar için özel bir izin gerekiyormuş. Bir hafta önce yazdım, karşılığını bekliyorum.
"Ben yıktım onu" sözü çıkmıyor usumdan. Tersine inanmak kadar gerçeğe aykırı bu söz. Bu ne benim suçum, ne de başkalarının. Ben karanlıkların adamıyım, ortalara çıkmamam gerekir, en doğrusu bu.

Perşembe
Bugün günlerden perşembe. Salı gününe değin kararlıydım gitmeye. Ama kimi günler, sanatoryuma gideceğimi düşündükçe, içime bir sıkıntı çöreklenmiyor değildi, bir türlü yola çıkamayışımın nedeni bu da olabilirdi, ama yenerim diyordum. İzin kâğıdını burada beklemenin gereksiz olduğunu, Viyana'da, da bu işin yapılabileceğini söyledi biri salı günü... Yola çıkmam için hiçbir engel kalmıyordu artık. Bütün bir öğleden sonramı sedirin üstünde kıvranarak geçirdim; akşam sana bir mektup yazdım, sonra vazgeçtim göndermekten, yenerim, başarırım belki diyordum; gece sabaha dek hiç gözümü yummadan sağdan sola döndüm, bocaladım, kıvrandım durdum. İki zıt çarpışma vardı içimde: Biri gitmek istiyor, öteki korkuyordu gitmekten; ikisi de benden birer parça, ikisi de on para etmez. Sabahı dar ettim.
Yola çıkacak gücü bulamıyorum kendimde, Milena. Karşılaşacağımızı düşündüğümde, bunu göz önüne getirdiğimde bile dayanamıyorum beynimin zonklamasına. Seni yanılgıya uğrattığım mektubunda da apaçık göze çarpıyordu, şimdi de bu... "Hiç ummuyorum" diyorsun. Artık ayrılabilirsin benden, hiç değilse bu umudum güçlensin!
Ne durumda olduğumu kimseye anlatamam, sen de anlayamazsın, kendim bile anlayamıyorum, nasıl başkalarına anlatabilirim? O kadar da önemli değil bu, önemli olan şu: İnsanca yaşanamaz çevremde, bunun böyle olduğunu sen de biliyorsun, biliyorsun da inanmak istemiyorsun gene.
Sarı mektubunu almadım daha; peki, açmadan gönderirim sana. Yanılmıyorsam, iyi olacak birbirimize mektup

yazmaktan vazgeçsek. Yanıldığımı da hiç anımsamıyorum, Milena! •
Seni söz konusu edecek değilim; ilgilenmediğimden değil, nasıl ilgilenmem? Ama sözünü etmek istemiyorum. Öyleyse kendimden söz açayım gene: Şu yeryüzünde, dünya bir yana sen bir yana Milena ; her gün gönderdiğim şu kâğıt parçalarında yazılı değil sana verdiğim değer. Zaten bu mektuplar üzmekten başka işe yaramaz -üzmezlerse daha da kötü-, neyi sağlıyorlar ki? Çok çok Gmünd'de buluşmayı, anlaşmayı, anlaşmazlıkları, utancı; hem de geçici olmayan bir utancı. Seni sokakta ilk gördüğüm günkü gibi güçlü görmek istiyorum, ama L. Sokağının gürültüsünden daha çok engel oluyor bu mektuplar.
Bu da belli bir sonuca götürmüyor ki... Mektuplarımda durmadan artan güçsüzlüğüm, mektupları aşma çabası bir sonuca götürüyor belki; sana karşı da, kendime karşı da elim kolum bağlı - hayır hayır, bin mektupla yalanlasan, ben de bin kez inanmak istesem, gene de böyle olduğunda direnirim- Önemli olan (güçsüzlüğümden belki, ama bütün nedenler saklı, belli değil ki...) beni susmaya zorlayarak bir sonuca vardıran ses: Karşı koyamadığım o güçlü ses, SENİN SESİN.
Sana gelince, bir şey diyemedim senin için, kendi mektuplarından anlayabiliriz (belki sarı mektupta da vardı, daha doğrusu sarı mektubu geri isteyen telgrafında var), çoğunlukla okumaktan kaçındığım satırlarında varsın... Şeytanın kiliseden kaçtığı gibi kaçıyorum bu satırları okumaktan.
Ne tuhaf, ben de sana telgraf çekecektim. Bütün gün kafamda evirdim çevirdim, öğleden sonra yatakta

yatarken, akşam Belveder'de dolaşırken hep sana bir tel yollamak istedim, önemli değildi soracağım: "Son mektupta altları çizili satırların kesin olarak cevaplandırılması dileği" diye çekecektim: Yersiz, pis bir kuşku sezinledim de vazgeçtim telgrafı göndermekten.
Gecenin bir buçuğu şimdi, bu mektubu yazdım, başka bir şey yapmadım, mektuba baktım seni gördüm. Kimi vakit - düşte değil- gözümün önüne getiriyorum seni, yüzünü saçların örtmüş, ayırıyorum saçlarını, ortaya çıkıyor yüzün... Alnını, şakaklarını okşu-yorum, sonra ellerimin arasına alıp öylece tutuyorum yüzünü.
(Gidersem sanatoryuma, elbet yazarım sana.)

Pazartesi
Bu mektubu yırtıp atacaktım, telgrafına karşılık vermeyecektim, -telgraflar değişik anlamlı oluyor-ama şimdi kartınla mektubun geldi; ah bu kartla mektup! Onlar da inandırmıyor, Milena, -çenem tutulsa da konuşmasam ya!- Mektup istediğine nasıl inanırım? Kimi vakit, bilmeden kendin de söylediğin gibi, senin istediğin, senin aradığın dinlenmek, rahat etmek değil mi? Oysa, bu mektuplar üzüntü verir sana, üzüntülü olduklarından üzüntü yaratırlar, karşı koyamazsın bu üzüntüye, giderek artar üzüntüsü. Ne yaparız bu kar kıyamette? Yaşamın tek çıkar yolu susmak, burda ve orda. Karalar giyecekmişiz, ne çıkar, olsun? Uykumuzu daha çocuksu, daha derin kılar. Ama üzüntü demek, gece gündüz, uykuda olsun, uyanık olsun, vücuduna saplanmış bir oku taşımak demek, çekilir şey değil bu.

Çarşamba
Sana bu mektubu yazmaktan beni alıkoyacak bir yasa tanımıyorum.. Yazabileceğin en güzel şeyi yazmışsın belki de, sana teşekkür etmek istiyorum, kimse alıkoyamaz beni bundan. "Biliyorum, sen beni .." demişsin, sağ ol Milena. Ama artık birbirimize yazmamamız gerektiğini, sen de benim kadar biliyorsun; bunu önce benim söylemiş olmam bir rastlantı, daha önce davranıp sen de söyleyebilirdin. Bu konuda anlaştığımıza göre, yazmamanın iyiliklerini sayıp dökmek yersiz olur.
Bu mektubumdan sonra, artık postaya uğrama. Bir kötü yanı var bunun, sana bir daha hiç yazamayacağım demektir; hayır, şöyle yaparız: Ben sana boş bir kart gönderirsem, anlarsın ki, postada bir mektup vardır. SEN İSTEDİĞİN VAKİT YAZABİLİRSİN BANA, gerekirse yaz elbet, bundan doğal ne olabilir?
Biliyorum, V. işini iyi başaramadım, ama ilk ağızda sandığın kadar da kötü değildi canım. Ona - hem de senin adına - bir dilenci gibi başvurmadım-dı ki! Bir yabancı gibi gitmiştim ona; seni iyi tanıyan Viyana'daki durumu az çok bilen, üstelik de senden kederli iki mektup almış olan biriydim.

Vedalaşmıyorum Milena. Ayrılmıyoruz ki; pusu kurmuş yerçekimi beni büsbütün dibe çekerse, o başka. Ama başaramayacak, sen varsın.

Sevgili Bayan Milena, (*)
Bence, gizlenmelerden, kaçamaklardan ve bunlarla ilgili nesnelerden pek söz etmemeli; savaştaki casusluklar gibi. Bunlar anlaşılır, açık şeyler değil bilmeceler gibi çözülmek ister, bunlarla karşılaşınca kişi, kendini büyük halk yığınından ayıramıyor. Evet, olayları etkileyebiliyoruz -çünkü halk yığınları olmadan savaşlar olmuyor- bundan ötürü de söz etme hakkını buluyoruz kendimizde, ama işin doğru bir sonuca bağlanması gene de o sonu gelmez "aşama sırası"nın elinde. Diyelim ki, olayları gerçekten etkileyebildik günün birinde, hiç iyi olmaz, çünkü işin yeterliklisi olmadığımızdan sözün nereye varacağını düşünmeden konuşuruz, tutamayız kendimizi; unutmamalı: Yeryüzü kulak kesilmiş gammazlarla doludur. En iyisi soğukkanlı olmak, bu çeşit kışkırtmaları duymazlıktan gelmek! Nereye baksak bir dürtükleme, bir kışkırtma var, üstüne oturduğunuz kanal boyundaki çimenlerde bile. (Söz aramızda, hiç doğru değil bu yaptığınız; bu havalarda ben sobanın ısıttığı odamda sıcak su torbamla kuştüyü yorganlı yataktayım. Üstümde iki battaniye var... Gene de donuyorum.) Yargılarımız önünde sonunda dış görünüşlere dayanıyor; benim hastalığım için sizin o tehlikeli gezintilerinizden daha da iyi diyeceği geliyor insanın. Hastalığımın gerçek anlamını ele alırsak kimseyi inandıramam; inanılacak gibi de değil!

(*) Bundan sonraki mektuplar Milena'nın ev adresine gönderilmiştir.

"Donadieu"yü okumaya başlayacağım bugünlerde, ama belki de hemen göndersem daha iyi olur, bilirim bu çeşit özlemleri, bu kadar uzun Süren kitaptan yoksun kalmanızı hoş göremezsiniz. Örneğin, ben birçok kişiler için peşin yargılarda bulunmuştum, elimde hiçbir kanıt yokken hepsinde bir çeşit "kopulamayan bağlantılar" sezmiştim; hiç unutmam, Oskar Baum'un oğlu Frankfurt yakınlarında ormanın içindeki okuldan bir acele koşup eve gelmişti, kitaplarını unuttuğu için; sevdiği, ayrılamadığı kitap

Kipling'in "Yoldaşlarla Uzun Sırık" adlı kitabı idi, yetmiş beş kez okumuştu bu kitabı! "Donadieu" de sizin için böyle kopulamayan bir kitapsa hemen gönderirim, ama çok da okumak istiyorum.
Dergiler elime geçseydi; okumazdım belki de moda üstüne yazdıklarınızı (niye yoktu bu pazar?), çıktığı günleri bildirirseniz çok sevindirirsiniz beni. Sokağa çıkabilirsem alırım "Şeytan"ı, ama şimdilik sancılarım var.
Georg Kaiser üstüne çok az şey biliyorum, daha çoğunu öğrenmek için de hevesim yoktu, oyunlarını da görmedim sahnede. İki yıl önceki davası çok etkilemişti beni; "Tatra"da okumuştum, hele savunması! Yazılarında başkalarından abarttığı şeyleri çok olağan karşılıyor, Alman edebiyatında yerini Luther'le bir tutuyor, sonunda hüküm yerse Almanya'da bütün bayrakların yarıya indirilmesini istiyordu! Beni görmeye geldi, yatağımın başucuna oturdu, hep büyük oğlundan söz ettiydi (üç çocuğu varmış), on yaşında olan büyük oğlunu ne okula gönderiyor, ne de evinde okutu-yormuş, çocuk okuma yazma bilmiyor daha, ama güzel resim yapıyor, bütün gününü ormanda ve gölde geçiriyormuş. (Berlin yakınlarında tek başlarına bir köy evinde oturuyorlar.) Ayrılırken Kaiser'e şöyle demiştim: "Yaptığınız duyulmamış bir şey." "Evet" demişti, "ama yapılacak tek şey bu, üst yanı düpedüz kepazeliktir." Böyle biriyle konuşmak tuhaf, rahatsız ediyor insanı; bir yanıyla Berlinli vurdumduymaz bir işadamı, öbür yanıyla yarı çılgın. Bir bakıma kendini yitirmiş sayılmaz, çok güçlü bile denebilir; sözde sıcak ülkeler onu bu duruma getirmiş. (Gençliğinde bir süre Güney Amerika'da çalışmış, hasta dönmüş ordan, sekiz yıl kımıldamadan yatmış, ancak bir akıl hastanesinde kendine gelebilmiş.) Yüzünde de var bu dengesizlik: Yassı bir yüz, şaşılacak kadar boş bakan açık mavi gözler, bu gözler durmadan sağa sola kayıyor, ağzı burnu gibi, yüzünün bir yanı inmeli dümdüz dururken, öteki yanı ha babam oynuyor. Kaiser'in Max'da yarattığı tepki bambaşkadır, Max onu gönül açıcı, şakacı biri olarak tanıyor; anlaşılan o istemiş olacak ki, Kaiser de gelip beni gördü. Ne kötü... Bütün mektubu onunla doldurdum. Oysa, başka şeyler anlatacaktım. Bir daha sefere.
Sevgili Bayan Milena,
Söylemeden duramayacağım: Eskiden bir ara çok kıskanmıştım birini... sevildiği, üstüne titrendiği, el

üstünde taşındığı, rahatça gömütünde yatabileceği için. Ne yapayım, kıskanç biriyim.
Arada sırada elime geçirebildiğim "Tribuna" dergisindeki yazılarınızdan anladığıma göre, yaz aylarını iyi geçirmişe benzersiniz. Bir gün "Tribuna"yı Plana İstasyonunda bir kadının elinde görmüştüm. Kız kardeşim, benim için istemişti dergiyi kadından. Alman banyoları üstüne çok eğlenceli bir yazınız vardı o sayıda. Demiryolundan uzak yazlıkların övgüsünü de yapmıştınız, o da güzel bir yazıydı -aynı yazı mıydı ikisi yoksa? - sanmıyorum. Ama "Narodni List"de yazdığınız zaman kolayına kaçmıyorsunuz, ciddisiniz o yazılarınızda, her vakit olduğunuz gibi. Hele Yahudilere... (moda) boş verip, para harcama konusunda yazdıklarınız çok güzeldi. Sonra tutup "Aşçılar" üstüne bir çeviriyi bastırmışsınız... Bu neden kuzum? Ne anlaşılmaz bir "Teyze" o? Bir yerde mektuplara yapıştırılan pulların eksikliğinden yakınır, bir yerde de parayı sokağa atmaktan... Bunlar gerçek şeyler belki, ama boşuna. Bakılınca iyi yanları yok değil bu "Teyze"nin; ne olur tiksinmese Almanlardan bu denli? Ne iyi olacak! Almanlar kusursuzdur, hep de öyle kalacaklar.
Eichendorff un "Ey uzayan vadiler! Ey tepeler!" şiirini bilir misiniz? Ya da Justinus Kemer'in "Bıçkı" (*) şiirini? Okumadınızsa, yazar gönderirim size.
Plana'dan anlatacak şeyler yok değil, ama geçti artık. Ottla bana çok baktı, oysa benden başka bir çocuğu daha var! Oralarda zararsızdı ciğerim; döneli iki hafta oldu, gidemedim doktora daha. Pek kötü değil durumum, bir saate yakın -daha da uzun belki-odun yardım da yorulmadım! -Ne kendini beğenmişlik değil mi? - Mutlu anlarım bile oldu. Uykuya gelince iş değişiyor... uykuyla uyanıklık, bunlar bambaşka şeyler, kötü şeyler bunlar, hele kimi vakit çok, ama çok kötü. Ya sizin ciğeriniz ne durumda? O onurlu, güçlü, üzgün, o sarsılmayan varlık?
Sizin K

(*) Kafka'nın en sevdiği şiir. - Çevirenin notu.

Epey oluyor size yazmayalı, Bayan Milena, bugün yazmamı da bir rastlantıya borçluyum. Yazamadığım için özür dileyecek değilim, mektuplardan ne denli tiksindiğimi bilirsiniz. Yaşamımın bütün mutsuzluğu -yakınma değil bu, genel bilgi edinmek için yazıyorum- mektuplardan olmuştur

diyebilirim, daha doğrusu mektup yazma fırsatını bulmuş olmaktan. İnsanlar hiç aldatmadı beni, ama mektuplar ele verdi hep; başkalarının yazdıkları değil, kendi yazdıklarım. Bu konuda çok bir şey diyecek değilim, benim durumumun bir özelliği vardı belki, gene de herkes için bu böyledir. İçimizin korkunç sarsıntılarını kor ortaya mektup yazmak; hortlaklarla bir çeşit alışveriş gibi bir şeydir bu. Yalnız aldığımız mektuplarda değil, kendi mektuplarımızda da hortluyoruz; yazarken değişiveriyor elimizin altında mektuplar, bir önceki bir sonrakini kabalaştırıyor, tanık oluveriyorlar birbirlerine! İnsanlar mektupla konuşabilirler fikrini kim atmış ortaya?! Uzakta olan birini düşünebiliriz, yakınımızdakini elle tutabiliriz, hepsi o kadar, üst yanı insan gücünü aşar. Oysa, mektup yazmak, hortlakların önünde soyunmak, kendini ele vermek demektir... Aç kurtlar gibi bunu bekler onlar. Kâğıdın üstündeki öpücükler ulaşamaz sahibine, yan yolda hortlakların eline düşer, onlar içip bitirir bu öpücükleri. Bu coşkun beslenmeden ötürü çoğalıyorlar anlaşılan. İnsanlık sezmiş ki bunu, karşı koymaya çabalıyor; kişilerin rahatı için daha doğal bir buluşmayı sağlıyor: Treni bulmuş, otomobil demiş, uçağa başvurmuş, ama iş işten geçmiş artık, yok olmaya yüz tutarken bulunmuş şeyler bunlar; kar-

şı yön daha güçlü, daha temkinli: Postadan sonra telgrafı bulmuş, telefonu, telsizi! Açlıktan ölmeyecek hortlaklar, ama bizler ezileceğiz. Bu konuyu ele almamış olmanıza şaşıyorum; yazıp açığa vurmakla bir şey elde edemezsiniz, karşı da koyamazsınız, geç kalınmıştır, ama hiç değilse anlarlar ki, maskeleri düşmüştür, "onların" var olduklarını biliyoruz artık.

Değişik davranışları ile de ele veriyorlar kendilerini: Kimi vakit onlara yakalanmadan geçiyor elimize bir mektup, bir dost eli gibi okşuyor elimizi.. Ama belli olmaz, belki bu da bir gösteriştir. Bu türlüsü daha tehlikeli olabilir, belki asd bu türlüsünden sakınmak gerekir. Bunu, bizi yanılgıya düşürmek için yapıyorlarsa, diyecek yok! İyi başarıyorlar.

Buna benzer bir şey geldi bugün başıma, onun için yazıyorum size. Sizin de tanıdığınız birinden mektup aldım bugün (*), epeydir yazışmıyoruz birbirimizle, yukarıda anlattığım nedenlerden ötürü... Uykuyu kaçırmaya bire bir bu çeşit mektuplar. Kurumuş, boşalmış, insanı

kamçılayan bir halde geçiyor elimize... Bir anlık sevinç yerini sonsuz acılara bırakıyor. Kendinden geçerek okurken bir de ne görürsün? Bir damlacık uykun ayaklanıp kaçıvermiştir açık duran pencereden... Artık bekle ki, geri gelsin! İşte bu yüzden birbirimize yazmıyorduk artık.
Sürekli değil, ama çok sık düşünürüm onu. Hiçbir düşünüm yeterince sürekli değildir. Ama dün gece çok düşündüm onu, saatlerce; önem verdiğim uykumun düşman saatlerini onu düşünerek uyanık geçirdim... Bir mektup tasarlıyordum, bir zamanlar diyemediklerimi durmadan hep eş sözcüklerle yazıyordum kafamda. Sabah erkenden sözünü ettiğim mektup geldi...

(*) Milena'dan aldığı mektuplar. - Çevirenin notu.

Meğer arkadaşım da bir aydır, daha doğrusu bir ay önce, bana gelmesi gerektiğini düşünmüş durmuş; ne tuhaf, o zamanlar geçirdiğim olaylarla öylesine uyuyor ki bu isteği!
Onun mektubuna karşılık verirken, size de yaza-madan durmadım; inanın Bayan Milena, isteyerek yazdığım tek insan sizsiniz. (İsteyerek mektup yazılır mı bilmem? Sözün gelişi... Ama hortlaklar için dediklerim gerçek, burun deliklerini açmış bekleşiyorlar gene.)(*)
Çoktandır dergilerde görmüyorum yazılarınızı, gazetelerdeki moda yazılarından başka... Birkaç şey bir yana, sevinçli ve rahatsınız bu yazılarınızda, hele "ilkyaz" üstüne yazdıklarınız! Üç haftadır görmüyordum "Tribuna'yı (aratıp bulduracağım), Spindelmühle'ye gitmiştim.
Aldım mektubunuzu. Ben mektup yazamaz oldum artık, tuhaf geliyor; biraz - ne vakit değildiniz ki?- sabırlı olun Milena. Yıllardır kimseye bir satır yazmamıştım, ölü gibiydim, bu isteğim yoktu, sanki yaşamıyordum bu dünyada, ama başka dünyalarda da yaşamıyordum., yıllardır istenenleri yarım yamalak yapmıştım; ben hep çağrılmasını beklemişim, çağırsınlar diye kulak kabartmışım hep; hastalığım seslenince bitişik odadan koşuvermişim ona, giderek onun elinde bir oyuncak olmuşum. Ama o oda karanlık, kimin eline düştüğüm de belli değil.
Diyeceğim, düşünmek, yazmak güç geliyor artık... Hiçbir şey yazmadan kalem oynatıyorum çoğu zaman -şimdi olduğu gibi-; hele düşünmek! Ondan

(*) Ev adresine gönderemediği bir mektubun sözünü ediyor olmalı. - Çevirenin notu.

hiç söz açmayayım daha iyi. (Sizin düşünme gücünüze şaşarım hep, bir avuç tümceyi sığdırırsınız avcunuza, şimşek hızıyla fırlatıverirsiniz.) Onun için biraz sabırlı olun diyorum; bu tomurcuk öyle kolay kolay açılmaz, tomurcuk olduğundan ötürü belki, kapalı nesnelere "tomurcuk" adını verdiklerinden ötürü. Başladım "Donadieu"ye, az okuyabildim daha, yeni yeni giriyorum içine. Charles-Louis Philippe'den az şey okudum, nedense pek tadına varamamıştım bu adamın. Sadeliğini överler... Ama Almanlarla Ruslara vergidir sadelik; evet, sevimliliğine sevimli o büyükbaba, ama etkilemiyor insanı. Okuduğum kadarında en hoşuma giden (Lyon'dayım daha) köşebaşında birdenbire duyulan o sevinç... Yazarın hüneri değil bu, Fransa'ya vergi bir şey, Flaubert'in artıkları.. (Anımsadınız mı dediğim yeri?) Çeviriyi de sanki iki kişi yapmış, bir bakıyorsun çok iyi, bir bakıyorsun anlaşılır gibi değil. (Wolf da yeni bir çevirisi çıkacak yakınlarda.) İsteyerek okuyorum; severim okumayı, ama ağır okuyan biri oldum artık. Çabuk okumamı bir şey daha engelliyor bu kitapta: Şaşırıyorum kızlar konusunda, yazarın anlattığı kız işi azıtıyor biraz, inanamıyorum; yaklaşmayı göze alamamıştır, hiç ummuyorum: Bana öyle geliyor ki, sanki yazar okurun dikkatini gerçek "Dona-dieu"den çekmek için, bezden bir bebek yapmış, adına "Donadieu" demiş! Gerçek Donadieu bambaşka biri, üstelik bambaşka bir yerde. Bu çocukumsu, genç kız bakışlarının ardında sert bir şey çarpıyor insanın gözüne: Ezgi kurallarına göre -aslına dayanarak-sonradan yazılan uvertür gibi bir şey bu kitap, bütün bu anlatılanlar daha olmamış sanki. Kimi kitaplarda bu duygu sonuna dek sürer.
"Büyük Yolun Üstünde"yi bilmiyorum, ama Çe-246
hov'u çok severim, okumaya doyamam kimi vakit. "Will von der Mühle"yi de bilmiyorum, hele Stevenson'u hiç, yalnız sizin sevdiğiniz yazar olarak biliyorum, o kadar. Max Brod'un "Franzf'sini gönderirim; birkaç yerin dışında, pek ummuyorum seveceğinizi. Ben şuna inanmışım: Yaşayan yazarlar, yazdıklarıyla canlı bir bağ kuruyorlar; yazarların ölmemiş olmaları, kitapları için ya iyi oluyor, ya da kötü. Kitabın gerçek durumu, yazarın ölümünden sonra, daha doğrusu, yazarın ölümünden bir süre

sonra ortaya çıkıyor. (Çünkü bu işgüzar adamlar, öldükten bir süre sonra da etkilerler kitapları!) Ama kitap yalnız başına kalınca, kurtulunca yazarın baskısından yaşamaya başlar, ya saydırır kendini, ya da saydırmaz. Meyerbeer bu bakımdan çok iyi yapmış, operalarının ayakta durabilmeleri için hepsine ayrı birer "vasiyet" yapmış, desteklemiş onları. Önemli olmamakla birlikte, bir sürü şey söylenebilir bu konuda. "Franzi"yi ele alarak böyle bir denemeye girersek, ne olur bilir misiniz? Yazarın ta yatak odasına gireriz! Öpüşmek içinse, hadi peki diyelim, ama öteki hoşlanmamanız -belki de hoşlanırsınız- kitap için bir yargı sayılmaz elbet.
"Donadieu"yü epey okudum bugün, sarmıyor bir türlü. (Nedenini söyleyecek durumda değilim şimdi; bitişikte, mutfakta kız kardeşim aşçı kızın dertlerini dinliyor, öğütler veriyor ona. Öksürsem susarlar hemen, ben de kurtulurdum onları dinlemekten, ama istemiyorum; bu kızcağız yeni geldi daha, on dokuz yaşında, güçlü kuvvetli bir şey, hiç nedensiz yeryüzünün en mutsuz yaratığı sanıyor kendini, mutsuz olduğu için mutsuz, durmadan yakınıyor, istiyor ki, kardeşim gönlünü alsın... Kızkardeşim de bayılır hizmetçilerle çene çalmaktan, babamın dediği gibi: "Mutfak kumkuması"dır.) Bu kitap üstüne ne söylesem, haksızlık etmiş olacağım, kitabın suçu yok, ben rahat değilim. Dün adam öldürmüş olan biri - bu "dün" hep dün olarak kalır- bugün öldürü öyküleri okuyamaz... Hepsi birden üstüne saldırır: Sıkıcı bulur, sinirlenir, üzülür. Yok dizgenlenmiş dizgensizlik varmış, yok törensel törensizlikmiş, insanı şaşırtan alaycı yanı varmış -vız gelir-, hiçbirini çekemem bu kitapta. Raphael Donadieu'yü kandırıp odasına götürdüyse, götürsün, bu Donadieu için çok önemli olabilir, ama odada yazarın işi ne? Hele bir dördüncünün, okuyucunun hiç işi yok o odada... Giderek bu oda tıp fakültesinin, ya da psikoloji fakültesinin anfisine dönüyor!
Dergide incelediğiniz bir konuyu düşünüyorum kimi vakit. Tuhaftır, ama ben (uydurduğunuz konuşmaları gerçekmiş gibi alıyorum. Ne yaparsınız: Yahudilik ağır basıyor!) bütün evliliklerin "yalnızlıktan" kurtulmak için yapıldığına inanamıyorum. Daha kutsal nedenleri vardır; yanılmıyorsam, o "Melek" de benim gibi düşünüyor. Evlenmenin nedeni yalnızlıktan kurtulmaksa, ne elde edilir? Yalnızlığı yalnızlıkla birleştirmekten bir yuva kurulamaz... Birinin yalnızlığı ötekinde yansır, karanlık

gecelerde bile. Hele yalnızlığı silah gibi kullanmak, daha da kötüdür. (Genç kızların bilisiz, anlamsız yalnızlıklarından söz etmiyorum.) Evlenmek istemek demek, önceden her şeyi kesin olarak bilmek demektir.
Kötü bir şey var, hiç ummuyordum böyle olacağını, ama bu mektupları, bu önemli mektupları yazmayacağım artık. Mektup yazmanın o korkunç büyüsü başladı gene, ondan... Kötü geçen gecelerim büsbütün bölünüyor. Kesmeliyim, yazamam artık. Ah Milena! Sizin uykusuzluğunuz benimkine benzemez. Yakarıyo-rum size: N'olur yazmayın artık.
F.

(Dobrichovice'den 9.5.1923'te postalanmış bir açık kart.)
Selamlarınıza çok teşekkür ederim. Prag'da iyi değildim, onun için birkaç günlüğüne buraya gelmek zorunda kaldım. Yolculuk sayılmaz pek: Alışık olmadığım kanatlarla, acemice uçmaya çabalamak gibi bir şey bu.
K

(Dobrichovice 'den 15.5.1923 'te postalanmış başka bir kart.)
Sevgili bayan Milena,
Dobrichovice'den attığım kartı almış olacaksınız. Daha burdayım, ama iki üç güne kalmaz döneceğim. Çok pahalı burası, sonra hiç, ama hiç de uyuyamıyorum, yoksa güzelliğine diyecek yok. Daha uzun yolculuklara çıkabilecek miyim bilmem, Prag'dan yarım saat öteye gitmem gerekse bile, şeytanın ayağını kırdım sayılır buraya gelmekle. Burası öyle pahalı ki, parası bitse de vız geleceği için, insan ancak ölümünden iki üç gün öncesini burada geçirebilir! Hele korkum? Hiç bu kerteye gelmemişti. Bu saydıklarım olmasa, yeryüzü apaçık serilmiş olacak önüme!
Candan selamlarım sizi Milena
(Bu kartın üstüne, arasına, altın kurşunkalemle şunlar yazılmıştır: "Paranın üstünü tam vermiyorlar, kimi vakit çok, kimi vakit eksik veriyorlar... Açıkgöz buranın garsonları. Üçtür oluyor bu: Birkaç sözcükle, hem de tam vaktinde - nasıl adlandırırsanız adlandırın- ya gözümü açıyor, ya da gönlümü alıyorsunuz.")
O son buluştuğumuz günden bu yana - şaşmamıştım, ama hani birden kalkıp gitmiştin? - çok kötü günler geçirdiğim

eylül başlarında ancak senden mektup alabilmiştim. Bu arada, temmuzda çok önemli şeyler geçmişti başımdan - ne çok da önemli şeyler vardır! - Ablamla Müritz'e gitmiştim. Prag'dan, o dört duvarın arasından çıkabilmek az şey değildi. İlk günlerim çok kötü geçti Müritz'de. Bir ara Berlin'e gitme sevdasına düştüm Müritz'de. Biliyorsunuz, Kudüs'e gitmeyi de tasarlıyordum... Olacak şey değildi, ama nasıl olsa yatağından çıkamayacağına inanmış olan birinin gördüğü güzel bir düş gibiydi bu yolculuk tasarıları. Öyle ya, yataktan kalkamayacağıma göre, neden Kudüs'e kadar uzanmayayım?
Çoğu Doğulu Yahudilerlen bir araya gelmiş "Halkevi yazlık gezi topluluğu"na rastladımdı Müritz'de. Kampları yolumun üstündeydi, bilmem neden, bir yakınlık duymuştum onlarla aramda; işte o ara kurmaya başladımdı Berlin'e göçmeyi. Kudüs yolculuğuna benziyordu Berlin'e göçme hevesi önceleri... Ne yapardım yalnız başıma Berlin'de? Yalnız başıma yapamazdım orada, ama ona da bir çare bulundu, ne dersin? (*) Ağustosun ortalarında Prag'a döndüm, bir ay kadar da küçük kız kardeşimin yanında, Scheleson'da kaldımdı. İşte ordayken yanan mektup işini duydum, çok üzüldüm, ağır bir yükten kurtulmak için hemen yazdımdı sana, ama gönderemedim mektubu, senin nerde olduğunu bilmiyordum, sonra buraya, Berlin'e gelmeden önce o mektubu da yaktım. Sözünü ettiğin öteki üç mektubun ne olduğunu bilmiyorum. Çirkin bir olaydan ötürü üzgündüm, birine olmayacak, utanılacak bir şey yapılmıştı, ilgili üç kişiden hangisine

(*) Kafka burada sonradan evlendiği kansı Dora Dymant'tan söz etmek istiyor. - Çevirenin notu.

yapıldığını da yerli yerine bilmiyordum. Üzüntüm bundan ötürü olmasaydı, ya da mektup Müritz'de elime geçmiş olsaydı, gene üzülecektim elbet.
Berlin'e eylül sonunda gelebildim, yola çıkmadan biraz önce İtalya'dan yazdığın kartı almıştım. Çok zor çıkabildim bu yolculuğa, bütün gücümü toplamak gerekti, daha doğrusu güç müç kalmamıştı, ölü gibiydim, gömülmeye gider gibi çıkmıştım yola.
İşte şimdi de Berlin'deyim; üzülecek bir şey yok, düşündüğün kadar kötü değil durumum: Bahçeli küçük bir köşkte, kent dışında oturuyorum... Bugüne değin hiç böylesine güzel bir evde oturmamıştım, bırakmazlar bu evi

bana diyorum, öylesine güzel, daha önce başka bir evde oturuyordum, yeni taşındım buraya. Yemekler Prag'daki gibi, benim yediklerimde bir değişiklik yok. Hastalığımda da bir değişme yok. Hepsi bu kadar. Daha çoğunu söylemeye dilim varmıyor, çok bile söyledim; hava hortlaklarının diline düşmekten korkuyorum, yutuverirler yazdıklarımı. Sen de çok bir şey yazmamışsın mektubunda. Durumun nice, iyi mi kötü mü, anlayamadım. Hoş, insan kendi durumunu bile anlayamıyor: "korku" da öyle.

Sevgili Milena,
Size başlanmış bir mektup hanidir duruyor önümde, bitiremedim bir türlü; başladı gene eski dertlerim, burada da buldu beni, yere serdi biraz; her şeyden yoruluyorum, bir sözcük bile yoruyor beni, yazdığım her şey çok büyük görünüyor gözüme, gücümle bağdaştıramıyorum, "selamlar" sözcüğünü yazsam yalnız, gene kuşkulanıyorum; bu selamlar, ben soluk alamazken, o gürütülü, azgın, karanlık L. Sokağını geçme gücünü bulabilir mi kendinde, diyorum. İşte onun için yazmaktan vazgeçiyorum. Oysa iyi bakılıyorum burada, üstüme titreyenler, ellerinden geleni yapıyorlar. Dış olaylardan pek bir şeyler duyduğum yok, Prag'dan gazete gelmiyor, pahalılık varmış orada. Berlin'de çıkan gazeteleri almaya param yok, n'olur arada bir "Narodni Listy"yi göndersenize, bir vakitler ne kadar severek okurdum ordaki yazıları. Yeni adresim şu: Steglitz, Grunewald Sokağı 13 Seifert'lerin yanında. Gene de gönderiyorum selamlarımı, ne çıkar? Kapının önünde yığılıversinler yere, daha da güçlenirler belki.
F.
Milena'nm Kaf ka'ya yazdığı mektuplar bulunamamıştır, biliyoruz bunu. Yalnız, Kafka'nın yakın arkadaşı Max Brod, Kafka'yı anlatan kitabında, Milena'nın kendisine yazdığı birkaç mektubu yayınlamıştır. Kafka ile ilintisi olan bu mektupları, biz de bu kitabın sonuna aldık. Milena hakkında -çok az da olsa-bir fikir verebiliyor okuyucuya.

MÎLENA'NIN
MAX BROD'A YAZDIĞI
MEKTUPLAR

21 Temmuz 1920

Sizden çok büyük bir dileğim var; bilirsiniz, Frank yazmaz durumunu. "İyiyim" diyor, "sağlığım gerektiğinden daha da iyi" deyip geçiştiriyor hep. Çok güç bu sevgili adamı anlamak. Onun için size yakarıyorum, gerçekten yakarıyorum size: Üzüntülerinin nedeni bensem, ağrılarına benim yüzümden katlanıyorsa, hemen yazın bana, olur mu? Ele vermem sizi, söz veriyorum. Yazacağınızı ummak bile, rahatlattı beni. Nasıl yardım edebilirim ona, bilmiyorum; gene de bir yardımım dokunabileceğini sezinlemiyor değilim. -İnsan sizi sevmek, sizinle övünmek zorundaymış... Frank öyle diyor. Ben de aynı şeyleri duyuyorum sizin için: Sonsuz bir güven var içimde size karşı, şimdiden teşekkür ederim.

M.P.

29 Temmuz 1920

Altüst oldum. Bilmiyordum ki, Frank'ın böylesine hasta olduğunu! Sapasağlamdı burdayken, bir kez bile duymadım öksürdüğünü; canlı, sevinçli, uykusuzluk çekmeyen biriydi yanımdayken. Bana teşekkür ediyorsunuz, sevgili Max, bana ha? Oysa azarlayın beni, burada mıhlanıp kaldığım, onun yanına gidemediğim için çıkışın bana; mektup yazmaktan başka bir şey yapamadığımdan ötürü gücenmeniz gerekir. Ama n'o-lur, gene de; sakın, sakın darılmayın bana, kötü düşünmeyin benim için... Bu işi hafife aldığımı sanmayın sakın. Deşilmişim üzüntüden, ne yapacağımı şaşırmış, bitik bir durumdayım (Frank'a söylemeyin sakın). Yazdıklarınız doğruysa, ona bir iyiliğim dokunabiliyor-sa, bu benim için mutlulukların mutluluğu demektir Max. Bir yerlere gidip dinlenmesi için elimden geleni yapacağım; daha olmazsa kalkar gelirim Prag'a, birlikte çabalar, göndeririz onu. Söylemem gerekir mi? Her şeyi yaparım onun için.

Evliliğim, kocama olan sevgim... Bunlar çok çapraşık şeyler Max; anlatamam mektupla. Buradan ayrılamam hemen, belki de hiç ayrılamam; yalnız... Hayır hayır, konuşmak alıklık olur. Durmadan kaçamak yapıyor, kendime bir çıkar yol arıyorum; yaşadığım sürece iyi ve doğru olanı yapmak istiyorum, o kadar! İnanın bana Max, Frank'ın üzülmesine

dayanamam, bilin ki, benim için Frank'tan başka önemli bir şey yok yeryüzünde.
Yanında siz varsınız şimdi, rahatım biraz; söylenmesi gereken bir şey olursa -hiç çekinmeden-apaçık olduğu gibi yazın bana... Yazarsınız değil mi? Frank'ın yanında olduğunuz için, ben de kendimi eskisi kadar yalnız duymuyorum artık. Yolculuğu için neler gerektiğini yazın bana, doktorun dediklerini de. İyileşmesi için umut var mı, yok mu? Niçin soruyorum bunları? Önemsiz bunlar şimdilik, önemli olan onun gitmesi, gidecek de biliyorum. Durmadan teşekkür etmek istiyorum size Max, mektubunuz içime su serpti. Size Max dediğim için de özür dilerim, Franz'-dan alıştım, o da öyle diyor size.
Selamlarımla Milena P.

Sabahtan akşama, akşamdan sabaha durmadan karşılık verebilirim yazdıklarınıza! "Frank sevgiden korkuyor, ama yaşamdan korkmuyor, öyle mi, nasıl olur?" diyorsunuz. Frank, yaşamı herkes gibi almıyor ki! Para, borsa, döviz işleri... Bir yazı makinesi bile akü sır erdiremediği nesneler onun için (aslında da öyle ya, bu saydıklarım, ama bizler o gözle bakmıyoruz); bütün bu saydıklarım, gizlemci, çözümü güç bilmeceler gibi gelir Frank'a: Çalıştığı yerdeki işi, ne denli büyüttüğünü unutuyor musunuz? Bir işadamının karşısında kendinden geçer, tıpkı bir çocuğun bir lokomotif karşısında duyduğu hayranlık gibi. En kolay şeylere akıl erdiremez. Onunla Posta'ya gittiniz mi hiç? Diyelim ki, bir telgraf çekecek, önce en beğendiği gişeye gönderdiklerinde anlayamaz nedenini, başını sallar, şaşar. Telgrafı verip kızdan paranın üstünü alınca da titizlenir, sayar parayı, bakar ki, kızcağız bir kron fazla vermiş, geri verir hemen. Gişeden ayrılıp ağır ağır merdivenlerden inerken bir daha sayar aldığı parayı, tam sokağa çıkmıştır, bir de ne görsün? Meğer kızcağız tam vermiş paranın üstünü; Frank yanlış sayıp geri vermiş kronu! Ne yapacağını şaşırmıştır; elinde para, sokağın ortasında durur... Dönüp yukarı çıkmayı alamaz göze, üşenir; hem yukarısı çok kalabalıktır... Bu durumda yardım da edilemez ona. Başıma geldi de yazıyorum bunları; bir seferinde "bırak canım n'olur" diyecek oldum, anlamamış gibi yüzüme baktıydı, "nasıl bırakılır?" demişti. Ters anlaşılmasın sakın,

cimrilik değil bu, ama onca böyle davranmak doğru değildir, sorumluluğu yüklenmek istemezmiş. Uzun uzun anlatmıştı, daha doğrusu anlatmaya uğraşmıştı bunun nedenini, ama ben anlayamıyordum bu direnmeyi. Girdiğimiz her dükkânda, yemek yediğimiz yerlerde, bir dilenciye para verirken hep buna benzer olaylarla karşılaştım. Bir seferinde de iki kron vermişti bir dilenci kadına, ama bir kronu geri istedi; kadın bozuk param yok deyince, düşünmeye başladıydı Frank. Durduk, bir çıkar yol aradık, bu durumda ne yapılabilirdi? Birden buldu: "İki kronu da bırakırım kadına" dedi. Tam on on beş adım uzaklaşmıştık ki, pişman oldu! Sonra bu adam, hiç gözünü kırpmadan, üstelik vermenin mutluluğu içinde bana yirmi bin kronu şıp diye verebilir, istesem. Ama yirmi bin bir kron istesem, şaşırır; hele bu parayı bir yerde bozdurmamız gerekirse büsbütün allak bullak olur. Öyle ya, bu bir kronu nereye koysun, hak etmediğim bu bir kronun hesabını nasıl verebilir kendine? Paraya karşı duyduğu bu sıkıntıyı, kadınlara karşı da duyar; işine karşı duyduğu korkusu da öyle değil mi? Çok kötü günlerimdeydi, telgraf çekmiş, telefon etmiş, mektuplarımda yalvarmıştım: Kalk gel, demiştim, Tanrı hakkı için, hiç değilse bir günlüğüne gel, demiştim... Ne denli yalvarmıştım anlatamam. Gelseydi ne iyi olacaktı benim için, ama gelmedi. Aklıma gelen bütün kötülükleri yağdırmıştım başına. Uykuları kaçtıydı, günlerce gözüne uyku girmemişti, üzüldü, kıvrandı, sayfalar dolusu mektuplar yazdı, ama gelmedi, gelmedi, gelmedi... Neden mi? Çalıştığı yerden izin istiyemezmiş de ondan! Müdürün karşısına çıkıp, bana geleceğini söyleyemezmiş! Çabuk makine yazabiliyor diye hayran olduğu -gerçekten hayran-

dır- müdürüne söyleyemezmiş bu dileğini! Yalan da söyleyemezmiş müdürüne, öyle bir adama nasıl yalan söylenirmiş? İlk nişanlısını niçin sevdiğini, o kıza niçin bağlandığını sorarsanız şu karşılığı verir: "Çok çalışkandı, tuttuğunu koparan bir kızdı da ondan!" Hayır, hayır anlayamaz dünyayı, yabancısıdır yaşamın. Gizemci, sır dolu bir şeydir yaşam dediğimiz. Hiçbir zaman başaramayacağını sandığı bu "tuttuğunu koparan" olayına aklı durur, hayrandır, hem de insanın gözünü yaşartacak, çocuksu bir bilisizlikle hayrandır. Kocamın beni yılda yüz kez aldattığını, beni ve başka kadınları avcunun içinde tuttuğunu anlattığımda, kendinden geçmiş,

hayranlıkla yüzü aydınlanıver-mişti. Müdürünün çabuk makine yazmasına hayran olduğu gibi, onu bu yüzden kusursuz bulduğu gibi, kocama da bu bakımdan hayran olmuştu! Yazı makinesini iyi kullanan bir müdürle, dört sevgiliyi elinde tutan bir kocaya nasıl akıl erdiremiyorsa, Posta'da eksik aldığı bir krona, dilenciye fazla verdiği paraya da öylesine akıl erdiremez; anlayamaz bu türlü davranışları, canlı, elle tutulur nesneler olduklarından kavrayamaz. Frank yaşayamaz yaşama gücü olmadığından yaşayamaz. Esenliğe kavuşamayacaktır Frank, çok sürmez ölür, bak görürsünüz. Hepimizde bir yaşama gücü vardır, görünüşe kapılırız, yalana sığınırız bizler, olaylara göz yumabiliriz, iyimser, ya da kötümserliğe başvurabiliriz zaman zaman, bir kanıyı savunabiliriz hiç değilse. Ama o sığınmaz bu türlü koruyucu nesnelere. Yalan söylemek elinden gelmez ilkin, beceremez ki... Sarhoş olmayı da beceremez. Sığınacak, başvuracak hiçbir aracı yok elinde. Bizim korunabileceğimiz şeyler onda olmadığından hırpalanıyor ya böylesine. Giyinik insanların arasında çırılçıplak dolaşan biridir o. İster iyilik, ister kötülük olsun, yaşamına yardımcı olacak nesnelerden yoksun olunca, kendi başına bir varoluşçuluk oluyor onunkisi. Kahramanlıktan uzak bir yalnızlık içindedir Frank. Ne var ki, daha yüceliyor, daha erişilmez oluyor böyle olunca. Kahramanlık, yalan, korkaklık! Bir ereğe ulaşmak için, hiçbir insan yalnızlığını öne süremez, kullanamaz. Fakat korkunç bir ileriyi görme sezgisi içinde, tertemizdir; kimseye leke sürmek istemediği için zorlanmıştır bu yalnızlığa. Akıllı kişiler de başkalarını kirletmekten çekinirler, ama onlar her şeyi pembe gösteren, büyülü gözlükler takar... Onlar için başkalarını kirletmek diye bir şey yoktur, incitmek diye bir şey bilmez onlar! Onlar çabuk makine yazar, durmadan kadın değiştirirler... Frank bayılır böylelerine, kendinden geçermişcesine bakar onlara... Anlayamaz, ama hayrandır işte! Frank'ın yazdığı kitaplar şaşırtıcıdır, ama kendi daha çok şaşırtıyor insanı. Max, size sonsuz teşekkür borçluyum. Prag'a gelirsem, görmeye gelebilirim sizi, değil mi? İzin verirsiniz? İyi dileklerimle, en içten selamlarım. MilenaP.

Almanca yazmadığım için bağışlamanızı dilerim, sizi rahatsız ettiğim için de bağışlayın beni, ama ne yapacağımı şaşırdım; kafam, beynim durmuş gibi... Hiçbir şey etkilemiyor beni artık, duygularım körel-miş sanki. Anlayamıyorum söylenenleri, hiçbir şey anlayamıyorum. Bu son günlerde korkunç şeyler oldu, gene de anımsayamıyorum. Olanları anımsayabilsem, öldürmem gerekecek kendimi, tek bildiğim bu. Niçin, neden, neden, nasıl oldu bütün bunlar? Kendimden, yaşamımdan söz etmek istiyorum, ama neye yarar? Mektubu duruyor önümde, öldürücü bir şey istiyor benden: "Yazma bana" diyor, "buluşmamıza da ne yap yap engel ol... Bu dileğimi olsun getir yerine, belki o zaman yaşama gücü bulurum kendimde, yoksa her şey, her şey biter." Ne yapabilirim? Tek sözcük yazmayı, bir şey sormayı göze alamıyorum; hoş, ne soracağımı da bilmiyorum ya! Bilmiyorum. Bilmek istediğim ne ki? Onu da bilmiyorum. Allah kahretsin!.. Şakaklarımı beynime sokuncaya dek bastırmak istiyorum. Yanındaydınız onun, bilirsiniz belki? Suç bende mi? Bunu söyleyin yeter, suçlu muyum, değil miyim? Bilmek istiyorum. Yalvarırım size, Tanrı hakkı için gönlümü almaya kalkışıp "kimse suçlu değil bu konuda" demeyin; Tin çözümlemelerine de kalkışmayın sakın. Bütün bu türlü karşılıkları, bütün bunları biliyorum. Max, size güvenim var, yaşamımın bu en güç bölümünde bile -Tanrı biliyor ya- n'olur siz de bana güvenin, anlayın ne istediğimi. Frank'ın ne biçim bir insan olduğunu bilmiyor değilim; neler geçtiğini biliyorum - gene de hiçbir şey bilmiyorum- çıldırmak üzereyim Max, gereğince davranmak için elimden geleni yaptım, yaşamımı ona göre düzenlemiştim, düşüncelerimde, duygularımda ters bir şey yoktu, ama bir yerde, birinde var suç, var, var biliyorum. Nerde, kimde olduğunu bilmek, onu öğrenmek istiyorum. Anlatabiliyor muyum derdimi? Bakın şunu bilmek istiyorum: Öteki kadınların üzdüğü gibi mi üzdüm onu? Bu üzüntü yüzünden mi ağırlaştı, onun için mi kaçıyor benden şimdi? Onun için mi sığmıyor korkusuna, onun için mi yok olmalıyım, çıkmalıyım yaşamından? Suç yalnız bende mi? Yaratılışımın gerektirdiği şeyler mi yoksa bunlar? İşte bunları öğrenmeliyim, bunları bilmek istiyorum Max! Bilen tek insan sizsiniz belki. N'olur yazın bana, rica ederim yazın, her şeyi olduğu gibi - apaçık, çırılçıplak, ağır da olsa, acı da olsa gerçeği yazın bana; bu konudaki düşüncenizi- ne olursa, nasıl olursa olsun -bilmek

istiyorum. Yazmakla büyük davranacağımı bilirim. Ne durumda olduğunu da yazın, ne haldedir bilmiyorum ki, hiçbir şey bilmiyorum, aylardır. İmzamı atamayacağım, özür dilerim, bu yazdıklarımı bile okuyamam bir daha. Hoşça kalın.

Mektubunuza teşekkür ederim; bu arada ben de biraz toparlayabildim kendimi... Bir işe yaramıyor ama, gene düşünebiliyorum hiç değilse. Telaşlanmayın, yazacak değilim ona. Nasıl yazabilirim?. İnsanların yeryüzüne bir görevle geldikleri gerçekse, ben başaramadım onun yanındaki görevimi. Ona yardım edemediğime göre, kendimi beğenmişlik edip, ona zararım dokunsun ister miyim? Onun korkusunu çok iyi biliyorum; Frank benimle tanışmadan önce de bu korkunun tutsağı idî, ben Frank'ı tanımadan korkusunu tanımıştım. Onun korkularını daha önceden bildiğim, neler olduğunu anladığım için hazırlıklıydım; kısa bir süre de olsa üstesinden gelebilmiştim korkusunun. Yanımda kaldığı o dört gün içinde Frank da kurtulmuştu, alay bile etmiştik korkusuyla. Ama biliyorum, onu hiçbir sanatoryum iyi edemeyecek: korkusundan kurtulmazsa hiçbir zaman esenliğe kavuşamaz. Kilo alamaz, çünkü ona da korkusu engel. Bu korku yalnız bana karşı değil, her şeye karşı, utanmadan yaşayabilen her şeye karşıdır. Eti sevmez örneğin, etin arsızca, çırılçıplak oluşu tiksindirir onu, bakamaz bile. Hiç değilse bu korkusundan kurtarmıştım onu o günlerde... Tiksintiyle karışık korkuyu duymaya başladığında, hiç ses çıkarmadan bir süre göz göze bakışırdık, soluk almaya bile gücümüz yoktu, beklerdik öylece, uzun sürmez geçerdi, bulurdu kendini gene. Böyle olması için bir çaba da göstermemiştim, onu dağ tepe yürütmüştüm; bana ayak uyduramazdı, ben daha hızlı yürür, önden giderdim... O ardımdan gelirdi düşe kalka. Şimdi gözlerimi kapayınca görüyorum onu, beyaz gömleğinin içinden çıkan güneşten yanmış yüzüyle nasıl uğraşıyor yetişmeye! Güneş demedik, sıcak demedik, bütün gün yürüdük, bir kez bile olsun öksürmemişti, oburlar gibi yemek yedi, çocuklar gibi mışıl mışıl uyuduydu; hasta filan değildi o günlerde, geçirdiği küçük bir soğuk algınlığıydı belki, sezmemiştik bile.
O Prag'a dönerken, ben de onunla gitseydim çok şey değişirdi Max, ama gidemedim, gidemezdim, buraya

bağlıydım, ayrılamazdım kocamdan; kadınlığım engel oluyordu belki de, ölünceye değin bir rahibe gibi yaşamayı göze alamıyordum. Dindiremediğim bir özlemim vardır, her kadın gibi, ben de ana olmak isterim. Sürdüğüm yaşamla hiçbir ilintisi olmayan bir özlemdir bu: Bana kadınlığımı duyuracak, bana yaşadığımı anlatacak bir özlem. Bu istek, bu itki ağır basmış olabilir. Ona olan sevgimden, hayranlığımdan, buralardan kaçmak isteğinden daha güçlüydü bu özlemim. Bu konuda ne söylersem söyleyeyim, yalan olabilir, ama şu saydığım nedenler gerçeğe en yakın olanları.
Derken iş işten geçti, içimdeki çatışmalar elle tutulur gibi oldu ki, bu da korkuttu onu. Oysa, Frank, bugüne değin buna karşı savunmuştu, ama ters yönden. Bir süre yanımda rahat etmiş, dinlenebilmişti; elimde olmadan ben de onu tedirgin etmeye başlayınca, benim yanımda da rahatsız olmaya başlamıştı. Biliyordum, düzelemezdi artık. Ona nasıl yardım edebileceğini bildiğim halde, uzatamıyordum elimi, güçsüzdüm Max. Benim suçum bu işte. Bunu yapamadığım için suçluyum, bunu siz de biliyorsunuz. Frank'ın anormal yanlarına yükledikleri davranışları onun en güzel silahı değil midir? Yaşamına giren kadınlar, yalnızca kadındılar, kadınca yaşamak istediler. Bana öyle geliyor ki, biz hepimiz, bütün dünyadaki insanlar hasta, ama o, gerçeği gören, duyan, yaşanması gerektiği gibi arı, pırıl pırıl yaşayabilen tek insan Frank'tır. Yaşama karşı çıkamaz biliyorum, ama bu türlü yaşama karşı koymasını çok iyi başarır. Onunla gitmeyi göze alabilseydim mutlu olurdu benimle, bunu bugün anladım, çok geç olduktan sonra. O günlerde ben de bütün öteki kadınlar gibi, kadınlığımı öne sürdüm, kadınca yaşamak istedim, hayvandan farksızdım. Korkmakta haklıydı. Frank bir şeyler sezsin de yersiz olsun, olacak şey mi bu? Bütün insanların bildiklerinden on bin kat çoğunu bilir yaşamdan. Evet, korkmakta haklıydı, yersiz değildir bu korkusu. Yanılıyorsunuz Max, Frank yazmayacaktır artık bana. Yazacak bir şey yok ki. Korkusu üstüne yazacak tek sözcüğü kalmadı. Beni sevdiğini biliyorum. Bıkamaz benden, iyiliği ve utangaçlığı engeldir buna. Bir suç gibi gelir ona. Kendisini suçlu bulur her işte, güçsüz görür. Oysa, doğruluğa, arınmış-lığa, erişilmezliğe yönelmek gerektiğini onun kadar kimse duymamış, bu yolda onun kadar çabalamamış-tır. Bu böyle, bunun böyle olduğunu, kanımın son damlasına değin biliyorum, gene de

inanmak istemiyorum. Nasıl dayanırım? Onsuz yaşamaya nasıl dayanacağım? Aklım almıyor. Sabahtan akşama değin sokaklarda dolaşıyor, sabahlara değin penceremin önünde oturuyorum, bin bir şey geçiyor kafamdan, incecik bir oltaya takılmış gibi sızlıyor yüreğim... Dayanılır gibi değil.
Hastayım da üstelik. Ayakta durabiliyorsam, elimde olmadan yaşıyorum demektir... Beni yaşatan, beni bugüne getiren şey de o bilinçaltındaki yaşama sevgisi olacak. Üzüntü, özlem, yaşama olan bu bağlılığımla nasıl çıldırmıyorum daha? Çok yalnızım, dilsizlerin yalnızlığına benziyor yalnızlığım, onun için hoş görün bu gevezeliğimi, dinleyecek birini bulunca boşalttım içimi, susamazdım daha. Hayır, hayır yazmam Frank'a, merak etmeyin, bir satır bile yazmam. Bilmiyorum ne yapacağımı. İlkyaz aylarında Prag'a gelmeyi düşünüyorum, size de uğrarım. Her gün Posta'ya uğru-yorum, alışmadım daha. Teşekkür ederim.
M.P.